

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

TEFSİR METİNLERİNİ ÇOCUKLARA ANLATMA
YÖNTEMİ “HZ. İBRAHİM ÖZELİNDE”

MERVE KILINÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. ALİ AKPINAR

KONYA-2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	MERVE KILINÇ		
	Numarası	22810601948		
	Ana Bilim / Bilim	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. ALİ AKPINAR		
Tezin Adı	TEFSİR METİNLERİNİ ÇOCUKLARA ANLATMA YÖNTEMİ “HZ. İBRAHİM ÖZELİNDE”			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

İmzası

Merve KILINÇ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MERVE KILIÇ		
	Numarası	22810601948		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. ALİ AKPINAR		
Tezin Adı	TEFSİR METİNLERİNİ ÇOCUKLARA ANLATMA YÖNTEMİ “HZ. İBRAHİM ÖZELİNDE”			

İnsan yaşamının her evresiyle Kur'ân'ın muhatabı olmuştur. Bu muhataplık durumu beraberinde çeşitli sorumluluklar getirmiştir. Akıl ve kalp sahibi olması yönüyle bu sorumluluklardan en önemlisi kendisine indirilen mesajı yaşamının hangi anındaysa o ana uygun olarak anlaması ve idrak etmeye çalışmasıdır. Çocuk diye bir bireyi vahiyden uzak tutmak sağlıklı bir tutum değildir. Elbette uygun yöntem ve tekniklerle bu tanışma ve bağ kurma gerçekleştirilmelidir.

Biz bu çalışmamızda tefsir metinlerini çocuk bireylere vermenin gerekliliği ve mahiyeti üzerinde alanında uzman kişilerin görüşlerini derledik. Üç bölümden oluşan tezimizin ilk bölümü; konuyla ilgili kavramlar, bilişsel ve zihinsel gelişim evreleriyle çocuk bireyler ve İslami çocuk edebiyatı gibi ana başlıklardan oluşmaktadır. İkinci bölümde çocuk ve Kur'ân yaklaşması, mevcut meal ve tefsir pasajlarına bakış ve çocuk eserleri üzerine bir değerlendirme yapmaya çalıştık. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise Hz. İbrahim'le ilgili olan ayetleri tespit ederek, kronolojik düzlemde muhatabı 10-13 yaş arası çocuklar olan örnek bir tefsir metni hazırladık.

Çalışmamızın bu alanda bir farkındalık oluşturmasını ve diğer çalışmalara ışık tutmasını umuyoruz.

ANAHTAR KELİMELER: *Tefsir, Kur'ân, Eğitim, Çocuk, Hz. İbrahim*

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Öğrencinin	Adı Soyadı	MERVE KILIÇ		
	Numarası	22810601948		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. ALİ AKPINAR		
Tezin Adı	TEFSİR METİNLERİNİ ÇOCUKLARA ANLATMA YÖNTEMİ “HZ. İBRAHİM ÖZELİNDE”			

From the very beginning of his life, man has been in a position to interact with the Qur'an. This interaction has brought with it a number of responsibilities. Perhaps the most important of these is to understand and try to comprehend the message revealed to him in accordance with the moment of his life. It is not a healthy attitude to keep an individual away from revelation because he is a child. It is evident that this acquaintance and bonding should be achieved through the utilisation of appropriate methodologies and techniques.

In this study, we have compiled the opinions of experts in the field on the necessity and nature of giving tafsir texts to children. The first part of our thesis, which consists of three chapters, addresses key topics related to the subject, including concepts, children with their cognitive and mental developmental stages, and Islamic children's literature. In the second part of the study, we sought to evaluate the relationship between children and the Qur'an, the current translation and tafsir passages, and children's works. In the third and final part of the study, we identified the verses related to Prophet Abraham and prepared a sample tafsir text in the chronological plane, whose addressees were children between the ages of 10 and 13.

It is our hope that this study will serve to raise awareness in this field and to shed light on other studies.

KEY WORDS: Tafsir, Qur'an, Education, Children, Prophet Abraham

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER.....	ix
TABLolar.....	x
1.GİRİŞ.....	9
1.1.Problem	9
1.2.Araştırmanın Amacı.....	12
1.3.Araştırmanın Önemi	13
1.4.Kuramsal Çerçeve	14
BİRİNCİ BÖLÜM.....	15
1.1.EĞİTİM VE ÇOCUKLUK ÇAĞI AŞAMALARI.....	15
1.2.KONU ÖZELİNDE BAZI KAVRAMLARA BAKIŞ	16
1.2. ÇOCUKTA KİŞİSEL / ZİHİNSEL GELİŞİM ve AŞAMALARI.....	25
1.2.1. Bedensel Gelişim.....	27
1.2.2. Bilişsel Gelişim.....	28
1.2.3. Dil Gelişimi	31
1.2.4. Ahlaki Gelişim	32
1.2.5. Dinî Gelişim	34
1.3. ÇOCUK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ ve AŞAMALARI	35
1.3.1. Tufûliyyet/Çocukluk Dönemi	36
1.3.2.Şebâbet/Yiğitlik/Gençlik Dönemi.....	39
1.3.3.Kühûlet/Orta Yetişkinlik/Olgunluk Dönemi	39
1.3.4.Şeyhûhet/Acz Dönemi	40
1.3.5. Pir-i Fanilik/Herem Safhası.....	40
4. İSLAMÎ EĞİTİM VE ÇOCUK EDEBİYATI	41
1.4.1. İslamî Çocuk Edebiyatı.....	42
4.2. İslami Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Tahlili	45
1.5. İSLAMÎ EĞİTİMİN TEMEL ESASLARI	53
1.5.1. İnanç-İbadet Eğitimi	55
1.5.2. Ahlak-Mahremiyet Eğitimi	58
6. KUR'ÂN-Î EĞİTİMİN TEMEL ESASLARI	60
1.6.1. Taklid	64
1.6.2. Telkin	65

1.6.3. Tebşir/İnzar	67
1.6.4. Gözlem.....	69
1.6.5. İsticvâb	71
1.7. NEBEVÎ EĞİTİMİN TEMEL ESASLARI	75
1.7.1. Eğitmenin Müşfik ve Adil Olması.....	77
1.7.2. Eğitmenin Mizaca Uygun Davranması.....	80
1.7.3. Kıssa ve Hikâyelerden Faydalanması.....	82
İKİNCİ BÖLÜM.....	85
2.ÇOCUKLARIN KUR'ÂN-I KERÎM'İ ANLAMASI	85
2.1.KUR'ÂN'IN ÇOCUK ZİHNİNDEKİ KARŞILIĞI	89
2.1.1.Kur'ân'ı Kerîm'i Sevmesinin Önemi.....	92
2.1.2.Çocukta Kur'ân'ı Kimliğin İnşasının Önemi.....	94
2.2.KUR'ÂN'LA İLK TANIŞMA VE BAĞ KURULMASI	96
2.2.1.Kıssalar Bağı.....	99
2.2.2.Esbab-ı Nüzûl Bağı.....	104
2.2.3.Ayetle İlgili Rivayetler Bağı	106
2.3.MEÂLLERİN ANLAŞILMASI VE MANANIN YANSITILMASI.....	108
2.3.1.Diyamet Meâlini Kullanma Israrı.....	110
2.3.2.Harfî/Lafzî Tercümenin Manayı Yansıtamaması	113
2.4.METNİN ÜSLUP VE BİÇİM YÖNÜYLE ÇOCUKLARA UYGUN OLMASI	116
2.4.1.Örneklerin Tahlili	116
2.4.2.Bazı Meâl ve Çeviriler Üzerine Bir Eleştiri	138
2.5.ÇOCUKLAR İÇİN MEÂL VE TEFSİR ÇALIŞMALARI	142
2.5.1.Metinlerin Hazırlanması Aşaması	142
2.5.2.Metinlerin Uygunluğunun Değerlendirilmesi	144
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	147
HZ. İBRAHİM ÖZELİNDE ÇOCUKLARA TEFSİR DERSLERİ	147
3.1.HZ. İBRAHİM (AS.).....	147
3.1.1.Ev Halkı	149
3.1.2.Yaşamı.....	151
3.1.3.Ahlakî Vasıfları	152
3.1.4.Tevhid Mücadelesi	156
3.1.5.Benimsediği İlkeleri	157
3.2.HZ. İBRAHİM'İ ANLATAN AYETLERİN ÇOCUKLAR İÇİN UYARLANMIŞ TEFSİRİ ÇALIŞMASI	160
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	201
KAYNAKÇA.....	206
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

ÖNSÖZ

Merhamet ve affını umduğumuz, sonsuz kerem sahibi Rabbimize şükür ve hamd-ü senalar olsun. Alemleri şereflendiren, Peygamberimiz Muhammed Mustafa'ya salat-ü selamlar olsun.

İnsan ömrü boyunca bir arayış içindedir. Her şeye sahip olsa ya da olduğuna inansa bile, bu arayış ölüm gelene kadar devam edecektir. Çünkü aradığı şey dünyada değildir. Bu arayışta insanoğlunun yol haritası, hidayet rehberimiz Kur'ân ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in sünneti seniyyesidir. Zira O, veda konuşmasında *“Size iki şey bırakıyorum. Onlara sınımsız sarıldığınız sürece yolunuzu asla şaşırmasınız: Bunlar, Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünnetidir.”* buyurmuştur.

Bu dünya serüvenini, ömrünün her dönemi itibariyle güzel bir şekilde geçirmek için Kur'ân'la bağın en üst düzeyde olması elzemdir. Bu sebeple yaşamın taze bireylerine de Kur'ân'î dokunuşlar yapmak gerekir. Günümüz buhranlarının, ergen depresyonlarının çözümü de bu noktayla doğrudan ilintilidir.

Tefsir ilminin kapılarını; belirli yöntem ve tekniklerle, alanın uzmanları eşliğinde çocuk bireylere açmak, onları da belirli sınırlılıklar dâhilinde bu ilim deniziyle tanıştırmak gerekmektedir. Bu çalışma da çocuklarımızı Kur'ân'ın anlam dünyasına alabilme ve bu dünyada olabilecek en yüksek verimi sağlayabilmenin imkânı üzerine yapılmıştır. Bunun nasıl olması gerektiği, ne gibi sonuçları olacağı ifade edilmiş ve örnek bir tefsir metni hazırlanarak konunun pekiştirilmesi hedeflenmiştir.

Tüm bu süreç boyunca beni destekleyen değerli danışman hocam, Prof. Dr. Ali Akpınar'a annem Zekiye Hanım ve babam Ali Bey'e, Elif Sahra'm ve Betül Vera'ma, en içten teşekkür ve dualarımı iletiyorum. Ayrıca üzerimde emeği bulunan tüm hocalarıma, eserlerinden istifade ettiğim tüm ilim sahiplerine, müfessir, muhaddis, muvakkit ve mütekellim üstatlarıma samimi dualarımı iletiyorum. Bu çalışma

vesilesiyle Rabbimin affını ve sevgisini, Efendimizin hoşnutluğunu ve şefaatinin, atamız Hz. İbrahim'in kurbiyetini ve muhabbetini umuyorum.

ANKARA

2024

KISALTMALAR

- a.g.e: Adı geçen eser
a.g.m: Adı geçen makale
as: Aleyhisselam
bs: Basım
cc: Celle celalühü
ev.: Çeviren
DEÜ: Dokuz Eylöl Üniversitesi
DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.: Hazreti
Haz.: Hazırlayan
Mat.: Matbaası
M.Ö.: Milattan Önce
Neş.: Neşriyat
sas: Sallallahu aleyhi ve sellem
terc.: Tercüme
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.: Tahkik
ts.: Tarihsiz
ö: Ölümü
vd.: Ve diğeri
yay.: Yayıncılık

ŞEKİLLER

Şekil 1:Sana Soruyorlar? Ali Akpınar	73
Şekil 2:Ömer Nasuhi Bilmen Örnek Meal	118
Şekil 3:Ömer Nasuhi Bilmen Örnek Meal	119
Şekil 4:Düçane Cündioğlu Örnek Meal	121
Şekil 5:Düçane Cündioğlu Örnek Meal	122
Şekil 6:Abdülaziz Bayındır Örnek Meal.....	124
Şekil 7:Abdülaziz Bayındır Örnek Meal.....	125
Şekil 8:Abdülaziz Bayındır Örnek Meal.....	126
Şekil 9:Abdülaziz Bayındır Örnek Meal.....	127
Şekil 10:Abdülaziz Bayındır Örnek Meal.....	128
Şekil 11:Abdülaziz Bayındır Örnek Meal.....	129
Şekil 12.13: Şekil Başlığı.....	130
Şekil 13:Yahya Emerick Kapak.....	130
Şekil 14:Yahya Emerick Sure Başlıkları	131
Şekil 15:Yahya Emerick Örnek Meal	132
Şekil 16:Mustafa Khattab Kapak Resimleri.....	134
Şekil 17:Mustafa Khattab Örnek Meal	135
Şekil 18:Mustafa Khattab Örnek Meal	136
Şekil 19:Mustafa Khattab Örnek Meal	137

TABLolar

Tablo 1:Gelişim Tablosu	19
Tablo 2: Piaget'in Bilişsel Gelişim Safhaları	29

1.GİRİŞ

Âlemlerin Rabbinden insana gönderilmiş bir mektup hükmünde olan ilahi kitabımız Kur'ân-ı Kerîm, insan oğlunun asırlar boyunca devam etmekte olan mânâ arayışına mükemmel bir dokunuşla kusursuz cevabı vererek, onu yaratılmışların en şerefli ve izzetlisi kılmış, Rahman ve Rahim olan Rabbine muhatap olmasına vesile olmuştur. Bu mektubun ne denli kıymetli olduğunu idrak edebilen her zihin ve bunu imanla karşılayıp içselleştirebilen her kalp dünya ve ahiret cennetiyle mükafatlandırılmış, lafzından hikmetlerinden ve hükmünden yüz çeviren, inkârın şiddetli uçurumlarından savrulan her insan da kendini esfel-e sâfilîne mahkûm eylemiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'in eşsiz atmosferine giren her insan, bir anda hayatın, günün, hatta her saniyenin bile nasıl mukaddes hale geldiğini, onu okumanın, yaşamanın, onunla meşgul olmanın insana kendini nasıl huzurlu hissettirdiğini, yaşamın mucizevi yönünü idrak eder ve belki daha dünyadayken bir cennet iklimine giriş yapar.

İnsana bahşedilen en önemli nimetlerden birisi de kuşkusuz “Hikmet”dir. İyiyi kötüden, güzeli çirkinden, doğruyu yanlıştan, faydalıyı zararlıdan ayırt edebilme; eşyanın kötü özelliğini fark edip dilediği takdirde ondan uzaklaşabilme ve güzel hasletlerle donanabilme becerisi şeklinde tanımlayabileceğimiz Hikmet, akıl sahibi insanı diğer tüm varlıklardan ayıran en önemli cevherlerden biridir.

Kur'ân-ı Kerîm'in önderliğinde hikmet sahibi bir akıl ve iman sahibi bir kalp ile yetişmiş, yaşamış bir insan, dünyevî ve uhrevî gelişimini de en güzel şekilde tamamlayacaktır.

1.1.Problem

Kur'ân-ı Kerîm'in muhatabı her yönüyle ve yaşamının her evresiyle insandır. Buna rağmen ilk öğretim zamanlarını yaşayan çocukların Kur'ân ilimleri ile

tanıştırılması bu alanda onlar için yeterli bilgi kaynaklarının bulunmaması büyük bir zafiyet olarak ortada durmaktadır.

Bununla birlikte yeterli araştırma ve değerlendirme olmamasına rağmen Kur'ân içeriğinin çocukların anlam ve idrak seviyelerinin üstünde olduğuna dair genel bir kanı bulunmaktadır.

Yaptığımız literatür araştırması sonucunda bu alanda ciddi çalışma eksikliği gözlemlenmiş olmakla birlikte, yeterli kaynak ve öğretim programı bulunmadığı tespit edilmiştir. Hatta çocuklara yönelik sınırları belli, onların zihinsel ve bilişsel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak hazırlanmış hiçbir tefsir çalışması yoktur diyebiliriz.

Bunun sebebi olarak ülkemizdeki eğitim anlayışı sorunu ilk sıradadır diyebiliriz. Benimsenen yöntemlere baktığımızda Kur'ân eğitimi denilince akla ilk gelen yüzünden okuma başarısıdır. Bir çocuk erken yaşlardan itibaren yaz tatillerinde camilere gidip yüzünden okuma dersi almaktadır. Sistematize edilmiş bir meal ya da tefsir dersleri yapılmamaktadır. İşin ilginç tarafı toplum da bunu beklemektedir. Okunulan sayfadan ne anlaşıldığı ya da o ayetin hangi olay üzerine inzal edildiği merak edilmemektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak meal okumaları özel anlamda ilgilenen araştırmacılar indinde kalmaktadır.

Tabii ki Kur'ân'ımızı yüzünden okuyanda, açıp seyreyleyende son derece talihlidir. Kastım anlamaya çalışma yönünde atılan adımların, yüzüne okuma noktasında yapılan çalışmalardan çok geri kalmış olmasını ifade etmektir. Burada gerek tefsir akademileri gerek Diyanet İşleri Başkanlığı alandaki boşluğu dolduracak çalışmalar hazırlamakla mükelleftir.

İkinci sebep olarak; bu eğitimi küçük dimağların kaldıramayacağı düşüncesinin hakim olmasıdır. Elbette topyekûn bir meali çocuklara anlatmaya çalışmak ya da tüm usul ve yöntemiyle tefsir ilmini ders olarak okutmaya çalışmak doğru bir yaklaşım değildir. Ancak somut işlemlerden soyut işlemler dönemine geçen çocuklara da belli sınırlamalar ve metotlar dahilinde bu ilimlerin verilmesi elzemedir. Ruhtaki inanç

alanının doldurulması arzusu doğuştan gelmektedir. Kur’ân manasına uzak kalmış bir çocuğun ilerleyen zamanlarda bu boşluğu doldurmaya çalışması ilk zamanlar kadar kolay olmayacaktır.

Osmanlı medreselerine baktığımız da ilk önce Sıbyan mekteplerinde yüzünden okuma, namaz surelerinin ezberlenmesi gibi dersler okutulmuştur. Daha sonra bu alanda ilerlemek isteyenlerle, Arapça ve Akaid gibi derslerle bir alt yapı oluşturularak son sınıfta da tefsir dersleri yapılmaya başlanmıştır. Günümüzdeki sistem de bununla paralellik arz eder. Bu durumun kanıksanmış olması da konu ile ilgili çalışmaların ehemmiyetini perdelemektedir. Fakat bu eğitim sisteminin sonucunda ne yazık ki Kur’ân’ın anlamına özel olarak ilgilenenler ulaşmaktadır. İlk etaptaki temel eğitimi alanların büyük bir çoğunluğu tek bir ayetin bile anlamına ulaşmadan eğitimden ayrılmak zorunda kalmaktadır.

Üçüncü sebep olarak da yakın tarihimizde gerçekleşen Kur’ân eğitimi kısıtlamalarını ve yasaklamalarını zikredebiliriz. 5 Ağustos 1999 tarihli ve 2377 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanan 4415 No’lu Kanunla ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkında kanuna eklenen 3. madde ile Kur’ân eğitimine ciddi sınırlamalar getirildiği saha da olan herkes tarafından malumdur. Bu durumun bir neticesi olarak çalışmalar ciddi anlamda aksamış, verimli bir eğitim sistemi oluşturulamamış, yüzünden okumayla iktifa edilmiştir. Kur’ân mânâsı üzerine yapılan çalışmalar, çeşitli çekinceler sebebiyle sadece değerler eğitimi şeklinde ele alınmıştır. Neyse ki günümüz de böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. Ama yapılan çalışmalar da bu sebeplerle oldukça az sayıdadır.

Sadece konunun eksikliğini ifade etmek için yazılmış olan Hikmet Koçyiğit’in “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı” isimli makalesi ve Ahmet Yılmaz’ın “Çocuklara Meâl ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meâl ve Tefsiri” yüksek lisans tezi ve Sümeyya Çırak tarafından hazırlanan “Çocuklarda Kur’ân ve Tefsir Eğitimi” isimli yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Hikmet Koçyiğit söz konusu makalesinde; çocuk psikolojisi ve çocuk edebiyatına değindikten sonra hadis, ilmihal, siyer gibi alanlarda çocuklar için çok sayıda

hazırlanmış eserler bulunduğunu belirtmiş, fakat tefsir ve meâl çalışmaları alanında ciddi eksiklik bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Arıca makalenin son bölümünde “İhlâs Sûresi ve Tefsiri” diye bir başlık açarak çocuklar için son derece anlaşılır ve akıcı, örnek bir tefsir metni kaleme almıştır.

Ahmet Yılmaz ise hazırladığı yüksek lisans tezinde çocuğun bilişsel ve zihinsel gelişimine detaylıca yer vermiş ve konuyla ilgili kavramları din eğitimi açısından açıklamıştır. Daha sonra bu alandaki meâl ve tefsir çalışmaları hakkında genel bir değerlendirme yapmış, örnek olarak Lokman Sûresi tefsiri hazırlayıp çeşitli eğitim kademelerinde okuyan öğrencilere bu metnin aktarılması konusunda değerlendirme yaparak çalışmasını sonuçlandırmıştır.

Sümeyya Çırak ise Kur'ân eğitiminin daha çok Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki çalışmalarına değinmiş ve kreş, anaokulu seviyelerindeki çalışmaların keyfiyeti ve kemiyeti üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Yüzünden okuma ve anlamın birlikte verilmeye başlanmasını savunmuş ve bununla ilgili yöntem ve tekniklere değinmiştir. Çalışma da bir anaokulu örnekleme üzerinde yapılan görüşme/gözlem/bulgular değerlendirilmiştir. Fakat örnek bir tefsir metni çalışması bulunmamaktadır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Biz bu çalışmamızda; bir insanı ömrünün ilk zamanları sayılan erken çocukluk döneminde, Kur'ân-ı Kerîm'le tanışmasının önemini, bunun sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinin yollarını, Kur'ân'ı sevdirmenin ve içselleştirmenin bireyin hayatındaki etkilerini inceleyeceğiz. Bunu yaparken “Kur'ân Kıssaları” ekseninden ayrılmayacak ve bilhassa “Hz. İbrahim'in Kıssası” etrafında konuyu değerlendireceğiz. Tefsir metinlerini çocuklar için uyarlamamızın, onları bu ilmî dünyayla tanıştırmamızın ne gibi sonuçlar doğuracağını ele almaya çalışacağız.

Hz. İbrahim kıssası üzerinde yoğunlaşmamızın iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki; aklî argümanlar kullanarak ve sorgulayarak bazı hakikatlere ulaşan Hz. İbrahim'in hayatında, meraklarının en üst düzeyde olduğu bir dönemi yaşayan çocukların, kendilerine ait bir şeyler bulacağına olan inancımızdır. Onun her şeyi

sorabilmesi, bunda bir çekimsizlik sergilememesi, çocuk bireylerin hakikate ulaşma yolunda ne kadar özgür olduklarını anlamalarına yardımcı olacaktır.

İkincisi ise; Hz. İbrahim kıssasının çocuk bireyler tarafından Hz. Muhammed'in hayatından sonra en merak edilen ve heyecanlandıran macera olarak algılanmasıdır. Tecrübe ve gözlemlerimiz bu kıssa üzerinde çalışmanın, konunun daha iyi anlaşılmasında ve aktarılmasında iyi bir başlangıç olacağı yönündedir.

1.3.Araştırmanın Önemi

Tefsir metnlerinin çocuklara belli bir eğitim- öğretim programı dahilinde verilmesi, Hz. İbrahim kıssasının çocuklara aktarılması meselesi ve psikolojik ve sosyolojik yönleriyle çocuklar üzerindeki etkilerinin incelenmesi üzerine, daha önce yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Çocuğun anlam dünyasına ve idrak seviyesine hitap ederek ayetlerin aktarılması bununla birlikte diğer tefsir metnlerinin de çocuğun seviyesine indirgenmesi son derece önemlidir.

Çalışmamıza başlamadan önce alana ışık tutacağını umduğumuz ve daha önce üzerinde yoğun çalışmalar yapılmamış bir konu belirledik. Daha sonra konumuzun kapsam ve sınırlılıklarını tespit edip sosyolojik ve psikolojik yönünü ele alan bazı kaynaklara ulaşmaya çalıştık. Bunu yaparken ulaştığımız kaynakların akademik yönünün bulunmasına özen gösterdik.

Elbette ki araştırmamızın en temel kaynağı kuşkusuz Kur'ân-ı Kerim'dir. Daha sonra günümüze yakın dönemlerden başlayarak kaleme alınan bazı tefsir metinleri ikinci temel kaynaklarımızı oluşturmuştur.

Gerek çocuk edebiyatı alanında gerek çocukların zihinsel süreçlerini ele alan psikolojik eserler literatür araştırmamızın dahilinde olup ilgili yayın ve kuruluşlardan, İngilizce, Türkçe ve Arapça eserlerden faydalanılmıştır.

1.4.Kuramsal Çerçeve

Kur'ân-ı Kerîm tarihi çağlar boyunca üzerinde derin ilmi araştırmalar yapılmış buna rağmen kıyamete kadar da araştırılmaya ve incelenmeye açık mucizevi bir kitaptır. Tefsir ilmi, araştırmamızın temel kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Seçtiğimiz konu itibariyle muhatap kitlemizin ilköğrenim çağındaki çocuklar olması sebebiyle gelişim psikolojisi alanı da çerçevemize dâhildir. Dolayısıyla bireylerin bebeklik döneminden çocukluk döneminin sonlarına kadar olan zihinsel ve bilişsel gelişimlerini ele alan psikolojik eserler de kuramsal çerçevemiz dâhilindedir.

Ayrıca eğitim-öğretimin temel ilkeleri bağlamında yapılan çalışmalar da incelememize katkı sağladığı için özellikle din eğitimi alanı da kuramsal çerçevemizi oluşturmaktadır.

Araştırmamızın birinci bölümünde konuyla ilgili kavramlar hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümünde araştırma kitlemiz olması hasebiyle çocukların gelişimsel özellikleri gerek psikoloji ilminin verileriyle gerekse din eğitimi kapsamında ele alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Kur'ân ilimlerinden kıssa / sebab-i nüzûl konusuna değinilmiştir.

Üçüncü bölümünde ise çeşitli tefsir metinlerinden incelenerek çocuklara aktarılması planlanan Hz. İbrahim kıssası metninin üslup, biçim ve dil anlatım yönü hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Örnek bir metin çalışması hazırlanmıştır.

Yaptığımız bu çalışma nitel araştırmalar çerçevesinde gerçekteştirilmiştir. Ulaştığımız bütün kaynaklar bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği ilkeleri göz önünde bulundurularak taranmış gerekli alıntılar da akademik etik ilkeleri çerçevesinde yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.EĞİTİM VE ÇOCUKLUK ÇAĞI AŞAMALARI

İlahi kitabımız Kur’ân-ı Kerîm’de yüce Rabbimizin “...biz insanı en güzel şekilde yarattık...”¹ diyerek izzetine ve üstünlüğüne vurgu yaptığı insan, iki ciheti bulunan bir varlıktır. Bunlardan ilki beş duyu organımız ile algılayıp kavrayabildiğimiz somut bir beden, diğeri de beş duyu organla algılanamayan fakat onlar kadar kesin bir hissiyatla duyumsanıp hissedilebilen bir ruhtur. Muhakkak ki insan, ruh ve bedenin gereksinimlerini karşılarken, birini diğerrinin önüne geçirirse, ya da ihmal edip ilgisiz bıraksa her iki durumda da sonuç o insanın mutsuzluğuna ve doyumsuzluğuna sebebiyet verecektir.

Bedensel gelişimin nasıl bir süreç olduğu, nelerden etkilendiği, hangi yaş dönemlerine nelerin tekabül ettiği, olumlu ve olumsuz yansımaları, çalışmamızın konusu dâhilinde olmadığı için burada ruhun ve zihnin birtakım gereksinimlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Kuşkusuz ruhun en büyük besin kaynağı ibadettir. Kur’ân-ı Kerîm’in birçok ayeti ve yüce Peygamberimizin hadisleri bu konuya delildir. Bu en önemli besin kaynağı olan ibadetten en güzel şekilde yararlanmak ve ruhu ve zihnin gelişip serpilmesini sağlamak da muhkem bir din eğitimiyle mümkündür.

Terbiye ve eğitim malumdur ki daha anne karnındayken başlar. Hatta bunu anne ve babanın tanışmadan önceki çocukluk çağlarına kadar götürenler bile vardır. Çünkü eğitimi etkileyen en önemli yapı taşlarından birisi de ailevi yaşantıdır. Aile ortamında başlayan eğitimi daha sonra kişinin özel çabası, eğitmenlerinden ve yaşamında karşısına çıkan psikososyal olaylardan edindiği tecrübeler takip eder. Bu süreç kişiye, bireysel ve sosyal hayatta güzel ahlakın numunelerini, Kur’ân-ı Kerîm’deki müminlerin sıfatları gibi kâmil sıfatları kazandırır.

¹ ez Zariyât 51/56

1.2.Konu Özelinde Bazı Kavramlara Bakış

Bu başlık altında tezimizin temelini teşkil eden bazı kavramların, konumuzla ilgili manası hakkında bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

Eğitim: Genellikle “*insanın, eylem ve davranışlarında kendi yaşanmışlığı yoluyla ve iradi olarak istendik değişme ortaya çıkarma süreci*” şeklinde tanımlayabileceğimiz eğitim; birçok gayret sarf etmeyi zaruri kılan, uzun ve engebeli bir süreçtir.² Eğitim, bireyin karakterinin ve ahlaki yönünün şekillendirilmesinde çok önemli bir role sahiptir.³

Eğitim sürecinin göz önünde bulundurulması gereken en önemli ögesi, eğiten ile eğitilenin ilişkisidir. Bu ilişkinin pozitif olması, sevgi ve şefkate dayanması eğitim sürecindeki verimi arttıran önemli etmenlerdendir. Ayrıca eğitilen kişinin eğitime hazır olması, mevzubahis durumla ilgili bir ön bilgisinin olması, herhangi bir zaman kısıtlamasının olmaması, eğitmenin muhatabının kapasitesinin farkında olması ve konuyla ilgili tecrübelerinin olması eğitimi istifadeli hale getirmektedir.⁴

İslam'ın ilk dönemlerindeki eğitim anlayışına değinmek gerekirse; çocuklar için özel kurumların olmadığı bilinmektedir. Müslüman çocuklar için mescidin bir eğitim mekânı olarak kullanılması temizlik ve sükunetle ilgili büyük bir problemi ortaya çıkarmıştır. Çocukların dikkatli ve hassas davranmalarını sağlamanın zorluğu, Müslümanların mescit sınırları dışında başka bir bölgeyi çocukların eğitim ve öğretimine tahsis etmelerini sağlamıştır. Müslümanların arasında okuma-yazma bilen kimselerin az olması gayrimüslimlerin de çocuklara okuma yazma öğretme işinde kullanılmasını gerektirmiştir. Hz. Muhammed gerektiğinde ehl-i kitâb olanlardan eğitim öğretim konusunda istifade etmiştir.

² Abbas Çelik, *Din Eğitimi Tarihi* (Arı Sanat Yayınevi: Arı Sanat Yayınları/Araştırma İnceleme, 2013), 11.

³ Akif Akto, “Fahredden Razi'nin Tefsir-i Kebîr'ine Göre Kur'an'ın Eğitim Dili”, *Kongre Tam Metin Kitabı* (4. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, ts.), 475.

⁴ Çelik, *Din Eğitimi Tarihi*, 11.

Çocuk: Çocuk kelimesiyle ahlak kavramı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Mahrecini göz önünde bulundurarak ahlak kavramını “yaratılıştaki güzelliğe ve mükemmelliğe geri dönme yolunda gayret sarf etme” şeklinde tanımlandırabiliriz. İnsan yaşamının yaratılış safhasına en yakın dönemi şüphesiz çocukluk zamanlarıdır. Buradan hareketle çocukluk kavramı bireyin yetişkinlik ve aklını kullanmaya başladığı zamanlarına yumuşak ve tatlı geçiştir.⁵ Çocukluk döneminde kazanılacak dini duyarlılık sonraki yaşamın temelini oluşturacağından, anne-baba ve eğitimciler çocuğun gelişimsel özelliklerine, eğitimin içeriğine azami dikkat göstermelidir. Çünkü bilimsel temellere dayanmayan ve hatalı verilen din eğitimi, bireyin dini gelişimini olumsuz etkilemekle birlikte, dinden uzaklaşmasına da yol açabilir.⁶

Pedagoji: Yunancadan dilimize geçmiş olan bu kelimenin aslı “paidagogo” dur. Çocukların eylemlerinde ve davranışlarında gözlemlenen anormallikleri, bunların sebebini, sürecini ve sonucunu inceleyen pedagoji en yalın ifadesiyle “çocuk bilimi” demektir. Bu bilimin muhatap kitlesi yeni doğan dönemlerini yaşayan ile yetişkinlik evresini yaşayanlar arasında kalan çocuklardır.⁷ Tabii ki bizim için burada önemli olan terim “eğitim pedagojisi”dir. Dünyada birçok ülkede bu bilimin ana branşını oluşturan eğitim pedagojisi; inceleme ve gözleme sahasında olan çocukların eğitim öğretimlerine dair en doğru strateji, yöntem ve tekniklerin geliştirilip uygulanmasıyla ilgilenir.

Eğitim öğretimin her alanında pedagojik bir yaklaşımın benimsenmesi önemlidir. Zira eğitmen ile eğitilen arasında oluşabilecek küçük bir negatiflik bile eğitilenin o eğitime karşı çok da sempatik olmayan hisler beslemesine sebep olacaktır.⁸ Pedagojik süreçler göz önünde bulundurularak devam edilen bir eğitim; bilişsel, sosyal,

⁵ Hüseyin Akın, “Özü Fıtrata Dönük Bir Ayet Olarak Çocuk”, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (20 Aralık 2021), 2.

⁶ Mehmet Nas, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 2 (Aralık 2018), 3.

⁷ “Pedagoji”, *Vikipedi*, 19 Nisan 2023.

⁸ Osman Özdemir, “Psikiyatride Akademik Terbiye veya Pedagojik Psikiyatri.”, *Academic Moral in Psychiatry or Pedagogical Psychiatry*. 8/3 (Temmuz 2016), 305.

psikolojik, fiziksel ve duygusal yönlerden çocuk merkezli gelişeceği için çok daha verimli, kalıcı, istedik davranışlar sergilenmiş bir şekilde sonuçlanacaktır.

Bilhassa mevzu bahis olan eğitim öğretim konusu yüce Kitabımız Kur'ân-ı Kerîm hakkında ise, tüm pedagojik olguların eğitmen ve eğitilen açısından eksiksiz sağlanmış olması gerekmektedir. Şahsî kanaatim bu konuda gerek Millî Eğitim Bakanlığı gerek Diyanet İşleri Başkanlığı özelinde pedagojik formasyon eğitimlerinin istenilen seviye ve verimlilikte olmadığı yönündedir. Malumdur ki, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesine atanmakta olan öğretmenler, üniversitelerin son yıllarında ya da mezuniyetten sonraki dönemler içerisinde iki dönem olmak şartıyla pedagojik formasyon eğitimi görmektedirler. Fakat eğitimin içeriği, sahanın sosyolojik ve psikolojik yapısıyla son derece kopuktur. Formasyon derslerinde okutulan yöntem ve teknikler sahaya inildiğinde bir karşılık bulamamaktadır. Pedagojik formasyon derslerinin müfredat ve programının değiştirilmesi, daha çok uygulamalı eğitime ve staj olanaklarına yer verilmesi hem eğitmen adaylarının birtakım donanım ve tecrübelerle göreve başlamasına sebebiyet verecek hem de derslerin eğitim sahasına uyarlanmasına kolaylık sağlayacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde atanan Kur'ân kursu öğreticilerinde pedagojik formasyon şartının aranmıyor olması bu alana gerekli ehemmiyetin verilmediğinin göstergesidir. Zira eğitim öğretimin en kıymetli ve eşsiz olduğu alan Kur'ân-ı Kerîm eğitimidir. En ince dikkat ve hassasiyetler burada gösterilmesi gerekirken, eğitmenden sebep bir çocuğun bile Kur'ân-ı Kerîm'e karşı olumsuz bir hissiyata bürünmesine mahal vermeme konusunda tüm tedbirler alınmış olması gerekirken, pedagojik formasyon eğitiminin zorunlu tutulmaması son derece şaşılacak bir durumdur. Şahsi kanaatimiz Kur'ân-ı Kerîm ile ilgili her türlü eğitim ve öğretimin yapıldığı sahalara alınan eğitmenlerin pedagojik formasyon bilgisinin zorunlu tutulması yönündedir.

Gelişim: Eğitim öğretimle ilgilenen her türlü disiplinde; gelişme, olgunlaşma, büyüme, hazır bulunuşluk gibi kavramlar sıklıkla kullanılır. Bu kavramların aralarında bir yakınlık varmış gibi olsa da manaları birbirinden oldukça farklıdır. Genellikle çocuğun fiziksel değişimleri, boyunun uzaması, sesinin değişmesi, kilosunun artması,

kısaca vücudunda ortaya çıkan türlü sayısal değişimlere “büyüme” adı verilmektedir. “Gelişim” kavramı ise döllenmeden başlayarak, organizmada meydana gelen dilsel, bedensel, psikolojik, sosyolojik ve fiziksel-zihinsel her türlü verinin ilerleme kaydederek en son haline ulaşmasına denir.⁹ Büyüme vücudun çeşitli azalarında çeşitli oranlarda gerçekleşebilir. Gelişim ise eğitim-öğretim, yaşantısal tecrübe, zihinsel olgunlaşma gibi aşamaların neticesinde görülen ve istikrarlı bir şekilde gözlemlenebilen değişimlerdir. Gelişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi öğrenme, yaşantısal tecrübe ve olgunlaşma unsurlarının etkileşimiyle doğrudan orantılıdır. Yani çocuk bireyin, gelişimi söz konusu olduğunda onun fiziksel ve organsal büyümesinin yanında niteliksel olarak gelişmesi de kastedilmiş olur. Bu durumu bir tabloyla daha anlaşılır hale getirelim:

Tablo 1:Gelişim Tablosu

ÖĞRENME	Bir çocuk basketbol topunu nasıl tutacağını, bu oyunun kurallarını, topa nasıl daha iyi hâkim olabileceğini vs. öğrenir.
YAŞANTISAL TECRÜBE	Arkadaşlarıyla bildiklerini tecrübe eder, çeşitli kurslara gider
OLGUNLAŞMA	Genetik programlamaya bağlı olarak çocuk daha güçlü ve büyük bir vücuda sahip olur, yani olgunlaşır.

⁹ Ziya Selçuk, *Eğitim psikolojisi* (Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2014), 16.

Gelişime Etki Eden Unsurlar

Olgunlaşma kavramını ise kısaca organların; fonksiyonlarını ifa edebilecekleri dereceye gelmesi için, yaşantısal tecrübelerden bağımsız olarak genetik kalıtımında etkisiyle geçirdiği biyolojik değişimler olarak açıklamamız mümkündür. Olgunlaşmada bilişsel ve zihinsel olmak üzere iki dönemden bahsedilmektedir.¹⁰ Bunları detaylı olarak aşağıda açıklayacağız.

Gelişim evreleri çeşitli zamanlar içerisinde farklı araştırmacılar tarafından değişik şekillerde sınıflandırılmıştır. Kimi araştırmacılar çocuğun doğumundan itibaren olan ilk yaşamını, gelişim süreçlerinin başlangıç evresi olarak tanımlarken kimisi de doğum olayından önceki safhaları da gelişim dönemlerinin ilk aşaması olarak almıştır. Bu sınıflandırmanın diğer gruba göre çok daha müspet ve sağlıklı olduğu aşikardır. Zira dinimiz İslam'da çocuğun her türlü yaratılış aşamasını önemsemiş, ana rahmine düşmesinden, ana-babasının abdestli bulunmalarına, onların gelişiminin helal lokma ile gerçekleşmiş olmasına, birbirlerinin evlilik kurumu içerisinde her türlü haklarına riayet etmiş olmalarına ve ibadet-itaat noktasındaki hassasiyetlerine kadar bir çocuğun gelişim evrelerine büyük ehemmiyet vermiştir.

Hac suresi 5. ayette bir insanın yaratılış safhalarından bahsedilir. Çocukluk, ergenlik ve gençlik, hatta yaşlılık gibi hayat dönemlerinin çeşitli özellikleri anlatılır:

“Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız, ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarıp ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır...”¹¹

¹⁰ Prof. Dr. Bilal Semih Bozdemir, *Güncel Psikoloji: Psikolojiye Dair Her şey* (gülsen Bozdemir, ts.)97.

¹¹ El-Hac 22/5

Ayette “eşüdd” kelimesi “akıl ve temyiz melekesinde kemâle ermek” anlamında kullanılmaktadır. Bu da eğitim öğretimin bireyin bedensel yapısıyla bir paralellik içinde olması gerektiğini ifade eder. Zira öğrenme faaliyeti ve zihinsel aktiviteler fiziki gelişimle doğru orantılı olmakla birlikte, bireyler yaş ilerledikçe hem akıl hem beden olarak büyürler.¹²

Bireyin hazır bulunuşluk seviyesinin zirvede olduğu belli kritik dönemler bulunmaktadır. Eğitim öğretimi en önemli ve hassas aşaması olan Kur’ân-ı Kerîm öğretimi ve manasının aktarılması konusunda da çocuğun hazır bulunuşluk, büyüme ve zihinsel gelişim faktörü göz önünde bulundurulmalıdır. Fiziksel ve zihinsel açıdan gerekli olgunluğa erişememiş olan çocuklarda bu denli bir hassas eğitime başlanması olumsuz sonuçları beraberinde getirecektir. Büyük yılgınlıklar ve ciddi kaygılar Kur’ân eğitimine karşı bir antipati gelişmesine sebep olacaktır.

Kur’ân-ı Kerîm’de bazı ayetler gelişimsel süreçlere ve hazır bulunuşluk ilkesine dikkat çeker.¹³ Örneğin “*Yusuf tam kemâl çağına varınca ona hikmet bilgi verdik...*”¹⁴

Büyük müfessir âlim Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) bu ayetin tefsirinde şu açıklamalarda bulunmuştur:

*“Ben derim ki, bu ayet, tıp kanunlarına da son derece uygundur. Çünkü doktorlar şöyle demektedirler: İnsan, önce meydana gelir. Sonra her gün azar azar kemalinin doruk noktasına ulaşıncaya kadar gelişmesini sürdürür. Sonra, kendisinden hiçbir şey kalmayıncaya kadar, noksanlaşmaya ve gerilemeye başlar. Binâenaleyh onun hali, ayın haline benzer. Çünkü ay, önce zayıf, belli belirsiz bir hilâl biçiminde ortaya çıkar; sonra gittikçe gelişerek dolunay haline gelir. Derken, yok olup görünmez oluncaya kadar geriler ve küçülür.”*¹⁵

¹² Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, ts.), 182.

¹³ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2016).24.

¹⁴ Yusuf 12 /22.

¹⁵ Fahrüddîn Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtiḥ ’ul Ğayb*, çev. Suat Yıldırım vd. (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2020) Yusuf Suresi/22. Ayet; “Kur’ân-ı Kerîm ve Tefsirler - Yusuf Suresi” (Erişim 26 Mayıs 2023).

“Musa, tam erginlik çağına gelip olgunlaşınca biz ona hikmet ve ilim verdik.”¹⁶

Elmalılı Hamdi Yazır buradaki “ergenlik çağına gelmek” tabirini “kıvamına girmek” olarak yorumlamış, Musa peygambere de hikmet ve ilim verilmesini belli bir olgunluk düzeyi ve hazır bulunuşluk seviyesiyle paralel tutmuştur.¹⁷ Burada bazı kavramları detaylıca zikretmek konunun bağlamını ifade etmek için yararlı olacaktır.

Tefsir: Sözlükte "açıklama, beyan etme" gibi anlamları olan “fesr” kökünden türeyen tefsîr, "bir anlam veya kelimedeki kapalılığı açığa çıkarmak, belirsizliğini gidermek" anlamına gelir.¹⁸ Tefsir ilmini genel itibarıyla aşağıdaki gibi gruplayarak tanımlamak mümkündür:

Esbâb-i nuzûl, nasih-mansuh, muhkem-muteşâbih gibi Kur’ân ilimleri, hadis gibi rivayet ilimleri ve mantık ve fıkıh gibi metodolojik yöntemleri kullanarak ayetlerin anlamlarının nasıl açıklanacağını ve nasıl sonuç çıkarılabileceğini öğreten bilimdir.¹⁹ Kur’ân’da direkt tefsir kelimesiyle ilgisi olmasa da tefsirin aşaması sayılan idrak etme ve kavramayla ilgili çok sayıda kelime bulunmaktadır. Bunları “tefekkür”, “tedebbür”, “taakkul”, “tezekkür” ve “tefakkuh” şeklinde sınıflandırmak mümkündür.²⁰

Kur’ân’ın ilk muhatapları, Hz. Peygamber ve onun ashâbıdır. Onu doğru bir şekilde anlamak ve ondan faydalanmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerîm’i doğru anlamak ve sağlıklı bir şekilde uygulamak bizim için bir ütopya değil, tarihte birçokları ile karşılığı olan bir gerçekliktir. Dolayısıyla bu ilk muhatapların Kur’ân’ı ne ve nasıl anladıkları bizim için son derece önemlidir. Bu nedenle Kur’ân ayetlerini anlarken öncelikle onların Kur’ân’ı nasıl okuyup anladıklarını ve gereklilikleri nasıl uygulamaya koyduklarını incelememiz gerekir. Bu nedenle ayetlerin ve surelerin nazil olduğu ortamları, yani nüzul sebeplerini ve hangi şartlarda nazil olduklarını, muhkem ve muteşâbih yönlerini vb. bilmek son derece

¹⁶ Kasas 28 /14.

¹⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili (10 Cilt)* (Huzur Yayınevi, 1878), 2584 Cilt. IV.

¹⁸ Abdulhamit Birişik, “Tefsir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 07 Aralık 2022).

¹⁹ Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşi, *el-Burhan fî Ulûmi’l-Kur’ân* (İstanbul: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2001), 1/145.

²⁰ Birişik, “Tefsir” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 07 Aralık 2022).

önemlidir.²¹ Kur'ân'ın tercümelere ve tefsirleri de Kur'ân'ı anlama çabasının bir parçasıdır. Ancak hiçbir tercüme ve yorum Kur'ân'ın kendisi değildir. Dolayısıyla Kur'ân'ın orijinalini bir kenara bırakıp, tercümelere ve yorumlardan sadece anlayıp yorumlamak bizi her zaman sağlıklı sonuçlara götürmez. Bu sebepten dolayı tefsir ilminden ve Kur'ân'ın tefsirinden uzak kalmamız düşünülemez.²² Çalışmamızın geneli tefsir metinleri ve bu metinleri çocuklara aktarmada yöntem ve tekniklerden ibaret olduğu için bu kavram üzerinde sınırları belli açıklamalar yapmayı yeterli görüyoruz.

Meâl: Lügatte “dönmek, ıslah etmek” vb. anlamlarla ifade edilen “evl” kökünden mimli mastar olan meâl, “ulaşılacak hedef, gaye amaç” anlamında mastar-isim olarak kullanılır. “*Kur'ân'ın mânasını, içeriğini, mantûkunu ve mefhûmünü esas alan bir tercüme tarzı*” olarak tanımlanmıştır. Meâl kelimesi tam anlamıyla sözün aktarımıyla alakalı olup harfiyen değil de mâna ve mefhumu itibariyle Arapça dilinden farklı dillere tercümesi şeklinde terimleşmiştir.²³ Kur'ân-ı Kerîm'i tam anlamıyla bir dile aktarabilmek, tüm manalarını koruyarak tercüme edebilmek tabii ki ihtimal dahilinde değildir. Günümüzde diğer dillere aktarılan tercümelere bulunmaktadır. Bu tercümelere de meâl denilmektedir. Bu bakımdan Kur'ân tercümelerine, "tercüme" yerine "meâl" denilmektedir.²⁴

Kıssa: Çalışmamızda bir kıssayı derinlemesine inceleyip sentezleyeceğimiz için bu maddenin tanımlanmasında biraz daha detay vermenin konunun anlaşılmasında etkili olacağı kanaatindeyiz. Türkiye Diyanet Vakfı ansiklopedisine göre “kıssa” kelimesi “bir kimsenin peşi sıra gitmek herhangi bir olay ya da sözü kişi ya da kişilere bildirmek” gibi anlamlara gelir. Ayrıca vuku bulmuş bir hadiseyi en ince noktalarına kadar takip ederek aktarmak hikâye etmek de kıssa demektir.²⁵ Kıssa türü hikâyenin en önemli özellikleri, olayın adım adım birbirini izleyecek noktalara haiz olması ve doğruluk, gerçeğe uygunluk gibi yönlerinin ön plana çıkmış olmasıdır.

²¹ Ali Akpınar, *Kur'ân Okumaları 2* (Kitap Dünyası), 8., Yayın tarihi 2008, Konya

²² Akpınar, *Kur'ân Okumaları 2*, 8.

²³ Mustafa Öztürk, “Meâl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 07 Aralık 2022).

²⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), 27.

²⁵ İdris Şengül, “Kıssa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 07 Aralık 2022).

Sait Şimşek “Kur’ân Kıssalarına Giriş” kitabında durumdan şöyle bahseder:

*“Kur’ân’la ilgili diğer konularda olduğu gibi, Kur’ân kıssaları çalışmaları da İslam’ın erken dönemlerinde başlamıştır, bu çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Aslında Kur’ân kıssaları üzerine yapılan çalışmaların çağımızda toplum ve eğitim ile ilgili bilimlerin yaygınlığı ve gelişimi açısından hızlandığını ve çeşitlendiğini söyleyebiliriz. Kıssalar, çeşitli yönlerden ele alınıp işlenmeye elverişlidir. Bir Tarih bilimcisi kıssaları tarihi perspektiften incelerken, jeolog coğrafi açıdan, bir edebiyatçı da sanatsal açıdan inceleyebilir.”*²⁶

Batılıların İslam âlemini işgaliyle hız kazanan, şarkiyatçıların İslam dini üzerine inceleme ve araştırmaları, Kur’ân çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Kur’ân kıssalarının kökeni sorunu da burada ortaya çıkmıştır. Daha açık olarak ifade etmek gerekirse, Kur’ân kıssalarının vahiy eseri olduğunu bilmek meselesi gündeme gelmiştir. Aslında günümüz oryantalistlerinin Kur’ân’a itirazları, Kur’ân’ın nazil olduğu ve Kur’ân’ın kendisi tarafından cevaplandığı zaman çok tanrılı Araplar tarafından da dile getirilmiştir.²⁷ Ancak günümüzün Kur’ân hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan bazı Müslüman aydınları, bu tür oryantalistlerin etkisi altında olup, kendi dinleri hakkında hatalı görüşlerde bulunmuşlardır. Takdir edersiniz ki biz burada kıssaların kaynağı konusuna detaylı değinecek değiliz. Fakat yüzeysel de geçmek istemediğimiz için şu açıklamayı yerinde görüyoruz. Konu ile ilgili İdris Şengül şu açıklamaları yapıyor:

“Bu dünyanın gerçekleri olan bulut, yağmur, gök gürültüsü, şimşek, rüzgâr, ateş, güneş, ay, yıldız ve gün; bitki, tohum ve meyve; küçük, büyük, hayat ve ölüm; hareket, durgunluk ve diğer birçok tezahür, ilk insanın gözünde şaşkınlığa, korku ve endişeye neden olan şeyler olmuştur. Ve yine, ilk insanın gözünde, bu dünya; tuhaflık ve gariplikle dolu, insanın önünde korku ve titreme hissettiği büyük bir varlıktır. Bunun sonucunda insanlar çeşitli şeylere kapılmış, korkuları artmış, hayalleri ve illüzyonları canlanmış, birbiri ardına rüyalar görmeye başlamıştır. Kişinin uyanırken gördüğü ve uykusuna yansıdığı tüm bu olay ve durumlar sonradan anlatılan hikayeler haline

²⁶ M. Sait Şimşek, *Kur’ân Kıssalarına Giriş* (Kitap Dünyası, ts.)7-8.

²⁷ Şimşek, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*.7-8.

gelmiş ve kassa veya hikâye olarak isimlendirilmiştir. Hikâye, hayatın uzun gecesinde ilk önce insanlık rüyaları veya kuruntularıyla, daha sonra geçmişin hafızasında toplanıp nesilden nesile şehirden şehire aktarılmıştır. Kissanın varlığı demek, insanın tarihteki varlığının bir izi ve gölgesinin varoluşu haline gelmiştir. Çünkü bizzat insanın yaratılışı başlı başına bir kıssadır. İnsanlığın atası olan Hz. Adem'de bu hikâyenin kahramanıdır..."²⁸ Mesajın aktarılmasında kıssaların önemi yadsınamaz. Eğer çocuklar için bir tefsir çalışması yapılacaksa bunun temelini elbette kıssalar ve meseller oluşturmalıdır. Bu konuya örnek bir tefsir çalışması hazırlayacağımız için üçüncü bölümde detaylı açıklama yapılacaktır.

Şimdi iletinin daha sağlıklı verilebilmesi açısından muhatap kitlemiz olan çocukların kişisel, bilişsel ve zihinsel gelişimleri hakkında biraz daha bilgi sahibi olalım.

1.2. Çocukta Kişisel / Zihinsel Gelişim ve Aşamaları

Kur'ân-ı Kerîm'de çocukları konu edinen yaklaşık 99 ayet bulunmaktadır. Azınlıkta da olsa Türkçe 'de kullanılan tıfil ve sabî kelimeleri de yer almaktadır. Bunların başlıcaları *ibn, veled (çoğulu evlâd), gulâm, sagîr, zürriyyet, hafede, ehl, âl, yetîm, rebâib...*²⁹ İçerisinde sağlıklı çocukların yetiştirildiği, sağlıklı bir toplumun temel yapı taşı aile kurumudur. İslam öncesi Arabistan'da aileyi otorite figürüne göre sınıflandırmak mümkünken günümüzde anne ve baba aile içerisinde eşit hak ve özgürlüklere sahip olarak tanılandırılmaktadır. Mut'a evliliği gibi uygulamalarda anaerkil özellikler görülse de bu dönemde Arap ailesi ataerkildi. Ataerkil aile veya Roma ailesi olarak da adlandırılan pederşâhî ailede, babanın otoritesi ebedidir. Baba yetkisini dinden alır ve atalarının kurduğu yuvanın devamından sorumludur. Evliliğin amacı ailenin devamlılığını sağlamak ve bu amaçla bir erkek çocuk sahibi olmaktır. Baba, tüm aile mülkünün sahibidir, dilediği gibi

²⁸ İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine* (Işık Yayınları, 1995)26.

²⁹ Hayati Hökelekli, "Çocuk", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cocuk#1> (Erişim 07 Aralık 2022).

davranır ve çocukları ve karısı üzerinde tüm yetkiye sahiptir.³⁰ Günümüzde ise mevcut aile yapısında “babanın otoritesi ” biraz sarsılrsa da kadının koruyucu gücünün arttığı görülmektedir. Kadınların ev dışındaki ekonomik faaliyetleri, onların evde alınan kararlara katılmalarına ve söz sahibi olmalarına olanak sağlamaktadır. Ancak bu durum onu sorumluluklardan uzaklaştırmamalı, tam tersine o anın koşullarına göre onu, aile kurallarına saygı duyma ve benimseme konusunda daha sorumlu hale getirmelidir.³¹

Aile kurumunun en güzel meyvesi ise kuşkusuz çocuklardır. Çocuklar ilköğretimlerini / ilk eğitimlerini aile kurumunda alırlar. Bu nedenle aile kurumunun en önemli işlevlerinden birisi, bu ailede yetişen çocukların kişiliklerini en mükemmel ve ahlakî şekilde inşa etmektir. Çünkü çocuklar, içinde yaşadıkları ailenin sadece geleceği değil aynı zamanda kimliği, içinde yaşadıkları toplumunda geleceği ve güvencesidir. Dolayısıyla çocuklar bu şekilde yetiştirildiğinde aile sağlam bir şekilde kurulur; sağlıklı toplumda, sağlıklı ailelerden doğar.³² İbrahim Canan “Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye” isimli eserinde Kur’ân’da, çocukluk zamanlarının farklı evrelerine delalet eden çeşitli kavramları şu şekilde belirtmiştir:

*"İbn, veled, zürriyet, yetim, gulam, zeker, ünsa, sağır, hafede (torunlar), ecinne (ceninin çoğulu ve cenin manasına haml, ma fi batni tabirleri), ehl, âl (son iki kelime aile manasınadır), mehd (beşik), radâ (süt emzirme), ed'iya (evlatlık), rebâib (üvey kız), ebb, ümm, rabb. Bu kelimeler çocuk kavramını zihinde canlı tutacak bir tarzda Kur’ân’ın farklı yerlerine dağılmıştır."*³³ Muhatabımız olan çocukların, her türlü gelişimsel dönemi büyük önem arz ettiği için, bu safhalara değinmek yerinde olacaktır.

³⁰ Huriye Martı vd., *Peygamberimizin Sünnetinde Aile (Diyanet Vakfı Yayınları)* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ts.), 3.

³¹ Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku* (Hikmet evi.), 27. Yayın yılı 2004 İsr

³² Abdulhalim Oflaz, “Çocuk Eğitimi/Terbiyesinde Nebvî Metot”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2017), 20.

³³ İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye* (İstanbul: Işık Yayınları, 2014),20.

1.2.1. Bedensel Gelişim

Çocuğun fizikî gelişmesinde etkisi oldukça büyük olan bazı faktörler bulunmaktadır. Genetik kalıtım, çevresel unsurlar ve beslenme düzeni bu faktörlerin en önemlilerinden sayılır. Örneğin genetik kalıtım, bireyin boy uzunluğunun olabilecek son şekline gelmesinde önemli rol oynar. Yine çevresel etkilerin fiziksel gelişimde son derece etkili olduğu bilinmektedir. Zira yaşam alanı olan mekân ve bu mekânda muhtaç olunan gereksinimleri temin edebilme ya da edememe durumu, çeşitli hastalık ya da aksaklıklara sebebiyet verebilir. Yine aynı şekilde beslenme düzeninin ve bu düzen içerisinde vücuda alınan gıda maddesinin niteliksel ve niceliksel yapısı da gelişim konusunda bireye büyük etkiler yansıtmaktadır.³⁴

Sağlıklı ve verimli eğitim öğretim serüveninin yaşanabilmesi elbette çocuğun bedensel ve zihinsel gelişiminin kusursuz olmasına bağlıdır. Özellikle anne-babalar çocuklarının fiziksel durumlarını düzenli olarak takip etmeli, herhangi bir aksaklık hissedildiğinde bir uzmanla görüşülerek iyileştirme yoluna gitmelidir. Çünkü ruh sağlığının devamı beden sağlığıyla ilintilidir.³⁵ Bedensel gelişim safhaları göz önünde bulundurularak çocuk Kur'ân-ı Kerîm'le tanıştırılmalı, onu okumaya yönlendirilmeli, manası hakkında ipuçlarıyla ve sorularla Kur'ân-ı Kerîm'e olan alaka kurulmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm, çocuğun anne sütüyle beslenme süresini tam 2 sene olarak belirlemiştir. Tüm yaratılmışlar arasında bakım ve ilgiye uzun zamanlar boyunca ihtiyaç duyan tek varlık insan yavrusudur.³⁶ Onun yetkin ve akli melekeleri gelişmiş, kendini koruyabilecek seviyeye gelebilmesi, uzunca bir süre ilgilenip korunması ile mümkün olmaktadır. İşte bu sürecin zorluğu ve uzunluğu insanoğlunun bu evrende ne kadar kıymetli bir parça olduğunun da göstergesidir.

³⁴ Ali Murat Sünbül, *Eğitime Yeni Bakışlar - 1* (Eğitim Yayınevi, 2012), 51.

³⁵ Mustafa Uslu, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi* (Erkam Yayın San. A.ş., ts.).64.

³⁶ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları* (Özgür Yayınları, 1993), 31.

1.2.2. Bilişsel Gelişim

En özlü haliyle ifade etmek gerekirse biliş kavramı, bireyin zihninin, çevresinde vuku bulan olayları, dünyayı ve kendi iç âlemini anlamaya ve özümsemeye yönelik yaptığı faaliyetlerin tümüdür.³⁷ İnsanı konumu itibariyle insan yapan en önemli ayrıcalıklarından bir tanesi bilişsel gücüdür. Bu gücüyle insan diğer tüm varlıkları egemenliği altına alabilir ve onlar üzerinde bir güç ve hükümlerlik kurabilir. Teknolojik gelişimlere imza atarak hayatını daha kolay ve anlamlı hale getirir, kültürel içerikler ve değerler üretir.³⁸

Kuşkusuz çocuğu tanımadan onun terbiye etmeye çalışmak imkânsızdır hatta kabul edilemez.³⁹ Bu sebeple çocuğu yetişkinlerden ayıran temel bilişsel faktörler belirlenip incelenmelidir. Onların özel bir dünya görüşleri ve zihinlerinin özel bir çalışma biçimleri vardır. Bu durum gerek nitelik gerekse içerik bakımından zaman ilerledikçe gelişimsel değişiklikler ortaya çıkarır.

Bilişsel gelişimin güçlendirilmesinde yetişkinlerin, özellikle de anne babaların çok büyük etkisi bulunmaktadır. Çocuklara zengin uyarıcı bir çevre olanağının sağlanması (gezi, piknik, oyun, vs.) aşılacak istenen düşüncenin çok daha kalıcı olmasına zemin hazırlamaktadır.⁴⁰ Bilişsel gelişimin sorunsuz gerçekleşmesi zekâ düzeyinin artmasını ve düşünme hızının yükselmesini sağlamaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar bilişsel gelişim süreçleri hızlı ilerlemiş olan bireylerin çok daha zeki oldukları ve diğer bireylere nazaran daha hızlı düşünebildikleri sonucunu ortaya koymaktadır.⁴¹ Dünyaya geldiğinde zihinsel olarak hiçbir aktivite ve etkinliğe sahip olmayan bireyin, gelişim safhalarını tamamladıkça çevresini algılama, kavrama, anlama ve yargılama becerilerinin geliştiği görülür. Bu konuyla ilgili gelişim psikologlarının oldukça geniş araştırmaları mevcuttur. Fakat genel bir çoğunluk tarafından kabul edilen hatta diğer kuramlara da temel ve dayanak teşkil eden,

³⁷ Ali Şimşek-Ömer Eroğlu, *Davranış Bilimleri* (Eğitim Yayınevi, 2013), 223. Konya

³⁸ Filiz Özbay, *Çocuklarda Benlik Gelişimi* (Lamure Kitap, ts.), 19.

³⁹ Nihat Köse, *İlk Gelişim-Öğrenme kitaplarımızdan, Çocuk Ruhu (İbrahim Alaeddin Gövsa) Üzerine Bir İnceleme* (Efe Akademi Yayınları, 2022)34.

⁴⁰ Özbay, *Çocuklarda Benlik Gelişimi*, 19.

⁴¹ Şimşek, - Eroğlu, *Davranış Bilimleri*, 223.

“Piaget’in bilişsel gelişim kuramı”dır. Ona göre bireyin bilişsel gelişimi her bir dönemi kendi içerisinde uyum arzeden 4 safhadan oluşur.⁴²

1. Safha	Duyu Motor Dönem	0-2 yaş aralığı
2. Safha	İşlem Öncesi Dönem	2-7 yaş aralığı
3. Safha	Somut İşlemler Dönemi	7-11 yaş aralığı
4. Safha	Soyut İşlemler Dönemi	11 yaş ve üzeri

Tablo 2: Piaget'in Bilişsel Gelişim Safhaları

-Duyu Motor Dönem

Dünyaya gelmesinden itibaren iki yaşına kadar keşfetme arzusunun baskın olduğu ve duyu motor yeteneklerinin en üst seviyede fonksiyonel olduğu dönemdir. Refleksif davranışların ön plana çıktığı bu dönemde bebekler ilk bilişsel şemaları oluştururlar. Duyu organları fark edilmeye başlar. Döngüsel tepkiler sonucunda uzantısal vücut organlarının hareketleri, (elin açılıp kapatılması) bebeğin rastlantısal olarak yaptığı ve deneyimlediği davranışları, tekrarlaması ya da hoşuna giden dikkatini çeken şeylere yönelip yaklaşmaya başlaması, bu dönemin belirgin özelliklerindedir. Bu safhanın son dönemlerinde bilişsel aktiviteleri yoğunlaşmaya başlar yeni manalar keşfetme, bir davranışı sergilemeden önce düşünme ve davranışın sonucunda da içselleştirme yaşanır.⁴³

⁴² Duygu Yalman Polatlar, *Erken Çocukluk Döneminde Alternatif Eğitim Modelleri ve Yaklaşımları* (Efe Akademi Yayınları, 2022), 265.

⁴³ Asım Arı, *Eğitim Psikolojisi* (Eğitim Yayınevi, 2017), 103. İstanbul

-İşlem Öncesi Dönem

Çocuğun çevresindeki ya da kendi iç âlemindeki objeleri, tecrübeleri ve olayları ifade edebilmesi için çeşitli semboller ve hareketler geliştirebilme becerisinin en yoğun bir şekilde gerçekleştiği dönemdir. Sembolik fonksiyonlar üst düzey aktivite halindedir. Zihinsel olgunlaşmaya paralel olarak dil ve kelime dağarcığı gelişimi de gerçekleşmektedir. Harfleri, kelimeleri ve semboller düzeneğini kullanmaya başlayan çocuk, problem çözebilme kabiliyeti geliştirir ve çevresindeki insanlardan yeni şeyler öğrenmeye başlar.⁴⁴ 2-7 yaş aralığını kapsayan bu dönem bir çocuğun hayatında okul öncesi eğitimin verildiği zamanlara tekabül etmektedir.⁴⁵ Hayal gücü son derece geniş olan çocuk, çevresindeki nesnelere birtakım hayali objelerle bağlantılı olarak algılar. Uzun bir sopayı at şeklinde ya da küçük bir kutuyu araba şeklinde düşünebilir. Zaman zaman gerçek dünya ile hayal âlemi arasındaki farkları göz önünde bulunduramayıp kendilerini zihinlerindeki o âlemin önemli bir bireyi olarak kabullenirler. Yine monolog dediğimiz muhatap olarak sadece kendilerini kabul ettikleri çeşitli söyleşiler gerçekleştirirler. Düşüncelerinin ve kararlarının tüm insanlar tarafından aynı kabul edildiği hissiyatında oldukları için “ben merkezci” bir yapı hakimdir.

Bu dönemin son evrelerine gelindiğinde, zihinsel aktivasyonlar yerini gerçek ve rasyonel zihinsel işlemlere bırakır. Mantık temelinde çeşitli şemasal dizinler oluşur ve akıl yürütme sonucunda olayları sebep-sonuç ilişkisi açısından sentezlemeye başlar. Günümüzdeki bazı gelişim psikologları çocukların temyiz (iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, faydalıyı zararlıdan, güzeli çirkinden ayırt edebilme kabiliyeti) yaşının 7 yaş olduğu düşüncesini benimser. Büyük alim ve mütefekkir İmam Gazzâli’de bu durumu destekler tespitlerde bulunmuştur. El-Münkız Mine’ d-Dalâl isimli eserinde 7 yaşına ulaşmış olan bir çocuğun akıl melekelerinin gelişmiş olduğunu ve duyumsal algılanabilen olguların haricindeki şeyleri de idrak edebilecek bir zihinsel kıvama

⁴⁴ Asım Arı, *Eğitim Bilimine Giriş* (Eğitim Yayınevi, 2018), 176. İstanbul
Kaynak: Duygu Yalman Polatlar, *Erken Çocukluk Döneminde Alternatif Eğitim Modelleri Ve Yaklaşımları* (Efe Akademi Yayınları, 2022), 265.

⁴⁵ Aysel Kızılkaya Namlı, *Eğitimin Kavramsal Temelleri-8: Eğitim Psikolojisi* (Efe Akademi Yayınları, 2023), 84.

gelmiş olduğunu belirtir.⁴⁶ Hz. Peygamber efendimizin(s.a.v) “Çocuklarınıza 7 yaşına geldikleri zaman namazı öğretiniz.”⁴⁷ hadisi de tüm bu tespitleri destekler mahiyettedir. Zira namaz gibi hayatın ve manevi-ahlaki karakterin temel yapı taşı olan, son derece istikrarla sorumluluk gerektiren bir ibadetin, 7 yaşındaki çocuklara aktarılması onların zihnen ve ruhen bu hassas eğitime hazır olmalarını zorunlu kılar.

Bu durumda muhatap kitlesi 6-7 yaş civarında olan bir eğitimci öncelikle iletiyi aktarırken uç noktada soyut örneklerden uzak durmalıdır. Mümkün olduğunca ileti somutlaştırılarak aktarılmalı, çeşitli nesnelere faydalanılmalıdır. Türkiye şartlarında henüz birinci sınıfa başlayan çocuklar zihinsel gelişimlerinin bu safhalarında son derece soyut bir alan olan matematik eğitimiyle karşılaşmaktadır. Bu dersin kapsamında da çubuklar, boncuklar, abaküs gibi çeşitli materyaller kullanarak somuttan soyuta doğru bir yolculuk yaşanmaktadır. İlk başlarda parmaklarını ve bu materyalleri kullanmadan işlem yapmakta zorlanan çocuklar, süreç ilerledikçe ve zihinsel aktiviteleri geliştikçe herhangi bir materyale ihtiyaç duymadan soyut işlemleri rahatlıkla gerçekleştirebilmektedir. Kanaatimizce işte bu aşamada çocukların, Kur’ân-ı Kerîm’in temel öğeleri olan iman-ibadet-ahlak noktasında bazı ayetlerin manalarıyla tanışmaları son derece isabetli olacaktır.

1.2.3. Dil Gelişimi

Dünyada mevcut konuşulan dil sayısının 5.000 olduğu bilinmektedir. Dil bilimcilerinin yapmış olduğu araştırmalar tüm bu konuşulan mevcut dillerin tek kökenlilik “monogenesis” teorisiyle açıklanabileceğini ortaya koymuştur. Bu teori bütün dillerin tek bir ana dilden geliştiğini, günümüzde var olan ve tarihi çağlar içerisinde bir şekilde var olmuş ve konuşulmuş bütün dillerin ilk ve tek bir ana dilden türemiş, gelişmiş şekiller olduğunu öne sürmektedir.⁴⁸

⁴⁶ İmam Gazalî, *El-Müinkız Mine’-d-Dalâl* (Beyan Yayınları, 2015), 67.

⁴⁷ Ebu Davud, Salat 25; Tirmizi, Mevakit 182; Münavi, Feyzü’l Kadir ,IV/327; Şevkani, Neylü’l-Evtar, I/348 ve 349; Darakutni, Ali b. Ömer, Sünenü’-d-Darakutni, (Thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemani el-Medeni), Medine 1966, I/231.

⁴⁸ Merritt Ruhlen, *Dilin Kökeni: Ana Dilin Gelişimi* (Hece Yayınları ve Dergileri, 2017), 13.

Dilin kökeni ile ilgili bu kısa girişten sonra, dil gelişimi konusunda tüm dünyada tek başına kabul edilmiş herhangi bir ispat ya da teorinin olmaması, dil gelişimi ve konuşma kabiliyetinin zihnimizin çok üst seviye bir aktivasyonu olduğunun kanıtıdır.⁴⁹ Piaget, dilin kalıtım ve çevresel etkilerle gerçekleştiğini belirtmektedir. Kuşkusuz çocuk, eğitim-öğretim çağına gelerek dilsel gelişimde kritik dönemleri geride bırakmış olmaktadır. Ana dilini öğrenmiş, düşüncelerini, algıladıklarını, kavradıklarını ve çevresindekileri rahatlıkla ifade edebilecek seviyeye gelmiş demektir. Kelime dağarcığı ve konuşma kabiliyeti gayet gelişmiş olan çocuk, matematiksel kavramları bilimsel ve ilimsel araştırmaları, fen-uzay ya da teknolojik verileri algılamaya ve kavramaya yatkın hale gelmiştir.

Kur'ân'î eğitim için de gerek mahreç gerek yüzüne okuma çalışmaları bu safhada yapıldığı zaman çok daha kalıcı ve iyi sonuçlar vermektedir. Zira bebeklikten çocukluğa geçmiş olan zihin son derece berrak ve açıktır. Hatta çevre ve genetik faktörlerin de etkisi göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapmak gerekirse, ailesinde ve yaşam alanında Kur'ân-ı Kerim'in lafzına ve manasına aşina olarak büyüyen, o iklimin eşsiz havasında teneffüs ederek ve aynı zamanda genetik bir Kur'ân'î birikimle bu eğitime başlayan çocuklar, diğerlerine nazaran çok daha iyi ve etkili bir süreç geçirmektedir.

1.2.4. Ahlaki Gelişim

Birey manevi, toplumsal, ahlaki ve dinî anlamdaki değerlere ait bilgileri yaşam boyunca çeşitli yollarla öğrenmeye devam etmektedir. Fakat en kalıcı olan bireyin yaşamının erken dönemlerine tekabül eden ve kişiliğin teşekkül aşamasında olduğu safhalarda kazanılmış değerlerdir. Tabii ki bu dönemlerden sonra bazı değişimler olmakla birlikte temel değerler kişiliğe yerleşmiştir. Haliyle bunlar üzerinde kolayca ve köklü bir değişim beklenmemektedir.⁵⁰

⁴⁹ Özgül Akın Şenkal, *Dil Gelişimi – Dil Gecikmesi* (Akademisyen Kitabevi, 2018),.28.

⁵⁰ Gülden Uyanık Balat, *Çocuk Dergisi 45. Sayı* (Kök Yayıncılık, 2004),.32. İstanbul

Bireyin zihinsel yönden gelişmesiyle ahlaki yönden gelişmesi arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Zihnen geri kalmış bir çocuğun ahlaki manada da geri kalması beklenmemektedir. Bu alanda oldukça kapsamlı ve tasnif edilmiş araştırmaları bulunan Kohlberg; her çocuğun ahlaki yapı ve yargısının aynı yaşlarda geliştiği, bu gelişimin kademeli ve istikrarlı olduğu, eğitimin ahlaki gelişimde çok büyük etkilerinin gözlemlenemediği, sadece yaşa bağlı olarak bir sonraki ahlaki yargı dönemine geçilmesine destek olabileceği tespitlerinde bulunmuştur.⁵¹

Piaget Ahlakî gelişimin 3 safhada gerçekleştiğini belirtir.

1. Ahlak öncesi dönem: Herhangi bir sınırlama ya da yaptırımın bireyin üzerinde hiçbir etkisinin ve bağlayıcılığının bulunmadığı 0-2 yaş arası dönemdir.

2. Bağımlı ahlak dönemi: Ahlaki kuralların ya aynen uyma ya da otoriteye itaat şeklinde algılandığı dönemdir. Örneğin, kurallara uymadığı zaman, Allah'ın kendisini sevmeyeceğini ya da onu cehennemle cezalandıracağını düşünür. Ahlaki yönden bu şekilde eğitime çalışılan bireylerde, yetişkinlik dönemlerinde daima kendisini günahkâr ve ümitsiz hissetme eğilimleri görülmektedir.

3. Bağımsız ahlak dönemi: Bireyin hayatında 11 yaşından sonraki dönemleri kapsar. Artık soyut zekâ devreye girdiği için temyiz melekeleri işlemeye başlamıştır.⁵² Allah Teâlâ'ya sevgiyle bağlanan çocuk ailesinin de doğru ve sevecen yönlendirmesiyle kâmil bir ahlaki karaktere bürünmeye çalışır.

Aile ortamında, değer verilmiş, ilgi ve sevgiye olan ihtiyacı giderilmiş, doğru yönlendirmelerle ve müşfik nasihatlerle yetiştirilmiş bireylerde ahlaki gelişim seviyesinin son derece üst düzey olduğu bilinmektedir. Fakat aile ortamı üst seviye bir ahlak için kesin bir zorunluluk arz etmemektedir. Okul ortamı ya da arkadaş çevresi uygun şartları taşıyorsa bireyin ahlaki gelişimine son derece olumlu katkılar sağlayabilmektedir.⁵³

⁵¹ Ali Çankırılı, *Çocuk Resimlerinin Dili* (Zafer Basın Yayın), 56. Ankara

⁵² Ali Çankırılı, *Çocuğun Manevi Eğitimi* (Zafer Basın Yayın ve Turizm), 65. Ankara

⁵³ Bilal Yorulmaz, *Ailede Değerler Eğitimi* (Erkam Yayın San.), 58. Ankara

İbn Miskeveyh göre, bir çocukta haya duygusu gözlemlenmişse o çocuk mutlaka önem verilmeye ve eğitiminde titizlikle devam edilmeye layıktır. Çünkü utanma hissi aklın varlığının en önemli delillerindendir. Akıyla mümeyyiz olan çocuk her türlü erdemli hareketi ve değerleri kavrayıp uygulamaya açıktır. İslam dininin güzel ahlaka son derece önem verdiği bilinmektedir. Bu sebeple bireylerin ahlaki gelişimi göz önünde bulundurularak dinî manevî eğitim verilmelidir.

1.2.5. Dinî Gelişim

Bireyin zihinsel ve bilişsel gelişim süreçleri için isinde belki de en önemli konu dini gelişim safhasıdır. Çünkü bu dönemin bireyin hayatında en geniş zamana tekabül ettiği ve her an pozitif ya da negatif verilerle katlanarak değiştiği gözlemlenmiştir.

Yaşamın “altın dönemi” ya da “sihirli zamanları” olarak kabul edilmiş 0-72 ay arasına denk gelen kritik dönemlere gelişim psikologları erken çocukluk dönemi adını vermiştir. Bu dönem gerek fiziksel-bedensel anlamda gerek psikososyal-zihinsel anlamda kişisel gelişim açısından çok büyük önem arz etmekle birlikte, bireyin karakteristik özelliklerinin neredeyse tamamının temelini atıldığı, öğrenmenin %80'lere ulaştığı bir nevi çekirdek hükmünde olan eşsiz bir zaman dilimidir.⁵⁴

Ailevî yapının ve bireyle bağlantının, dini gelişimde yadsınamaz bir etkisinin olduğu gerçektir. Zira bugüne değin yapılmış olan araştırma sonuçları, çocuğun ibadet ve inanç gibi mefhumlardaki kararlarını ortaya koymasındaki en etkin unsurun, aile kurumu olduğunu göstermektedir. O yaşlarda bir çocuğun en çok ailesiyle zaman geçirdiğini göz önünde bulunduracak olursak, ailevî dinî yapı nasılsa bireydeki yansımaları da o şekilde olacaktır. Taklit ve model alma şeklinde ortaya çıkan dinî gelişim süreci, çevre ve bireysel yeteneklerin de etkisiyle şekillenir.⁵⁵ İşte bu aşamada, çocuğa din eğitimi vermeye başlamak son derece dikkat edilmesi gereken bir durum

⁵⁴ Saadet İder, “Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitiminde Uyarıcı Zenginliğinin Nörobilimsel Temelleri”, *The Neuroscientific Basis of the Richness of Stimuli in Early Childhood Religious Education*. 24/46 (Aralık 2022), 4.

⁵⁵ Ahmet Çın, “İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Din Eğitimi ve Ailenin Din Eğitimine Etkisi (Diyarbakır Örneği)”, *The Religious Education of Children and the Effect of Family on Religious Education in the First Childhood (Diyarbakır Case)*. 19/74 (Nisan 2020), 2.

olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlıklı bir iletişim kurularak, çocuğun yetişme tarzı ve zihinsel gelişimi, olgunluğu göz önünde bulundurularak; sevgi, anlayış ve hoşgörü temelli bir eğitim sürecine başlanmalıdır. Ebeveynin çocukla birlikte hareket etmesi Peygamberimizin deyiimiyle çocukla çocuklaşması, öğrenme aktivasyonunu kolaylaştıracak, daha kalıcı ve keyifli hale getirecektir. Şu durum unutulmamalıdır ki, çocuk yüksek maddi imkanlara sahip olsa bile muhtaç olduğu şefkat ve ilgi, sadece aile ortamıyla giderilmektedir. Hiçbir yetiştirme kurumu ya da çocuk bakım evi aile ilgisinin yerine dolduramamaktadır. Özellikle dini ahlaki karakter söz konusu olduğunda aileler bu minvalde eğitim veren kurumları tercih etmektedir. Kanaatimizce bu kurumların erken çocukluk döneminde bir takım din öğretimi metotları uygulayarak, çok olumlu izler bıraktığı aşıkardır, hatta tecrübe edilmiştir. Fakat oldukça kritik önem arz eden dini gelişim süreci sadece kurumların tek elinde idame ettirebileceği bir dönem değildir. Muhakkak ebeveyn işin her aşamasında dahil olup çocukta uyaran zenginliğini arttırmalı, bunun birliktelik içerisinde gerçekleşeceğini çocuğa hissettirmelidir.⁵⁶

1.3. Çocuk Eğitiminin Önemi ve Aşamaları

Çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren hatta anne rahmine düştüğü an itibariyle hızlı bir şekilde değişim süreci yaşamaktadır. Bu süreç de hem algılana bilirligi ve anlaşılabilirliği kolaylaşsın diye hem de her sürece ilişkin yaklaşımlar geliştirilebilmesi için insanlar tarafından farklı şekillerde kategorize edilmiştir.

Örneğin bu sınıflandırmalardan biri şöyledir.

Doğumdan iki veya üç yıldan itibaren "erken çocukluk ", iki ila üç yıl arasında "ikinci çocukluk" ve ergenliğe kadar "üçüncü çocukluk" süreçleri yaşanır.⁵⁷

⁵⁶ Çın, "İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Din Eğitimi ve Ailenin Din Eğitimine Etkisi (Diyarbakır Örneği).", 5.

⁵⁷ Çın, "İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Din Eğitimi ve Ailenin Din Eğitimine Etkisi (Diyarbakır Örneği).", 4.

Bazı kuramcılar 0-2 yaş aralığını “bebeklik dönemi”; 2 ile 6 yaş arasındaki zamanı “erken çocukluk” kızlar için 6 ile 11, erkekler için 6 ile 13 arasındaki yaşları “geç çocukluk” olarak sınıflandırmıştır. Burada unutulmamalıdır ki belirlenen yaş sınırları her çocukta değişkenlik gösterebilir.⁵⁸ Çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimi tüm bu sınıflandırmalarda etkin rolü oynayan en önemli unsurdur. Bu tür sınıflandırmalar çocukları tanımak ve anlamak için gereklidir. Çocukların fiziksel ve zihinsel durumu bu süreçte o ana kadar hiç olmadığı şekilde hızla değişir. Şimdi Kur’ân’î bilişsel gelişim süreçlerine değerlendirelim.

1.3.1. Tufûliyyet/Çocukluk Dönemi

Kuşkusuz söz konusu eğitim-öğretim ve terbiye olduğunda bir insanın hayatındaki en önemli zaman dilimi çocukluk safhasıdır. Doğumla beraber başlayıp ergenliğe kadar devam eden bu yaşlar; Kur’ân ve sünnet ahlakının temellerinin atıldığı, İslamî bir yaşamın tohumunun filizlendiği ve adeta donmamış bir çimento gibi olan çocuğun her türlü terbiye ve eğitime açık olduğu çok kıymetli bir dönemdir. Kur’ân’î eğitim verilmesi yönüyle bu dönemleri şöyle maddeleyebiliriz:

- a- Süt Merhalesi(Sabiilik)
- b- Müdahale Merhalesi (Gulam/ Sütten kesilip 7 yaşına kadar olan zaman)
- c- Temyîz Merhalesi(Yaf’i/ 7-10 yaş arasında geçen zaman)
- d- Ergenlik Merhalesi(Havzer/ 10 yaşından ergenliğe kadar geçen dönemdir. Zaten bu aşamayla çocukluk dönemi sona erer.)

Yüce kitabımız bireyin doğduğu andan itibaren yetişmesinde ve terbiye edilmesinde en önemli zaman dilimlerinden birinin süt devresi olduğunu belirtir. Çünkü bu dönem oldukça kısa ve çocuğun yetiştirilmesinde deki diğer zaman dilimlerine göre ise daha kolaydır. Bir insanın insanî melekeler kazanması için alabileceği en katıksız ve pak gıda yine bir insanın ak sütüdür.⁵⁹ Anneyle iletişimi hem dokunsal anlamda hem de manevi anlamda üst düzey olduğu için, annenin müşfik sütü bebeğin bedenini; bu sütün helal ve maneviyatla harmanlanmış olması da ruhunu

⁵⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur’ân’da Gelişim Psikolojisi* (Gece Kitaplığı Yayınları, 2017), 160. Ankara

⁵⁹ İbrahim Sarı, *Kişi Hakları: Hak/Hukuk Kainattaki En Büyük Denge*, 2016, 37.

beslemektedir. Bu dönemle ilgili muhtelif hükümler ortaya çıkmış olsa da ayetler yeterince yol göstericidir. Ahkaf suresinde bir annenin gebelik ile bebeğini süttten kesme zamanının 30 aya tekabül ettiği bildirilir.(Ahkâf 46/15-16) Lokman suresinde ise daha açıklayıcı ifadeler kullanılır ve süre 2 yıl ile sınırlandırılır. (Lokman Suresi 31/14-15)Bakara suresinde ise babanın da isteği doğrultusunda kesin 2 yıl olarak hüküm vazedilir.(Bakara Suresi2/233)⁶⁰ Hamilelik ve süt merhalesi dediğimiz iki yaşına kadar olan süreçte, çocuğa Kur'ân dinletmek, doğumdan sonra dinletirken ona sarılmak, her an mütebessim olmak, güldürmek, çocuğun bilinçaltına Kur'ân'a dair her şeyi olumlu ve içten anılarla kodlamak bu dönemin en önemli unsurudur. Ayrıca Kelime-i Tevhid öğretilmeli ve Kur'ân'a yavaştan giriş yapılmalıdır. Beynin üst düzey öğrenmeye açık durumda olduğu, hatta diğer yaşlara nazaran %80'lerde kalıcı öğrenme gerçekleştiği için bu yaş grubundaki çocuklara; bütün uyanlar, oyunlar, sesler, görüntüler, İslamî değerlere uygun ve Kur'ân'ı çağrıştıran öğelerden seçilirse çocuğun sağlam ve kaliteli bir manevi temeli atılmış olabilmektedir.⁶¹

Süt döneminden 7 yaşına kadar olan süreçte çocuğa Kur'ân harfleri öğretilmeli, onun ilgi ve zihinsel seviyesi göz önünde bulundurularak hazırlanan cüzlerle yüzünden okuma çalışmalarına ağırlık verilmeli, masal ve hikayelere çok meraklı ve ilgili olunan bu dönemde yavaş yavaş kıssalara giriş yapılarak Kur'ân manası hakkında anlatımlarda bulunulmalıdır. Ayrıca kısa sure ve dualar ezberletilerek bunun önemi hakkında çocuk bilgilendirilmeli ve namaz ibadetine önem verilmelidir. Müdahale devresi olarak isimlendirilen bu zaman diliminde çocuğun terbiye ve eğitimi birincil olarak anneye ait görülmüştür. Herhangi nedenden dolayı ebeveyn arasında çocuğun eğitimi ve terbiyesi noktasında çıkan ihtilaflar olsa bile o terbiye hakkı anneye verilmiştir. İslami aile yaşantısında harici işler babaya dahili işler anneye vazifelendirilmiş olması hasebiyle kadının en önemli görevi, dindar ve ahlaklı nesiller yetiştirebilme yolunda çabalamasıdır. Dinimiz bu konuya çok ehemmiyet vermiş hatta kadının dahili işlerinin bile bu vazifesinin önüne geçemeyeceğini, babanın bu konuda

⁶⁰ İbrahim Sarı, *Kur'ân'da Çocuk: Hz. Lokman Oğluna Sabır Öğüdü ile Umut Açılıyordu Aslında* (noktaekitap, 2016), 80-81.

⁶¹ İbrahim Sarı, *Kur'ân'da Çocuk: Hz. Lokman Oğluna Sabır Öğüdü ile Umut Açılıyordu Aslında* (noktaekitap, 2016), 80-81.

anneyi sorgulayamayacağını, çocuğunu İslamî ilkeler çerçevesinde terbiye ve te'dip etmek dışında annenin herhangi bir vazifeyle mükellef olmayacağını bildirir.⁶²

Temyiz dönemi adı verilen 7 ilâ 10 yaş arasına gelindiğinde (sinn-i temyîz), babası hem dini hem de diğer ilim ve bilimlere alışıp öğrenebilmesi için çocuğu bir eğitim kurumuna göndermelidir.⁶³ Ayrıca çocuğa namaz eğitimi mutlaka verilmiş olmalı, artık idame ve ikame noktasında bir aksaklık kalmamış olmasına dikkat edilmelidir. Yüce Kitabımızı yüzünden okuma çalışmaları daha detaylı yapılmalıdır. Ayrıca kısa surelerin anlamları hakkında bilgi verilmelidir. Meâl kültürü oluşturulmaya başlanmalıdır. Bu yaş dilimi soyut kavramlar hakkında merak ve ilginin en yoğun olduğu dönem olması hasebiyle bazı kıssalar ve ayetler onların seviyesinde kelime ve terkiplerle aktarılabilir.

10 yaşından buluğa kadar olan süreçte Kur'ân'ın içeriği ile ilgili bilgi verilmeli, namazda okunacak surelerin bir kısmı ezberletilmeli, zihinsel seviyeye uygun ayetler meâlden öte olarak açıklanmaya başlanmalıdır. Bu yaş diliminin son bulmasıyla birlikte çocukluk sebebiyle gelen bütün muafiyetler kalkacağı için Allah'ın emir ve yasaklarını bildiren ayetlerin meâli ve yüzeysel olarak tefsiri çocuğa mutlaka aktarılmalıdır. Bu dönemde çocuğun herhangi bir mükellefiyetinin olmamış olması ebeveyni rahatlığa sevk etmemeli bilakis her bir anı dolu dolu değerlendirmelidir. Çünkü yegâne sorumluluk ebeveyne aittir. Çocuğun ergenlik öncesinde, yaşama hazırlanabilmesi minvalinde peygamberimizin öğütlerinden ve uygulamalarından esinlenilmiş şu 3 madde hayati önem arz etmektedir:

- Çocuğun terbiye ve öğretimine mümkün olan en erken zamanda başlayabilmek.
- En önemli ve zorunlu olan uygulamalar ve bilgiler üzerinde durmak.
- Çocuğun terbiye ve ahlaki noktalarda eğitim konusunu ciddiye almak ve bunun kusursuz gerçekleşmesi için fedakarlıkta bulunmak.

⁶² İbrahim Canan, *Haksız Değilim* (Işık Yayıncılık Ticaret, 2014), Ankara 98.

⁶³ Mehmet Faruk Bayraktar, *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri* (M.Ü. İlahiyat Fakültesi, 1984), 269.

Elbette ki çocuğun eğitiminde fitratın rolü büyüktür. Fakat pedagojik ilkeler ve çocuğun zihinsel gelişimi göz önünde bulundurularak verilen eğitim-öğretim, karakteri üzerinde ciddi etkiler bırakacaktır.⁶⁴

1.3.2.Şebâbet/Yiğitlik/Gençlik Dönemi

Ergenlik ile başladığı hususunda ittifak edilmiş, fakat ne zamana kadar devam ettiği konusu tam olarak netleştirilememiştir.⁶⁵Çocukluk döneminin temel teşkil ettiği bu dönem, bireyin sosyal ve psikolojik anlamda en çok sorguladığı, akla ve mantığa uygun cevaplar aradığı, sürekli nefis ve vicdan muhasebesi yaparak oluşturmuş olduğu dinî kimliğini içselleştirmeye çalıştığı önemli bir safhadır. Hukuken ve dinen tüm mükellefiyetleri mevcut olmakla birlikte bir Müslümanda olması gereken her türlü hak ve vecibelere de sahiptir.⁶⁶ Bu dönemde kişi Yaratıcısıyla iletişimde olmak ister, güven ve inançla bağlanmak ister. Bunun için son derece açık ve anlaşılır bir şekilde tercüme edilmiş meâl ve tefsir eserleri onun Kur'ân'la olan münasebetinde çok büyük önem arz eder.

1.3.3.Kühûlet/Orta Yetişkinlik/Olgunluk Dönemi

İnsanın yaşam dönemlerinde olgunluğa, kâmil bir ruh haline bürünmeye delalet eden “kehl” sakala ak düşmesi şeklinde anlamlandırılır.⁶⁷ Gençliğin devamı niteliğinde olan olgunluk dönemiyle ilgili lügatçiler kesin bir sınırlama yapmaktan kaçınmışlardır. Zaten bu dönemle ilgili verilen rakamlar genellikle “kîle” yani “denilmiştir ki” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁶⁸ Kısaca hayatın anlam ve gayesinin sorgulandığı bu dönem genellikle 35-55 yaş arasını kapsar. Bu döneme kadar mutlaka bir Kur'ân birikimi oluşturulmuş olmalıdır. Birey şayet Kur'ân hakkında belli bir malumata sahip olamamışsa onun mana âlemine, gönül derinliğine hitap eden cümlelerle basit ve anlaşılır tefsir dersleri önemli olacaktır. Bu dönemin bir özelliği de

⁶⁴ Fatih Mehmet Aşıkutlu, *Kur'ân'da İbadet Eğitimi* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 50.

⁶⁵ *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu: Peygamberimiz ve Çocuk* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 55.

⁶⁶ Dolunay Şenol, *Çalışmazsam Okuyamam* (Net Kitaplık Yayıncılık, 2020), Ankara, 92.

⁶⁷ İbrahim Cüçük, *Delilleriyle Ehl-i Sünnete Akaidi* (Erkam Yayın San. A.ş.)İstanbul,66.

⁶⁸ Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, 104.

noksanlıkların ortaya çıkması ve hafifte olsa bir geriye dönüşün başladığı zaman olması⁶⁹ sebebiyle, Kur'ân-ı Kerîm'i idrak etme programı hiçbir taviz vermeden uygulanmalıdır.

1.3.4.Şeyhûhet/Acz Dönemi

Bireyin artık saçlarının beyazladığı, güç ve kudretinin zayıfladığı, dinçliğinde ve yetkinliğinde inhirafın ortaya çıktığı devredir. Nassa göre hareket eden hadisçiler 60-70 yaş aralığını bu dönem için belirlemişlerdir. Fakat lügatçiler 50-80 yaş aralığı ile sınırlandırmışlardır.⁷⁰

İlerleyen yaşın da etkisiyle birey ömrünün sonunu, ayrılığı ve kendisini nelerin beklediğini daha ciddi ve derinden düşünmeye başlamaktadır. Acziyetini ve yaratılış sebebinin çok daha iyi anlamlandırmış, bununla birlikte yüce Allah Teâlâ'ya yönelimi ve kulluğu artmıştır. Bu dönemlerde çeşitli birliktelikler ve cemaatler vesilesiyle yüce Kitabımızın manası ve tefsirleri üzerinde daha ciddi dersler ve tefekkürler gerçekleştirilmelidir. Bu aktivite hem bireyi, içinde bulunduğu yalnızlık duygusundan kurtaracak hem de yaşamının yaşlılık dönemlerini çok daha verimli geçirip Rabbiyle arasındaki münasebeti güçlendirecektir.

1.3.5. Pir-i Fanilik/Herem Safhası

Sinne-l şuyûh'da denilen bu dönemlerde birey için tesbihât, tezkirât, Kur'ân tilaveti, dua ve tevekkül fazlasıyla tavsiye edilmektedir. Bazı İslam alimlerinin "Himm" şeklinde tesmiye ettiği, bu en son ömür evresi, 80 yaşından vefat etme zamanına kadar geçen süredir.⁷¹ Bu konuda net olarak kavrayamadığı çeşitli duygularla birlikte kişinin Rabbine yönelimi artmaktadır ve ölümden sonrasını

⁶⁹ Prof. Dr. Saffet Köse, *İbadetten Kulluk Şuuruna* (Erkam Yayın San. A.ş.) İstanbul,91.

⁷⁰ Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, 105.

⁷¹ Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, 105.

bilemediği için ibadetlere düşkünlükte artış gözlemlenmektedir. Kur'ân'ı yüzünden ve manasından okumak dinlemek ve tefekkür etmek bu dönemin başlıca özelliğidir.

4. İslamî Eğitim ve Çocuk Edebiyatı

Bireyin ömrünün ilk zamanlarında verilecek nitelikli ve donanımlı bir eğitim, hatta daha anne karnındayken alınacak tedbirler, ruhsal ve bilişsel gelişimini tamamlaması açısından son derece önemli olmakla birlikte, dini gelişimi için de göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Din her açıdan olduğu gibi hem psikososyal bir gereksinim olarak hem de insani değerler bakımından son derece güçlü bir manevi olgu olarak karşımızda durmaktadır. Bu gereksinim gerçek anlamda giderilemediği zaman, bu yön kişi için eksik kalacaktır ve maalesef güçsüz olan bir kişi kendisinden beklenen işlevlerin bazılarını yerine getiremeyecektir.

Birçok yeteneğe sahip olarak dünyaya gelen çocuk, çeşitli uyaranlarla dini ve sosyal çevresini geliştirir. Bu nedenle İslam inancına göre bir çocuğun ebeveyni olmak son derece büyük mesuliyet gerektiren bir durum olarak kabul edilir. Gerçekten de ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişki hem ahlaki düzeyde hem de muamelat açısından belirli ilkelere dayanmaktadır. Bu nedenle, çocuğun varlığı ciddiye alınmalı ve onu iyi ve samimi bir insan olarak yetiştirmek için tüm çabalar ve tüm fedakarlıklar yapılmalıdır.⁷² Çocuğun bu dünyadaki mutluluğunun ahiret için de gözetilmesi, onu dünyaya getirenlerin üzerinde durması gereken önemli bir meseledir. Zira tüm müminler için kazanılması gereken asıl meta' dünya hayatı değil, ebedi olan ahiret âlemidir. Bu sebeple, söz konusu sadaka-i cariyeye olma potansiyeli olan çocuklarımız ise öncelikli her yatırım ahirete endeksli olmalıdır.

İnsan yaşamı gerek fiziksel gerek zihinsel büyüme ve gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak, daha rahat araştırılabilmesi ve daha iyi anlaşılabilmesi için çeşitli yaş gruplarına ayrılmıştır. Bu yaş gruplarını önceki konularda yeterince

⁷² Süleyman Şen, *4-6 Yaş Grubu Çocuklarda Kur'ân Tasavvuru* (Uşak üniversitesi, 2018).29.

açıkladığımız için burada tekrar değinilmeyecektir. Lakin şu yargı unutulmamalıdır ki; bireyin tüm karakteristik özellikleri ve kişisel gelişiminin temelleri çocukluk döneminde atılmaktadır. Mevcut verilerdeki tüm araştırmalara göre davranışsal ve ahlaki alışkanlıkların tamamı, bireyin çocukluk zamanlarında yaşadıklarına isnat etmektedir. Fakat İslam bu tarz eğitim yaklaşımına farklı bir yorum getirmektedir. Zira İslama göre bireyin eğitim öğretimi henüz annesinin karnındayken başlamaktadır, yani bir bakıma ruhun anne karnında programlanmasıdır.⁷³ Peygamber efendimizin de “*her çocuk İslam fıtrati üzerine doğar...*” hadisi de bunu doğrular mahiyettedir.⁷⁴

Sözlü dönemlerde de yazılı dönemlerde de çocuk olgusu her zaman edebiyat ilminin en önemli öznesi olmuş halen de olmaya devam etmektedir.⁷⁵ Şimdi konu hakkında teferruat vermek yerinde olacaktır.

1.4.1. İslamî Çocuk Edebiyatı

İslamî çocuk edebiyatı kavramına değinmeden önce, çocuk edebiyatının ne olduğu, hangi alanları kapsadığı ve ne gibi türleri içerisinde barındırdığı konusunda kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Çocuk edebiyatı, özellikle çocuklar ve genç yetişkinler için tasarlanmış kitaplar, şiirler ve hikayeler de dahil olmak üzere yazılı ve sözlü eserlerin gövdesini ifade eder. Genç okuyucuları eğlendirmek, eğitmek ve ilham vermek için tasarlanmış bir edebiyat türüdür. Edebi eserleri okuma ve anlama zevkini çocuğa aşıl原因an bu eserlere karşı keyifli bir bilinç uyandıran nitelikler taşıması yönüyle son derece estetik özellikler arz eder. Bu eserlerdeki öncelikli hedef okuyucununun duygu ve hayal âlemine hitap edebilecek, onları adeta kendi hayal

⁷³ Bakınız "Elest Bezmi" Şen, *4-6 Yaş Grubu Çocuklarda Kur'an Tasavvuru*, 17.

⁷⁴ İbnu'd Deyba', trc. Hanifi Akın, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı* (Polen Yayınları, 2013), Müsned, c. IV, 51; Buhârî, "Edeb", 18; Müslim, "Mesâcid", 42; İbn Mâce, "Tahâret", 135; Tirmizî, "Menâkıb", 50, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 22; Nesâî, "İftitâh", 172, "Cum'a", 30.

⁷⁵ Mehmet Özdemir, "Rıza Tevfik ve Çocuk Edebiyatı Üzerine İki Makalesi", *Journal* 0/11 (2006), 100.

güçlerinin sınırları orantısında eserin dünyasına çekecek bir iletişim kanalı oluşturmaktır.

Kimi araştırmacılara göre çocuk edebiyatındaki temel hedef, okuyucuya kendi çocukluk yaşamı görüntüsünün dışarıdan nasıl algılandığını ifade etmektir. Ancak bu doğru bir yaklaşım olmamakla birlikte asıl amaç çocukları zengin işlevsel düşüncelere çağırmak, onların hayal dünyasını, ufkunu genişletmek ve bununla birlikte geleceğe yönelik donanımlı adımlar atabilecek zihinsel yapıya ulaşmalarını sağlamaktır.

Hemen hemen bütün materyallerle istikrarlı bir ilişkisi olan çocuk edebiyatı mazi, muzari ve müstakbel zaman arasında anlamlı bir köprü kurarak çocuğun zihin dünyasına doğrudan etki etmektedir. Ayrıca kendine has kuralları olması hasebiyle son derece anlaşılır ve arı dilli edebi türleri barındırmaktadır.⁷⁶

Tarihsel gelişim süreçleri açısından çocuk edebiyatını incelediğimizde bu tür çalışmalara 20. yüzyılda bir farkındalık geldiğini ve bununla birlikte ağırlık verildiğini görmekteyiz. Orta çağ Avrupa'sında durum çok daha vahim bir tablo arz etmektedir. Zira 17. yüzyıla kadar çocuk ya da çocuklara dair herhangi bir terim bile ne Almanca ne İngilizce ne Fransızca ne de İtalyanca 'da bulunmamaktadır. 17. yüzyıl sonlarında aile kavramıyla ilgili çalışmalar arttıkça ebeveynin en yakın akraba olarak çocuk incelenmeye başlanmış ve ona dair kelimeler ortaya çıkmıştır. Taktir edilmelidir ki böyle bir ortamda değil çocuklara özel bir edebiyat düşünmek; çocuk hakları ya da doğrudan çocuğun ne kadar değerli bir varlık olduğu gerçeği bile henüz ortaya çıkmamıştır.

İslam tarihi açısından baktığımızda ise çocukların ailenin en değerli ve göz bebeği üyesi olduğunu görmemiz mümkündür. Hz. Âdem peygamberden beri İslam çocuklara ciddi bir ehemmiyet vermiş, temiz çevrede son derece şefkatli ve sevecen davranışlarla yetiştirilmelerine dikkat etmiş, hukuki açıdan da yaşamlarının her evresine özgü çeşitli haklarının bulunduğunu ve ebeveynin bu hakları göz önünde

⁷⁶ Dilek Tüfekçi Can, *Çocuk Edebiyatı Giriş* (Eğitim Yayınevi, 2014), 7.

bulundurarak çocuklara yaklaşması gerektiğini belirtmiş, hatta cinsiyetlerine göre bile her çocuğa gelişim safhalarını göz önünde bulundurarak farklı kelimelerle hitap etmiştir.

Onun kusursuz bir şekilde büyüyüp yetişmesi, muhtaç olduğu ahlaki üstünlükleri, toplumsal yaptırım ve davranışları, ruhsal ve fiziksel açıdan sağlıklı üstün ve bilgili olabilmesi, tamamıyla anne-babasının sorumluluğuna verilmiş ve bu konuda büyük gayretler sarf etmesi de ebeveyne mükafat olarak vaat edilmiştir. Bu hassasiyeti göz önünde bulundurduğumuzda çocuk ve çocuğa dair her türlü alan yüce dinimiz İslam'ın ehemmiyetle üzerinde durduğu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk edebiyatı da haliyle pek tabii yavrularımızla iletişimimizi istikrarlı ve olumlu sürdürebilmemiz adına önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki yarının yetişkinleri olarak bugünün çocuklarına her anlamda özel bir alan ayıran dinimiz İslam'ı, eğitsel ve kültürel bir faaliyet olarak edebiyat alanında da çalışmalar yaparak çocuklarımıza tanıtmak, onları bu minvalde yetiştirmeye çalışmak ve başta Kur'ân-ı Kerîm manası olmak üzere bu kültürü çocuklara sağlıklı bir şekilde aktarabilmek büyük önem arz etmektedir.⁷⁷

İslamî çocuk edebiyatı alanında çalışmalar ülkemizde henüz yeni şekillenmeye başlamıştır. Bu son derece üzücü bir durumdur. Çünkü evrensel açıdan her çocuk özel anlamda da her Müslüman çocuk, güya gelişen, modernleşen, kolaylaşan ama bir o kadar da manevi değerlerini yitiren, vicdani ve insani her türlü hissiyattan uzaklaşan dünyanın tüm olumsuzluklarına, kötülüklerine; bazı iletişim kanalları ve çeşitli araçlar (medya, internet, TV gibi) vesilesiyle maruz kalmaktadır. Bu maruziyet ve mağduriyet hafif denemeyecek kadar büyüktür. Dünyada artık eğitimcilerin çocuk edebiyatı sahasında ciddi araştırmalar ve çalışmalar yaptığı da ortadayken Müslüman alimlerin, eğitimcilerin “İslami çocuk edebiyatı” nedir? Ne değildir? gerekli midir? Tartışmasını süratle terk edip ciddi bir mesaiye başlamaları fazlasıyla önemlidir.⁷⁸

⁷⁷ Can, *Çocuk Edebiyatı Giriş*, 1.

⁷⁸ Âdem Çalışkan, “İslami Çocuk Edebiyatı”, *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2001), 411.

Şüphesiz söz konusu “İslami çocuk edebiyatı” olduğunda “Kur’ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye” nin temel kaynakları teşkil ettiğini söylemeye gerek bile yoktur. Bu alanda eserler ortaya koyacak yazar ve şairlerin ya da akademik anlamda makale, tez, kitap gibi çalışmalarda kalem oynatacak kişilerin öncelikle bilmesi gereken temel konu “*Kur’ân ve sünnette çocuk nedir?*” konusudur. Profesyonel bir hakimiyet sağlandıktan sonra yine İslamî çocuk edebiyatı alanında araştırmalar ortaya koymuş kişilerle de iş birliği ve istişare yapılarak çalışmalar yürütülmelidir.⁷⁹ Muhatap kitlenin çocuklar olduğu, bu sebeple pedagojik gereksinimlerin de göz önünde bulundurulması gerektiği unutulmamalıdır. Ayrıca gelişim psikologları, dil ve anlatım eğitmenleri iş birliği yapılacak olan camianın başında gelmelidir.

4.2. İslami Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Tahlili

Çocuk dediğimiz varlık hem manevi hem bedensel açıdan farklılıklar arz ettiği için olaylara karşıda farklı tepkileri, duyguları, düşünceleri ve tasavvurları vardır. Elbette o yetişkinler için yazılmış edebi eserleri takdir etmez ve anlayamaz. Hele söz konusu İslamî çocuk edebiyatı olduğunda durum biraz daha özelleşir ve hassasiyet gerektirir. Çocuklara yönelik eserler meydana getirmek, muhatabı yetişkin olan bir eser yazmaktan çok daha zor ve meşakkatlidir. Çünkü onlara keyif verebilecek bir üslup, okurken sürükleyebilecek bir anlatım biçimi yakalamak kolay değildir. Özellikle günümüzde zamanının çoğunu ekran karşısında, son derece konforlu (beyinsel ve fiziksel aktivitenin en aza indiği pozisyonlardan biri) ve hazırcı bir ortamda geçiren çocukları kitabın başına oturtmak ve bitirmesini sağlamak ustalık gerektirir. Konumuzun biraz dışında olmasına karşın bir hususa dikkat çekmekte fayda görmekteyiz. Kitap okuma alışkanlığı çok küçük yaşlarda verilmeye başlanmalıdır. Gelişim dönemleri dikkate alınarak kendilerine uygun kitaplarla büyüyen çocukların hem zihinsel yönden hem de toplumsal ilişkiler kurabilme yönünden akranlarından farklı olduğu gözlemlenmiştir. Burada yine ebeveyne düşen ciddi sorumluluklar

⁷⁹ Âdem Çalışkan, “İslami Çocuk Edebiyatı”, 413.

vardır. Zira çocuğun anne babasıyla birlikte onları örnek alarak edindiği kitap okuma alışkanlığı onda kalıcı olacaktır.

Ömer Nasuhi Bilmen ahlak kavramını tanımlarken, alışkanlıkların ve yükümlülüklerden doğan birtakım vazifelerin ahlaki oluşumun temelini teşkil ettiğini vurgulamaktadır.⁸⁰ Buradan hareketle kendisine kitap okuma alışkanlığı kazandırılmış ve ailesinin de teşviğiyle bunun kaliteli ve karakterli bir yaşam için gerekli olduğu aşılınmış bir çocuk, kuşkusuz bireysel ve toplumsal anlamda mükemmel ahlaka ulaşmak için gereken adımı atmış olmaktadır. Ahlakî açıdan çocuğa üstün özellikler kazandıracak eserleri sevdirebilmek çok önemlidir. Bu tarz eserlerin ne gibi özellikler taşıması gerektiğiyle ilgili Hüseyin Peker şu görüşü paylaşmıştır:

“Çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikleri ve nelerin sakıncalı olduğunu şu maddelerde toplayabiliriz:

a)Çocuk kitapları çocuğun seviyesine uygun, anlayabileceği bir dille yazılmalıdır.

b)Konular öğretici ve düşündürücü olmalı, ön yargılardan arınmış, ilgi çekici bir tarzda sunulmalıdır. Özgür düşünceli insan yetiştirme amacı taşımamalıdır.

c)Sevgiyi, adaleti, dürüstlüğü, yardımlaşmayı, fedâkârlığı, hoşgörüyü ön plâna çıkarmalıdır. Düşmanlık, kin, nefret ve öç duygularını kamçılایıcı tarzda olmamalıdır.

d)Çocuk kitaplarındaki kahramanlar abartılmış özelliklerle sunulmamalıdır. Çocuk o kahramanlarda kendine ait özellikler bulmalı ve onlar gibi olunabileceğini düşünmelidir. Kısaca kahramanlar normal insanlardan biraz farklı olmalı ama, insan özelliklerinden soyutlanmış tarzda olmamalıdır.

e)Çocuğun hayatın herhangi bir yönünü tanımasına ve kişiliğinin gelişmesine katkıda bulunmalıdır...”⁸¹

⁸⁰ Osman Elmalı, *Ömer Nasuhi Bilmende Dini Ahlak* (Arı Sanat Yayınevi, 2023), İstanbul, 23.

⁸¹ Hüseyin Peker, *Çocuk ve suç: 99 soruda* (Çocuk vakfı, 1994), 78-79.

İslam dünyasında telif ve tercüme edilen bazı eserleri Ahmet Çalışkan “İslamî Çocuk Edebiyatı” isimli makalesinde şu şekilde tasnif etmektedir :

Yabancı Eserler:

Muhammed Muvaffak Selîme: Çocuk tiyatrosu alanında 10 farklı eser yazmıştır. “Mesrahiyyâtü li'l-Berâ'im: 1.Üsretü'ş-Şühedâ, 2.Hamzatü Esedu'llâh, 3.Fî Belâtî'n-Necâşî, 4.Ehadü'l-Ömeryn, 5.Gasîlü'l-Melâ'ike, 6.Lâ-Müsâvemetü me'a'l-Ebtâl, 7.Evlâdü Ebî Uheyha, 8.Ümmün... Testehıkkü't-Tekrîm, 9.Küllünâ Sevâsiye, 10.Zevâcün bi-Dirhemeyn.”

Muhammed Ahmed Berânîk : Çocuklar için dinî hikayeler barındıran 20 adetlik bir seri kaleme almıştır. Mecnû'âtü'l-Kasasi'd-Dîniyye: 1.Kâbil ve Hâbil, 2.Sebe', 3.Zü'lKarneyn, 4.Kârûn, 5.Mûsâ ve'l-Hızır, 6.Bakaratü Benî İsrâ'îl, 7.Ashâbü'lKarye, 8.Ehlü'l-Kehf, 9.Ashâbü'l-Uhdûd, 10.Ashâbü'l-Fîl, 11.'Âmu'l-Fîl, 12.Zemzem, 13.Mü'minu Âl-i Fir'âvn, 14.Tâlût ve Câlût, 15.el-Azîzu ve Himâruhu, 16.Şükrü'n-Ni'me, 17.el-İsrâ' ve'l-Mi'râc, 18.Sidretü'l-Müntehâ, 19.Bâ'i'u'l-Ümerâ, 20.Cüreyc el-'Âbid.”

Abdülhamîd Cûde es-Sahhâr: İskenderiye'de çocuklar için çalışmalar yapmış ve 24 eserden meydana gelen bir set telif etmiştir. “el-Kasasu'd-Diniyye: el-Halkatü's-Sâniye, Kasasu's-Sîre: 1.Hâşim b. Abdi Menâf, 2.Abdülmuttalib Ceddü'n-Nebî, 3.Abdullah ve Âmine, 4.Mevlidü'r-Resûl, 5.Halîmetü's-Sa'diyye, 6.el-Yetîm, 7.Hadîcetü Bintü Huveylid, 8.el-Vahy, 9.el-Müslimûne'l-Evâ'il, 10.el-İdtihâd, 11.el-Hicretü ile'l-Habeşeh, 12.Eyyâmü'ş-Şidde, 13.el-Hicret, 14.Gazvetü Bedr, 15.Gazvetü Uhud, 16.el-Hendek, 17.Sulhu'l-Hudeybiye, 18.ed-Da'vetü ile'lİslâm, 19.Fethu Mekke, 20.Gazvetü Huneyn, 21.Gazvetü Tebûk, 22.Hicretü'l-Vedâ, 23.en-Nebiyü's-Sâlih, 24.Vefâtü'r-Resûl.”

Yayınlandıkları ülkelerde uzun süre başucu kitabı olarak çocuklara aktarılan bu eserler büyük ses getirmiş çeşitli dillere çevrilerek dünya çapında üne kavuşmuştur. Türkçeye çevrilen çocuk edebiyatı eserleri de mevcuttur. Burada yazarları, yayın yeri ve künyesiyle beraber tek bir eseri örnek olarak vermemiz yeterli olacaktır.

“Sevvid Kutup – Abdulhamid Cûde es-Sahhar, Çocuklar İçin İslâm Tarihi, (Cev.: Mustafa Runyun), İslâmoğlu Yayıncılık, İstanbul, 1990:

1.Seri: “Peygamberlerin Hayatı (20 Kitap): [Hz. Âdem ile Havva, Kâbil ile Hâbil, Hz. Nuh’un Gemisi, İrem Bağları, Hz. Salih’in Devesi, Hz. İbrahim Allah’ı Arıyor, Hz. İsmail’in Kurtuluşu, Hz. Yusuf Kuyuda, Hz. Yusuf Zindanda, Hz. Şuayb ve Medyenliler, Hz. Musa Sarayda, Hz. Musa’nın Asası, Hz. Musa ve On Emir, Hz. Musa ve Hızır Aleyhisselam, Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Belkıs, Meryem Oğlu İsa Aleyhisselam, Hz. İsa’nın Mucizeleri, Mağara Arkadaşları, Karun ve Hazinesi.”

2.Seri: “Peygamberimizin Hayatı (24 Kitap): [Abdülmenaf oğlu Haşim, Haşimoğlu Abdülmuttalib, Abdullah ile Amine, Büyük Doğum, Sütannenin Yanında, Yetim, Hz. Hatice, İlk Vahiy, İlk Müslümanlar, İnananlara İşkence, Habeşistan’a Hicret, İşkence Günleri, Medine’ye Hicret, Bedir Savaşı, Uhud Savaşı, Hendek Savaşı, Hudeybiye Antlaşması, İslâm’a Davet, Mekke’nin Fethi, Huneyn Savaşı, Tebuk Savaşı, Veda Haccı, Yaşayan Peygamber, Son Yolculuk”.

3.Seri: “Örnek Halifelerin Hayatı (20 Kitap): [Hz. Ebubekir ile Halife, Hz. Ebubekir Zekat Vermeyenler, Hz. Ebubekir Halid bin Velid, Hz. Ebubekir Vefat, Hz. Ömer Müminlerin Emiri, Hz. Ömer Şam’ın Fethi, Hz. Ömer Sa’d bin Ebi Vakkas, Hz. Ömer Kudüs’ün Fethi, Hz. Ömer Mısır’ın Fethi, Hz. Ömer Halk, Hz. Ömer Şehadet, Hz. Osman Hilafet, Hz. Osman Afrika’nın Fethi, Hz. Osman İsyancılar, Hz. Osman Şehadet, Hz. Ali Hilafet, Hz. Ali Cemel Savaşı, Hz. Ali Sıffin Savaşı, Hz. Ali Hakemler, Hz. Ali Şehadet”.

4.Seri: “Seçkin Sahabelerin Hayatı (20 Kitap: Hamza Keskin-Hasan Kaluç): [Hz. Halid bin Velid, Hz. Zeyd bin Haris, Abdullah bin revaha, Hz. Talha bin Ubeydullah, Hz. Musa’b bin Umeyr, Hz. İkrime bin Ebu Cehil, Hz. Hamza, Hz. Selmani Farisî, Hz. Sa’d bin Ebi Vakkas, Hz. Muaz bin Cebel, Hz. Cafer bin Ebu Talib, Hz. Ebu Ubeyde bin Cerrah, Hz. Ammar bin Yasir, Hz. Ebu Eyyub el-Ensarî, Hz. Sa’d bin Muaz, Hz. Said bin Zeyd, Hz. Abdurrahman bin Avf, Hz. Tufeyl bin Amr, Hz. Zübeyr, Hz. Ubade bin Samit”.

5.Seri:” Hanım Sahabilerin Hayatı (16 Kitap: Hasan Kaluç): [Hz. Hatice, Hz. Aişe, Hz. Zeynep, Hz. Zeynep bin Cahş, Hz. Esmâ, Hz. Fatıma, Hz. Halime, Hz. Ümmü Eymen, Hz. Fatıma bin Esed, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Lübabe bintü'l-Haris, Hz. Safiyye, Hz. Rubeyyi binti Muavviz, Hz. Ümmü Suleym, Hz. Esmâ binti Ümeys, Hz. Hint.”

Bizdeki Eserler

Yerli edebi eserlere baktığımızda da İslamî hassasiyetle çocuklara şefkatli bir yaklaşımı benimseyen ve bu alanda ciddi emek ortaya koyan yazarlarımız bulunmaktadır.

Cahit Zarifoğlu : “1.Katıraslan (1983), 2.Ağaçkakanlar (1983), 3.Serçe Kuş (1983), 4.Yürek Dede ile Padişah (1984), 5.Küçük Şehzade (1987), 6.Motorlu Kuş (1987), 7.Kuşların Dili (Mantıku't-Tayr'dan sadeleştirme ve özetleme, 1987)”

Üzeyir Gündüz : “1.Cambazhane Merakı (Çocuk hikayeleri), 2.Değirmenden Gelen Haber (Çocuk hikayeleri), 3.İbibik Yuvası (Çocuk hikayeleri), 4.Tek Kanatlı Güvercin (Diyaret İşleri Başkanlığı Yayınları. Yazar, bu kitabıyla, 1987 yılında Kültür Bakanlığı'nca açılan yarışmada mansiyon ödülü almıştır), 5.Pembe Kızın Ölümü (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Çocuk romanı), 6.Üç Kişilik Mutluluk (Çocuk romanı)” adlı telif eserleri ve “Çöl Macerası” ve “Uğursuz Perşembe”

Mustafa Güner Yazgan : “1.Ahlâkî Çocuk Hikâyeleri (cilt:1, 1969), 2.Ahlâkî Çocuk Hikayeleri (cilt:2, 1971) gibi hikayelerinin yanında “1.Sessiz Çılgılık (1972), 2.Buharalı Cengâver (resimli roman, 1983), 3.Malazgirt (resimli roman, 1983) ... vb.”

M. Yaşar Kandemir : “Gönül Doktoru (1975), 1.Allah'ı Arayan Çocuk, 2.Peygamberimi Öğreniyorum, 3. Yaralı Kuğu (1981), 4. Dine Doğru (1981), 5.Taşoluk Tepesi (1981), 6.Peygamberimiz Çocuklarla, 7.Uzeyle'nin İmanı, 8.Abdest Alıyorum, 9.Ahiret'e İnanıyorum, 10.Peygamberlere ve Kadere İnanıyorum, 11.Cennetten Dünyaya, 12.Nuhun Gemisi, 13.İrem Bağları, 14.Kayadan Çıkan Deve, 15.İbrahim Kuşları, 16.Alevlerin Ortasında, 17.Peygamberler Serisi ...vb.”

M. Ruhi Şirin : “1.Altın Kiremitli Saray (1983), 2.Leyleğin Akli (1983), 3.Bilgi Ağacı (1983), 4.Yüzük Taşı (1983), 5.Masal Mektupları (1983), 6.Gökyüzü Çiçekleri (Çocuklar İçin Şiirler, 1983-87), 7.Bebeğin Duası (1985), 8.Kar Altında Bir Kelebek (1988), 9.Çocuk Kalbimdeki Kuş, 10.Guguklu Saatin Kumrusu”

Ahmet Efe : “1.Kor (1975), 2.Yunus, N’oldu Bu Gönlüm (1977), 3.Üç Kandil (1983)” adlı romanları, 1.Tabya (1976), 2.Çocuklara Tarih ve Kahramanlık Hikayeleri (1985), 3.Çocuk Hikayeleri Dizisi (198?), 4.Beydaba’dan Hikayeler (19??), “1.Sevgi Çiçeği (1980), 2.Veda (1980)”, “1.Çocuklar ve Gençler İçin İslâm Ansiklopedisi (1985), 2.Çocuklara İslâm Büyükleri Ansiklopedisi (1985), 3.Çocuklara Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi (1985), “Çocuklara İslâm Akaidi (1985)”, “1.Çocuklar Güle Benzer (1980), 2.Kaf Dağı Uzak Değil (Çocuk Edebiyatı Antolojisi), Esra Sanat Yayınları, Konya, “1.Çiçek Yağmuru, 2.Hançer, 3.Cemil ile Elif Namazı Öğreniyorlar ...”

Yavuz Bahadıroğlu : “1.Sunguroğlu (1973), 2.Bizans Saraylarında (1974), 3.Buhara yanıyor (1974), 4.Elveda Buhara (1975), 5.Turgut Alp (1975), 6.Sahipsiz Saltanat (1975), 7.Kırım Kan Ağlıyor (1976), 8.Şehzade Selim (1976), 9.Çaka Bey (1976), 10.Şirpençe (1976), 11.Mısır’a Doğru (1976), 12.Yolbaşı (1977), 13.Sel (1977), 14.Boşlukta Yürümek (1979), 15.Köprübaşı (1979), 16.Keşmekeş (1981), 17. Dördüncü Murat (2 cilt, 198283), 18.Merhaba Söğüt (1984), 19.Cem Sultan (2 cilt, 1986) Üçüncü Basamak (1977), Zirvedeki ses (1981)”

Cengiz Numanoğlu : “1.Ölüden Mektuplar, 2.Sana Yöneldim, 3.Farkında mısın? 4.En Güzel İsimler Onundur, 5.Şiirlerle Hazret-i Muhammed (S.A.V.), 6.İnsan Doğduk Ama Olabildik mi? 7.Kur’ân-ı Kerîm’e Sor da Söylesin, 8.Sabır Sınavı Ömür Dediğin (1991), 9.Kur’ân’ı Anladıkça, 10.Cehalet Yangını Kur’ân’la Söner, 11.Beytullah’ta Ben, 12.Nesine Güvenir Şu İnsanoğlu (1994), 13.Ne Kadar da Sabırlısın Ya Rabbi, 14.Bütün Şiirleri (c.1)”

Sadettin Kaplan : “1.Resimli Çocuk Kitapları Seti 40 Kitap.”

2.”Mesajlı Boyama Kitapları Seti 10 Kitap.”

3.”Çocuk Romanları Seti 20 Kitap: [1.Cennet Çocukları, 2.Altın Çocuklar, 3.Kafesteki Çiçek, 4.Hasret Penceresi, 5.Sihirsiz Kaval, 6.Ninemin Beşiği, 7.Ağlayan Seccade, 8.Altın Kanatlı Böcek, 9.Vur Kelepçeyi, 10.Nisan Tomurcukları, 11.Apar Meni Aras, 12.Tuna Boyları, 13.Çatlayan Çınar, 14.Gülcan’ın Günlüğü, 15.Güneşin Doğduğu Yer, 16.Koçlar ve Kağnılar, 17.Çocukken de Büyüktüler, 18.Erkekler de Ağlar, 19.Uzaydan Gelen Çocuk, 20.Karapençe.”

4.”Peygamberler Tarihi Seti 10 Kitap: [1.Dünya İnsansız Dönerken, 2.Dağa Konan Gemi, 3.Alevler Gül Olunca, 4.Kölelikten Sultanlığa, 5.Zulüm Tartan Teraziler, 6.Denizi Yaran Asa, 7.Kahreden Sapan Taşı, 8.Allah’ın Koyduğu Ad, 9.Balık Karnında Hayat, 10.Gökte Devam Eden Hayat.”

5.”Tuba Dizisi 10 Kitap: [1.Konuşan bebek, 2.Hacı Leylek, 3.Tatlı Dil, 4.Ninemin Ödevleri, 5.Annemin Kanatları, 6.Kadife Civeciv, 7.Ağlayan Serçe, 8.Tavus Kuşu, 9.Kokulu Karga, 10.Pamuk Kedi.”

6.”Esra Dizisi 10 Kitap: [1.Esra ile Nasrettin Hoca, 2.Esra ile Keloğlan, 3.Esra ile Nene Hatun, 4.Esra ile Rabia Hatun, 5.Öğretmenin Öğütleri, 6.Ayşe Nine, 7.Sütlü Pınar, 8.Sümbül Dede, 9.Gelin Bohçası, 10.Esra’nın Emaneti.”

7.”Emre Dizisi 10 Kitap: [1.Emre’nin Anahtarı, 2.Emre İstanbul’un Fethinde, 3.Emre Preveze Savaşı’nda, 4.Emre Plevne Savaşı’nda, 5.Emre Çanakkale Savaşı’nda, 6.Emre Kurtuluş Savaşı’nda, 7.Emre Kore Savaşı’nda, 8.Emre Kıbrıs Savaşı’nda, 9.Emre Bedir Savaşı’nda, 10.Emre Hayat Savaşı’nda.”

8.”Gençlik Edebiyat Dizisi: [1.Sığ Sular (Hikayeler), 2.Sular Susadıkça (Şiirler), 3.Bir Demet Leyla (Roman), 4.Ferman (Şiir), 5.Gönül Cemresi (Şiir).”⁸²

Doğrudan çocuklara özel olarak hazırlanmış, Türkçe ’de, zihinsel, bilişsel ve pedagojik-metodolojik açıdan mükemmel bir tefsir eseri bulunmamaktadır. Yaptığımız literatür taramasında İngilizce olarak kaleme alınan oldukça da başarılı bulduğumuz bir meâl ve tefsir eseri olduğunu söylememiz mümkündür. Yahyâ

⁸² Âdem Çalışkan, “İslami Çocuk Edebiyatı”.S,421-422-423-424-425

Emerick tarafından ortaokul çocukları muhatap kabul edilerek yazılmış “The Holy Quran For School Children”⁸³ isimli meâl çalışması; yöntemsel olarak bazı düzenlemelere ihtiyaç duysa da oldukça başarılıdır. Yine Dr. Mustafa Khattab tarafından telif edilmiş olan “The Clear Quran Tafsir For Kids”⁸⁴ yani “Çocuklar İçin Akıcı ve Açık Kur’ân Tefsiri” şeklinde tercüme edebileceğimiz eseri son derece donanımlı ve başarılı bulduğumuzu belirtmemiz gerekir. Bu çalışmalardan örnekler gelecek başlıklarda gösterilecektir.

Mecdi Fethi es-Seyyid’in “Çocuklar İçin Namaz Sureleri ve Tefsiri”⁸⁵ ile yine aynı yazara ait olan “Çocuklar İçin Yasin Tebareke Rahman ve Amme Surelerinin Tefsiri”⁸⁶ adlı eseri kısmî olarak Türkçe eserlere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Nurdan Damla’nın Fatıha suresinden Nass suresine derlemeler ve kısa tefsirlerle hazırladığı “Canım Kitabım Kur’ân”⁸⁷ ve “365 Günde Sevgili Kitabım Kur’ân”⁸⁸ adlı eseri örnek teşkil etmektedir. Yine Diyanet İşleri Başkanlığının katkılarıyla hazırlanan “Cemil Dede Namaz Surelerini Anlatıyor”⁸⁹ ve “Kur’ân-ı Kerîm’deki Sureleri Tanıyalım”⁹⁰ isimli eserler bulunmaktadır. Ayrıca “Kur’ân Bana Ne Diyor? Anla Diyor!”⁹¹, “Peygamber Hikayeleri Minik Kalbim Kur’ân’la Buluşuyor”⁹² ve “Hikayelerle Çocuklara 40 Ayet”⁹³ gibi eserler örnek gösterilebilir.

Tezimizin ikinci bölümünün beşinci başlığında mevcut meâl ve tefsirler üzerine bir değerlendirme çalışması yapacağımız için bu bölümde sadece eser isimlerini örnek

⁸³ Yahya Emerick, *The Meaning of the Holy Qur’an for School Children* (CreateSpace Independent Publishing Platform, 2011).

⁸⁴ Mustafa Khattab, *The Clear Quran Tafsir for Kids: Surah 28 - 48* (Furqan Institute of Quranic Education, 2022).

⁸⁵ Mecdi Fethi Es-seyyid, *Çocuklar İçin Namaz Sureleri ve Tefsiri* (Karıncı Polen Yayınları, 2017).

⁸⁶ Es-seyyid, *Çocuklar İçin Namaz Sureleri ve Tefsiri*.2012

⁸⁷ Nurdan Damla, *365 Günde Sevgili Kitabım Kur’ân: 6 - 10 Yaş Öykü, Hikâye* (Timaş Yayınları, 2018).

⁸⁸ Damla, *365 Günde Sevgili Kitabım Kur’ân*.

⁸⁹ Hatice Kübra Tongar - Hilal Çorbacıoğlu, *Kur’ân’ı Seven Çocuklar 9 Kitap Takım* (Hayy Kitap, 2021).

⁹⁰ Tongar - Çorbacıoğlu, *Kur’ân’ı Seven Çocuklar 9 Kitap Takım*.

⁹¹ İbrahim Arpacı - Sema Çelem, *Kur’ân Bana Ne Diyor ? Anla Diyor* (Diyanet Vakfı Yayınları) (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020).

⁹² *Altın Çocuk Dergisi Sayı: 220 / Haziran 2020 - Sorumluluklarımız: Zahmet Değil Rahmet* (Erkam Yayın San. A.Ş., 2020).

⁹³ Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.

olarak vermeyi yeterli buluyoruz. Biçem, üslup, yöntem ve dil-anlatım bakımından mevcut eserlerin incelemesi detaylı olarak zikredilen bölümde sunulacaktır.

1.5. İslamî Eğitimin Temel Esasları

İslam âleminde yürürlükte olan eğitim düzenlemelerine baktığımızda genel hatlarıyla ikili eğitim anlayışının varlığı dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki “İslamî Sistem” olarak tanımlayabileceğimiz geleneksel ve şer’î ilimlere tesennüd eden, İslam’ın hükümlerini merkeze koyan bir programa dayanmaktadır. Burada herhangi bir kamu desteği olmadığı için (ya da son derece kısıtlı) çok özel ve az imkanlarla eğitim faaliyetleri yürütülmektedir. İkinci ve İslam dünyasında daha çok kabul edilip yaygın olarak uygulanan ise “laik sistem”dir. Gayri İslamî bir programa tesennüd eder ve her türlü modern bilgiye öğrencinin kamu fonlarının da yardımıyla sorunsuz ulaşmasını sağlar. Bu eğitim programında İslam tamamıyla saha dışına atılmıştır. Ayrıca İslamî bir eğitim programıyla yetişip mezun olan öğrenciler bu modern hayatın realitesinden dışlandığı için laik sistemde yetişen öğrencilerle bir rekabet ortamına girmekten çekinmektedirler. Bu da toplumun önde gelen ve örnek alınan kimselerinin, siyasi liderlerinin, çeşitli sektörlerde başı çeken yöneticilerin, hatta entelektüel kimselerin laik bir sistemden çıkmasına sebep olmaktadır.⁹⁴ Ne yazık ki eğitim programlarında uygulanan bu ikili sistem Müslüman âleminin enerjisini sömürmekte ve olması gereken ilerleme ve inşaanın önüne bir set çekmektedir. Oysaki “Bilginin İslamileştirilmesi” pekâlâ mümkün olmakla birlikte Şer’î ve Kur’ân’î bir eğitim sistemi tatbik etmek son derece isabetli ve istifadeli olacaktır.

İslamî eğitimin kaynağı ve nasıl bir süreç izlenmesiyle ilgili tartışmalar Türkiye, İran, Hindistan ve Mısır gibi ülkelerde yaklaşık iki asır önce başlamıştır.⁹⁵ Hatta ülkemiz tarihinde yaşanan bazı talihsiz siyasi olaylar sebebiyle; İslamî eğitim

⁹⁴ Taha Cabir el-Alvani, *İslâm Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri* (İnkılâb Basım Yayım, 2008), 30-31.

⁹⁵ Jacob A. Belzen, “Psychology of religion: perspectives from cultural psychology”, *Mental Health, Religion & Culture* 13/4 (Mayıs 2010), 88.

noktasındaki araştırma ve çalışmalar ciddi anlamda sekteye uğramıştır. 1999 yılında yürürlüğe getirilen “12 Yaşını Doldurmamış Çocuklara Kur’ân-ı Kerîm ve 15 Yaşını Doldurmamış Çocuklara Hafızlık Eğitimini” yasaklayan bildiri oy birliğiyle kabul edilmiş ve uzunca bir süre yürürlükte bulunmuştur.⁹⁶ Bu konuda araştırma yaparken karşımıza çıkan bazı eserlerde o dönemin tesirine rastlamak mümkündür. Din eğitimi alanında yazılmış eserlerin bazı bölümlerinde sadece değerler eğitimi vurgusu yapıldığı hatta Kur’ân eğitimine dair herhangi bir başlık ya da bölümün bulunmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum son derece üzücü olmakla birlikte eğitim tarihimizdeki kara bir leke olarak anılmakta ve araştırmacıların o döneme ait yeterli bilgiye ulaşmasında ciddi engel teşkil etmektedir. 2011 yılına gelindiğinde bu kanun yürürlükten kaldırılmış ve isteğe bağlı olarak 4 yaşından sonra her çocuğun devlet imkanları eşliğinde İslami eğitime ulaşmasının kapıları açılmıştır.⁹⁷

Günümüzde İslamî eğitime erişim noktasında herhangi bir sorun bulunmamakla birlikte, eğitimin keyfiyeti ve işleyişiyle ilgili bazı eksiklikler bulunmaktadır. Kemiyet açısından hiç de azımsanamayacak bir orana sahip olan imam-hatip okullarından mezun olan öğrencilere baktığımızda tâbî tutuldukları ders programının çok az bir kısmına vâkıf oldukları görülmektedir.⁹⁸ Tabii ki biz burada konunun detaylarına değinmeyeceğiz. Fakat bu okulların müfredatının ciddi düzenlemeler gerektirdiğini belirtmek yerinde olacaktır.

İslami eğitim dediğimiz kavrama dönecek olursak; şüphesiz İslam, eğitim söz konusu olduğunda merkeze insan fitratını koymaktadır. Tüm ilkeleri ve sistemleri insan tabiatının niteliğini göz önünde bulundurarak şekillendirmektedir.⁹⁹ İmam-ı

⁹⁶5 Ağustos 1999 tarih ve 2377sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanan 4415 No’lu Kanunla 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkında kanuna eklenen 3. madde ile “İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri dışında, Kur’ân-ı Kerîm ve meâlini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için, Diyanet İşleri Başkanlığı’na Kur’ân kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitimi ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5. sınıfını bitirenler için tatillerde ve Millî Eğitim Bakanlığı’nın denetim ve gözetiminde yaz Kur’ân Kursları açılır” hükmü getirilerek 5. sınıf bitmeden yaz Kur’ân kursuna, 8. sınıf bitmeden de hafızlık yapmak üzere yatılı Kur’ân kursuna gitmek engellenmiştir.

⁹⁷17.09.2011 tarihli 28057sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanan 653 No’lu KHK’nın 15. maddesi ile ek 3. madde yürürlükten çıkarılmıştır.

⁹⁸ (Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki okullara baktığımızda imam-hatip okullarının diğer okullara oranı 28 Şubat döneminde 2,37 günümüzde ise 13,49)

⁹⁹ Bayraktar Bayraklı, *İslam’da Eğitim* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2009), 103.

Azam: “Eğitim şahsiyeti ihya eden ya da ifsad eden şeylerin anlaşılmasıdır.” diyerek isabetli bir tanım yapmıştır. Zira bir çocuk dünyaya geldiğinde İslam inancı onu saf günahsız ve fitraten temiz, iyi olarak kabul etmektedir. Bozulma ise çocuğun çevresel etirlerle beraber büyümesiyle, sonradan gerçekleşir. Bu sebeple her insan eğitimle şekil almaya müsait ve muhtaçtır.

Bireyin eğitimiyle ilgili en büyük sorumluluğu İslam aileye vermektedir. Her çocuk içinde yetiştiği ailenin bir aynası hükmündedir. Zira bireysel ve toplumsal anlamda bütün davranışlar aileden alınan tecrübelerle şekillenir. İmam Gazalî İhya’ında bu konuyu şöyle değerlendirir:

“Çocuk anne-babanın yanında ilahi bir emanettir. Onun kalbi saf bir cevherdir. Her türlü şekil ve renkten boştur. Verilen her şekli kabule müsait, kendisine yönelen her şeye meyleder vaziyettedir. Kendine iyilik telkin edilir ve iyi işler yaptırılırsa çocuk iyi bir insan olarak yetişir. Dünya ve ahirette saadete ulaşır.”¹⁰⁰ Başlıklarda da sıkça değindiğimiz “bireyin zihinsel ve fiziksel gelişimi göz önünde bulundurularak eğitimin verilmesi gerekliliği ilkesi” en güzel manasını İslamî eğitim kavramı altında almaktadır. Hangi yaşta nasıl bir eğitim verilmesi uygun olduğu önceki başlıklarımız da detaylı bir şekilde anlattığımız için ilk ve en önemli unsur olan inanç ve ibadet eğitimi konusuna değinmek yerinde olacaktır.

1.5.1. İnanç-İbadet Eğitimi

İslami terbiye sistemini ilk ve en önemli maddesi kuşkusuz inanç eğitimidir. İnanç eğitiminin ise merkezinde duygu eğitimi bulunmaktadır. Duygusal eğitimi ihmal edilmiş ya da yoksun bırakılmış bireyin; kötü duyguların esiri olması, birtakım sapmalarla aşırı nefret ya da sevgi hissiyatını taşıması, hatta aşırıya gidip gönlündeki bazı olguları putlaştırması kaçınılmazdır. Bilakis zengin bir manevi duygu âlemine sahip olan bireyler ise vecd ve huzur içerisinde inancın hazzına varmaktadır ki bu

¹⁰⁰ İmam Gazalî, *İhya-u Ulumi'd-Din*, çev. Mehmed A. Müftüoğlu (Çelik Yayınevi, 2023), İstanbul, 72/3.cilt.

durum onların davranışlarına da ibadetlerine de yansımaktadır.¹⁰¹ Bireyin hayatına yön veren en temel duygu şüphesiz mutluluk duygusudur. Bunun dışında kalan tüm duygular bir nevi çekirdek konumunda olan mutluluk duygusunu büyütmek ve beslemek içindir. Yani birey kendi iç dünyasındaki duygularını ne kadar dengeli bir şekilde mutluluk duygusunun etrafına yayabilirse o oranda zengin ve tatmin edici bir manevi atmosfere kavuşur. Bunun sonucunda da hem inancı hem ibadetleri hem de davranışları mutluluk içerisinde çok daha kalıcı ve mükemmel gerçekleşir.¹⁰² İşte tam burada asla kaçırılmaması gereken bir nokta bulunmaktadır. Yaşamın taze bireyleri olan çocuklarımıza İslamiyet’le ilgili her şeyi, ayırt etmeksizin tüm bilgi ve kuralları, onların “en mutlu oldukları” anlarda öğretmek gerekmektedir. Bilişsel ve fiziksel gelişim dönemlerinden hangisinde olursa olsun; gülerken, eğlenirken, gezerken, mutluysen, heyecanlıysen aştığımız ya da bahsettiğimiz ufacık bir bilgi kısıntısı bile çocukların tertemiz dimağlarında iyi hatıralar, özlenen anılar olarak kaydedilmektedir. Anne karnında ya da doğumundan hemen sonra Kur’ân-ı Kerîm dinleyerek uyutulmuş, emzirilmiş bebekler, büyüdükleri zaman o an ki yaşadıkları huzuru yine Kur’ân-ı Kerîm’in sesinde bulmaktadırlar. Ya da parkta sallanırken annelerinden Allah Teâlâ’nın güzel isimlerini öğrenmiş çocuklar büyüdükleri zaman Allah’ın isimlerini zikrettiklerinde yine içlerinin kıpır kıpır ve sevgiyle dolu olduğunu belirtmektedirler. Bu küçük örnekler elbette duygu eğitiminin İslamî terbiye sistemiyle ne kadar büyük ilişkisinin olduğunu göstermeye yetmemektedir. Fakat bu konu bizim araştırmalarımızın dışında kaldığı için bu bilgilerle iktifa etmekteyiz.

Gazali çocuklarda inanç eğitiminin 3 yaşlarında başlanması gerektiğini savunur. Çocuğun yanında imandan bahsederek çeşitli telkinlerle tevhit ve tekbir aşılmalıdır. Ona göre çocuk evvel tanık olur ve hafızasına kaydeder sonra merak duygusuyla birlikte arka planını ve manasını sorgulamaya başlar ve bu adımlar imanla sonuçlanır. Tabii ki bu süreçlerin temelinde çocuğun helal beslenmesi bulunmaktadır.¹⁰³ Öyle ki çocuğun bedensel bütünlüğünün meydana gelmesinde en önemli rolü oynayan anne-

¹⁰¹ Mehmed Akif Demir - Yaşar Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi* (Çamlıca Yayınları, 2021), İstanbul, 22.

¹⁰² Demir - Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, 23.

¹⁰³ Ayşegül Akakuş Akgün, *Esma ile Çocuk Terbiyesi* (Nesil Basım Yayın Gıda Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2016)54.

babanın nasıl beslendiği bile yüce dinimiz İslam'ın önem verdiği konulardandır. Yine ebeveynin abdestli olması, ibadet ve şuur noktasında hassasiyeti, helal rızık ile büyüüp yetişmiş halen de helal ile geçimini sağlaması, kul hakkına riayet etmesi gibi başlıklar da burada zikredilebilir. Ama helal ve temiz beslenme temel dayanağı teşkil eder. Özellikle fiziksel anlamda birçok hastalığı beraberinde getiren hazır-paketli gıdalar, şüphe dolu içerikleri sebebiyle yavrularımızın dini-manevi bünyesine de çeşitli zararlar verebilmektedir. Yüce Kitabımız Kur'an her şeyin helal ve Tayyib olanının yenilmesini emretmiş¹⁰⁴, hatta bir şifa vesilesi olarak doğrudan bazı gıdaları (süt, incir, çörek otu, et bal vb.) insanoğlunun istifadesine sunmuştur.

Beslenmenin yanı sıra çevresel faktörler ve ailenin dini yönden birikimi ve yaşantısı da inanç ibadet eğitimi üstünde doğrudan etki göstermektedir. Çocuğun sevdiği aile bireylerinin, onun doğrudan görebileceği alanlar oluşturarak dini vecibeleri yaşaması, çocukta inanç ve ibadet temelini atılması yönünde büyük bir adım teşkil etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus sevgi ve merhamet temelli yaklaşımın göz önünde bulundurulmasıdır. Çünkü çocuklarda sevmediği hatta öfke beslediği insanların yaptığı davranışlar; ne olursa olsun kötü ve istenmedik olarak zihinde kaydedilir. Zihinsel ve duygusal yönden çocuğu besleyen en önemli iki olgu sevgi ve merhamettir. Bu sebeple inanç ve ibadet temelini atacak aile bireylerinin çocuğun zihninde sevgi ve merhamet çağrışımı yapması gerekmektedir.¹⁰⁵

Çocuk Allah Teâlâ ile sevgi, ilgi ve merak üzerine bir bağ kurmalı, O'ndan korkmaktan ziyade her zaman O'na sığınabileceğini bilmeli ve her zaman Allah'ın kendisiyle beraber olduğunu kendisini çok sevdiğini idrak etmelidir.¹⁰⁶ Bahsettiğimiz bu duygular aile içerisinde çocuğa verilmesi gereken en önemli duygulardır. Tüm bunları yaparken çocuğun anlayabileceği, zihin dünyasında sevgi ve iyilik çağrışımı yapan uygun kelimelerin seçilmesi, hatta jest mimik ve ses tonunun da yatıştırıcı ve sevecen olmasına dikkat edilmesi, mütebessim ne müşfik bir şekilde dini eğitimin verilmesi son derece önemlidir. Oyunlardan, hikayelerden yararlanmak, karşılıklı

¹⁰⁴ En-Nahl 16/114

¹⁰⁵ Ebu Bekir Aytakin, *Ailede Çocuk Eğitimi* (Kayıhan Yayınları, 2020), İstanbul, 34-35.

¹⁰⁶ Aytakin, *Ailede Çocuk Eğitimi*, 35.

sohbet havası içerisinde çocuğa değer vererek anlayış ve sabırla ona yaklaşmak Allah Teâla'nın izniyle güzel bir netice alınmasına zemin hazırlayacaktır.

1.5.2. Ahlak-Mahremiyet Eğitimi

Mahrem kelimesi bir şeyin gizli hali, kapalı yönü anlamlarında kullanılan bir kavramdır. Haram, mahrum gibi kelimelerle de akrabadır. Çeşitli toplumlarda farklılık göstermesiyle birlikte bu kavramın tüm sınırlarını belirleyen gerçeklik ise dindir. Çünkü dinin emir ve yasakları doğrultusunda mahremiyet ölçüleri şekil almaktadır.

Günümüzde cinsiyet eğitimi ya da cinsel eğitim kavramları mahremiyet kavramının yerine kullanılmaktadır. Burada ilk adım şüphesiz beden mahremiyeti konusundaki eğitimidir.¹⁰⁷ Yüce Kitabımızda bu konu da şöyle buyrulmaktadır:

*“Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*¹⁰⁸

Son derece hassas konulara dikkat çeken bu ayette görüldüğü gibi müminler mahremiyete itina göstermeleri hususunda uyarılmakta, farklı mekanlara girerken izin istemeleri buyurulmaktadır.

Mahremiyet konusunda üzerinde bulunması gereken başka bir konuda özel bir sığınak hükmünde olan yuvanın mahremiyetini koruma konusudur.¹⁰⁹ Peygamber efendimiz “Hiç kimse izin almaksızın başkasının evinin içine bakmasın. Kim izinsiz bakarsa aynen girmiş gibidir.” buyurarak gözetlenmesini dahi yasaklanmıştır.

¹⁰⁷ Kolektif Dergi, *Peygamberimiz ve Çocuk* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020) Dergi Alıntısıdır.

¹⁰⁸ En-Nur 24/58

¹⁰⁹ Huriye Martı vd., *Dünü ve Bugünüyle İslam'da Mahremiyet (Diyanet Vakfı Yayınları)* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022)61.

Çocuğun karakteri üzerine inşa edilmesi gereken kusursuz ahlak bilinci İslam tarafından en ince ayrıntılarına kadar değinilerek emredilmiştir. ¹¹⁰Ebeveynin modelliğinde müşfik teşvik ve tavsiyelerle küçük yaşlardan itibaren çocuğun bu hassasiyetle yetiştirilmesi gerekmektedir.

Çocuktaki mahremiyet/cinsiyet algısı kendi cinsel azasını keşfedip tanımaya başlamasıyla ortaya çıkar. Yaklaşık üç yaşına geldiğinde artık mahrem bölgeleri olduğunu kavrayabilecek zihinsel olgunlukta sayılır. Hadis-i Şerifte de buyrulduğu üzere yedi yaşına ulaşmasıyla birlikte namaz alışkanlığı edinmeli ve tesettür mefhumu çocuğa yerleştirilmelidir. Özellikle kız çocukları başörtüsü konusunda sevecenlikle bilgilendirilmeli ve gereken yönlendirme yapılmalıdır. ¹¹¹

Çocuk bu hassas mevzular hakkında anne baba tarafından olumlu bir şekilde bilgilendirilmeli travmatik olaylar yaşanmadan aile içinde gerekli eğitimler verilmelidir. Aksi bir durumda çocuk bu bilgilere arkadaş ortamında, yalan yanlış yönlendirmelerle ulaşabilir ve bu da telafisi mümkün olmayan olaylara zemin hazırlayabilir.

Belli bir yaştan sonra kız çocuğuna anne, erkek çocuğuna ise baba mahremiyet eğitimini tamamlamalıdır. (guslü gerektiren durumlar, ergenlik halleri vb.) Aile ahlak ve cinsiyet eğitimi konusunda İslam'ın en büyük sorumluluğu verdiği kurumdur. Özellikle günümüzde yaşanan sapkın yönelimler, çeşitli medya kuruluşları aracılığıyla çocuklarımıza zehirlerini doğrudan akıtmaktadır. Maalesef ebeveynin kontrol ve etkileri belli bir yaş seviyesine gelmiş çocuklara hiçbir şekilde ulaşamamaktadır. İşte bu yüzden çocuklarımızın her yönüyle bizim etki alanımızda bulunduğu küçük yaş zamanları, onlara gereken alt yapıyı sağlayabilmemiz adına çok büyük önem arz etmektedir. ¹¹² Yaşamın taze zamanlarında ebeveyninin birlikteliğini yanında hissetmemiş, oyunlar oynayarak birlikte vakit geçirerek kaliteli hatıralar biriktirememiş, zor zamanlarında sıkıntılarını paylaştığında azar ve hakarete maruz

¹¹⁰ Hakan Üzüm, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmek* (Mevsimler Kitap, 2015), 47.

¹¹¹ Arzu Kayacan, *Kur'an'da Çocuk Eğitimi* (Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 42.

¹¹² Martı vd., *Dünü ve Bugünüyle İslam'da Mahremiyet (Diyanet Vakfı Yayınları)*61.

kalmış, teselliyi teknolojik unsurlar ve arkadaş ortamında aramaya çalışmış bir çocuğa, ergenlik dönemlerine ulaştığında anne babasının nasihatte bulunması adeta duvara konuşmak gibi anlamsızdır.

6. Kur'ân-î Eğitimin Temel Esasları

Kur'ân ı Kerîm'in neredeyse bütün ayetlerinde direkt ya da bağlantılı olarak bir eğitim öğretim aktivasyonunun olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü yüzeysel olarak bile ayetlere bakıldığında, yeryüzü ve gökyüzü araştırmalarına yönlendiren 50, tefekkür ve bilgiye ulaşmak için akli kullanmayı emreden 65, insanın kendini anlayıp bilmesi gerektiğini belirten 350, bilimsel ve ilimsel faaliyetlere işaret eden 750, ve cahilliği, bilgiden yoksunluğu aşağılayan 25 ayetin olduğu görülmektedir.¹¹³ Kur'ân, yirmi üç yıllık bir süre boyunca çeşitli olaylara, sorulan çeşitli sorulara ve çeşitli problemlere dayanılarak nazil olmuştur. Her ne kadar Kur'ân'ın bütün ayetlerinin bir nüzul sebebi olmasa da aslında onların hepsinin bir nüzul ortamı vardır.

Ayetin veya surenin nazil olduğu dönemin ve zamanın tespit edilmesi, onun nazil olduğu ortamın da tespit edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu ise, ayetin iniş esprisine uygun olarak daha kolay ve daha doğru bir biçimde anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.¹¹⁴

*“Elif Lam Ra. Bu Kur'ân, Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, mutlak güç sahibi ve övgüye layık, göklerdeki ve yerdeki her şey kendisine ait olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.”*¹¹⁵

İbrahim suresinde geçen bu ayette “Nûr” kelimesi müfessirlerimiz tarafından iman ve ilim olarak açıklanmıştır. Çünkü hayat sahibi her canlı yüce ve aşkın bir duygu olan inanç duygusuna muhtaçtır. İnanma eylemi fitrî olması hasebiyle ön plana

¹¹³ Çiğdem Can Kaynak, “Kur'ân-ı Kerîm Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen”, *Journal* 24/2 (2020), 707.

¹¹⁴ Ali Akpınar, *Kur'ân Okumaları 1* (Kitap Dünyası, 2017), 7.

¹¹⁵ İbrahim14/1

çıkılmakla birlikte hem de manevî yönüyle insanın pozitif özelliklerini geliştirip onu daha iyiye meylettiren eşsiz bir hissiyattır. Özellikle de çocuk ve ergenlerin zihinsel ve bilişsel algılarının üzerinde yapılan çalışmalar bu bireylerin, dîni-manevi deneyimler yaşamaya ruh ve zihin yapıları itibariyle yetişkinlerden çok daha meyilli olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte çocukta bulunan potansiyel inanç kabiliyetinin yerleşebilmesi ve büyüebilmesi öncelikle anne-baba daha sonra da çevresindeki insanların etkileriyle mümkün olmaktadır.¹¹⁶ Şu bilinen bir gerçektir ki, bütünüyle dini kâmil manada yaşamamanın ilk adımı, inanç basamağıdır. Eğer çocuklara önce İslam daha sonra da Kur'ân-ı Kerîm'in tefsir ve manası uygun metot ve yöntemlerle aktarılabilirse, onlar ömürlerinin gençlik ve yetişkinlik zamanlarına ulaştıklarında kendilerini dini anlamda bir boşlukta hissetmeyeceklerdir. Bununla birlikte zihinlerinde bulunan soru işaretleri de İslam'ın özüne yönelik değil sadece daha iyi anlaşılıp yaşanması odaklı olacaktır.¹¹⁷ Nitekim Kur'ân-ı Kerîm bir zihnin arayışta olduğu manaların tamamını içermektedir. Bu eşsiz ve özel bir kitaptır. Aynı zamanda okunacak bir kitap, sayısız manaları ve hikmetleri bir araya getiren, Allah Teâla'nın mümin kullarına sunduğu ilahi bir sofraya, bir deliller kitabı ve kanıtlar içeren bir belgedir.¹¹⁸ İnsanı Yaradan'a yaklaştıran bir kitaptır. Bundan sebep onunla hemhâl olan her ruh aradığını bulacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in eğitim tariflerini 3 şekilde ele almak yerinde olacaktır.

İlk olarak, eğitim insanda mevcut olan güçlerin açığa çıkarılması olarak anlaşılabilir. Allah insanı tam mükemmel bir varlık olarak yaratmıştır, fakat ondaki bu mükemmelliğin tümünü bu yaratmaya bağımlı kılmamıştır. Bu çerçevede Kur'ân-ı Kerîm “hidayet” kavramını kullanır.

¹¹⁶ Arzu Kayacan, *Kur'ân-ı Kerîm'de Çocuk Eğitimi* (Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 14 Yüksek Lisans Tezi.

¹¹⁷ Fatih Mehmet Aşıkutlu, *Kur'ân-ı Kerîm'de İbadet Eğitimi* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 11.

¹¹⁸ Ali Akpınar, *Kur'ân Niçin ve Nasıl Okunmalı* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2016), Enes Matbaa/26.

*“Dedi ki: Rabbimiz her şeye ayrı bir özellik veren sonra doğru yola eriştirendir.”*¹¹⁹

*“Andolsun ki sizi yarattık, sonra şekil verdik, sonra meleklerle Adem’e secde edin dedik.”*¹²⁰

Diğer bir tabirle eğitim, insanın melekelerinin geliştirilmesi, nicelik ve nitelik yönüyle çoğaltılmasıdır. Bu tabir ise Kur’ân-ı Kerîm’deki “Rab” kelimesinden kaynaklanır. Manası bir şeyi terbiye etme geliştirme inşa edip ziyade etme şeklindedir. *“Hamd gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer üçer dörder kanatlı elçiler kılan, Allah’a mahsustur. Yaratmada dilediğini arttırır.”*¹²¹ Büyük müfessir Fahrettin Râzi’ye göre Allah Teâlâ; isimlerinden biri olan “Rab” ismini ayetlerde kullanarak insanlara, eğitimin püf noktalarını bildirmiştir. Razi’ye göre aynı zamanda “Rab” ismi üzerinden Allah’ın model bir eğitici olduğu gerçeğine de ulaşılmaktadır. İnsanların yaratılışları gereği varlık âlemindeki mevcudiyetlerini sürdürebilmeleri için bir eğitim sisteminin zorunluluğu muhakkaktır.¹²² Kısaca Razi, Allah Teâlâ’nın bu ismi tercih etmesinin sebeplerinden biri olarak, kullarına hayat verdikten sonra da onları eğittiği olgusuna vurgu yapmaktadır.¹²³

Son olarak eğitim, bireyin işlerini eksiksiz bir şekilde yapabilecek uzmanlığa ulaşması için edindiği kabiliyetlerdir. Kur’ân-ı Kerîm’de bu tarif “ihسان” kelimesiyle ifade edilir.

*“Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye bırakmayın. İş güzel yapın çünkü Allah işini güzel yapanları sever.”*¹²⁴

Tüm bunlar Kur’ân-ı Kerîm’in eğitimi; sınırları belli kurallar vasıtasıyla, kişinin potansiyel gücü ve iradesini kullanarak, uyuyan güçlerini ortaya çıkarma, yeni bir davranış kazandırma, bu davranışı en güzel şekilde geliştirip ahlaki sıfat haline getirme

¹¹⁹ Tâhâ 20/50

¹²⁰ Araf 7/11

¹²¹ Fâtır 35/1

¹²² Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtiḥ ’ul Ğayb*, 587 c.17.

¹²³ Akto, “*Fahreddin Razi’nin Tefsir-i Kebîr’ine Göre Kur’ân’ın Eğitim Dili*”, 457.

¹²⁴ Bakara/195

ve bunların sonucunda da işi kâmil bir şekilde yapabilme olgusudur, şeklinde tanımladığını göstermektedir.

Yüce kitabımızın eğitime verdiği önem elbette ki bu kadarla sınırlı değildir. İlk emri bile “Oku” olan, “*Hiç bilenlerle bilmeyenler eşit olur mu?*” mefhumuyla zihinleri uyaran, ilimle müzeyyen olan bir imanın ne denli kavîy olduğuna vurgu yapan İslam; elbette ki çocukların Kur’ân-ı Kerîm’i yaşamasına ve İslamî terbiyesine ve eğitimine büyük bir ciddiyetle önem vermektedir.

Çocukların zihinsel gelişimlerinde somuttan soyuta doğru bir yönelim olduğu birçok araştırmanın sonuçlarıyla malumdur.¹²⁵ Zihinsel gelişim süreçleriyle ilgili çeşitli araştırmaları olan Piaget somut işlemler sürecini 7-11 yaş, soyut işlemler sürecini ise 11 yaş üstü olarak belirlemiştir. Çocuğun en üst bilişsel ve zihinsel gelişim safhası soyut işlemler dönemidir.¹²⁶ Soyut kavramların algılanması, çocuk tarafından kabullenilip benimsenmesi bu dönemde oldukça hızlıdır. Elbette ki bu yaş sınırlamalarında geçiş kesin çizgilerle değildir. Fakat genel itibarıyla 11 yaşından itibaren her çocuk aşama aşama soyut işlemler dönemine giriş yapmaktadır.¹²⁷

10-12 yaş grubu çocuklarda dinî kavramların algılanma biçimleri üzerine yapılan bir araştırmada melek ve şeytan gibi soyut kavramların, 11 yaşındaki çocuklar tarafından oldukça iyi anlaşıldığı, çocukların görüşme sırasındaki sorulara kavramın tam karşılığı olan cevaplar verdiği ve bu kavramların soyut olarak zihinde bütünüyle var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹²⁸

Hatta yapılan araştırmanın sonucunda çocukların cennet ve cehennem kavramlarını da oldukça iyi algıladığı, dua kavramını da içselleştirmenin yanı sıra

¹²⁵ Emel Torun, *Ortaokul 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Dini Kavramların Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi* (Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 45.

¹²⁶ Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, 99.

¹²⁷ Nesrin Ayaydın, *Din Öğretiminde Soyut Kavramların Öğretilmesiyle İlgili Problemlerin İncelenmesi* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 28.

¹²⁸ Zuhâl Kılıçaslan, *10-12 Yaş Grubu Çocuklarda Dinî ve Ahlakî Kavramların Algılanma Biçimleri (Bolu-Dörtdivan Merkez Şehit Orhan Yalçın İlköğretim Okulu Örneği)* (Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 95.

günlük hayatlarında aktif olarak kullandığı, hatta ayetlerin çocukların zihinsel ve bilişsel gelişimlerine uygun olarak verilecek meâl ve tefsirleriyle Allah Teâlâ kavramının bile oldukça iyi anlaşılabilceği sonucuna ulaşmıştır.¹²⁹

Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda Kur'ân'î eğitimin üçlü bir tripod üzerine kurulduğu ortaya çıkmaktadır. Bunu, İnanç İbadet ve Ahlak olarak sınıflandırmamız mümkündür. Bu sınıflandırma Kur'ân'î öğretim ve terbiye ilkelerinin temelini teşkil etmektedir.

Şimdi Kur'ân-ı Kerîm'in eğitim öğretimde uyguladığı ve ön plana çıkardığı metotlara bakalım.

1.6.1. Taklid

Kur'ân en veciz ve hikmetli bir şekilde ilimsel ve bilimsel hakikatleri, hüküm ve olguları muhatabına sunarak fehmedilmesini, tahlil edilip uygulanmasını ister.¹³⁰ Aklın kullanılmasını, kalbin imanla herc-ü merc olmasını ve kulun ilahî rızaya ulaşarak cenneti kazanmasını öğütler. Bu mesajları verirken de bazı yöntemleri kullanarak muhatabın manaya ulaşmasını kolaylaştırır. Taklid yöntemi de bu metotlardan biridir. İlk defa bir psikolog tarafından sistematize edilerek çerçevesi belirlenmiş olan bu yöntem, söz konusu çocuk eğitimi olduğunda öğrenme işleminin çekirdeğini teşkil eder. Zira birey; konuşmaktan gülmeye, kültürden sosyalliğe, iletişim becerilerinden dine kadar her şeyi, çevresinden ve özellikle de ailesinden taklid yoluyla öğrenir.¹³¹

İçerisinde yaşadığı çevrede bazı sosyal olayları anlamaya çalışan çocuk, kendine has yöntemler geliştirerek öğrenme işlemini gerçekleştirir. Bu süreç özellikle büyük sevgi ve saygı beslediği ebeveynini taklid etme yoluyla olmaktadır.¹³² Çünkü gerek

¹²⁹ Kılıçaslan, *10-12 Yaş Grubu Çocuklarda Dinî ve Ahlakî Kavramların Algılanma Biçimleri (Bolu-Dörtdivan Merkez Şehit Orhan Yalçın İlköğretim Okulu Örneği)*, 164.

¹³⁰ Allame Muhammed Hüseyin Tabatabaî, *El-Mîzân Fî Tefsîr'il-Kur'ân* (Kevser Yayınları, 1999), 26 / 4.

¹³¹ Celal Kırca, "Kur'ân'a Göre Din Eğitiminin Genel Metodları", *Journal* 6/5 (1988), 167.

¹³² Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji* (İletişim Yayınları, 2016), 63-64.

ergenlik döneminde gerekse ilk çocukluk çağında olan çocuklar, içselleştirdikleri kişilerin iyi-kötü, faydalı-zararlı bütün eylemlerini genelleyerek taklit etme psikolojisine girerler. Bu süre zarfında zihinde sadece model olan kişiye “ileri derece hayranlık besleme, ne olursa olsun ona benzemeye çalışma” temaları ön planda tutulur. Sadece davranışsal anlamda değil ahlak standartları ve dini değerler de olduğu gibi kopyalama olarak model alınan şahsa benzer.¹³³

Yarattığı insanın zihinsel ve bilişsel aktivitelerine en iyi şekilde hakim olan yüce Rabbimiz, Kur’ân Kerîm’de insanın taklit edebileceği birçok modelle ona yol göstermiştir. İnsanın nasıl teşekkür edeceği, nasıl tevekkül edeceği, kalbinin huzura kavuşması için nasıl dua edeceği ve daha birçok durum bizzat ayetlerin diliyle apaçık bir şekilde Kur’ân Kerîm’de mevcuttur. Bunun yanı sıra peygamber kıssaları da ibretler alınması için ve taklit edilmesi için insanın mana âlemine sunulmuştur. Peygamber efendimizin en güzel örnek olduğu,¹³⁴ Hz. İbrahim’in onun yolundan gidenler için model bir şahsiyet duruşu sergilediği¹³⁵ vurgulanmış ve birçok peygamberin, Allah Teâlâ dostlarının başlarına gelenler ve tepkileri, Kur’ân Kerîm’de taklid edilmesi gereken ilkeler arasında gösterilmiştir. Fakat şu unutulmamalıdır ki; Kur’ân sapkınlığın ve delâletin taklit edilmesini asla hoş görmez, insanları akıllarını kullanmaya basiret ve ferasetle tefekkür tezekkür ve tedebbür etmeye çağırır.

1.6.2. Telkin

Bu terimi, muhatabın bir düşünce ya da bir fikri kabul etmesi yolunda ona çeşitli söylemlerde bulunarak, zihinle karakterinin yatkın hale gelmesini sağlamak şeklinde tanımlamak mümkündür. Eğitim öğretimde tesiri büyük bir metot olmakla birlikte taklit yöntemiyle de birleştirildiğinde çok daha kalıcı hale gelmektedir.¹³⁶ bu yöntemin temelinde hisler olduğu için birey muhatabına ya da kendine belli bir fikri telkin

¹³³ Âdem Güneş, *Şiddet: Din Eğitimi ve Değerler* (Ari Sanat Yayınevi, 2023), 60.

¹³⁴ El-Ahzab 33/21

¹³⁵ El- Mümtehine 60/4

¹³⁶ Celal Kırca, "Kur’ân’a Göre Din Eğitiminin Genel Metodları", Sayı: 5, (1988),*Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi* (Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1988), 174.

metoduyla kabul ettirebilir. Tabii ki bu his ya da duygunun karşı tarafa geçmesindeki en büyük etken sevgidir. Çünkü sevilen ve iyi hisler beslenen bir insanın fikir ve söylemleri çok daha fazla kabul edilebilir ve içselleştirilebilir.¹³⁷ Çocuklarımızın eğitim öğretiminde sağlıklı iletişimin hem zihinsel işlevlerin gelişmesinde hem de mükemmel karakterin şekillenmesinde ne kadar önemli ve etkili olduğunu defaatle izah etmiştik. Burada da belirtmek gerekir ki konuşma ve işitme bu eğitimin olmazsa olmaz parçasıdır. Alanında uzman kişilerce yapılan çeşitli çalışmalar, ezberci bilginin zekayı geliştirip şekillendirdiği varsayımının gelecekte unutulmaya yüz tutacağını ortaya koymuştur. Ayrıca yeteneklerin ve zihinsel melekelerin, direkt olarak verilen bilgi yoluyla değil de bilgi edinmek için kullanılan çeşitli yol ve yöntemler yoluyla geliştiği sonucuna ulaşılmıştır.¹³⁸ Bu sebeple hayran olunan ve sevilen bir otoritenin çocuğa karşı tebliğ ve telkini, ona nasıl yaklaştığı bilinçaltının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Hatta bu eğitim doğum öncesi evreye kadar götürülmektedir.¹³⁹ Zira henüz anne karnında olan bir bebeğin gelişimini ilk tamamlayan uzvu kulaktır. Bu sebeple anne karnındaki bir bebeye Kur'ân-ı Kerîm dinletmek, Esmâ-ül Hüsna okumak, hoş kelimelerle iletişim kurmak aslında bir telkin yöntemi olup erkenden bilinçaltını şekillendirme girişimleridir.¹⁴⁰ Ayrıca peygamber efendimizin de yumuşak ve müşfik bir şekilde çocuklara yaklaşarak tevhidi telkin ettiği, Allah Teâlâ'nın birliğinden bahsettiği bilinmektedir.¹⁴¹ Gelişim psikologlarına göre çocukların dini telkinler almaya en müsait oldukları dönem 2-6 yaş arasındadır. Çünkü 3 yaşına girmesiyle birlikte çocuk taklidi hareketlerin yanında dinî olgulara karşı da bir merak ve katılım sergilemeye başlar. Çocuk telkinleri önce yorumlar sonra korku ya da saygı duygusu ile anlamlandırıp içselleştirir. Telkinleri aldığı kişinin imajı ve otoritesi burada çok önemlidir. Yukarıda da değindiğimiz gibi telkinin kaynağı sevilen ve hayranlık duyulan bir ebeveynse, kabulleniş çok daha kolay ve kalıcı olur. Burada önemli olan bir diğer unsurda mümkün merteye karmaşık ya da korkutucu kelimeler

¹³⁷ Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metotlar* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 26.

¹³⁸ Mehmet Zeki Aydın, "Aktif Öğretim Yöntemlerinden Buldurma (Sokrates) Yöntemi", *Journal* 5/1 (2001), 2.

¹³⁹ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi* (Timaş Yayınları, 2011), 251.

¹⁴⁰ Kayacan, *Kur'ân'da Çocuk Eğitimi*, 54.

¹⁴¹ Abdelaziz Ahmed Gabr Selim, *Resulullah'ın Eğitim Metodu* (Ravza Yayınları, ts.), 66.

kullanmaktan kaçınmaktır. Ayrıca tedricilik metodunun uygulanması da telkinin güçlü olmasını sağlayacaktır.¹⁴²

1.6.3. Tebşir/İnzâr

İlk kelitemiz “bşr” kökünden türemiş olmakla birlikte lügatte “güler yüz göstermek, müjdeler vermek” manalarıyla karşılık bulmaktadır. Terim anlam olarak ise yüce Allah Teâla'nın emir ve yasaklarına hassasiyetle uyan insanları hayırlı neticelerin beklediğini müjdelemek anlamına gelmektedir.¹⁴³ İkinci kelitemiz ise ”Nezr” sülasi kökünden olup “korkulu bir şeyi önceden bilip uyarmak ve sakınmak” anlamında karşımıza çıkmaktadır. Terminolojide ise “ilahî emir ve yasaklara aldırış etmeyenleri kötü bir akıbetin beklediği konusunda bir uyarı” anlamı taşımaktadır.¹⁴⁴ Yüce Kitabımızın künhünde konuyla ilgili bulunan ayetlerin sayısı 26'dır.¹⁴⁵

Peygamber Efendimizin öğretimde kullandığı temel yöntemlerden biri, yapılmasını tavsiye ettiği ve istediği iyilikleri sevdirecek ve kolaylaştırarak teşvik etmektir. Hz. Peygamber, güzel şeyleri dile getirerek teşvik edip ve bunların getireceği faydalara dikkat çekerek tebşir metodunu uygulamıştır. Azabı zikrederek ve onun kötülüğüne karşı uyararak kötü ve asi davranışlardan da kaçınılmasını emretmiştir. Bu onun uyarıcı ve müjdeleyen bir peygamber olmasının gereğidir.¹⁴⁶ Zira Rabbimiz Kur'ân'da:

*“Ey Muhammed! Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermişizdir; fakat insanların çoğu bilmez”*¹⁴⁷ ayetiyle Onun cennet ve cehennem

¹⁴² Demir - Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, 55-56.

¹⁴³ Hatice Kelpetin Arpaş, *"Tebşir", TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), Cilt: 40, s. 226.

¹⁴⁴ Hayati Hökelekli, *"İnzâr", TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), Cilt: 22, s. 358.

¹⁴⁵ Yusuf Macit, *"Din Hizmetlerinde Mesaj Oluşturmada Kur'ân Örneği"*, *Journal* 12/2 (2007), 223.

¹⁴⁶ Emine Demil, *"Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu"*, *Journal* 5/2 (2019), 230.

¹⁴⁷ Es-Sebe 34/28

yolunda emir ve yasakları bildiren bir elçi olduğunu, vazifesinin müjdelere ve uyarılara ihata ettiğini bizlere bildirmektedir.

Şüphesiz Hz. Peygamberin ilk ve en önemli görevi vahyin insanlığa ulaşmasını sağlamaktır. Bu da tebliğ/İnzar yoluyla süregelen bir tebliğ faaliyetidir.¹⁴⁸ Tebliğini yaparken kullandığı her yöntem çağlar ötesinden bize ışık tutmaktadır. Bu konuda birkaç hadis zikretmek yerinde olacaktır:

*“Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”*¹⁴⁹

*“İslâm kolaylık dinidir”*¹⁵⁰

*“Rasûlullâh (s.a.v) ashabından birini herhangi bir iş için gönderdiğinde: “Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz. Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız”*¹⁵¹

Görüldüğü üzere peygamber efendimiz kolaylık göstermenin sevdirmenin ve müjdelemenin eğitim ve tebliğ faaliyetlerinde en önemli hususlar olduğunu Çağlar ötesinden bizlere bildirmiştir. Özellikle söz konusu çocuklara yönelik dini eğitim olduğunda kullanılacak kelimelerin telaffuzunun bile ne kadar önem arz ettiğini önceki konularımızda belirtmiştik. Eğiticinin bu metodu takip ederek müjde ve uyarı ihtiva eden konuları çocuklara aktarırken tebliğ ağırlıklı anlatılar ve telkinler yapması gerekmektedir. Özellikle de somut işlemler döneminde olan yavrulara azap, cehennem, cezalar gibi konular hakkında teferruatlı açıklamalar yapmaktan kaçınılmalıdır. Onların ruh ve zihin dünyasında “tüyler ürperten bir din” algısı oluşabilme ihtimaline karşın kolaylaştıran sevindiren müjdelere sunan ifadeler kullanılmalıdır.¹⁵²

Günümüzde ibadet eğitimi yapılan ve henüz ergenlik döneminde olmayan çocuklar İnzar yönteminin yanlış bir kullanımının tezahürü olarak ciddi korkularla

¹⁴⁸ Roya Kazımova, *Azerbaycanlı Müfessir Ahmed Hâşimzâde'nin Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm İsimli Eserinde Kur'ân'ı Yorumlama Yöntemi, PQDT - Global* (Turkey: Bursa Uludağ University (Turkey), Ph.D., 2022) (ProQuest Dissertations & Theses Global (2787193741)), 35.

¹⁴⁹ Buhârî 2017/211

¹⁵⁰ Buhârî 2017/202

¹⁵¹ Müslim, 2016/740; Ebû Dâvûd, 2015/1022

¹⁵² Kayacan, *Kur'ân'da Çocuk Eğitimi*, 55.

eğitilmeye çalışılmaktadır. Bu durum onların zihinlerinde ibadetin travmatize olmasına zemin hazırlamakla birlikte belki de ömürlerinin sonuna kadar ibadetlerden uzak durmalarına sebebiyet vermektedir. Eğiticinin inzardan ziyade tebşir yönteminden faydalanması, mümkün mertebe hayırlı ve âbid kulların ahirette nail olacağı nimetlerden bahsetmesi, çocuklara bu eğitimin sevgiyle nakşedilmesini sağlayacaktır.

1.6.4. Gözlem

Eğitim, sosyal gelişmenin ve kalkınmanın en önemli motorudur. Eğitimle birey iyi bir üretici ve tüketici olur.¹⁵³ Yapararak ve yaşayarak öğrenme ilkesi ise eğitimin temel yapı taşlarından birini teşkil eder. Bir nesnenin, olayın veya olgunun niteliklerini bilmek amacıyla müşahede edilmesi ve planlı, dikkatli incelenmesi olarak tanımlayabileceğimiz gözlem becerisi, temel dinî becerilerin edinilmesi sürecinde çocuğun farkında olmadan sıklıkla kullandığı bir yöntemdir. Özellikle bilgi edinme, sosyal ilişkiler, iletişim becerileri, kişilerarası ilişkiler, eleştirel düşünme ve yorumlama becerileri, çıkarım vb. kazanımların edinilmesinde gözlem becerisinin yeri yadsınamaz.¹⁵⁴

İslamî eğitim açısından ele aldığımızda ise bu metodun gezi-gözlem kavramları altında rihle metoduna benzetildiği karşımıza çıkmaktadır. Fakat müzakereler ve zaman/mekân açısından çeşitlilik ve süreklilik barındıran rihle metodu öğretim yöntem ve tekniklerinde bahsedilen gözlem metoduna nazaran çok daha geniş kapsamlıdır.¹⁵⁵

Yüce Kitabımız Kur'ân'da “*Sizden önce nice ilâhî ceza kanunları uygulanmıştır. Yeryüzünde dolaşın. Allah'ın âyetlerini yalanlayanların âkîbetlerinin nasıl olduğuna ibret nazarıyla bir bakın, inceleyin...*” buyrularak inananlar gezi gözlem yapmaya ve ibret almaya teşvik edilmiştir. Müfessir alimlerimiz; evvel zamanlarda yaşayan

¹⁵³ Abdulkadir Tunç-Rıfkı Menden, “*Meslek Yüksek Okulları Birinci Sınıflarının Uzaktan Öğretim Yöntemi ile Okutulması Projesi (Taslağı) ile İlgili Bir Görüş*”, *Journal* 26/26 (2001), 1.

¹⁵⁴ Müzeyyen Altunbay, “*Türkçe Öğretim Programlarında Bilimsel Süreç Becerisi Olarak ‘Gözlem’*”, *Journal* 5/4 (2017), 2.

¹⁵⁵ Uğur Günerhan, *İslam Eğitim Tarihinde Bir Metot Olarak Rihle* (DBY Yayınları, 2020), İstanbul 30.

ümmelelerin ahvalinden ders almak niyetiyle o dönemlerde yaşamış Salih/Saliha kimselerin kabir ziyaretinin yapılmasını, büyük yapıları, tarihi eserleri, kitapları imanî bir nazarla incelemeyi, yer yüzünde seyahat ederek tefekkür yapmayı tavsiye etmiştir. Hatta Elmalılı Hamdi Yazır “sîrû/geziniz” kelimesini müstahap bir hüküm olarak değerlendirmiştir.¹⁵⁶

Pek çok ayette Kur’ân-ı Kerîm, bizden öncekilerin hatalarına düşmemek için dünyayı dolaşıp gözlem yaparak ondan ders almayı emretmektedir.¹⁵⁷

Din öğretiminde aslında çok güzel sonuçlar çıkarabilecek olan gözlem metodu ne yazık ki öğreticilerimiz tarafından çok tercih edilmemekte ya da uygulanamamaktadır. Konuyla ilgili olarak Din dersi öğretmenlerine yapılan bir araştırmanın sonu şu şekildedir:

“İlköğretim DKAB programında “İlköğretim okullarının 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarında yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın vizyonu, bu derse ayrılan zamanın büyük bir bölümünde öğretmenlerin öğrencilere doğrudan bilgi aktarmak yerine yol göstereceği etkinlikler aracılığıyla öğretimi gerçekleştirmesidir. Öğrenci, bilgilerin doldurulacağı bir depo gibi görülmeyip öğretmenin rehberliğinde bilginin inşacı konumuna getirilmiştir. Bu bağlamda, bilgi ezberlenmeye değil, bilgi üretmeye dayalı eğitim yaklaşım ve modelleri temel alınmıştır. ” denilmesine rağmen araştırmamızda yer alan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun, değer öğretimini öğrenci merkezli ve öğrencinin etkin bir rol üstlenmesini sağlayacak şekilde düzenlemedikleri anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin değer öğretiminde genellikle anlatım yöntemini kullanmaları, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun anlatım yöntemini fazla hazırlık gerektirmeyen bir yöntem olarak kabul etmelerinden kaynaklanmış olabilir.”¹⁵⁸

¹⁵⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili (10 Cilt)*, 475 cilt2.

¹⁵⁷ El-En’am 6\11; Yusuf 12\109; en-Nahl16\36; el-Hac 22\46; el-Ankebût 29\20; er-Rum 30\9-42; el-Fâtır 35\44; el-Mü’min 40\21-82; Muhammed 47\10.

¹⁵⁸ Muhammed Esat Altıntaş, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değer Öğretiminde Kullandıkları Yöntemler Nitel Bir Araştırma”, *Journal* 47/217 (2018), 7.

Görüldüğü üzere klasik yöntem olan sade anlatım yöntemi öğretmenlerin büyük bir kısmının tercih ettiği metottur. Bu durum günümüz imkân ve olanaklarında teknoloji ve medya gölgesinde yetişen yavrularımız için son derece sıkıcı ve bayağı olarak adlandırılmaktadır. Oysa gezi/gözlem metodu din eğitimi için çok daha kalıcı ve eğlenceli hale getirilerek uygulanabilmektedir. Örneğin Kur'ân eğitiminde Hz. İbrahim'in arayışı doğada güneş, ay, yıldızlar izlenerek anlatılabilir. Ya da Nahl suresinde bal arısı hakkında çiçek bahçeleri ziyaret edilerek incelemelerde bulunulabilir. Elbette örnekler çoğaltılabilir. Burada aslolan Kur'ân'la tanışacak bir çocuğun bu süreci oldukça mutlu ve verimli geçirmesini sağlamak sonuçta da onun Kur'ân muhtevasına yüzeysel de olsa hâkim olmasına zemin hazırlayabilmektir.

1.6.5. İsticvâb

Soru sormak öğrenmenin anahtarıdır , ancak gerekli ve faydalı soruları sormak da elzendir. Dini bir meselede anlayış veya açıklama eksikliği varsa, konuyu doğru anlamak için sorular sorulmalıdır. Öğrenmek ve gerçeğin ortaya çıkmasına izin vermek için sorular sormak iyidir. Ancak bilgiçlik yapmak veya insanları zor duruma sokmak gibi bir amaçla soru sormak doğru değildir.¹⁵⁹ Diğer toplumlarda ve İslam âleminde sıklıkla kullanılan bir metot olan soru-cevap yöntemi bireyi; doğru bilgiye çeşitli sorular sorarak ulaştırma yani bireye doğru cevabı bulması yolunda, birtakım soruları cevaplandırmasını istemek suretiyle yönlendirmeler yapmak şeklinde tanımlanabilir. Eski zamanlardan beri kullanılagelen bu yöntem özellikle felsefe tarihinde “provokatif ebelik yöntemi/ doğurtma ustalığı” olarak isimlendirilmiş ve Sokrates'in sıklıkla kullandığı yöntemlerden birisi olarak tarihe geçmiştir.¹⁶⁰ Metodun içeriği sorular yönelterek bireyin zihninde bir farkındalık yaratmak ve yine sorularla şüphe ve sorgulama çerçevesinde muhatabın hakikate ulaşmasını sağlamak şeklindedir. Soru-cevap yöntemi ikna edici, etkili ve kalıcı bir yöntemdir ve eğitim-

¹⁵⁹ Ali Akpınar, *Kur'ân'ın Mü'minlere Çağrısı Kur'ân'ı Anlamaya Beşinci Adım* (Kitap Dünyası.), 34.

¹⁶⁰ *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*, c.3, s.2, 179-181.

öğretimi sıkıcılıktan kurtarmaktadır. Aynı zamanda akılda kalıcı, düşündürücü ve ihtiyaçları karşılamaktadır.

Kur'ân'da "sual" kökü sormak, rica etmek, sorgulamak anlamında kullanılmaktadır.¹⁶¹ Yaklaşık 15 ayet peygamber efendimize sorulan suallere cevap niteliğinde nazil olmuştur.¹⁶² Bu ayetler "Yes'elûneke/sana soruyorlar" diye başlayıp sualler için muhatabı tatmin edici cevaplar arz etmektedir. Bilhassa fikhî mevzular hakkında inzal edilmiş olan bu ayetlerin içeriği; gaybî konular, kıyamet, ashabı Kehf, Zülkarneyn (as), önceki zamanlarda yaşamış zatlar, malların durumu, infak, yetim hakları, haram-helallerin içeriği ve nisânın özel halleri gibi konulardan oluşmaktadır.

Ayrıca peygamber efendimizin hayatına baktığımızda da soru sorarak eğitim verme modelinin birçok hadis şerifte geçtiğini görmekteyiz.¹⁶³ Birçok kaynakta yer alan meşhur Cibril hadisi¹⁶⁴ bu konudaki örneklerden sadece biridir. Yine peygamber efendimiz ile bir bedevi arasında geçen diyalog şu şekildedir:

"Ey Muhammed! Göğü ve yeri yaratan, bu dağları diken kimdir? "Allah'tır, buyurdu. "Peki, seni o Allah mı gönderdi?" Evet, buyurdu. "Senin elçin, günlük beş vakit namazın farz olduğunu söyledi, öyle midir?" Evet, buyurdu. "Bütün bunları sana emreden Yüce Allah mı?" Evet, buyurdu. "Elçin mallarımıza zekâtın farz olduğunu söyledi, doğru mudur?" Evet, buyurdu. "Bütün bunları sana emreden Yüce Allah mı?" Evet, buyurdu. "Elçin, Ramazan'da orucun farz olduğunu söyledi, doğru mudur?" Evet, buyurdu. "Bütün bunları sana emreden Yüce Allah mı?" Evet, buyurdu. "Elçin, gücü yetene haccın farz olduğunu söyledi, doğru mudur?" Evet, buyurdu. "Seni hak ile gönderene Andolsun ki bunları ne artıracığım ne de eksilteceğim." Peygamberimizde, şayet doğru söylüyorsa mutlaka cennete girecektir, buyurdu." ¹⁶⁵

¹⁶¹ Ali Akpınar, *Sana Soruyorlar ?* (Kitap Dünyası), 14.

¹⁶² Mehmet Abay, *İslam Hukukunda fetva* (DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Thesis, 2010), 2.

¹⁶³ Yrd. Doç. Dr. Mustafa Ağırman, *Peygamberler ve Gençler* (Ravza Yayınları, ts.)57.

¹⁶⁴ Dârimî, *"Mukaddime"*, 18.

¹⁶⁵ Buhârî, İlim, 7; Müslim, İman 10.

Peygamber efendimizin öğretimden geçmiş olan hanım sahabeler hiçbir surette Ona soru sormaktan imtina etmemişler özel hallerini ve mahrem konuları bile sormuşlardır. Bu durum herhangi bir kınanmaya da mahal vermemiştir.

Sana soruyorlar, Senden fetva istiyorlar ifadesi geçen ayetleri şu şekilde gösterebiliriz:

Sure Adı ve Ayet No	Konu	İndiği Yer	Soru Soranlar
Bakara 2/186	Yüce Allah'ın kullara yakınlığı	Medine	Sahabiler
Bakara 2/189	Hilaller	Medine	Sahabiler (Muaz b. Cebel-Sa'lebeb. Ğanem)
Bakara 2/215	İnfâk	Medine	Sahabiler
Bakara 2/217	Haram Aylar	Medine	Müşrikler
Bakara 2/219 (2 kere)	İçki ve Kumar	Medine	Sahabiler
Bakara 2/220	Yetimler	Medine	Sahabiler
Bakara 2/222	Hayız	Medine	Sahabiler
Mâide 5/4	Helal ve Haramlar	Medine	Sahabiler(Âsım b. Adî, Sa'd b. Haseme, Uveymir b. Sâide, Adî b.Hâtim, Zeyd b. Mühelhel)
A'râf 7/187-188	Kıyametin zamanı	Mekke	Müşrikler
Nâziât 79/42-46	Kıyametin zamanı	Mekke	Müşrikler
Enfâl 8/1	Ganimetler	Medine	Sahabiler
İsrâ 17/85	Ruh	Mekke	Yahudiler –Müşrikler
Kehf 18/83-84	Zülkarneyn	Mekke	Yahudiler –Müşrikler
Tâhâ 20/105-108	Dağlar	Mekke	Müşrikler
Yunus 10/53	Gerçek (Kıyamet, Kur'ân, Nübüvvet, Azab)	Mekke	Müşrikler
Nisâ 4/127	Kadınlar	Medine	Sahabiler (Hz. Câbir)
Nisâ 4/176	Miras Hukuku	Medine	Sahabiler (Hz. Ömer veya Hz. Câbir)

Şekil 1: Sana Soruyorlar? Ali Akpınar

166

Resim: Sana Soruyorlar? Ali Akpınar / Kitap Dünyası Yayınları

¹⁶⁶ Akpınar, *Sana Soruyorlar ?*, 16.

Hz. İbrahim peygamberinde bu yöntemi sıklıkla kullandığını görmekteyiz. O kavmine anlattığı doğruların ne derecede anlaşılıp idrak edildiğini tespit etmek için etrafındakilere sıklıkla sorular sormuştur. Bu sorularla muhataplarının bilinçaltına hitap ederek onları önce şüpheye düşürmüş ve inançlarını sorgulamalarına zemin hazırlamıştır.¹⁶⁷ Azer'e kendi elleriyle yaptığı putları tanrı kabul edip etmediğini sorması, kavmine kendisiyle "Allah hakkında mı tartıştıklarını" sorması, Lût kavmi hakkında bilgi alırken sorular sorması, kendisine evlat müjdeleyen konuklarından delil istemesi, örnek olarak verilebilir.

İnsanın harekete geçmesi için bir dayanak gerekmektedir. Bu dayanak ne kadar alışkın olduğu, bildiği, aşinalık hissettiği bir şey olursa harekete geçme eylemi o kadar olumlu, kalıcı hale gelir.¹⁶⁸ Sorular sorarak benimsetilmek istenen fikre, kendi cümleleriyle, kelimeleriyle, içindeki cevaplarla ulaşması, onu kabullenmesini ve içselleştirmesini kolaylaştırır.¹⁶⁹ Zira insan; yabancı hissettiği bir düşünce, tek seferde kabullendirilmek gibi bir hamleyle karşı karşıya kaldığında olaya tepkisel yaklaşacak ve külliyen reddedecektir. Günümüzde yaşayan insanlar okumadığı için Kur'an'ın birçok hakikatinden de uzak kalmış bulunmaktadır. Ancak bu dinin ilk emri olan "Yaratan Rabbin adıyla oku!" ayeti de dahil olmak üzere; Kur'an'ın yüzlerce ayeti bizi kendi içimize düşünmeye davet etmektedir: "Düşünmüyor musun?" "Akletmez misin?" gibi sorular sıkça karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde insanlar ya umursanmadığı için ya korktuğu için ya da yanlış anlaşılacağını düşündüğü için soru sormaktan imtina etmektedirler.¹⁷⁰ Ancak Kur'an-ı Kerim: "Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun."¹⁷¹ Âyetiyle insanlara yol göstermektedir.

Bu yöntem çocukların da derinlemesine tefekkür etmesini, konuyu etraflıca anlamlandırmalarını sağlamaktadır.¹⁷² Çocuk özellikle kendi cevaplarıyla ulaştığı bir fikir ve düşünceyi sanki kendi fikriymişçesine sahiplenip kabullenme potansiyeline

¹⁶⁷ Murat Kayacan, *Kur'an'ın Hz. Peygamber'i Eğitmesi* (Ekin Yayınları, 2016), Bursa, 87-88.

¹⁶⁸ Seyyid Sancak, *Kur'an'da Firavun Tipolojisi* (DBY Yayınları, 2020), İstanbul, 252.

¹⁶⁹ Ahmet Önkal, *Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu* (Kitap Dünyası, 2012), Konya, 237-238.

¹⁷⁰ Akpınar, *Sana Soruyorlar ?*, 8.

¹⁷¹ Enbiya 21/7.

¹⁷² Ali Erkan Kavaklı, *En Sevilen Öğretmen Hz. Muhammed (sav) ve Eğitim Metodları* (Ensar Neşriyat, 2019), Konya, 71-72.

sahiptir. Hatta her cevabın tasdik ve taltif edilmesi onun daha çok hoşuna gitmesine ve öğrenmenin kalıcı hale gelmesine zemin hazırlamaktadır. Bu yöntemin sosyal anlamda kazanımları da bulunmaktadır. Çocuklar kendilerinden farklı düşünen insanlara saygı göstermeyi, sabırla dinlemeyi, soru sorma yetisini ve katılmadığımız fikirleri de müsamahayla karşılamayı öğrenmektedirler.

1.7. Nebevî Eğitimin Temel Esasları

Peygamber Efendimizin hadislerine baktığımızda hem kendisinin hem çevresinin hem de tüm müminlerin eğitim-öğretim yaşantısı etrafında şekillendiğini görmemiz mümkündür. Eğitim, insan hayatının temel bir yönüdür ve Hz. Muhammed Allah Teâla'nın ilahi mesajını iletme ve insanları eğitmekle görevlendirilmiş bir peygamberdir. O'nun eğitimde kullandığı tebliğ, anlatım, temsil, tekrarlama ve müjde-uyarı gibi yöntemler din eğitiminin en önemli kaideleri kabul edilmektedir. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in öğretisi ve uygulamaları, modern eğitim bilimlerindeki birçok ilke ve yönetime örnek teşkil etmektedir. Hz. Muhammed'in mübarek sahabeleri, ondan aldıkları her bilgiyi koruyan ve "en değerli şey" bilen özenli dinleyiciler olmuşlardır.¹⁷³ İhlas, içtenlik, benimseme ve itaat noktasında Hz. Peygamberi her şeyin önüne geçirmişler, başlarında ürkek bir kuş varmışçasına sükunetle kenetlenmişlerdir. Bir gün peygamber efendimiz ve sahabeleri arasında şöyle bir diyalog geçmiştir:

"Dikkat edin, ilerde birtakım fitneler olacaktır." Onlardan kurtuluş nedir, ey Allah'ın Resulü, diye sorulunca şöyle buyurdu: "Allah'ın kitabıdır. Onda sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin haberleri vardır. Aranızda nasıl hükmedeceğiniz onda açıklanmıştır. O, oyun eğlence değil, hak ile batılı kesin hatlarıyla birbirinden ayırandır. Onu büyüklükten terk edenin Allah belini kırar. Ondan başkasında hidâyet arayana Allah saptırır. O, Allah'ın kopmaz sağlam ipidir. O, hikmet dolu zikirdir. O, dosdoğru yoldur. O, kendisiyle arzuların kayıp saptığı, onunla konuşan dillerin yalan yanlışla bulaşmadığı, ilim adamlarının kendisine doyup kanmadığı, çok okumakla eskimeyen, eşsizliği bitip tükenmeyen bir kitaptır. Onu dinleyen cinler şöyle demekten

¹⁷³ Emine Demil, "Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu",230.

kendilerini alamamışlardır: Doğrusu biz, doğru yola ileten eşsiz güzellikte bir Kur'ân dinledik ve ona iman ettik. Onunla konuşan doğru söylemiş olur. Onunla amel eden ödüllendirilir. Onunla hükmeden, adaletli davranmış olur. Ona çağırın, doğru yola çağırılmış olur. Al bu sözleri, kulağına küpe olsun!"¹⁷⁴

Bu etkileşime baktığımızda Onun asli vazifesinin Kur'ân ışığında ve onun yol göstericiliğinde Allah-insan iletişimini sağlamak eksenli bir eğitim-öğretim faaliyeti olduğunu, arkadaşlarının da dinleyip, uygulama ve sonraki nesillere aktarma da en önemli yapıtaşı olduğunu anlamamız mümkündür.¹⁷⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in bu sorumluluğuna şöyle işaret edilmektedir:

"İçinizden, size bir peygamber gönderdik. O, size ayetlerimizi okuyor, sizi tezkiye edip kötülüklerden arındırıyor, Kitab'ı ve hikmeti talim edip, bilmediklerinizi öğretiyor. Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, onları tezkiye eden (arındıran), Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Halbuki daha önce onlar apaçık bir dalalet içinde idiler."¹⁷⁶

Nebevî eğitim, ahlaki erdemlerin gelişmesine ve erdemli bir toplumun inşasına öncelik vermiştir. Hz. Muhammed (a.s.) hayatı boyunca kendisini öğretmen olarak görmüş ve misyon-vizyon olarak eğitimin önemini vurgulamıştır. Özellikle çocukların eğitimi, toplumun geleceği olarak görüldükleri için peygamberlik eğitiminde özel bir öneme sahiptir. Hz. Muhammed (a.s.) çocukların eğitimine büyük bir ilgi göstermiş ve onların kalplerini kazanmanın ve onlara hitap etmenin onların yetiştirilmesi ve eğitimi için gerekli olduğuna inanmıştır. Hz. Muhammed (a.s.) 'in çocuklarla etkili bir şekilde bağlantı kurmak ve kalplerine dokunmak için belirli eğitim yöntemleri kullandığını önceki konularımızda ifade etmiştik. Modern eğitimde de tanınan bu yöntemler, çocuklara öğretme ve rehberlik etme sürecini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.¹⁷⁷ Peygamberimiz Muhammed (a.s.) aile, liderlik, ilişkiler ve diğer

¹⁷⁴ Tirmizi, *Fadâilü'l-Kur'ân* 14; Dârimi, *Fadâilü'l-Kur'ân* 1.

¹⁷⁵ Mustafa Öztürk, "Etkili Bir Eğitim Dili Olarak Nebevî Öğretide Bazı Kelime ve Tabirlerin Yeniden Tanımlanması", *Journal* 16/1 (2021), 31.

¹⁷⁶ El-Bakara 2/151

¹⁷⁷ Oflaz, "Çocuk Eğitimi/Terbiyesinde Nebevî Metot", 288.

topluluklarla etkileşimler dahil olmak üzere yaşamın çeşitli yönlerinde bir rol model ve ilham kaynağı olmakla birlikte, önceliği; yaşamına dahil olan bu insanların İslamî terbiyeyle yetiştirilmesi olmuştur. Ayrıca günümüzde kullanılan modern eğitim-öğretim stratejilerinin tamamı Peygamberimiz ve sahabelerinin metotlarından türetilmiştir.¹⁷⁸ Diğer alanlardaki araştırmacılar bir yana ne yazık ki bazı İslam alimleri bile bu eğitim yöntemlerinin kaynağının batı olduğu hezeyanına kapılmış, fakat bu söylemlerine rasyonel bir delil getirememişlerdir. Eğitim öğretim stratejileri yeni ortaya çıkmış ya da sadece batılı düşünürlerin zihin ürünü olarak keşfedilmiş değildir. Bilakis sünnet-i nebevî, bu metotların kusursuz örnekleriyle doludur. İslam ülkelerinin bu konuda mücehhez çalışmalarının olmaması, örneklerin tahsis ve tasnif edilmeden tozlu raflarda kalmış olması bu alanı bakir kılmakla birlikte; araştırmacıları da batılı kaynaklara mecbur bırakmaktadır. İslami ilimler fakültelerinde bu çalışmaların yapılması ve çeşitli seviyelerde ilimsel roller üstlenilmesi naçizane tavsiyelerimizdir.

1.7.1. Eğitmenin Müşfik ve Adil Olması

Cezayir asıllı sosyoloji araştırmacısı Mâlik b. Nebî eğitimle ilgili son derece müsbet bulduğumuz şu açıklamalarda bulunur:

“Eğitim, vakıada, kişilerin düşünce dünyasında ve nesnelere dünyasında otoritesi olmayan bir kurallar ve teorik kavramlar topluluğu değildir. Kelimeler gerçeklere dönüştürülmedikten, iyi ile kötü belli olmadıktan sonra eğitilmiş kimselerin üretimi ve sözlüklerdeki tüm kelimeleri bilenlerin ilim denizi de değildir. Kendilerini veya çevrelerini değiştirmek için tek bir ilke veya öğretiyi tatbik edemedikten sonra İslam’da gelmiş tüm ilkeleri ve öğretileri bilenlerin işi de değildir. Bu sosyal üçlemeyi, kişileri, düşünceleri ve nesnelere etkilemeyen her gerçek aslında ölü bir gerçektir.”

¹⁷⁹Görüldüğü üzere kişiler, nesnelere ve düşünceler arasında bağlantı olmayan bir

¹⁷⁸ Kemel Fettuh, “A Sunnah Al-Nabawia and the Modern Strategies of Education”, *Journal* 14 (2020), 419-442.

¹⁷⁹ Abdul Razak Hajjooz, *Malik Bin Nebi'ye göre Eğitimin Dini Boyutu*, PQDT - Global (Turkey: Marmara Üniversitesi (Turkey), Ph.D., 2019) (ProQuest Dissertations & Theses Global (2494952938)), 49-50.

eğitim sisteminin istikamete ulaşması mümkün olmamaktadır. İlim, kendisinde bulunan insana hilm, adalet, ihlas, etik davranışsal eylemler, merhamet vb. bir takım fazilet ve erdemler katmalı; ileti (eğitimin konusu/nesne) alıcıya geçerken onda hem rol model algısı hem de hayranlık uyandırmalıdır.

Nebevi eğitim dediğimizde sadece peygamber efendimiz hazreti Muhammed'in hayatından örnekler aklımıza gelmektedir. Zira Kur'an'da emredilen secde ibadeti bile nasıl olacağı açıklanmamış, bizler bunu Peygamberimizin verdiği eğitimle öğrenmiş bulunmaktayız.¹⁸⁰ Fakat burada Kur'an Kerim'de mevzubahis edilen tüm peygamberlerin muhatabına yaklaşımı hakkında örnekler vermek ve konuyu genişletmek yerinde olacaktır. Şefkat ve merhamet noktasında Peygamber baba olan Hz. Nuh ve oğlu arasında yaşananlar, aklımıza ilk gelen örneklerden olmaktadır. Kur'an bu sahneyi şöyle gözler önüne serer:

"Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi. Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nuh): "Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur" dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu. (Nihayet) "Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!" denildi. Su çekildi; iş bitirildi, (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti. Ve: "O zalimler topluluğunun canı cehenneme!" denildi. Nuh Rabbine dua edip dedi ki: "Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin. "Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin aileden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim."¹⁸¹

Nuh peygamber oğlunu iman etmeye davet ederken "yavrucuğum" gibi son derece müşfik ve sevecen bir ifade kullanmıştır. Hem elçi hem öğretmen, hidayet rehberi bir peygamber olarak muhatabı kâfir bile olsa cümlelerinde içtenliği görebilmek

¹⁸⁰ Ali Akpınar, *Kulun Huzurdaki Yakîn Duruşu: Secde* (Kitap Dünyası), 14.

¹⁸¹ Hud 11/42-46

mümkündür. Âsilerden olan oğul hakkında sonradan tekrar dua etmiş olması, ailesinden olduğunu dile getirmesi, Onun merhamet ve şefkatine delalet etmektedir.

Emr-i bil Mâruf Nehy-i ani-l Münker dediğimiz ve en önemli gayelerimizden biri olan vazifeyi gerçekleştirmekte kuşkusuz yapıcı bir sevgi dili kullanmaktan geçmektedir. Yine Kur’ân bize bu konuda şu ayetlerle yol göstermektedir:

“İkiniz beraber Firavun’a gidin, çünkü o sınırı çok aştı. Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.” “Ey rabbimiz!” dediler, “Doğrusu onun bize karşı ileri gitmesinden veya daha da azmasından endişe ediyoruz.” Allah buyurdu: “Korkmayın, bilin ki ben sizinle beraberim; iştirim, görürüm. Ona gidip deyin ki: Biz senin rabbinin elçileriyiz. Artık İsrailoğulları’nı bırak bizimle gelsinler. Onlara eziyet etme. Sana Rabbinden bir mûcize getirdik. Esenlik doğru yolu izleyenlerin olacaktır. Bize vahyolunmuştur ki azap, asıl, (peygamberleri) yalanlayıp yüz çevirenlerin başına gelecektir.”¹⁸²

Ayette geçen “yumuşak bir üslup / kavl-i leyin” ifadesi Allah’a iman etmeye davet yöntemi olması hasebiyle büyük önem arz etmektedir. Çünkü muhatap ne kadar katı, söz geçmez bir karakter olursa olsun, kelimelerin yumuşaklığı ve sevecen tınılarıyla manalardan etkilenmesi ihtimal dahilindedir. Müfessir Râzi’ye göre, kendilerine sert ve emrivaki kelimelerle öğüt verilen zorba insanların, azgınlıkları ve kabalıkları daha da artmaktadır.¹⁸³ Bu sebeple yumuşak bir üslup kullanarak muhataba yaklaşmaya çalışmak, önyargılardan uzak bir şekilde tavır takınmak yerinde olacaktır. Böylelikle kendilerine iletilenlerden öğüt almaları ve Allah’tan hakkıyla çekinerek yapmakta oldukları günahlardan vazgeçmeleri sağlanacaktır.

Yine Kur’ân Kerîm hazreti İbrâhim peygamberin hayatından bir kesitle sevgi ve şefkat dolu bir hitabet şeklinden bahsetmektedir:

“Bir gün babasına şöyle demişti: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Sana gelmeyen bir bilgi

¹⁸² Taha 20/43-48

¹⁸³ Üveys Ateş, *Kur’ân’da İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma* (Hiper link eğitim.ilet.yay.san.tic.ve Ltd.sin., 2020), 84-85.

hakikaten bana geldi, bu sebeple bana uy ki seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, Rahmân'ın buyruğuna uymamıştır. Babacığım! Allah'ın azabına uğramandan ve böylece şeytanın yandaşı olmandan korkuyorum. (Babası:) “Ey İbrâhim! Sen benim tanrularımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, Andolsun seni taşlatırım; şimdi uzun bir süre gözüme görünme!” dedi. İbrâhim şöyle dedi: “Esen kal! Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütfkârdır. Sizden de Allah'ın dışında taptığımız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime niyaz ediyorum. Umudum odur ki Rabbime niyazımdan eli boş dönmeyeceğim.”¹⁸⁴

Hiz. İbrahim'in babasına hitaben kurduğu cümlelere baktığımızda hem aklına hem kalbine hitap edip onun sapkınlardan yolundan çevirmeye çalıştığı görülmektedir. O kibar ve yumuşak cümleler kurarak öğütler vermiş aynı zamanda tüm insanlığa bir eğitim stratejisi öğretmiştir.¹⁸⁵ Özellikle insanların hidayeti için çabalayan kimselerin ve muhatapı tertemiz zihinlere sahip çocuklar olan öğretmenlerin mutlaka nezaket sahibi yumuşak üsluplu kimseler olması gerekmektedir. Aksi takdirde hitap edilen kitlenin Hidayet yerine dalaletle sapması kaçınılmaz olacaktır.

1.7.2. Öğretmenin Mizaca Uygun Davranması

Kur'ân Kerîm öğretmen pozisyonundaki kimsenin muhatabının durumunu göz önünde bulundurarak hitap etmesine, onun yaşamsal birikimlerine uygun üsluplarla yaklaşmaya önem vermektedir. Neyin yarar sağlayacağı, muhatapın hangi üsluptaki kelimelerden etkileneceği, içeriğin keyfiyeti, dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Zira iletinin amacına ulaşması bu etkenlere riayet etmekten geçmektedir.

“Ey Muhammed! Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır. Ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O doğru yolda olanları da en iyi bilendir.”

¹⁸⁴ Meryem 19/42-48

¹⁸⁵ Ateş, Kur'ân'da İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma. Hiper link Yayınevi, 2020, 174

Ayet-i celîle; eğitim ya da irşad/tebliğ faaliyeti sırasında, ortamın durumuna ve muhatabın algı seviyesine göre tutum takınmak gerektiğini bildirmektedir. Eğitimci bazen nasihat, bazen cedel bazen de hikmetlere başvurarak hitabını gerçekleştirmelidir. Tabii ki biz mevzunun Kur'ân eğitimi olan kısmıyla ilgili araştırma yapmış olduğumuz için tebliğ ile alakalı, muhatabın seviyesi kısmında bu kadar bilgi verip geçmemiz yeterli olacaktır.

Öğretme olayı için bilgi ve becerilerin başarılı bir şekilde uygulamaya aktarılması sürecinde, bilginin özelliklerine, alıcının veya öğrencinin özelliklerine dikkat etmek, kaynak özellikleri, çevresel özellikler ve öğretim yöntemlerini göz önünde bulundurmak gerekir. Öğrenciyi tanımak ve yeteneklerini keşfetmek, başarının ve iyi bir eğitim rehberliğinin temelini oluşturur. Öğrencinin bilgi alma yeteneğini geliştirmek için motive olması da çok önemlidir. Öğrenci bilgiyi işleyip zihnine yerleştirme becerisine sahiptir. Yani bilgiyi özümseme, uygulama ve genişletme ve yeni bilgi alabilme yeteneğini geliştirecek faaliyetlere vurgu yapılmalıdır.¹⁸⁶ Öğrencinin bilgiyi alma yeteneğinin yetersizliği, bilgiyi akılda tutma yeteneğinin yani hatırlama yeteneğinin olmaması, bilginin aktarımında önemli sorunlar oluşturmaktadır. Tekrarlama ve hatırlama unsurlarının kullanılması öğrenme sürecini kolaylaştırabilir, böylece alıcı iletilen bilgiyi anlar ve aklında tutar.

Çocuğun psikolojik özelliklerine göre onu iyilik yapmaya ve kötülükten uzak durmaya teşvik edecek yöntemleri uygulamak eğitimcinin kalitesinin bir göstergesidir. Çünkü psikolojik özellikler dünyaya açılan kapılardır. Bu kapıları bulamayan ve içeri giremeyen bir eğitimci, çocuğun ruhuna ulaşamaz. Çocuklar, psikolojik özelliklerine bağlı olarak, onlara bir şey verilmesi, ya da bir şey alınması, yumuşak davranılması, birbirini sevmek gibi yaklaşımlardan fazlaca etkilenirler.¹⁸⁷ Onun için, çocuk eğitiminde, özellikle Kur'ân eğitiminde tek tip bir yöntem uygulamak, istenilen sonucu vermekten uzak kalır.

¹⁸⁶ Ömer Demir, "Kur'ân Öğretiminde Temel Boyutlar", *Journal* 0/72 (2017), 263-290.

¹⁸⁷ İmam Gazali, *İhyâ-u Ulûmud-Din* (Lamure Kitap, 102).

"Her doğan çocuk İslam fıtrati üzere doğar; sonra anne-babası onu Hristiyan, Yahudi ve Mecusi yapar. Ana-babası Müslüman ise çocukta Müslüman olur."

Bu hadis-i şerif bize çocuğun eğitimi noktasında çok önemli bir gerçeği açıklamaktadır. Çocuk İslam'ı kabul edebilse bile anne-babanın onu Hristiyan ya da Mecusî yapma etkisi vardır. Yani İslama meyyal yaratılmış olmasına rağmen ebeynin etkisi o kadar büyüktür ki o çocuk farklı inançlara rahatlıkla kayıp benimseyebilmektedir. Çocuğun dini gelişiminde iki temel faktör söz sahibidir: yetenekler ve istidatlar, yani içsel faktörler ve çevreye bağlı dış faktörler. İhmal, dikkatsizlik, salıverme ve eğitim eksikliğinin zararlı sonuçlarından dolayı davranışsal/dinî gelişimini tamamlayamamış bir çocuğu sorumlu tutmak ciddi bir hatadır.

Her çocuk Rahmanın güzel isimlerinin tecelli ettiği bir ruh ve o esmadan aldığı niteliklerle doğar. Bu nedenle çocuklar birbirlerinden farklı karakterlere, yeteneklere sahiplerdir. Aralarında doğuştan farklılıklar vardır. Önemli olan bu farklılıkları keşfetmek ve geliştirerek çocuğa inanca ve doğaya uygun bir kimlik kazandırmaktır. Aynı eğitimi alan, aynı ana-baba gözetiminde büyüyen kardeşler arasında bile pek çok fark olduğu araştırma ve gözlemlerle sabittir. Bu sebeple her bireyin mizaç ve şekaletine uygun yaklaşmak çok önemlidir. Kötü yetiştirilme, doğuştan gelen olumlu karakteristik özelliklerin kolaylıkla körelmesine neden olur. Bu yüzden büyüme serüvenindeki her safha kendi içinde değerlendirerek ve bireye özgü olduğu bilinciyle hareket edilerek uygun eğitim stratejileri izlenmelidir.

1.7.3. Kıssa ve Hikâyelerden Faydalanması

Kur'ân insanlara yol göstermek için gönderilmiştir. O, hidayete giden yolları olduğu kadar hidayetin kendisini de içerir. Yönlendirme yolu birdir, ancak yönlendirmeye giden yollar değişebilir. Bunun nedeni insanların farklı şeylerden ve konulardan etkilenmesidir. Bazı insanlar daha rasyoneldir, kanıtlardan etkilenir. Bazıları için duygusal yön baskındır; kalbine ve vicdanına yapılan çağrılardan etkilenir. Kur'ân'ın kıssaları, farklı karakterlere sahip insanların her birini ayrı ayrı

etkiler; nasihati kabul etmesi konusunda uyarır. Kur'ân'ın bazı kıssalarında akla hitap etme daha baskınken, bazılarında ise duygulara hitap etme daha baskındır.¹⁸⁸ Mesajın çocuklara iletilmesinde kıssaların önemi tartışmasız çok büyüktür. Özellikle de gaybî konuların aktarılması kıssalar sayesinde çok daha kolay ve anlaşılabilir olmaktadır.¹⁸⁹

Allah Teâlâ tarafından sevgili Peygamberimize iletilen bu kutsal kitabın niteliklerinin çocuklara anlatılması, her şeyden önce anne-baba meselesi; daha sonraki dönemlerde ise öğretmenin görevidir. Çünkü bu bir “bilgi” işidir ve bu konuda çocuğun kendisine yeterli ve kesin bilginin iletilmesi gerekir. Bunu ebeveynlerin sevgi ve şefkatle yapması en iyisidir. Çünkü imanın esaslarından biri de “kitaplara imandır” ve bu üzerinde ehemmiyetle durulması gereken bir inanç konusudur. Kur'ân-ı Kerîm, Cenab-ı Hakk'ın insanlara gönderdiği kutsal kitaplardan biridir ve diğer kitaplar gibi, insanların doğru yolu bulmasına yardımcı olan ve onları mutluluğa yönlendiren kutsal bir rehberdir.¹⁹⁰ Bu nedenle söylenebilir ki, içerisinde yer alan birçok sure ve ayeti ve hatta belirli surelerin isimlerini öğrenen bir çocuk, kutsal kitap hakkında organize bilgi sahibi olma fırsatına sahip olacaktır.

Çocuklar doğası gereği gerçek üstü, hayal güçlerini zorlayan olaylardan etkilenirler. Çok küçük yaşlardan itibaren masallara olan ilgileri de onların bu özellikleriyle bağlantılıdır. Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm de geçmiş ümmetlerden söz eder, onların örnek teşkil edebilecek tecrübelerini aktarır ve her biri anlam yüklü birçok önemli kıssayı içerir. Özellikle Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yakub, Hz. Davut, peygamberler ve onların aileleri, Kur'ân ı Kerîm'in bize sunduğu, ne örnek almamızı istediği karakterlerdir.¹⁹¹ Bu hikâyeler çocukların Kur'ân'a olan ilgisini ve okuma isteklerini arttırmaktadır. Fakat gerek ebeveyn gerek Kur'ân eğitmeni bir şekilde çocukların ilgisini bu kıssaların üzerine çekmekle görevlidir.

¹⁸⁸ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 77-78.

¹⁸⁹ Hikmet Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (2020), 445-476.

¹⁹⁰ *Altınoluk Dergisi Sayı:437 / Temmuz 2022 - Kur'ân Mücahidleri Olun* (Erkam Yayın San. A.ş., 2022), 13.

¹⁹¹ *Altınoluk Dergisi Sayı*, 13-14.

Hikayelerin, kolay ve basit olanlarının, ahlakın koruyucusu olduğu, çocukların eğitimine rehberlik eden ve teşvik eden en güçlü dini eğitim araçlarından biri olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu kıssaların, hikâyelerin ve olayların çocukların seviyesine uygun uyarlanması ve çocukların kolayca anlayabileceği şekilde olması gerekmektedir. Bunlar erişilebilir ve takdir edilen hikayeler olmalıdır.¹⁹² Hikâyeler ve benzetmeler nazik, zengin manalar yüklü, rahatlatıcı olmalı, ağır ve sert mesajlardan uzak olmalıdır.

Kur'ân kıssalarının çocuklar için basit ve kolay anlaşılır bir biçimde kaleme alındığı eserler içinde en önemlisi olarak zikredebileceğimiz; Seyyid Kutup - Abdülhamid Cevdet es-Sahhâr'ın "*Silsile mine'l-kasasi'l-Kur'ânî*" eseridir. Bu türden Türkçe eserler de mevcuttur.¹⁹³

İlkokul çağındaki çocuğun Kur'ân'a ilgisini arttırmak için çeşitli yöntemlere başvurulmalıdır. Örneğin; rastgele bir sayfa açılmalı, orada kısaca hangi konuların geçtiğine bakılmalıdır. Orada zikredilen konulardan hangisini merak ettiğine ve eğitimini almak istediğine karar verilip, onun üzerine düzenli okumalar gerçekleştirilmelidir.¹⁹⁴ Bu okumalar Kur'ân'daki kıssa ve benzetmelerle desteklenirse çocuk kendini onun hayalleri aşan atmosferinde hissedecektir. Çünkü insan zihninin anlamasının en iyi yolu hikâyeler ve benzetmelerden geçmektedir. Çocuklar özellikle bu hikayeleri çok sevmekte hatta ailelerinden defalarca tekrarlanmasını talep etmektedirler. Günümüzde televizyon ekranının karşısından kalkamayan çocuklar ve aileler bu geleneği maalesef unutmuşlardır.¹⁹⁵ Yüce rabbimizde bol bol örnek vererek ve kıssalar yoluyla okullarına nasihatler ve ibretler göstermiştir. Böylelikle verilmek istenen mesaj muhatabın zihninde daha iyi anlamlandırılmış ve kalıcı hale gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan peygamber kıssaları bunun en önemli örnekleridir.

¹⁹² Ebu'l Hasen Ali en-Nedvi, *Çocuklar İçin İslam Tarihinden Kıssalar* (Ravza Yayınları, 2019).

¹⁹³ İbn Kesir, *Ayet ve Hadislerle Peygamberler Tarihi-1* (Çelik Yayınevi, ts.)41.

¹⁹⁴ Merve Gülcemal, *Çocuk Kalbinde Kur'ân* (Cezve Yayınları, 2017)77-78.

¹⁹⁵ Sait Çamlıca, *Çocuk Eğitiminde 33 Hata* (Akis Kitap, ts.), 84.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKLARIN KUR'ÂN-I KERİM'İ ANLAMASI

İnsan ve davranışları hem psikoloji biliminin hem de Kur'ân-ı Kerîm'in ortak objesidir. Kur'ân'da yüce Allah, açıkça insan davranışları üzerine düşünmeyi emretmektedir. Kur'ân'ın psikolojik konulara oldukça geniş yer ayırdığı malumdur. Böyle olması da son derece doğaldır. Çünkü en önemli ve başta gelen hedefi insan ruhunu ve davranışlarını eğitmek belli bir yöne sevk etmektir. İşte Kur'ân bu eğitim ve yönlendirmeyi gerçekleştirmek için insanlara bir takım ruhi sırları ve psikolojik hakikatleri açıklar. İnsana kendi nefsindeki psikolojik hakikatleri araştırmayı öğütler.¹⁹⁶ Bununla birlikte üstün ahlaka erişmenin yollarını da gösterir.

Dini yaşama duygusu ve inanmak arzusu yüce, aşkın ve doğaldır. İnsanlık inanmak için yaratılmıştır. Çocuk psikolojisi araştırmaları bize çocukların ruhsal olarak da dine meyilli olduklarını göstermektedir. Ancak çocuğun bu potansiyel kapasitesinin geliştirilmesi ve yerleştirilmesinde önce ailenin sonra çevrenin etkisi şüphesiz çok yüksektir.¹⁹⁷ Çocuğa Kur'ân'ı bir eğitim vermeye başlanmadan önce bu gerçek mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Çocuk konusu ve çocukların yetiştirilmesi, diğer alanları ilgilendirse de tefsir ilminin görmezden gelemeyeceği önemli bir konudur. Vahiyle insanı bir araya getiren tefsir ilmi, Kur'ân'ın insanla tanışmasında ve hayatına tesir ettirmede ilk ve en önemli adımdır. Vahyin, ya da Kur'ân'ın alıcısı tüm dünyadır.

Çağdaş psikoloji kuramları ve Eğitim Bilimleri insanı daha kolay ve detaylı inceleyebilmek için ömrünü belirli yaş aralıklarına ayırmıştır. Ancak insan dediğimiz varlığın bir bütün olduğunu unutmamak gerekir. Kur'ân-ı Kerîm'de insanı yaş evreleri itibariyle ele alır fakat insana bir bütün olarak hitap eder. Bundan dolayı tefsir ilmi de insanı ele alırken bu dönemlere dikkat etmelidir. Burada söz konusu olan alıcının

¹⁹⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi* (Ankara: Yalnızkurt Basım Yayın, 1995).36.

¹⁹⁷ Kayacan, *Kur'ân'da Çocuk Eğitimi*.74-75.

gelişim düzeyine göre çalışmak ve veriyi alıcıya sunmaktır.¹⁹⁸ Din Eğitimi alanında bu çalışmalar bulunmakla birlikte hazırlanacak tefsir metinlerini oluştururken bu çalışmalardan faydalanmak son derece yerinde olacaktır. Zira tüm çalışma ve araştırmaların yegane amacı, çocuklarımızın Kur'ân'ı anlaması, sevmesi ve yaşamasıdır.

Kuşkusuz insanın manevi anlamda ilerlemesi Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup anlamasıyla mümkündür. Bununla birlikte Kur'ân'ı anlamadaki temel amaç, Murad-ı İlahî'yi kavramaktır. Murad-ı İlahî Kur'ân'ın iniş esprisidir. Yüce Rabbimiz, Kitabını bizlere okunsun, doğru anlaşılın ve gereği yapılsın diye indirmiştir. Dolayısıyla ayetlerdeki Murad-ı İlahî, yalnızca ayetleri doğru anlamak değil, anlaşılın doğruların uygulamaya konulmasıdır. Okumak, üzerinde düşünmek, doğru bir şekilde okunanı anlamak ve gereğini yapmak... İşte Kur'ân'ın inişinin temel gayesi ve bundaki İlahî arzı budur.¹⁹⁹ Çocuk henüz anne karnındayken Kur'ân'a aşina olmalıdır. Hamilelik döneminde annenin Kur'ân ile olan bağlantısını güçlendirmesi ve çocuk doğduğunda anne-babanın ona Kur'ân okuması gerekir. Hatta bununla ilgili şu tavsiyeyi burada zikretmekte fayda görüyoruz. Çocuğun dini eğitimine önem vermek her anı değerlendirmekle mümkün olur. Doğdukları andan itibaren sabah ezanları okunurken bebeklerin hafifçe burnunu sıkarak uyanmalarını ve ezanı biraz da olsun duymalarını sağlamak, çocukların ileri yaşlarında sabah ezanını duyup kendiliğinden kalkmalarına yardımcı olacaktır.

Çocuk büyüdüğünde ve soru sormaya başladığında, Kur'ân'ın dininin temellerinden biri olduğunu bilmesi, nasıl bir kitap olduğunu bilmesi gerekir. Ayrıca başka ilahi kitaplar olduğunu fakat onların tahrif olduğunu, hatta suhurların olduğunu ama onların günümüze ulaşmadığını da anlatmak zaruridir. Çocuğun anlayışına uygun özellikle çocuğun dikkatini çeken ayet ve çevirilerin aktarılması ve okunması gerekir. Açıklamalar onun anlayabileceği şekilde olmalıdır.²⁰⁰ Kuşkusuz bu durum çocuğun tanınmasında ve sevmesindeki ilk adımdır. Bireyin ömrünün ilk zamanlarında verilecek

¹⁹⁸ Salih Aybey, "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimine Katkısı", *Journal of Turkish Studies* 11/Volume 11 Issue 5 (01 Ocak 2016), 68-69.

¹⁹⁹ Akpınar, *Kur'ân Niçin ve Nasıl Okunmalı*.60.

²⁰⁰ Kayacan, *Kur'ân'da Çocuk Eğitimi*.91.

nitelikli ve donanımlı bir eğitim, hatta daha anne karnındayken alınacak tedbirler, ruhsal ve bilişsel gelişimini tamamlaması açısından son derece önemli olmakla birlikte, dini gelişimi için de göz ardı edilmeyecek bir gerçektir. Din her açıdan olduğu gibi hem psikososyal bir gereksinim olarak hem de insani değerler bakımından son derece güçlü bir manevi olgu olarak karşımızda durmaktadır. Bu gereksinim gerçek anlamda giderilemediği zaman, bu yön kişi için eksik kalacaktır ve maalesef güçsüz olan bir kişi kendisinden beklenen işlevlerin bazılarını yerine getiremeyecektir.

Birçok yeteneğe sahip olarak dünyaya gelen çocuk, çeşitli uyaranlarla dini ve sosyal çevresini geliştirir. Bu nedenle İslam inancına göre bir çocuğun ebeveyni olmak son derece büyük mesuliyet gerektiren bir durum olarak kabul edilir. Gerçekten de ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişki hem ahlaki düzeyde hem de muamelat açısından belirli ilkelere dayanmaktadır. Bu nedenle, çocuğun varlığı ciddiye alınmalı ve onu iyi ve samimi bir insan olarak yetiştirmek için tüm çabalar ve tüm fedakarlıklar yapılmalıdır.²⁰¹ Çocuğun bu dünyadaki mutluluğunun ahiret için de gözetilmesi, onu dünyaya getirenlerin üzerinde durması gereken önemli bir meseledir.

Kur'ân'ın hizmetkarı olmanın, onu anlatmanın, açıklamaya çalışmanın ve tüm bu tefsir faaliyetlerinin yegane amacı insan ve Kur'ân arasındaki o bağı her an canlı tutabilmektir.²⁰² Göz aydınlığı olarak nitelenen (Furkan, 25-74) çocukların ise, henüz zihinsel gelişim aşamasındayken eğitilmeleri gerektiği, böylece onların Kur'ân'î bir ahlak ile olgunlaşması ve Kur'ân temelli bir hayat bakış açısı oluşturulması bizatihi ayetlerde örneği bulunan bir metottur.²⁰³ Lokman suresinde 13-19. ayetleri arasında Hz. Lokman, oğluna çeşitli öğütler vermektedir. Her birinin ayrı bir önemi olan bu nasihatlerin ilk dikkat çekenini, Hz. Lokman'ın oğluna “*Ya büneyye*” hitabıyla sözüne başlamasıdır. Arapça ‘da “ism-i tasgir” olarak tanımlanan bu kullanım şekli, Türkçe’de sevgi, yakınlık, merhamet, acıma ve şefkat anlamlarını içermektedir.

²⁰¹ Şen, 4-6 Yaş Grubu Çocuklarda Kur'ân Tasavvuru.119.

²⁰² İsa Kanik, “Kur'ân'ın Anlaşılmasına Yönelik Bir Mana ve Mahiyet Analizi: Teysîrü'l-Kur'ân: A Meaning and Content Analysis for Understanding the Qur'ân: Teysîrü'l-Qur'ân.”, *Mutefekkir, Faculty of Islamic Sciences* 8/16 (Aralık 2021), 53-77.

²⁰³ Şen, 4-6 Yaş Grubu Çocuklarda Kur'ân Tasavvuru.119.

Hz. Lokman aynı tabiri surenin 16. ve 17. Ayetlerinde de kullanmış oğluna olan sevgisinin ve ona verdiği değerin altını çizmiştir.

Yine İsrâ suresinde “*Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. ‘Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster’ diyerek dua et.*” buyrulmaktadır.

Şevkanî, “*Bu ayette de anne-babanın özellikle ihtiyarlıklarında ihtiyaç duyacakları merhamet unsuru, mecazî bir üslupla kuşların yavrularına kanat germesi ifadesiyle anlatılmaktadır. Ayrıca çocukların korunma, beslenme, sevgi, ilgi, merhamet, yetenek ve şahsiyet inşası gibi bilhassa küçüklük dönemi terbiye konularında ebeveynin muallim ve mürebbi rollerinin vurgulandığı görülmektedir.*” Der.²⁰⁴ Yani çocukların maddi anlamda yetişip gelişmesine katkıda bulunmak ebeveynin birincil görevi olmasının yanında aynı önem gösterilerek üzerinde durulması gereken diğer konuda çocukların daha çok küçükken terbiye ve talimine başlanmasıdır.

Kur’ân’da; mahremiyet eğitiminden, şahsî hayat ve kişilik haklarına kadar insan ilişkilerinin büyük bir alanında çocukların da terbiye edilmesi istenmektedir.

Nûr suresinde “*Ey iman edenler! Elinizin altındaki hizmetçilerle içinizden henüz ergenlik çağına gelmemiş olanlar yanınıza gelmek için sizden üç vakitte izin alsınlar... Çocuklarınız ergenlik çağına gelince, onlardan önceki ergenler nasıl izin alıyorlarsa onlar da öyle izin alsınlar. Allah ayetlerini işte size böyle açıklıyor; O her şeyi bilir, yerli yerinde yapar...*” buyrulmaktadır.²⁰⁵

Bu ayetlerde, tüm kültürlerde değer verilen önemli bir nezaket kuralından bahsedilmektedir ki bu, kişisel mahremiyet bağlamında insan hakları açısından son

²⁰⁴ Şevkanî, Muhammed b. Riyad Ahmed el-Eseri, *Fethü'l-Kadir* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb - الكتب عالم, 2002).c.3, 188

²⁰⁵ En-Nûr 24/58

derece gerekli olan izin isteme konusudur.²⁰⁶ Elbette ki bu örnekler çok çeşitli olmakla birlikte diğer tüm toplumsal hukuk ve sosyal alanlarda da mevcuttur.

Çocuk eğitiminin içeriğine dair örnekler çoğaltılmakla birlikte eğitimin metodolojisi ve keyfiyeti de aynı öneme sahiptir. Kur'ân'ın bir davet yöntemi olan hikmet, akıl yürütme ve tartışma yöntemlerini eğitimde ve çocuk eğitiminde kullanmak mümkündür.²⁰⁷ Kur'ân'ın tek seferde değil de parça parça tenzil edilmesi, kolaylaştırılması (teysîr metodunun ön planda tutulması), kolaydan başlayarak tedrici ve çeşitli bölümlere ayrılmış bir eğitim yöntemini izlemesi de çocukların İslami eğitim ve terbiyesinde göz önünde bulundurulması gereken önemli noktalar arasında zikredilmektedir.

2.1.Kur'ân'ın Çocuk Zihnindeki Karşılığı

Kur'ân, insanın dünyaya geldiğinde hiçbir şey bilmez olduğunu, ancak bedensel, zihinsel ve ruhsal manada eğitime hazır bir yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Zira Nahl suresinde geçen; “*Allah sizi, analarınızın karnından siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi...*”²⁰⁸ ayeti de bu bilgiye delil olmaktadır. Bu bilgi beraberinde şu silsileyi getirmektedir:

1-Doğum öncesi çevre de dâhil olmak üzere ebeveynin her türlü donanımından etkilenecek teşekkül eden.

2-Doğumdan sonraki ilk bebeklik döneminde annesinden süt emerek bedenini, Kur'ân ve sünnet ile de ruhunu doyuran.

3-Sorular sorma ve merak evresiyle Allah Teâlâ, Kur'ân, Peygamber gibi kavramların peşine düşen, hayal gücü son derece zengin ve anlamak için can atan.

²⁰⁶ Hasan Keskin, *14.Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu(3) İslam ve Çocuk*. (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2020).

²⁰⁷ Keskin, *14. Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu(3) İslam ve Çocuk*.

²⁰⁸ En-Nahl 16/78

4-Sevgi ve şefkatle yaklaşıldığında, anlayış ve oyunla öğretildiğinde kalıcı bir şekilde eğitimi mümkün olan.

Bu maddeler Kur'ân gölgesinde yetiştirilmesi amaçlanan her çocuk için genel-geçer hükmünde olmakla birlikte elbette istisnalar mevcuttur. Fakat kanaatimiz ve meslekî tecrübemiz çocukların büyük bir oranının bu maddelerin dahilinde olduğunu göstermektedir. Nitekim birinci maddeyle ilişkili olarak; yüce dinimiz İslam, yavrunun anne rahmine tutunma zamanına bile önem vermiş, ana-babanın abdestli olmalarını, helal lokma ile beslenmiş ve bu hassasiyetle geçiniyor olmalarını, hem kadın ve erkek olarak birbirleri hususunda üzerlerine düşen haklara dikkat etmelerini, hem de sosyal anlamda kul hakkından uzak durmalarının doğacak yavruları için önemini bizlere bildirmektedir.²⁰⁹ Çocuk, erdemli bir anne ve babanın kurduğu, güzel ahlakla donatılmış, İslam'ı ve imanı bilen, Allah'ın yasaklarından kaçınan, Allah'ın yasakladıklarından uzak durulmuş, helalden sapılmamış, geçimini saf ve temiz bir geçim ile kazanan, Kur'ân değerlerinin en önemli görüldüğü bir evde doğup yetiştiğinde tabii ki onun Kur'ân eğitimi çok daha kâmil ve kalıcı olacaktır. Bereketli ve verimli toprak tohum için ne kadar kıymetliyse, böyle bir aile ortamında doğmak çocuk için de kıymetlidir.

İkinci maddeyle ilişkili olarak ise kulağına ezan okunması örneğiyle başlamak yerinde olacaktır. Müslüman çocukların Allah inancı konusunda eğitimi bu uygulamayla başladığı gibi, Kur'ân'ın ilk temelleri de Allah'ın sözünü duyduklarında atılır. Annenin bebeğini uyuturken söylediği ilahiler ve ninniler, Kur'ân'ın çocuğun bilinçaltına ilk telkinleri arasındadır. Bebek her emdiğinde annenin ona Allah lafzının olduğu ninniler söylemesi, zikirlerle bu ziyafeti süslemesi, onun en huzurlu ve sekine halinde olduğu o anı ayetlerle tezyin etmesi, bebeğin ruhunu da doyuracak ve onun ileriki zamanlarda da huzuru bu kavram ve iklimde bulmasının zeminini hazırlayacaktır.

Ayrıca zaten bizim kültürümüzde çocuğu hazırlayan ninnilerle doludur. Ninnilerdeki dini motifler, çocuğu sadece Allah'a iman ve peygamber sevgisi gibi din

²⁰⁹ Kayacan, *Kur'ân'da Çocuk Eğitimi*, 108.

eğitiminin ilk temellerine hazırlamakla kalmaz, aynı zamanda Allah'ın Hikmeti ve Kur'ân eğitimine yönelik bir yeteneğe de hazırlar. Burada bazı ninnilerden örnekler vermek yerinde olacaktır:

“Erenlerin kılıcı, Arşa çıkar bir ucu, Her dertlerin ilacı, Lâ ilahe illallah, ninni!”

“Ninni ile uyuturum, Allah diye büyütürüm, Tevhîd ile yürütürüm, Uyusun da büyüsün ninni, Tıpış tıpış yürüsün ninni!”

“Hak Teâlâ Emr eyledi, Ak inciden aktır dişi, Huriler onun yoldaşı, Seyyid-i sâdâtın başı, Ninni Muhammed'im ninni, Ninni can Ahmed'im ninni!”²¹⁰

Üçüncü maddeye geldiğimizde bizi daha iyi anlayan meraklı bir çocuk karşılamaktadır. Çocuğun erken dönemlerden itibaren Kur'ân'la tanışması her bakımdan önemlidir. Öğretmenin bu yaş grubuna Kur'ân öğretmek için gerekli pedagoji becerisine sahip olması, şefkatli, sabırlı, arkadaş canlısı ve iyi ahlaklı bir mizaca sahip olması ayrıca, mekanın yeterli geniş, aydınlık olması gerekir, ferah, bahçeli, çocuklara güvenli ve sağlıklı bir ortamda bu faaliyetlerin yürütülmesi son derece önemlidir. Okul öncesi çağıdaki bir çocuğun en önemli mesleği oyundur. Bu sebeple Kur'ân öğretimi gibi ince ve hassas, biraz da zor bir eğitimi, çocuğun duyuğu ve düşünce dünyasına hitap eden ilgi çekici oyunlarla uygulamak gerekmektedir. Özel bir anaokulunda yapılan gözlem şu şekildedir:

“Kur'ân dersi alan 30 öğrenci üzerinde anlamlandırma süreci hakkında bilgi almak için gözlem yapılmıştır. 10 kişilik gruplar oluşturulmuş, Öğretici ilk grubun öğrencilerini teker teker eğitim sınıfına alarak Elifba cüzünde rast gele bazı kelimelerin anlamlarını öğrenci ile paylaşmıştır. Bu kelimelerin söylemi kolay, manalarının akılda kalıcı olmasına özen gösterilmiştir. Örneğin; kalem, ev, nasıl, söyle, yaptı vb. Gözlem sınıfına giren 10 çocuğun 7'sinde metne gösterdikleri ilgide

²¹⁰ Amil Çelebioğlu (ed.), *Türk Ninniler Hazinesi* (Kitabevi, 1995), 40-43.

artış gözlenmiştir, öğreticinin anlamlarını söylemediği kelimelerden seçerek “Peki, burada ne diyor öğretmenim?” Şeklinde sorular sordukları gözlemlenmiştir.”²¹¹

Kur’ân’ın ne olduğu ve neyden bahsettiği ile ilgili çocuklar üzerinde yapılan bir araştırma da sorulan sorulara çocuklar şu cevapları vermiştir:

“-Kur’ân iyi şeyler söylüyor.” (En çok verilen cevap) - “Allah diyor ki bunları okuyun, açacağız okuyacağız.” - “Allah’ın bizi sevmesi için okumamız lazım.” - “Ezandan bahseder.” - “Kur’ân anlatıyor.” - “Güzellikler var.” - “Büyümemiz öğrenmemiz okula gitmemiz içindir.” - “Yapmazsak Allah sevmez.” - “Herkesi iyi davranmamızı söylüyor.” - “Kimseye vurmamamızı istiyor.” - “Herkesin iyi olması lazım.” - “Tuvalete bir kere gitmemiz lazım, su içmeye gitmemiz lazım diyor.” - “Kur’ân okumamız, namaz kılmamız, abdest almamız, oruç tutmamız, zekât...” - “Hemen bitirmemiz ve bundan bir şey anlamamızı istiyor. Bunu bitiriyorsun, bunu bitirince yeniden okuyorsun.” - “Birinci olmak için okuyoruz, birinci olursak bir Kur’ân daha kazanırız.” - “Güzel şeylerden bahsediyor. Allah gibi güzel şeyler söylüyor.” - “Çocuklar Kur’ân okuyun diyor.” - “Çocuklara vurmamamızı diyor.” - “Bütün şeyleri ben yarattım diyor.”²¹²

Görüldüğü üzere bu araştırma çocuğun zihninde Kur’ân kavramının karşılığını anlamamızda son derece yardımcı olmakta ve araştırmacılar içinde bir yol haritası ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca üzerinde bir fitrat değerlendirmesi yapılması çok isabetli olacaktır.

2.1.1.Kur’ân’ı Kerîm’i Sevmesinin Önemi

Her şeyden önce bir ebeveyn ya da eğitimci olarak bize düşen görev, en değerli emanetimiz olan çocuklara güçlü bir inanç vermektir. Nitekim Sevgili Peygamberimiz: “Çocuklarınıza ilk olarak “La ilahe illallah” kelimesini öğretin” buyurmuş²¹³ ve bu önemli görevi ebeveynlere vermiştir. “Burada “La ilahe illallah

²¹¹ Sümeyya Çırak, *Çocuklarda Kur’ân ve Tefsir Eğitimi* (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, masterthesis, 2021), 139.

²¹² Şen, *4-6 Yaş Grubu Çocuklarda Kur’ân Tasavvuru*, 90.

²¹³ Abdurrezzâk, Musannef, 4/334

öğretin...” ifadesi anlatmaktır, öğretmektir ve bu ifadenin taşıdığı “tevhid bilincini çocuklarımıza aşılacaktır. Eğer Allah’ın varlığı ve birliği inancı tam olarak özümsemeyen dinin diğer boyutlarının eğitimi ne yazık ki bir başarı getirememektedir. Cündüb b. Abdullah (ra.): “*Biz ergenlik çağına yaklaşmış birer genç iken, (yine Birgün) Peygamber (s.a.v.) ile beraberdik. Kur’ân’ı öğrenmeden önce imanı öğrendik. Sonra da Kur’ân’ı öğrendik. Kur’ân sayesinde îmânımız fazlalaştı, daha da kuvvetlendi.*” hadisi ile Peygamber efendimizde bu şekilde bir yol izlediğini bizlere ifade etmektedir.

Eğitimciler, bu hadisin eğitim ve öğretim sisteminde esasen nelerin takip edilmesi gerektiğini gösterdiğini ve öncelikle imanın, Kur’ân’ın ve diğer ilimlerin öğretilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıca çocuğa inancı öğretmenin başlangıcının "çocuğun kendisine öğretilenleri tam olarak anladığı ve kişinin kendi düşüncelerini az çok ifade edebildiği yaşta olabileceğini" belirtmektedirler. Öte yandan, yüce Allah’a olan inanç bilgisi, küçük çocukların “*bağlantı kurma umudu*” duygularını geliştirebilmeleri için onların anlayabileceği basit ve açık bir dille olmalıdır.²¹⁴

Cenab-ı Hakk’ın bizi en güzel şekilde yarattığını, sürekli bizi gözetlediğini, göklerde, yerde ve arasında yarattığı her şeyin bizim emrimizde olduğunu, bize büyük nimetler verdiğini ve bu nimetlerin sayısız olduğunu, yaşamın taze bireylerine sevgiyle anlatmak büyük önem taşımaktadır.

Aynı zamanda çocuklara Peygamber sevgisini de aşılama gerekmektedir. Peygamberimizin bizlere Allah tarafından bir rehber olarak gönderildiğini, müjdeleyici, uyarıcı, bizi Allah’a davet etmekle görevli aydınlatıcı bir elçi olduğunu anlatmak gerekmektedir. Çünkü Peygamber Efendimiz sorumluluğunu güzelce yerine getirmiş ve peygamberlik görevini en güzel şekilde ifa etmiştir. O (sav) sahabilerimize nasihatler vermiş, akıllardaki soruları en güzel şekilde cevaplandırmış ve kapalı mevzulara açıklık getirmiştir.

²¹⁴ Mehmet Reşat Şavlı, *Bütün Yönleriyle İslam’da Çocuk Terbiyesi* (Ensar Neşriyat, 2018).Konya, 110.

Diğer taraftan çocuk, Kur'ân sevgisinin, kişinin imanıyla doğru orantılı olduğunu bilmelidir. Çünkü Kur'ân sevgisinde Allah ve Peygamber sevgisi bir araya gelir. Eğer çocuğun, onun bir rehber hidayet rehberi, bir kurtuluş aracı, her iki dünyada şifa kaynağı olduğunu anlamasını sağlayabilirsek, çocuk Kur'ân'a sınırsız bir sevgiyle bağlanır ve kalbi Kur'ân sevgisiyle dopdolu olur. Şu hadis bizim için bu konuya delalet etmektedir:

*"Çocuklarınızı şu üç özellik üzere terbiye ediniz: Peygamber'inizin sevgisi, Peygamber'inizin ehl-i beytinin sevgisi ve Kur'ân'ı okumak. Çünkü Kur'ân'ı (okuyup, O'nu kalbinde ve hafızasında) taşıyanlar, Allah'ın arşının gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı Kıyâmet gününde, peygamberleri ve seçkin iyi kimseleriyle birlikte Arş'ın gölgesinde bulunacaklardır."*²¹⁵

Şu önemli noktayı göz ardı etmemeliyiz: Ebeveynler ve öğretmenler çocuklara sadece Kur'ân-ı Kerîm'i ezberletmeye çalışmamalıdır. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemek önemlidir. Ancak aynı zamanda çocuğun okuduğunu anlamasını sağlamak için çabalarımızı yoğunlaştırmalıyız. Bu amaçla çocuğun Kur'ân ayetlerini ve Kur'ân'ın içeriğini kolayca anlayabileceği yöntemler geliştirilmelidir. Kur'ân öğretimi, ayetlerin manalarını anlamadan, kavramadan basit bir şekilde okumak ve tekrarlamakla sınırlı olmamalıdır.²¹⁶ Çünkü bir çocuk Kur'ân'ın manasını ve ruhunu anlamadan büyüyorsa, büyüdükçe ayetleri ezberledikten sonraki yıllarında Kur'ân'ı anlamak için çaba göstermeyebilir. Üstelik Kur'ân'ı göndermenin amacı onu okumak, anlamak ve hayata uygulamaktır.

2.1.2.Çocukta Kur'ân'î Kimliğin İnşasının Önemi

Bir birey olarak düşünüldüğünde, insanın sahip olduğu "bedensel yönleri" ve "ruhsal yönleri" vardır. Bu cihetlerin beslenmesi için iki tür besinin gerekliliği otomatik olarak ortaya çıkar. Fiziksel ihtiyaçlara verilen besin tabii olarak

²¹⁵ Camiü's-Sağîr, 311

²¹⁶ Şavlı, *Bütün Yönleriyle İslam'da Çocuk Terbiyesi*.115-116.

“maddedir”. Ancak ruhumuzu tatmin edecek şeyler de “manadır, mantıktır ve duyulardır”.²¹⁷ Kur’ân’ı okumak ve ona uygun hareket etmek, pek çok ayette müminlere hatırlatılan bir emirdir. Hz. Peygamber Efendimiz de Kur’ân’ı teşvik eden birçok tavsiyede bulunmuştur. Bu bağlamda ümmetin en faziletli ibadetinin Kur’ân okumak olduğu, Kur’ân okumanın her harfine karşılık on sevap verileceği, Kur’ân ehlinin ahiretteki derecesinin bildiği ayetler sayısınca yüksek olacağı, en hayırlı amelin Kur’ân öğrenme ve öğretme olduğunu müjdelemiştir. İşte hacet duyulan “manâ” budur.

Peygamberimiz, Kur’ân’ın ilk râvîsi ve açıklayıcısı olarak Kur’ân’ı okumuş, anlamış, yaşamış ve hayatı boyunca onun yaşayan örneği olmuştur. Kur’ân okuma Peygamber Efendimizin en önemli sünnetlerinden biriydi. Zira Hz. Peygamber’in Kur’ân tarifine göre, *"O, hakkında konuşulan ve alimlerin yorulmadığı, tekrarlar nedeniyle eskimeyen ve harikaları tükenmeyen bir kitaptır."* İşte bu nedenledir ki Kur’ân, ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar on dört asırdan fazla bir süre boyunca hitap ettiği kitleler tarafından anlaşılmaya ve ezberlenmeye çalışılmaktadır.²¹⁸

Çocuğun din ile ilişkisinin kalıcı olabilmesi için duygusal yaklaşımın bilişsel yaklaşıma göre katkısı daha fazladır.²¹⁹ Çocukların din eğitimi; onlara kitap okumak veya bazı duaları ve dini metinleri ezberletmekten ibaret değildir. Önemli olan ruhlarıyla, mizaçlarıyla, karakterleriyle güzellikleri onlara keşfetmelerini sağlamaktır. Yetişkinler gösterir, çocuklar gösterilene büyük bir istekle yaklaşır ve ilişkiden eğitim doğar. Arzu ve iradenin ortadan kaldırıldığı bir ortamda eğitimden söz etmek mümkün değildir. Burada en fazla metaforik öğretme ve öğrenme vardır. Din eğitiminde çocuğun namaza yönelmesi, namaz bilgisi, namaz kılmasından önceliklidir. Çünkü namaz, farz çağına ulaşmamış hiçbir çocuk için farz değildir.²²⁰ Bu itibarla, din eğitimini ancak inanan kimselerin uygulayabileceğini kabul etmek gerekir. Bilerek inanan bir öğretmenin sözleri çocuk için son derece önemli ve etkilidir. Bu konuda anlayışlı ve bilgili bir eğitmen, halkının manevi ihtiyaçlarını karşıladığı ve onlara

²¹⁷ Nihat Keklik, “Kur’ân Sevgisi”, *İslam Medeniyeti Dergisi* 1/5 (15 Aralık 2021), 17-20.

²¹⁸ Ömer Demir, “Kur’ân Öğretiminde Temel Boyutlar”.84.

²¹⁹ Akın, “Özü Fıtrata Dönük Bir Ayet Olarak Çocuk”, 123.

²²⁰ Akın, “Özü Fıtrata Dönük Bir Ayet Olarak Çocuk”, 125.

rehberlik edebildiği ölçüde faydalı olacaktır. Bildiğimiz gibi bilgisi ve samimiyetiyle başkalarına veren, konulara değinen ve onları hayata geçiren bir liderin etkisi daha fazla olacaktır.²²¹

Bir insanın çocukluğunda anne babasına ve yakınlarına bağlı olmayı sevmesi doğal olduğu gibi, Allah'a ve Peygamber'e inanmak ve sevmek de öyledir. Gayet doğal olarak insan bu duyguların etkisi altındadır. Kur'ân-ı Kerîm'inde çocuklar tarafından sevilmesi mümkündür. Çünkü Aziz olan Kur'ân somut varlığının verdiği huzurun yanı sıra, kendine özgü okuma tarzıyla da insanlara dokunan eşsiz bir mucizedir. Dolayısıyla çocuklara Kur'ân'ı sevdirmeye konusunda birçok yönden avantajlı durumda olduğumuzu söylememiz mümkündür. Peygamberimize gönderilen bu kutsal kitabın niteliklerini çocuklara anlatmak her şeyden önce anne ve babaya aittir; daha sonraki dönemlerde ise öğretmenin görevidir. Çünkü bu “bilgi” işidir ve bu konuda çocuğun kendisine yeterli ve kesin bilgi iletilmelidir. Bunu ebeveynlerin başlatması en iyisidir. Çünkü imanın esaslarından biri de “kitaplara iman”dır.

Kur'ân-ı Kerîm, yüce Allah'ın insanlara gönderdiği kutsal kitaplardan biridir ve diğer kitaplar gibi, bu yolda insanların yolu bulmasına yardımcı olan ve onları mutluluğa yönlendiren kutsal bir rehberdir. Dolayısıyla, içinde bulunan surelerin sayısını ve ayetlerin yanı sıra bazı surelerin isimlerini öğrenen bir çocuğun, kutsal kitap hakkında genel bilgi sahibi olma becerisini kazanacağını söylememiz mümkündür.

2.2.Kur'ân'la İlk Tanışma ve Bağ Kurulması

Kur'ân-ı Kerîm, insanlığın kurtuluşu için gönderilen, evrensel ve hükmü kıyamete kadar geçerli olan son ilahi kitaptır. Peygamberimiz Kur'ân-ı Kerîm'i okumuş, öğretmiş, açıklamış ve emir ve yasaklarını bizzat uygulamıştır. Tarih boyunca Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmek, okumak, anlamak ve uygulamak bir Müslümanın görevi olarak

²²¹ Neda Armaner, “Okullarda Din Öğretimi Üzerine”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1-4 (01 Ocak 1959), 115-118.

kabul edilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm, İslam’ın temel kaynağı olup, Müslümanların inanç, inanış ve davranışlarını şekillendiren bir kitaptır. İnançların, tutum ve davranışların şekillendirilmesi faaliyeti eğitim yoluyla gerçekleştirilir. İslami eğitimin tarihini incelediğimizde Kur’ân’ın eğitimin hem kaynağı hem de konusu olduğunu görmekteyiz.²²² Din ve inanç, herkesin yaratılışından kaynaklanan doğal duygulardır. İnsanların doğal olarak inanca ve maneviyat arayışına eğilimli olduğu ve kabul ettiği gerçeği araştırma ve eğitimle desteklenmiştir. Başka bir deyişle, çocukların inanma eğilimi, çocuklar büyüdükçe çevresel uyaranlara tepki olarak ortaya çıkar. Büyüdükçe yetenekleri artan çocuklarda yüce Yaratıcı kavramı önemli bir yer tutar, ayrıca kişilik gelişimine olumlu katkı sağlar. Kendi gerçekliği içinde olduğu için bir tür öğrenme etkinliğine dahil olan çocuk bir karşılaşma ve tanışma aktivitesine arzu besler.

Çocuğun hayata karşı bir ilgisi, bir merakı ve soruları vardır. Bunlara metafizik konular da dahildir. Doğası gereği soyut nitelikteki metafizik olguları, hatta çocukluk dönemine uygun olmasa da ona karşı bir eğilim göstermekten ve metafizik sorunları merak etmekten kendini alıkoyamaz. Öğrenmek istediği konular arasında Allah’ın (cc.) varlığı, keyfiyeti, ölüm ve sonrası, melekler ve hatta cennet-cehennem gibi temel konular yer almaktadır.

Mesela ona zor gelen konulardan biri Allah’ın varlığıdır.²²³ Oysa bu inancın temelini teşkil eden yapı taşıdır. Bir kişinin doğuştan dini açıdan tamamen boş olmadığı ve dinin insanda 3 ila 5 yaşları arasında uyandığı ve kendini gösterdiği kabul edilmektedir. Bireyin etkin gelişiminde kalıtım kadar çevresel koşullar da önemlidir. Çevrenin çocuğa bilişsel, ahlaki ve dini düzeyde sunduğu yaşam zenginliği onun kamil mümin olma hedefine kararlılıkla ilerlemesine ışık tutacaktır.

Din duygusu ve din ihtiyacı ile baş etme açısından en zor ve en önemli dönem bu duygunun uyandığını gösteren soruların geldiği dönemdir. Dolayısıyla çocuğun dine karşı ilgi duyduğu, merakla Allah’ı öğrenmek ve anlamak istediği, bu doğrultuda

²²² Cihan Ağca, “İslam Eğitim Tarihinde Çocuklara Kur’ân Öğretimi, yazar Kasım Kocaman. (Ankara: Fecr Yayınları, 2020)”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 6/1 (30 Haziran 2021), 1.

²²³ Mehmet Demirci, “Fitrat ve Çocuk”, *Scientific Journal of Faculty of Theology* 32 (03 Aralık 2022), 33-58.

çevresindeki yetişkinleri zorlayan sorular yönelttiği okul öncesi dönem, dini gelişim açısından önem arz etmektedir. Çevrenin bu soruları çocukların gelişimsel özelliklerine göre yanıtlaması ve çocukların ilgi alanlarının desteklenmesi önemlidir. Aksi halde çocuğun öğrenme isteği, merakı ve soruları gün geçtikçe azalacaktır. Başka bir deyişle eğer din duygusu dikkate alınmazsa çocuklarda bu duygu körelebilmektedir. Bu durumda bireyin din ile ilgisi olmayan sağlıklı tutum ve davranışlar sergilemesi muhtemeldir. Bu nedenle, çocuğun gelişimini destekleme potansiyelini fark etmesine yardımcı olmak için, gelişiminin özelliklerini, yeteneklerini, ilgi alanlarını ve bu dönemdeki durumunu tanımak önemlidir.²²⁴

Hz. Muhammed (sav)'in kutlu hayatına baktığımızda, çocuk sahabeler ile olan ilişkilerinde her fırsatta onların kirlenmemiş pak kalplerine İslam inancını yerleştirmeye yönelik çabalarının olduğunu hatta konuşmaya yeni başlamış yavrulara bile Allah'a imanı içeren kelime ve terkipleri öğretmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Konuyla ilgili şu ibareleri örnek olarak vermek yerinde olacaktır:

“Hamd O Allah’a olsun ki, O ne bir çocuk edinmiştir ne de mülkünde bir Ortağa sahiptir.”

“Allah’tan başka ilah yoktur.”

“Allah’a inandım tağutu reddettim.”²²⁵

Çocuğa verilecek en iyi iman eğitimi onun bir olan Allah’a inanmasını sağlamaktır.²²⁶ İbn-i Ebî Şeybe'nin “el-Musanef” adlı eserinin 3517. Rivayetinde şöyle geçer: “ Abdulmuttalip ailesinden bir çocuk güzelce konuşmaya başlayınca Resulullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona yedi kere şu ayeti okutur, öğretirdi: *“De ki: Hamd, hiçbir çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı olmayan, âcizlikten dolayı bir*

²²⁴ Fatmanur Çelik - Ahmet Çakmak, “Öğreticilerin Gözünden 4-6 Yaş Kur’ân Kursu Öğretim Programındaki Soyut Kavramların Öğretimi Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 21/45 (25 Haziran 2023), 7-8.

²²⁵ İsmail Sağlam, “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, (2002), 24.

²²⁶ Regaibe Kalyon, *Hadislerde 0-7 Yaş Dönemi Çocuk Eğitimi* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Yüksek lisans Tezi, 2020).65.

yardımcıya ihtiyacı bulunmayan Allah'a mahsustur. Sen O'nu tekbir ile yücelt.” (İsrâ Suresi, 111)

“Âlemlere bir uyarıcı olsun diye kulu (Muhammed'e) Furkan'ı indiren Allah'ın şanı ne yücedir! O Allah ki, göklerin ve yerin hâkimiyeti/egemenliği kendisine ait olandır. Çocuk edinmemiştir. Hâkimiyetinde hiçbir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.” (Furkan Suresi, 1-2)²²⁷

2.2.1.Kıssalar Bağı

Kur'ân öyküleri teori ve pratiği birleştiren hikâyeler olmanın yanı sıra, gerçek hayatta öğrenilen bilgileri de gösterir ve pekiştirir. Böylece bilgiler anlam kazanır ve dönüşen öykülerin büyüklü ikliminden dersler susuz dimağlara akar, dinleyenlerin kalplerinde derin izler bırakır. Hikâyeler aracılığıyla teorik bilgi pratik yaşamın vazgeçilmezi haline gelir. Tüm eğitim ortamlarında kullanılan hikâyeler, kalıcı ve son derece tesirli olmaları nedeniyle din eğitimi açısından farklı bir öneme sahiptir.

Din esasen metafizik dünyayı ilgilendirir ve soyut kavramlara dayanır.²²⁸ Hikâyeler, metafiziksel kavramların öğretilmesinde ve soyut kavramların açıklanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca hikâyelerin insanların duygularına hitap etmeyi ve onları eğitmeyi amaçlayan bir dini eğitim faaliyetinde kullanılması gerektiği bir gerçektir. İslam dininin öğretilmesinde temel başvuru kaynağı olan yüce Kur'ân'ımızda umumiyetle hikâyelere yer vermiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de kıssalar, özellikle de peygamberlerle ilgili kıssalar geniş bir yer kaplar ve etkili bir üslupla işlenir. İslam tarihi boyunca bu hikâyeler dilden dile aktarılmış ve din öğretiminin vazgeçilmezi haline gelmiştir. Şüphesiz ki Kur'ân kıssalarına öğretimde yer vermek, için öncelikle kıssaların din eğitimindeki yerini ve önemini tespit edip anlamakta fayda vardır. Ancak Kur'ân-ı Kerîm kıssalarının

²²⁷ İbn Ebi Şeybe, *El-Musannef* (Ocak Yayıncılık, 2013).

²²⁸ Adem Akıncı, “Kur'ân'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Journal* 13/13 (2004), 43.

özelliklerini ve Kur'ân'a dâhil edilme amaçlarını ortaya koymanın yanı sıra, eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanımında bazı ilkelerin dikkate alınması gerektiğini bilinmelidir.

Kur'ân-ı Kerîm kıssaları bilinçli ve metodik olarak kullanılırsa din eğitimine önemli katkılar sağlayacağını belirtmiştik.²²⁹ Özellikle soyut olarak kendilerine anlatılan konuların/olayların anlaşılması için eğitilmiş insanlar açısından belirli bir düzeyde çaba gerektirebilir ve bu büyük bir sorunu teşkil etmez. Ancak bir çocuğa ne yapması/yapmaması gerektiğini soyut tavsiyeler şeklinde açıklamak konuşmalarınızı çeşitli öykülerle ya da mesellerle beslemeniz gerektiği anlamına gelmektedir. Hatta ondan istediğiniz şeyleri sizin yaptığınızı görmesi onu daha çok teşvik edecektir. Yani çocuk kendisinden istenen görevleri başkasında görürse bunları örnek alır ve daha kolay yerine getirir. Bu bağlamda aile ve çevre çocuğa model teşkil etmektedir.

Çocuğun anlattığı/okuduğu hikâyeler de onların eğitiminde örnek teşkil edebilecek temsillerdir. Bir çocuk için bir öykü ya da kıssa genellikle zevkle okunabilecek/dinlenebilecek bir şeydir; ancak bundan ziyade onun kendini kaptıracağı ve hayatla birlikte yaşayacağı bir yaşam kesitidir. Doğal eğilim olarak çocuk; genellikle iyi rollerin kahramanlarına sempati duyar ve kendini onların yerine koyar. Onların kendilerine özgü bakış açılarını, yaşam tarzlarını ve kişisel özelliklerini anlayarak, bu kahramanlar gibi düşünmeye ve onlar gibi hissetmeye çalışır.²³⁰ Bu kahramanların arkadaşları aynı zamanda çocukların da dostudur, düşmanları ise onların düşmanlarıdır. Onların sevinçlerine sevinir ve üzüntülerine üzülür. Daha da ileri giderek onlar adına kararlar almaya çalışır. Aslında bu hikâyeler sadece çocuklar arasında değil yetişkinler arasında da aynıdır. Yetişkinler de hikâye okurken/dinlerken aynı süreci yaşarlar. Ancak psikolojik algı düzeyleri nedeniyle anlayışları daha farklı ve daha çeşitlidir.

²²⁹ Adem Akıncı, "Kur'ân'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri", *Journal* 13/13 (2004), 43.

²³⁰ Muhiddin Okumuşlar, "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikaye", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/21 (01 Ekim 2006), 239-240.

Kur'ân öykülerinin amacı Kur'ân ve İslam'ın genel amacından farklı değildir. Bu hikayeler, yeni hedefler ve dersler iletmek veya belirli bir fikri sağlamlaştırmak için farklı konular içerir.

Farklı anlatılar ve ifadeler, fikirlerin ve hedeflerin anlaşılmasına ve gerçekleştirilmesine yardımcı olur. Kur'ân kıssalarının amacını şu şekilde maddelendirmemiz isabetli olacaktır:

1. Tek ve Yüce Allah'a İnanca Davet

Kur'ân öykülerinin temel amaçlarından biri İslam inancının ilkelerini göstermek ve pekiştirmek ve insanları tek Allah'a ve inanca davet etmektir. Bu amaç peygamberlerin hikayelerinde ve inanç davetlerinde görülebilir. Kur'ân'a göre, zaman geçmesine bakılmaksızın, inkar eden toplum aynı kalır ve şüpheleri de aynıdır. Kur'ân şöyle buyurur: *“Andolsun ki biz her ümmete, “Allah'a kulluk edin, sahte tanrılardan uzak durun” diyen bir elçi gönderdik. Onlardan kimini Allah doğru yola iletti, kimileri de saptırılmayı hak ettiler. Yeryüzünü dolaşın da hak dini yalanlayanların akıbetinin ne olduğunu görün.”*²³¹

2. Peygamberlerin ve İnananların Manevi Gücünün Güçlendirilmesi

Kur'ân öykülerinin bir başka amacı da peygamberlerin ve inananların ruhsal gücünü yükseltmektir. Bu, peygamberlerin ve ümmetlerinin karşılaştığı zulümleri, bu zulümler karşısında sabırlarını ve nihayetinde inananların kafirlere karşı zaferini anlatarak elde edilir. Bu hikayeler, Allah'ın peygamberlerine yardım etmesinin ve yalancıları cezalandırmasının ilahi bir norm olduğunu vurgulamaktadır.

3. Müslümanlara Örnek Modeller Sağlamak

Kur'ân öyküleri ayrıca Müslümanlara örnek modeller sunmak, onlara ahlaki erdemleri öğretmek ve onları kınanmış davranış ve günahlardan uzaklaştırmak amacına hizmet eder. Bu öğretiler örnek kişiliklerin tasviri yoluyla aktarılır. Örneğin, Peygamber Hz. Eyyüb'ün sabrı, Peygamber Hz. Yusuf'un iffeti ve sırasıyla Kârun ve Firavun'un gösterdiği olumsuz kibir ve gurur örnekleri. Kur'ân, bireyleri bu olumsuz yollardan kaçınmaya teşvik eder ve bu tür davranışların ağır sonuçları konusunda onları uyarır.

²³¹ En-Nahl 16/36

4. Akılcı Argümanlarla İkna Etme ve Vicdanları Etkileme

Kur'ân hikayeleri rasyonel argümanlar kullanır ve tek Allah inancını güçlendirmeyi, kalpleri ve zihinleri etkilemeyi, zeka ve vicdana canlılık kazandırmayı amaçlar. Bu, hikayelerdeki olayların ve diyalogların tasviri yoluyla elde edilir. Zira gerçeklerin birden fazla hikayede tekrarlanması, bu gerçeklerin farklı yönlerini vurgulamak, onları bireylerin kalplerinde ve zihinlerinde içselleştirmeye ve her yeni hikayeden samimiyeti artıran yeni dersler çıkarmaya yardımcı olur.²³²

Kur'ân'daki hikayelerin çocukları hikayeye bağlarken inançlarını da güçlendireceği bir gerçektir. Bu olaylar aracılığıyla çocuklar, Allah'ın inananları nasıl yücelttiğini, her zaman desteklediğini ve inanmayanları nasıl yok ettiğini öğrenmektedirler.²³³ Geçmişe inanç bağıyla bağlı oldukları için çocuklar, tarihlerinin ilk inanan insanla başladığını fark edip çok zengin geçmişlerinin farkına varmaktadırlar. Bu nedenle kendilerini belirli koşullar nedeniyle zayıf veya yenilgiye uğramış bir konumda bulsalar bile, bu kıssalar vesilesiyle bunun sonuna kadar devam etmeyeceğini bilecektirler. Eğitimcilerinin de kabul edeceği gibi, çocukları çok önemli şekillerde etkileyen benzetmeler, hikayeler gibi birçok tür vardır. Çocuklara aktarılmak istenen hikayeler; kabalık, mantıksızlık ve tutarsızlık içermemelidir. Daha ziyade amaç, hikayeler aracılığıyla gerçeği, cesareti, bilgiyi ve ahlaki değerleri aktarmak olmalıdır. Çocukların ilgisini çekmek ve onları rahatlatmak için hikâyelerin neşe, mizah ve gerekirse esprili ifadeler içermesini ihmal etmemek gerekir. Çocuğun anlatılan hikâyenin etkisi altında kalabilmesi için coşkulu, duygusal olması, anlatıcının bazen sesini yükseltmesi, bazen de kısması önemlidir. Tarihin kahramanları arasında iyi, erdemli ve faziletli olanlar övülerek, kötü olanlar ise yerilerek anlatılmalıdır.

Öte yandan çocuklara sırf kıssa olsun diye çeşitli olayları anlatmak da doğru değildir. Hz. Osman'ın öldürülmesi hadisesi, Siffin savaşı gibi çocukların anlayamadığı ve onlara hiçbir faydası olmayan hikâyeleri anlatmaktan kaçınılmalıdır.

Ne yazık ki çoğu televizyon kanalında çocuklara yönelik hikaye şeklinde hazırlanan animeler içerik olarak çocukların ilgisini çekmekle birlikte ihtiyaçlarına

²³² Okumuşlar, "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikaye", 238.

²³³ Muhammed Aydın, "Çocuk Eğitiminde Kur'ân Kıssalarının Önemi", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14 (09 Mayıs 2013), 71.

hiçbir şekilde cevap vermemektedir. Süpermen, Tarzan ve Mickey Mouse gibi animasyonlu çizgi filmler şiddet, tehlike ve macera içeren temaları ele alır. Süpermen'in kel bir adam olarak üstün güçleriyle uzaydan gelip dünyayı istila edeceği varsayılmaktadır.²³⁴ Tarzan, yazar Edgar Burroughs'un tasarladığı, hayvanlar arasında yaşayan ve fiziksel gücü sayesinde tüm sorunları aklını kullanmadan çözen bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu çocuğun zihinsel yönünü geri plana atmasına neden olacak ve onu olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla çocuklara anlatılan bu hikayeleri ve benzerlerini neden-sonuç ilişkisi içinde incelemek, nedenini vurgulamak ve ortaya çıkan sorunları çözümlenmeye yönelik araştırmalarda bulunmak son derece elzemdir. Şayet yavrularımızın hayal dünyasındaki kahraman rolünün boşluğunun doldurulması ve çocukların bir şeyler seyredip etkilenmesi isteniyorsa, tarihimiz hayal ve maceradan uzak, ecdadımız Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u genç yaşta fethetmesi gibi bizzat yaşanmış son derece maceralı ve sürükleyici sahnelerle doludur.²³⁵ Bununla birlikte vahiy kaynağı olan Kur'an'da da bolca kıssalar bulunmaktadır. "Hz. Adem'in yaratılışı ve meleklerin ona secde etmeleri kıssası, Hz. Adem'in iki oğlu Habil ile Kabil kıssası,²³⁶ Hz. Nuh ve Hz. Lût'un iman etmeyen eşlerinin kıssaları²³⁷, inançsız bir ortamda bulunup iman eden Firavun'un eşinin kıssası, Firavun'un cezalarına aldırış etmeden iman eden sihirbazların kıssası,²³⁸ Allah inancına sırt çevirip putperestliğe saplanan kavimlerini terk ederek şehirden ayrılan ve bir mağaraya sığınan, hâlleriyle insanlara ahiret inancı ve ölümden sonra dirilme hususunda ibret olan, mağara arkadaşları veya mağarada uyuyanlar (Ashab-ı Kehf) olarak bilinen bir grup mümin gencin kıssası²³⁹İslâm'dan önce, Allah'a inananları, ateşli hendeklere atarak cezalandıran kâfir bir topluluk olan Ashab-ı uhûd kıssası bunlardan bir kaçını teşkil etmektedir."²⁴⁰

²³⁴ Aydın, "Çocuk Eğitiminde Kur'an Kıssalarının Önemi", 71.

²³⁵ Aydın, "Çocuk Eğitiminde Kur'an Kıssalarının Önemi", 73.

²³⁶ El-Mâide 5/ 27-31

²³⁷ Tahrîm 66/ 10-11

²³⁸ Taha 20/56-72

²³⁹ Kehf, 18/9-26

²⁴⁰ Aydın, "Çocuk Eğitiminde Kur'an Kıssalarının Önemi", 75.

2.2.2.Esbab-ı Nüzûl Bağı

Çocuklara yönelik tefsir yazımında en çok önem verilmesi gereken yerlerin başında Kur’ân kıssaları ve nüzul bilgisi konuları gelmektedir. Hikâyeler, çocukluktan itibaren herkes için temel bir eğitim aracıdır. Bu nedenle, erken çocukluk dönemi din eğitime yönelik tüm yaklaşımlar, hikâye anlatımı ve uygulama yoluyla çocuklara dinin temel ahlakını hayata geçirmeyi amaçlar. Yine on yaşından itibaren Kur’ân ve çocukları birbirine bağlayan en önemli kaynak şüphesiz kıssalar ve çocukların seviyesine uyarlanmış nüzûl bilgisidir.²⁴¹ Sabûnî sebab-i nüzul ilmine vakıf olmanın önemine ve bu ilmi tefsir metinlerini aktarma da ki rolüne şöyle değinmiştir:

“Bu ilmin faydalarını dört maddede özetlememiz mümkündür:

1-Hükümün teşriine neden olan hikmetin iç yüzü bilinmiş olur.

2-Sebebin özel olmasına itibar edenlere göre hükmü sebebe has kılmak.

3-Zahiri sınırlama olan yerde sınırlama olduğu tevehhümünü bertaraf etmek.

4-Ayetin kendisi hakkında indiği kişinin isimlerinin bilinmesi, ayetin kapalı olan taraflarının belirlenmesi.

Sebeb-i nüzulün bilinmesinde burada zikretmediğimiz birçok önemli fayda vardır.”²⁴²

Aşağıda vereceğimiz okuma parçası; ayeti nüzul sebebiyle birlikte vermenin ahengini ortaya koymaktadır:

“Peygamberimizin amcası Ebû Talib ölüm hastalığında iken Mekkeli müşriklerin önde gelenleri (Ebu Süfyan Ebû cehil... gibi) eğer Ebû Talip öldükten sonra Muhammed’i öldürsek “Ebu Talip’ten korkuyorlardı o hayattayken bir şey yapamadılar” derler bu da bizim için utanç olur. Gidip Ebû talip ile konuşalım da

²⁴¹ Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, 459.

²⁴² Muhammed Ali Es-Sabuni, *Et-Tibyan Fi Ulumi’l Kur’ân (Arapça)* (Sıraç Yayınları, 2019), Ankara 35-36.

kardeşinin oğlunu tanrılarımıza dil uzatmaktan uzak tutsun diyerek Ebû Talip'e geldiler. "Sen bizim büyümsün Muhammed bize ve tanrılarımıza eziyet ediyor biz isteriz ki onu çağırasın ve bizim tapındıklarımız hakkında konuşmayı ona yasaklayasın dediler... Ebû Tâlip Hz. Peygamberi çağırttı. Gelince de "Ey kardeşimin oğlu ! bunlar senin kabilen ve amca oğulların"...dedi Hz. Peygamber "Ne istiyorlar...?" diye sordu. "Sen bize ve tanrılarımıza karışma biz de sana ve tanrına karışmayalım..." Dediler. Ebû Tâlip "kavmin sana insaflı ve adaletli davrandı tekliflerini kabul et" dedi. Hz. Peygamber "ben istediklerinizi verdim diyelim söylediğiniz takdirde bütün Arap ve Arap olmayanların size boyun eğeceği bir kelimeyi bana verecek misiniz ?" diye sordu Ebû Cehil atılıp "Evet babana yemin ederiz ki istediğin o bir kelimeyi ve on mislini daha sana vereceğiz... nedir o kelime?" dedi.

Hz. Peygamber "La ilahe illallah deyiniz" buyurdu. Yüz çevirip suratlarını ekşittiler. Ebu talip "kardeşimin oğlu başka bir kelime söyle görüyorsun ki bu kelimededen hoşlanmıyorlar..." dedi. Allah'ın peygamberi "amcacığım bunun dışında başka bir kelime söyleyecek değilim... güneşi getirip elime koysalar yine de başkasını söylemem..." deyince müşrikler "ya tanrımız hakkında konuşmaktan vazgeçersin ya da biz de senin tanrın hakkında kötü konuşuruz" dediler ve ardından Allah şu ayeti indirdi:²⁴³

"Eğer biz onlara gerçekten melekleri indirseydik, ölümler kendileriyle konuşsaydı veya her şeyi karşılarında toplansaydı Allah dilemedikçe onlar yine de iman edecek değillerdi..."²⁴⁴

Kur'ân'ı nüzul sebepleri açısından incelediğimizde, bazı ayetlerinin belirli bir sebeple nazil olduğunu, bazılarının ise herhangi bir sebep olmaksızın doğrudan nazil olduğunu görüyoruz. Belirli bir nedenden dolayı gönderilen ayetlerin sayısı konusunda farklı görüşler bulunsa da bunların vahiylerine ilişkin rivayetler, sorgusuz sualsiz veya sebepsiz gönderilen ayetlerin daha çok gönderildiğini göstermektedir. Bu durum, Kur'ân'ın büyük bir kısmının belirli bir sebeple indirildiği görüşünün doğru olmadığını

²⁴³ Bedreddin Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-I Nüzûl: Kur'ân Âyetlerinin İniş Sebepleri* (Çağrı Yayınları, 2013), 187-188.

²⁴⁴ En'âm, 4/111

göstermektedir. Ancak bu durum, hiçbir sebep olmaksızın nazil olan ayetlerin, sebepsizce veya boşuna söylenmiş ayetler olduğu anlamına gelmez. Vahiy sebeplerinin bileşimindeki "sebep" sözünün felsefi bir anlam olarak alınması doğru değildir.²⁴⁵ “Esbâb-ı nüzul”, özellikle Peygamber'in keşif gezileri, biyografisi, tefsir ve hukuki konularla ilgili olmak üzere geleneksel İslam çalışmalarında önemli bir unsurdur.

Bir disiplin olarak göz ardı edilmesine rağmen, “Esbâb-ı nüzul “ün önemi Kur’ân’ı anlamadaki rolünde belirgindir, çünkü ayetlerin ne zaman ve hangi koşullar altında indirildiği bilgisi ayeti anlamının anahtarıdır.²⁴⁶

Nitekim vahyin kökenleri ile tarihsellik arasındaki ilişkiyi inceleyen A.Nedim Serinsu da bu duruma dikkat çekiyor. Serinsu, vahiy sebeplerinin, yüce Allah'ın vahiy ortamının temel unsuru olabileceğini ancak bunların yokluğunun, Kur’ân hakikatinin ortaya çıkmadığı anlamına gelmediğini belirtmektedir. Serinsu'nun işaret ettiği gibi , bunları etkisinin belirli bir nedensel bağlantı içinde ortaya çıkmasını sağlayan faktör olarak değerlendirmek mümkündür. Yani ayetlerdeki ortamı anlatan tablolar şeklinde vahyin indirilme sebeplerini görebiliriz. Başka bir ifadeyle vahyin sebepleri, varoluşun sebepleri değildir.²⁴⁷ Bu durum çocuk tefsirlerine başarılı bir şekilde entegre edilebilirse çok zengin bir araştırma-bulgu alanı ortaya çıkacaktır.

2.2.3.Ayetle İlgili Rivayetler Bağı

Şu bir gerçek ki her çocuk kendi yaşlarına yakın kendi gibi düşünen diğer çocukların maceralarını bilmek ve hikâyeleri hakkında bilgi sahibi olmak ister. Merak ve keşfetmek duygusu en çok ilk çocukluk döneminde ortaya çıkmaktadır. Elbette Kur’ân'ın nazil olduğu dönemde yaşayan talihli Müslüman çocukların Peygamber

²⁴⁵ Recep Demir, *Kur’ân-ı Kerîm Tefsirinde Tarihselci Yöntem* (Hikmet evi, 2013), 172.

²⁴⁶ Farid Esack, *Kur’ân Özgürleşme ve Çoğulculuk* (Hece Yayınları ve Dergileri, 2018), 105.

²⁴⁷ Demir, *Kur’ân-ı Kerîm Tefsirinde Tarihselci Yöntem*, 172.

Efendimiz Hz. Muhammed (as.) olan hatıraları, irtibatları, tefsir ilmiyle ilk tanışmada olumlu etkiler sergileyecektir.

Örneğin Maide Suresi 6. Ayet çocuklarla tanıştırlmadan önce İbn Abbas (ra)’ın Peygamberimizden namazı öğrenmesi ile ilgili şu detaylara yer verilebilir:

“Bir gece teyzem Meymûne'nin(61/681) evindeyken, Hz. Peygamber de vardı. Resûl-i Ekrem(s.a.v) gecenin bir bölümünde kalkıp abdest aldı. Peşinden ben de kalkıp aynen O'nun gibi abdest aldım ve beraber namaz kılmak için sol tarafına durdum. Fakat beni sağ tarafına çekti...”

“İbn Abbas (ra.) o zamanlar küçük bir çocuğu ve Hz. Peygamber’i taklid ederek abdest almayı ve namaz kılmayı öğrenmiştir.”²⁴⁸

Yine yüce Rabbimiz Al-i İmran Suresi 134. Ayette *“Onlar (muttakiler), bollukta da darlıkta da infak eder; öfkelerini yutar ve insanları affederler. Allah güzel davrananları sever...”* buyurmuştur.

Çocuklara bu ayetin tefsirini aktarırken Hz. Enes’in Peygamberimizle olan hatıralarına değinmek son derece etkili olacaktır.

“Peygamberimize on yıl hizmet ettim. Aslında yaptığım işler pek yerli yerinde olmuyordu. Buna rağmen Hz. Peygamber bir defacık olsun bana vurmadı ve surat asmadı. Beni azarlamadı ve ayıplamadı. Hatta öf bile demedi. Hoşuna gitmeyen bir şey için -Niçin böyle yaptın? diye beni sorguya çekmedi. Herhangi bir hatalı davranışım için hanımlarından biri -Keşke böyle yapsaydın’ diyecek olsa, -Bırakın çocuğu... o, ancak Allah’ın dilediğini yapmıştır’ deyip beni korurdu. Çünkü O, çocuklara karşı insanların en şefkatlisi idi...”

“Rafi b. Amri ‘l-Gıfari anlatıyor: Henüz çocuk iken bir hurma ağacı taşlamıştım. Beni Resulullah’a götürdüler. Hurmayı niçin taşıladın yavrum, diye sordu. Ben yemek için deyince Resulullah: Yavrum bir daha hurmayı taşılama, altına düşenlerden ye.

²⁴⁸ Bekir Demir, *Hz. Peygamber’in Çocuklara Karşı Davranışlarıyla İlgili Rivayetler* (Sosyal Bilimler Enstitüsü, masterThesis, 2018).63.

Buyurdu. Sonra başımı okşadı; Allah 'ım bu yavrunun karnını doyur, diyerek dua etti.” Olayından bahsedilebilir.”²⁴⁹

Görüldüğü gibi Peygamber Efendimizin hayatı bu gibi altın örneklerle doludur. O, (sav) tüm çocukları sever, onlara selam verir, en güzel şekilde ilgilenirdi. Değerli olduklarını hissettirir, her fırsatta koklar ve onlarla şakalaşır. Hatta savaşlarda düşman cephesinin çocuklarının katledilmesine kesinlikle izin vermez, savaş esirlerinin arasında şayet anne ve çocuklar varsa birbirlerinden ayrılmamaları için elinden geleni yapardı. İslam Tarihi ve Siyer'e baktığımız zaman Hz. Muhammed'in çocuklar konusundaki büyük hassasiyetini ve onlara ne denli önem verdiğini idrak etmek mümkündür.²⁵⁰

2.3.Meâllerin Anlaşılması ve Mananın Yansıtılması

Anlama Kur'ân için söz konusu olduğunda, daha karmaşık bir nitelik arz etmektedir. Zira Kur'ân'ı anlamayı, sadece lâfız tahlillerine indirgeyerek onu bir nesne olarak görme anlayışının yanında, anlayanı/özneyi, nesnenin bir hizmetkârı olarak görme anlayışı da söz konusu olmaktadır. Bu açıdan tefsir faaliyetine bakıldığında anlama ile açıklama arasında önemli farklar mevcuttur. Nitekim anlamada, sözün veya metnin bütünlüğüne ve orijinalliğine saygı göstererek iç münasebetlerin özüne nüfuz etmeye yönelme etken bir tavır olurken; açıklamada, olguların sebeplerini belirleme çabası ve parçalara bölme daha etkin bir tavır olarak ortaya çıkar.²⁵¹ Tarih boyunca Kur'ân'ın çeşitli anlamlara muhatap olabileceği nedenleri arasında, yaklaşım tarzlarındaki bu çeşitlilik önemli bir rol oynamıştır. Kur'ân tercümesi, ilahi kelamın anlamının, tüm anlam ve amaçlarına saygı gösterilmek kaydıyla, başka bir dilde kelimelerle ifadesidir. Edebi nitelikleri nedeniyle bunu başarmak kolay değildir. Bu nedenle ilahi kitabın manalarının ona uygun bir şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Şüphe yok ki amaç anlam kaybını önlemektir.

²⁴⁹ Hatice Yılmaz Çıtak, *Çocuklarla İletişimde Model Olarak Hz. Muhammed* (Ann Arbor, United States, Master's, 2009).114.

²⁵⁰ Martı vd., *Peygamberimizin Sünnetinde Aile* (Diyanet Vakfı Yayınları).86-87.

²⁵¹ Celal Kırca, “Kur'ân'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri”, *Bilimname* 2014/1 (06 Ağustos 2014), 9.

Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme ederken, aslolan onun formülasyonunu anlam, sözdizimi, belagat ve estetik kaybı olmadan hedef dile aktarmaktır. Bunu başarmak için dile hakim olmak önemlidir. Bu nedenle dillerin yapısının ve kullanım kalıplarının çok iyi bilinmesi gerekmektedir.

Tercüme edilen eser, son derece kuvvetli edebî manalar sunan ve okudukça muhatabı kendisine hayran bırakan Kur'ân ise bu şart bir zorunluluk haline gelir. Burada karşımıza bağlam kavramı çıkmaktadır. Konu, amaç, temel ilkeler ve anlamsal alan gibi dilsel özellikler, iç dinamikleri oluşturur. Dilsel bağlam, konusal bağlam, sınıflayıcı bağlam, işlevsel bağlam ve varoluşsal bağlamlar bunlardan bazılarıdır. Metnin yazıldığı zaman ve mekan ise, dış bağlam olarak bilinir. Dış bağlam ise, mana verilmesi olayının gerçekleşmesine neden olan uygun koşulların ortaya çıkması ve harici etkenlerin tamamıdır. Metni ortaya çıkaran koşulların arka planını anlamamıza yardımcı olur.²⁵²

Özetle çeviri süreci iki dile hakim olma meselesidir. Kur'ân bireyin önünde önce bir inanç nesnesi, sonra bir bilgi nesnesi pozisyonunda yer alır.²⁵³ Eğer sadece bir bilgi nesnesi olsaydı, elbette hataları bir dereceye kadar tolere edilebilmek mümkün olabilirdi. Ama aynı zamanda bir inanç nesnesidir. Bireyin inanç dünyasını düzeltmek ve şekillendirmek için gönderilen kutsal bir kitaptır. Bu nedenle bireyin inançlarını şekillendirecek bilgilerin doğru ve sağlam olması gerekir. Elde edilen bilgilerin de doğru ve sağlam olması için yapılan çevirilerin doğru ve sağlam olması gerekmektedir. Kur'ân'ın Türkçe tercümelerinin diğer tercümelerden farklı olmasının nedeni budur. Bu nedenle diğer çeviriler gibi metni merkeze alan, yazara veya okuyucuya odaklanan basit bir çeviri yerine; hem ayetlerin ne anlama geldiğini elde etmek ve hem de belli bir anlayışa göre nesnellik sağlayacak metodolojik bir yaklaşıma sahip olmak gerekir.²⁵⁴

²⁵² Reşat Tank, “Kur'ân'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meâllerdeki Bağlamsal Sorunlar”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (30 Haziran 2020), 227.

²⁵³ Yahya Yaşar, “Kur'ân Çevirilerinde Nüanslara Dikkat Etmeme Sorunu”, *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (15 Haziran 2021), 35.

²⁵⁴ Celal Kırca, “Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Çevirilerinde Metodolojik Anla(ma)ma Sorunları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (19 Aralık 2014), 30.

2.3.1. Diyanet Meâlîni Kullanma Israrı

Güncel teknolojik gelişmeler ve bunun sonucunda tüm bilgilere kolay erişim, malumdur ki çocukları ve gençleri birçok psikolojik etkiye karşı savunmasız hale getirmektedir. Bu durum çocuğun gelişimine olumlu katkılar sağlasa da çocuğun bu kaynaklara erişimini kontrol etmeyi zorlaştırdığı için olumsuz birtakım durumlara da yol açmaktadır. Olumsuz etkilerin en aza indirilmesi, çocuk için doğru yöntemlerle sağlanan dini ve ahlaki rehberlik sayesinde mümkündür.

Çocukların istek ve ilgilerini dini eğitim noktasında canlı tutmak için birçok farklı teknik geliştirilmiştir. Bunlardan biri de ayetlerle öğretme tekniği olarak bilinen çocuğu direkt olarak Kur'ân'ın muhatabı şeklinde konumlandırma sistemidir. Önceki yıllara göre artık daha fazla uygulanmaya başlanan bu teknikle çocuğa, ana kaynağımız Kur'ân öğretilir. Ve onu anlamlandırması için uygun metodoloji izlenir.

Kur'ân-ı Kerîm, indirildiği günden kıyamete kadar insanlık için bir rehber olacaktır. Özellikle Son zamanlarda her şeyi Kur'ân'da arama eğilimi, ona isnat etme temayülü gözlemlenmektedir. Süleyman Ateş'in deyişiyle, elbette Kur'ân bir tarih kitabı değildir. Ama içinde tarihin en özel sahneleri bulunmaktadır. Bir Astronomi kitabı da değildir, ama astronomik bilgiler ihata etmektedir.²⁵⁵ Çeşitli bilimlere dair veriler, formüller zikretmez ama bunlara delalet eder. Kutsal kitabımız belirli bir ırkla sınırlı olmadığı gibi, herhangi bir yaş grubuna da özel değildir. Bireyin ahlaki ve dini yaşamının sağlam temellere dayandırılması, çocukluktan itibaren verilen eğitime bağlıdır. Çocukların; hayatını dinin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm ilkelerine göre devam edebilmesi için ayetleri kendi algı seviyesinde okuyup anlaması elzemdir.²⁵⁶

Ülkemizdeki tercüme faaliyetlerinin tarihine baktığımızda; cumhuriyetin kuruluşundan sonra Kur'ân-ı Kerîm'in ilk olarak lisanımıza batı dillerinden tercüme edildiği bilinmektedir. Ancak bu tercüme aktivitesi sonucunda birçok yanlış yorum ve hata içeren çeviriler ortalıkta dolaşmaya başlamıştır. Bunun üzerine meclisin talebi

²⁵⁵ Şaban Karasakal, "Akademik Tefsir Çalışmaları", *Dergi Abant* 4/7 (15 Haziran 2016), 86.

²⁵⁶ Sümeyra Bilecik, *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, masterThesis, 2012), 120.

doğrultusunda; Milli Şairimiz Mehmet Akif Ersoy'dan Kur'ân-ı Kerîm'i sade ve anlaşılır bir üslup kullanarak Türkçeye tercüme etmesi, Elmalılı Mehmet Hamdi Efendi'den de bu meâlin tefsirini hazırlaması istenmiştir. 26 Ekim 1926'da bu çeviri heyeti arasında tercüme faaliyetinin sürecinin nasıl işleyeceğine dair bir sözleşme metni imzalanmıştır.²⁵⁷ O günden sonra meâl hareketi hız kazanmış ve basımlar çoğaltılarak devlet öncülüğünde Türk halkının ulaşması kolaylaştırılmıştır.

Kur'ân'ın üslubunu bilmenin ve bu bilgiyle meâl oluşturmanın ayetlerin doğru anlaşılmasında büyük etkisi olduğu inkar edilemez. Belagatle yakından bağlantısı olan bu üslubun göz ardı edilmesi Kur'ân mizahının kaybolmasına neden olur. Bu özellikle Kur'ân'da kullanılan fiil şekillerinde ve isimlerde açıkça görülmektedir.²⁵⁸ Çevirinin inzal olduğu ortamı, Arap dilinin kültür ve edebî kodlarını, deyim ve meselleri göz önünde bulundurarak hazırlanan bir çalışma; hedef dilin incelikleri ve kelime dağarcığının zenginlikleri de kullanılarak okuyucuya ulaştırıldığında okuma ve anlama elbette tatlı ve istikrarlı olacaktır.

Özellikle de çocuk eğitim eserlerinde kullanılan Türkiye Diyanet Vakfı Meâli'ni incelediğimizde çoğu Kur'ân tercümesinde olduğu gibi onun da Mushaf düzeni esas alınarak hazırlandığını görmekteyiz. Tercümede ayrıca surelerin isimleri ve sıraları, Mekke-Medine dönemi ve ayet sayıları gibi bazı açıklamalar da yer almaktadır. Dipnotlarda bazı kelimelerin açıklanmasının yanı sıra, parantez içinde açıklamaların da eklendiğini görmekteyiz. Uygun olduğu yerde, vahiy gerekçeleri ve söz konusu ayetlerin yorumlarındaki farklılıklara da değinilmektedir.²⁵⁹ Ayrıca sonunda konuların bir dizini bulunmaktadır.²⁶⁰

Din dersi kitaplarına baktığımızda ayet tercümelerinin çoğunluğu Diyanet'in hazırladığı tercümelemlerle birebir örtüşmektedir. Talim ve Terbiye Kurulu, Diyanet İşleri

²⁵⁷ Abdullah Erdoğan, "Atatürk'ün Kur'ân-ı Kerîm'i Türkçeye Tercüme Ettirme, Hutbe ve Ezanı Türkçe Okutma Çalışmaları Hakkında İnceleme", *Erciyes Akademi* 35/4 (17 Aralık 2021), 1409-1410.

²⁵⁸ Hayati Aydın, "Dil ve Üslup Özelliklerinin Ayetleri Anlama Etkisi Üzerine Bir İnceleme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (30 Haziran 2022), 1.

²⁵⁹ Kolektif, *Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2003).

²⁶⁰ Bayram Demircigil - Seyyide Özkan Çetin, "Bilimsel Yorumun Türkçe Kur'ân Meâllerindeki Yansımaları- Türkiye Diyanet Vakfı Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli Örneği", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (30 Nisan 2022), 101-102.

Başkanlığı tarafından hazırlanan veya onaylanan tercümelerin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak bu bir yasal zorunluluk değil, uygulama meselesidir. Resmî meâlin kullanılmasının istenmesi dinin doğru anlaşılmasına, belli cemaatlerin menfaati doğrultusunda yorumlar eklenmesi ihtimaline yönelik bir kaygıdan kaynaklanabilir. TTK'nin bu endişesi bu açıdan bakıldığında hak verilebilir bir endişedir. Zira bazı ayetlerin mezheplere, cemaatlere veya bazı gruplara göre anlaşılmasında farklılıklar olabilir. Tercüme işi cemaatin zihniyetine göre yapıldığında bu durum ciddi sorun teşkil etmektedir. Özellikle temel konularda bu farklılıklar ortaya çıktığında büyük sorunlar da ortaya çıkar. Üstelik Kur'ân'ın anlamı bir eğitim aracı olarak kullanıldığında, öğrenci aynı anlamı başka kelime ve terimlerle gördüğünde farklı sorunlarla karşılaşmakta ve bunu sorgulamaktadır.

Aslında DİB ilkokul-ortaokul öğrencileri için planlanmış bir meâl sunmamaktadır.²⁶¹ Hem Cumhurbaşkanlığı hem de vakıf tarafından yayınlanan çevirilerde dil kullanımı daha üst düzeydedir ve anlaşılması için geniş bir kelime dağarcığının yanı sıra en az lise dengi bir eğitim hatta üniversite eğitimi gerekmektedir. Bu durum çevirilerde öğrenciler için engel oluşturmaktadır.

Bizim için son derece önemli görünen bir konu da Milli Eğitim Bakanlığının ilkokul ve ortaokul öğrencilerine hitap eden Kur'ân endeksli ders materyalleri hazırlaması ve gerekli olanların bir an önce aktif hale getirilmesi meselesidir. Eğer bu yapılamıyorsa ve din dersi kitaplarında mevcut çevirilerin kullanılması gerekiyorsa, çevirinin daha fazla anlaşılmasını sağlamak için Türkçe ifadede değişiklikler yapmak gerekir. Ya da çevirileri kolaylaştırmak için dipnotlarda, parantez içinde açıklamalar vermek yerinde olacaktır. Bu işin Milli Eğitim Bakanlığının dil uzmanları tarafından doğrulanması ve uygulanması gerekir. Zira mevcut kitaplarda bu konu ile ilgili sıkıntılı çok belirgin olduğu aşikardır.²⁶²

²⁶¹ Burhan Sümertaş, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan Ayet Çevirilerinin Anlaşılabilirlik Sorunu”, *din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (01 Şubat 2011), 203.

²⁶² Burhan Sümertaş, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan Ayet Çevirilerinin Anlaşılabilirlik Sorunu”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (01 Şubat 2011), 203-204.

Kitaplardaki ayet çevirilerinde karşılaşılan bilinmeyen kelime ve kavramlara açıklama yapmanın önemi büyüktür. Bu açıklamalar kitapların sözlük bölümlerinde, çeviri içinde parantez içi açıklamalar veya dipnot olarak verilebilir. Kelimelerin ve kavramların doğrudan Türkçe eşdeğerlerinin kullanılabilmesi de mümkündür, ancak çocukların dini kavramlardan uzaklaşmasına yol açabileceği için uygun görülmemektedir. Din dilinin soyut ve mecazi yapısı değiştirilemez, ancak soyut ve mecazi kavramları deneyimlere dayanarak somutlaştırarak veya somut durumlar ve örnekler kullanarak çocuklar için daha uygun hale getirmek mümkündür. Ayetlerin çevirileri kısa ve anlaşılır cümlelerden oluşmalı ve amaçlanan mesaj açık yalın bir şekilde verilmelidir. Ders kitaplarına dahil edilecek ayet çevirileri seçerken, çocukların tüm alanlardaki gelişim seviyeleri dikkate alınmalıdır. Çocukların yaşına ve gelişim düzeylerine göre seçilmiş, bilinmeyen kelime ve kavramların açıklamaları eşliğinde, gerektiğinde ilgili dini öykülerle desteklenen ve çocukların ilgisini, dikkatini ve motivasyonunu artıracak görsel unsurlar içeren bağımsız kitaplar, çocuklara Kur’ân anlamlarını erken yaşta tanıtmak için hazırlanmalıdır. Çocuklar için ayet çevirileri hazırlanırken, bölgesel farklılıklar ve çevresel faktörler gibi çocukların algı düzeyini etkileyebilecek unsurlar da dikkate alınmalıdır.

2.3.2.Harfî/Lafzî Tercümenin Manayı Yansıtamaması

Sözlükteki “ tercüme” kelimesi, “bir kelimeyi bir dilden diğerine tercüme etmek, başka bir dildeki bir kelimeyi yorumlamak, açıklamak, bir kelimeyi onun yerine geçen bir kelimeyle değiştirmek anlamına gelir.” Terim olarak , “bir kelimenin başka bir dilde eşdeğer ifadeye sahip anlamı” olarak tanımlanabilir. ²⁶³Kur’ân tercümelerini,

²⁶³ Adem Ceyhan, *15. Yüzyıl’da Yapılmış Olan Cevahiri’l-Esdaf Adlı Kur’ân tercümesi ve Tefsir Açısından Değerlendirilmesi, PQDT - Global* (Turkey: Necmettin Erbakan University (Turkey), M.A., 2019) (ProQuest Dissertations & Theses Global (2570308321)), 6-7.

harfî/lâfzî ve manevî/tefsîrî olmak üzere iki kısımda kısaca tanımlamamız yerinde olacaktır.

Bir cümleyi değiştirmek, ya da onun yerini tam olarak alabilecek başka bir cümleyi kullanmak anlamına gelir. Böyle bir çeviri, bir eserin sözcüklerinin yazıldığı dildeki uygun sözcüklerle değiştirilmesiyle yapılabileceği gibi başka dillerden aynı manayı ifade eden yabancı sözcüklerle de yapılabilir.²⁶⁴ Böyle bir çevirinin orijinal metnin eşdeğeri olması, orijinalin anlamını tam olarak yansıtması ve orijinalin belagatini ve ruhunu tam olarak aktarması gerekir. Bu tür tercümelerin taşınması çok zordur. Özellikle mucizevi bir kelâm olan Kur'ân için.

Manevî/tefsîrî dediğimiz ise orijinaliyle tam benzerliği dikkate alınmadan yapılmış bir çeviridir. Buradaki amaç metnin anlamını ve hedeflerini güzel bir şekilde ifade etmektir. Bu tercüme yapacak kişinin, cümlenin anlamını diğer dilde de aynı şekilde ifade edileceği şekilde tercüme etmesi gerekmektedir. Gördüğümüz gibi tefsir tercümesi birebir tercümenin zorluklarını taşımamaktadır.²⁶⁵ Günümüz tercümelerinde daha çok tefsîrî tercüme esas alınmaktadır ve bu tercüme formu daha makul/makbul kabul edilmektedir. İşte meâl, bu ikinci tür ifadenin altında hakikat bulan bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kur'ân tercümelerine, son derece iddialı olan tercüme/çeviri yerine meâl denilmesinin nedeni, ilahi mesajın Kur'ân'daki aktarımında olası hataların sorumluluğunu en aza indirmek niyetidir. Başka bir dille; eşdeğerini olduğu gibi ifade etme iddiasından kaçınmaktır. Yani başka bir deyişle, her kim Kur'ân'ın tercümesini tercüme olarak değil de özel ve bilinçli olarak meâl kelimesiyle nitelendiriyorsa, bu tercümenin birebir doğru olmadığını varsaymaktadır; metnin yaklaşık olarak ne olduğunu yansıtmaya çalıştığını belirtmektedir.

Ülkemizde çocukları muhatap alarak yapılan bir meâl çalışması ne yazık ki bulunmamaktadır. Bu sebeple Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde okutulan ilkokul din

²⁶⁴ Ceyhan, *15. Yüzyıl'da Yapılmış Olan Cevahiri'l-Esdağ Adlı Kur'ân tercümesi ve Tefsir Açısından Değerlendirilmesi*, 7.

²⁶⁵ Ceyhan, *15. Yüzyıl'da Yapılmış Olan Cevahiri'l-Esdağ Adlı Kur'ân tercümesi ve Tefsir Açısından Değerlendirilmesi*, 7.

dersi kitaplarından bazı çeviri örnekleriyle durum analiz edilmeye çalışılacaktır. Örneğin dördüncü sınıf din dersi kitabında Kur’ân Kerîm ünitesinde şöyle bir çeviri bulunmaktadır:

*“Eğer kulumuz (Muhammed’e) indirdiğimiz Kur’ân’dan kuşku içindeyseniz, hadi, onun benzeri bir sûre getirin! Allah’tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın. Eğer iddianızda tutarlı iseniz.”*²⁶⁶

Burada ayet tercüme edilirken lafzî tercüme esas alınarak metnin özüne sadık kalma kaygısıyla bir çeviri yapılmaya çalışılmıştır. Fakat malumdur ki 9 yaşındaki bir çocuğun “kuşku içinde olmak” ile ilgili herhangi bir anlam kapasitesi bulunmamaktadır. Ya da “onun benzeri bir sure getirme” ifadesi de o bilinçteki bir çocuğun yorumlayabileceği bir konu değildir.²⁶⁷ Yine aynı şekilde altıncı sınıfların kitabında peygamberler ünitesinde şu şekilde bir çeviri bulunmaktadır:

*“Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun...”*²⁶⁸

Burada da bir anlam kapalılığı karşımıza çıkmaktadır. Zira “onun elçiliği” isim tamlaması öğrencilere karmaşık gelmekte ve bir izaha ihtiyaç duyulmaktadır.²⁶⁹ Burada parantez içi açıklamayla “Allah’ın sana verdiği peygamberlik görevi” kısmı eklendiğinde çeviri çok daha açık ve anlaşılır hale gelmektedir.

Tabii ki bu örnekler çoğaltılabilir. Fakat birleşik fiilleri kullanırken birebir çeviri yapma ısrarı, yaşayan Türkçeyi kullanmama ya da kullanamama, bazı meçhul fiilleri edilgen tercüme etmeye çalışma ve fazla kelime kullanarak manayı karmaşık hale

²⁶⁶ Bakara 2/23

²⁶⁷ Sümertaş, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan Ayet Çevirilerinin Anlaşılabilirlik Sorunu”, 205.

²⁶⁸ Mâide 5/67

²⁶⁹ Sümertaş, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan Ayet Çevirilerinin Anlaşılabilirlik Sorunu”, 206.

getirme gibi durumlar ne yazık ki çevirilerin hedefe ulaşmasının önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.²⁷⁰

Aslında sadece Kur'ân tercümelerinde değil, her tercüme faaliyetinde güncel dilin kullanılması ve toplumun tüm katmanlarına hitap edilmesi esastır. Çünkü dil ve günlük hayat göz önünde bulundurularak, yaş, eğitim ve kültür düzeyi gibi değişkenlere bağlı olarak, yapılan bir çalışma; çeviriye katılan herkes için daha fazla faydalı olacaktır. Bilhassa söz konusu çocuklarımız olduğunda bu hassasiyet çok daha önemli hale gelecektir. Zira Kur'ân tercümeleleri yaşamın taze bireylerinin Allah ve din algısında geniş yer tutar ve toplumların en aktif bireyleri olup milletlerin geleceğini şekillendirecek bir konumda olmaları hasebiyle onların; Kur'ân'la barışık ve iç içe bir hayat yaşamaları son derece önemlidir.

2.4. Metnin Üslup ve Biçim Yönüyle Çocuklara Uygun Olması

Burada bazı çalışmalardan derlediğimiz misaller üzerinden konu açıklanacaktır.

2.4.1. Örneklerin Tahlili

Ülkemizde dini alanda çocuklar üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda birçok yazar ve yayıncının hazırladığı eserler göze çarpmaktadır. Bu son yayınlar arasında birkaç ayet veya kısa süre tefsirlerinin yanı sıra Siyer, Ahlak, İslam Tarihi, Sahabe Hayatları, İlmihal, Hadis ve Hz. Peygamber Kıssaları üzerine yapılan çalışmalar da eklenebilmektedir. Fakat genele baktığımızda ne yazık ki çocuklara yönelik tefsir konusunda akademik çalışmaların yok denecek kadar az olduğunu söyleyebiliriz.²⁷¹ Ayrıca piyasada bulunan meâl ve tefsir çalışmalarının bu ihtiyacı karşılayamayacağını söylemek yerinde olacaktır. Detaylı bir incelemeye bile gerek duymaksızın bu eserlerin içerik, üslup ve şekil yönünden çocukların kapasite ve idrak

²⁷⁰ Sümertaş, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan Ayet Çevirilerinin Anlaşılabilirlik Sorunu”, 214.

²⁷¹ Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, 450.

seviyesine uygun olmadığı son derece açıktır.²⁷² Özellikle ilköğretim ve ortaokullarda okuyan çocukların ders kitaplarında bulunan meâllere baktığımızda onların algılayabileceği seviyenin çok üstünde kelime ve terkipleri bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda gerekli kurulların bir an önce düzenleme çalışmaları yapmasını zaruri görmekteyiz. Eğer gerekli çalışmalar yapılamıyorsa ya bu metinlerde kullanılan kelimeler olabildiğince sadeleştirilip anlaşılır hale getirilmelidir ya da parantez içi açıklamalarla ya da dip notlarla verilmek istenen mesaja çocuğun direkt ve o an ulaşması sağlanmalıdır.²⁷³ Aşağıda Ömer Nasuhi Bilmen 'in “Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli Âlisi” isimli eserinden Fatiha Suresinin genel bir tanıtımı ile meâl kısmı ve Bakara Suresinin 8-16. ayetleri arasının meâl kısmı verilmiştir.

Söz konusu eseri detaylı bir incelemeye bile gerek duyulmaksızın değil çocukların yetişkinlerin dahi idrak etmede güçlük yaşayacakları aşıkardır. Ayrıca uzun cümle yapıları anlaşılması güç terkip ve deyimler kaynak ile okuyucu arasında ciddi bir engel teşkil etmektedir. Şu an piyasada bulunan çoğu tefsir ve meâl eserleri sadece yetişkinleri hedef aldıkları için bu teknik ve görsele yakın bir yapı arz etmektedir.

²⁷² Ahmet Yılmaz, *Çocuklara Meâl ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meâl ve Tefsiri* (Ankara: Ankara, Yüksek lisans Tezi, 2007).101.

²⁷³ Sümertaş, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan Ayet Çevirilerinin Anlaşılabilirlik Sorunu”, 204.

1/FÂTİHA SÛRESİ

Malûm olduğu üzere Kur'ân-ı Mübîn 114 sûre ile 6666 âyet-i celîleden müteşekkildir. Fatiha sûresi ise bu mübârek surelerin birincisidir. Muhtar olan kavle göre Mekke-i Mükerrreme'de nazil olmuştur.

Fatiha sûresi Kur'ân-ı Kerim'in kıraatine mebdede teşkil ettiği için böyle fatiha namını almıştır. Çünkü derece derece zuhura gelen her şeyin evveline fatiha denir.

Fatiha sûresi Kur'ânî hakikatlerin zübdesini havi olduğu için kendisine (Ümmül Kur'ân), (Ümmül Kitab) gibi isimler de verilmiştir. Kezalik bu mübârek sûre yedi âyetten ibaret olup namazların her rekâtında okunduğu için (Seb'ul Mesanî) namını da haizdir.

Sure-i Fatiha Cenâb-ı Hakk'a hamdü senayi havi ve halıkı azimin mukaddes evsâfını muhtevi o ma'bûd-i kerîme arz-ı ubudiyetle en mühim münacaatı camidir.

Fatiha sûresi, Besmele-i şerife ile beraber yedi âyettir. Hanefî fakihlerince asıl sahih olan kavle göre bütün surelerin evvelindeki besmeleler, o surelerden birer cüz değildirler. Belki birer müstakil âyet olup surelerin aralarını ayırmak ve kendileriyle teberrük olunmak için mükerrer olarak nazil olunmuştur. Fâtiha-i şerifeyi okuyup bitirince "Amin" denilmesi de bir sünnet-i seniyyedir.

MEÂL-İ ÂLİSİ

1. Rahmân ve Rahîm olan Allah Teâlâ'nın ismiyle (tilâvete başlarım).
- 2-4. Hamd, âlemlerin Rabbi, Rahmân ve Rahîm olup, ceza gününün mâliki olan Allah Teâlâ'ya mahsustur.
5. Ya Rabbi! Yalnız Sana ibadet ederiz, ancak Senden yardım dileriz.
- 6-7 Bizleri doğru yola hidâyet et, o kendilerine in'am etmiş olduğun zâtların yoluna ilet, gazaba uğramışların ve sapık bulunmuşların yoluna değil.

Şekil 2: Ömer Nasuhi Bilmen Örnek Meal

274

²⁷⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Ali'si ve Tefsiri* (Kitap Kalbi Yayıncılık, 2020), 2.

6. Muhakkak o kimseler ki kâfir olmuşlardır, onları korkutsan da, korkutmasan da onlar için müsavidir, onlar imâna gelmezler.

7. Allah Teâlâ onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, onların gözleri üzerinde de bir perde vardır.

16. Onlar (o münafıklar) o kimselerdir ki, hidâyet mukabilinde dalâleti satın almışlardır. Onların bu ticaretleri bir kazanç temin etmemiştir. Ve onlar hidâyete ermiş kimseler değildir.

Onlar için büyük bir azap da vardır.

8. İnsanlardan birtakımı da, "Biz Allah'a ve âhiret gününe inandık." derler. Hâlbuki onlar inanmış degillerdir.

9. Onlar Allah'ı ve imân etmiş zâtları aldatmak isterler. Hâlbuki onlar kendi nefislerinden başkasını aldatamazlar da bunun farkında olamazlar.

10. Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah (Teâlâ) da onlar için hastalığı artırmıştır. Ve onlar için yalan söylemeleri sebebiyle gayet acı bir azap vardır.

11. Onlara: "Yeryüzünde fesatta bulunmayınız" denilince onlar, "Biz ancak islah edici kimseleriz" derler.

12. Haberiniz olsun ki müfsid olan şahıslar, onların kendileridir. Fakat bunu anlamazlar.

13. Ve onlara: "Siz de nâsın imân ettiği gibi imân edin" denilince derler ki: "Biz o sefihlerin imân ettiği gibi imân eder miyiz?" Muhakkak biliniz ki sefih olan ancak kendileridir. Fakat bilmezler.

14. Onlar imân edenlere rastgelince, "Biz imân ettik" derler. Kendi şeytanları ile yalnız kalınca da; "Biz sizinle beraberiz, biz ancak o imân edenler ile istihzâda bulunan kimseleriz." derler.

15. Allah Teâlâ ise onlar ile istihzâ eder. Onları kendi azgınlıklarında şaşkın bir halde bırakır.

Hatta sure hakkında ön bilgi verilen yerde bile ne denli ağır bir dil kullanıldığı aşikardır. Değil gençler ve çocuklar, yetişkinler bile burada bir anlam kapalılığı ve belirsizlik yaşamaktadırlar.

Yalnızca görüldüğü veya gerçekleştirildiği kadar basit olmayan çevirinin temel zorluklarından biri, birebir veya kelimesi kelimesine çeviri sürecidir. Bu çeviri tekniği aslında yanıltıcı bir yaklaşımdır ve yalnızca evrensel özelliklere sahip çevirilere uygulanabilir, örneğin bilimsel terminolojiler ya da tanımlar gibi ifadeyi açıklığa kavuşturmak için kullanılır. Sadece kelimelere tek tek odaklanılarak birebir çeviri elde edilemez. Bir metni çözmek, kelimelerin anlamlarını çözmekle mümkündür.

Fakat yukarı da birebir çeviri dediğimiz durumdan bile daha ilerisi olan direkt kelimeyi alma söz konusudur. 13. ayetteki nâs, sefih... kelimeleri örnek verilebilir.

İkinci örnek olarak, Düccane Cündioğlu tarafından derlenmiş olan Elmalı Hamdi Yazır meâlinden, Fatiha ve Bakara surelerinin girişi verilebilir. Meâl kısmının harfi/lafzî tercüme metoduyla çevrilmiş olması ve oldukça müphem gözükmesinin yanı sıra izah kısmı da ayrı bir izâhata ihtiyaç duymaktadır.

1. Fâtihâ Sûresi Mekke'de Nâzil Olmuştur. 7 Ayettir.

1. *Bismillahirrahmânirrahîm*

2-4. Hamd, ' o rabb'ul âlemîn, ' o rahmân-rahîm, ' o din günü'nün mâlikî Allah'ın!

5. Sade sana ederiz kulluğu/ibadeti ' ve sade senden dileriz avni/inayeti ' yârab!

6-7. Hidayet eyle ' bizi doğru yola; o kendilerine in'am ettiğin [nimet verdiğin] mesûdların yoluna; ne o gazap olunanların, ne de sapkınların!

1) *Besmele*'nin -Neml/30 ayeti müstesna- Kur'andan ve özelde Fâtihâ Sûresi'nden bir cüz/bir ayet olup olmadığı meselesi üzerinde ihtilaf edilmiştir. Şafî mezhebine göre, *Besmele* başında bulunduğu her sûreden birer ayettir ve Fâtihâ Sûresi'nin yedi ayetinden birincisi de *Besmele*'dir. Mâlikî mezhebine göre, *Besmele* -Neml/30 ayeti müstesna- ne Kur'an'dan ve ne de Fâtihâ Sûresi'nden bir cüz/bir ayettir; sadece sûrelerin aralarını fasletmek için ve teberrüken yazılmıştır. Hanefilere göre ise, *Besmele* başında bulunduğu her sûrede başlı başına, münferid bir ayettir ve Kur'andandır, fakat sûrelerin hiç birinden bir cüz/bir ayet değildir! (I/11 15-17) Yukarıda verilen meâlde *Besmele* münferid bir ayet olarak ve *Fâtihâ Sûresi*'nin ilk ayeti şeklinde numaralandırılırken hem *Tefsir*'deki metne, hem de *Mushaf-ı Serife* mutabık kalınmıştır. (I/50)

Besmele'nin Tercümesi: E. Hamdi Yazır, *Besmele*'nin müfredâtını ve terkiplerini ifade edecek şekilde umumi bir tercümesinin mümkün olamayacağını, dolayısıyla *Besmele*'yi aslıyla söylemenin daha doğru, izah ve tefsir yoluyla mefhumunu tasavvur ve mütalaaya çalışmanın ise zaruri olduğunu belirtmiş ve *Besmele*'nin lafzî tercümesine ilişkin mümkün olabilecek sekiz örnek verip bu örneklerin yetersiz yönlerini gösterdikten sonra şöyle demiştir: 'Binaenaleyh bir miftah-ı küll ve bir ayet-i tevhid olan *Bismillahirrahmânirrahîm* nazm-ı mecdî'ni muvahhidi müşrik yapacak olan Bismi ilâhî, vehhâb; bahîl (esirgeyici (cimri kıskanç), bağışlayıcı tanrı adıyla) gibi münker tercümelemlerle tahrife özenmekten ihtiraz etmeye (kaçınmaya) mecburuz!' (I/41)

Besmele'nin izahı: "Bütün kavimlerde, özellikle Araplarda mâruf olduğu üzere bir kimse, bir emir veya büyük bir zât hesabına ve kendinden sarfı nazarla yalnız O'nun için bir iş yapmak istediği zaman 'Filanın nâmına' der ve o zâtın ismini söyler ki 'O ve o'nun emri olmasaydı ben bu işi yapmazdım ve yapamazdım' demek olur. Bunun en bariz misâlini nizamî mahkemelerde görürüz. Hâkimler gerek şifahî hükümlerinin, gerek ilâmlarının başında 'Filan hükümdar nâmına veya filan reis nâmına' ünvanını zikrederler. İşte bunlar gibi bir müslüman da Bismillahirrahmânirrahîm (Şu işe başlıyorum) derken 'Ben bu işi kendim için değil Allah nâmına, O'nun emriyle ve ancak O'nun için yapıyorum' demiş olur". Muhammed Abduh'tan 'zikre şâyan bir mânâ' olmakla nitelediği bu yorumu nakleden E. Hamdi Yazır, 'Besmele'nin umumi bir mânâsı olamaz' diyerek bu yorumun bazı yönlerden zaafalarını göstermesine rağmen şöyle demektedir: 'Mâmafih Kur'an'ın -Kur'an sûrelerinin nüzûlü, kıraati, kitabeti itibariyle- evvelinde bulunması haysiyetinden *Besmele*'nin mânâsında Şeyh Abduh'un izahı doğru olduğu gibi, mevâki-i mahsusada dahi şâyan-ı kayıt bir ehemmiyeti haizdir'. (I/44)

2) Hamd (ve hatta ;şükür) kelimesinin lisanımızda bir anlamdaşı yoktur. *Ömek* kelimesi bu mânâda kullanılabilirse de bu kelime Arapça'daki *medh* ve *senâ* kelimelerinin karşılığıdır.

- 4) "Gaybı tasdik ve itiraf ederler, yahut tasdik ettiklerini huzurda da, gıyapta da tasdik ve itiraf ederler". Muttakkîlerin inandıkları, tanıdıkları gayb, delili bulunan gayb-ı hak'tır ki bu da Hak Teâlâ ve sıfatı, ahiret ve ahvâli, melekler, nübüvvet-i enbiya, ilahî kitabların inzâlî gibi imanın esasları olan hususlardır. (I/176-178)
- 5) *Salâtı ikâme ederler*; malûm olan namazı dosdoğru kılarlar ve idame ederler...' *Salâtı ikâme ederler* (yukûmüne's-salâte) demek, 'Namazı kılarlar' (yusallüne) demekten fazla bir mânâ vardır ki bu da en azından doğru dürüst, yani tadil-i erkân ve huşû ile güzelce kılmak ve hatta kıldırmak mânâlarını ifade eder. (I/186)
- 6) Kendilerine nasib ve kısmet ettiğimiz rızıktan, maddî ve hatta manevî şeylerden az çok harcarlar, Allah yolunda sarf ederler. (V191)
- 7) Bir cismi yukarıdan aşağıya indirmek demek olan inzâl, lisan-ı şer'î de meâninin (mânâların) ve Kur'an hakkında nazm ve mânânın Allah tarafından Rasûlullah'a vahyolunması anlamında bir şer'î hakikattir. İlâhî ilim ve kudret -muhit-i küll, mebde-i küll olduğu cihetle- fevka'l-arş rütbeten âli (yüce) ve ona nispetle Hz. Peygamber'in kalbi ma-taht (aşağıda) olduğundan vahye *inzâl ve tenzîl* kelimeleri itlak olunmuştur... (I/195)
- 8) "Hem sana vahy ve inzâl edilen ve edilmekte bulunan Kitap ve Şeriat'a, hem de senden evvel vahy ve inzâl edilmiş bulunan Tevrat, İncil, Zebur, Suhûf gibi kitaplara iman ederler". Nitekim bu iman da Hz. Muhammed'in risâletine ve geçmiş tüm peygamberlerin nübüvvetlerine iman ile milmkündür. (I/195)
- 9) Yakîn vakîaya mutabık ve herhangi bir şüpheye düşürme teşebbüsüyle zail olmayacak surette şek ve şüpheden âri olan sabit ve kesin itikad demektir. Hz. Muhammed'in nübüvvetini ve ona nâzil olan Kitap ve Şeriat'ı tanımayanların, Ahiret hakkında bazı kanaatleri bulunsun bile, yakînleri yoktur. Gerçi her felsefede, her dine bir Ahiret fikri vardır, fakat bunların çoğu burhansız/delilsiz bir takım emâniden, ideallerden ibarettir! (I/198-203)
- 10) *Rableri* tâbiri sâlim olmuyor; çünkü bu tâbir *rabbihim* kelimesinin tercümesi olabileceği gibi, aynı zamanda *erbâbihi* kelimesinin tercümesi de oluyor. Bunda ise şirk'e delâlet edebilecek bir mânânın akla gelme tehlikesi bulunduğundan [bu mânâ] münasebetsiz oluyor. (I/203) Gerçekten de *rabbihim* ibaresinin *rableri* şeklindeki tercümesi ilk anda *rabler* mânâsına birçok rabb'i akla getirebilmektedir ki bu pekâlâ *erbâbihi* (onun rableri) ibaresinin karşılığı sanılabilir. Ancak *rableri* tâbirinin onların/mü'minlerin rabbi' mânâsında kullanıldığı dikkate alınacak olursa -ki *Tefsir'de* 'taraf-ı rabbanîden/rabb-i ahadleri olan Allah Teâlâ tarafından' şeklinde terülme edilmiştir- hiç kuşkusuz böylesine yanlış bir anlamın/anlamının önüne geçilmiş olacaktır! [D.C]
- 11) *Müflîh* felâh bulan' demektir. *Felâh* ise aslında *felahât* gibi yarmak mânâsıyla alâkadardır ki o gündeki mâniâyı yarıp/engelleri aşırp kendini kurtarmak ve talep ettiği gayeye ermek, zafer bulmaktır. Mü'minler de dünya, tabiat ve şehvet mâniâlarını yarıp, gaybda gizlenen matlûblarına eren ve ahiret'te ebedî felâh bulanlar olacaklardır. (I/204 ve bkz. Mü'minûn/I, an:1)

²⁷⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerifi*, ed. Dücane Cündioğlu (Gerçek Hayat, 2002), 1/2.

Görüldüğü üzere yakın tarihte yazılmış olmasına rağmen eserin dilinin ağır ve ağdalı olması Kur'ân muhatabıyla arasında ciddi bir perde teşkil etmektedir. Mananın tam anlamıyla idrak edilmesi günümüz dil ve anlam dünyası düşünüldüğünde en azından bir lisans derecesi bitirmiş olmayı mecbur kılmaktadır. Oysa manayı aktarmak, bireyin Kur'ân iklimine idrak ve izan içerisinde dahil olmasına yardımcı olmak müellifin ana hedefi olmalıdır. Bu gibi eserlerin değil genç ve çocuklara hitap etmesi, yetişkin dimağlarda bile tam olarak hedefine ulaşması mümkün olmamaktadır.

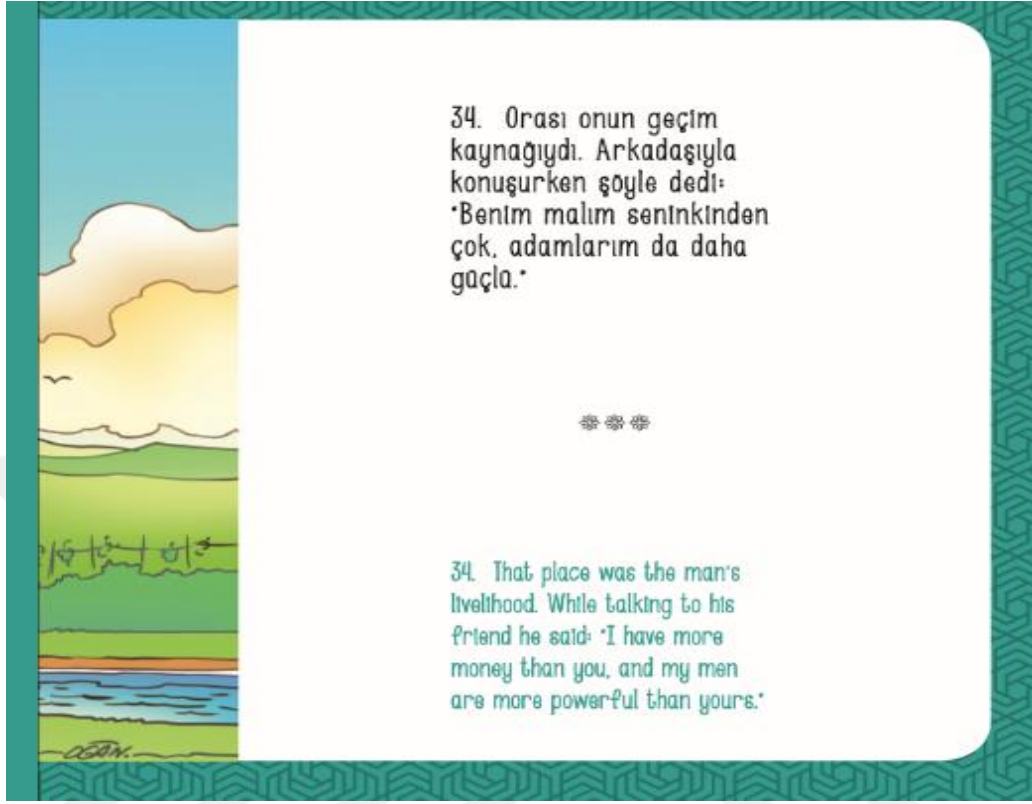
Elbette dini konuların doğru anlaşılması iki taraflı bir olgudur. Konuyu kapsayan kaynakların konuya ve hedef kitleye aşina olan kişi veya gruplar tarafından yazılmış olması gerekmektedir. Mesajın hedefine ulaşma yeteneği, hedef kitlenin anlayış düzeyine ve eğitimine bağlıdır.²⁷⁶ Yukarıdaki kesitte anlamın hedefe ulaşması için oldukça fazla dipnot kullanımı dikkati çekmektedir. Yine bununla birlikte sıralı ve uzun cümleler kullanılmış, açıklama kısmında bile izaha muhtaç kelimeler tercih edilmiştir. Bu da ciddi anlam da bir anlam karmaşasına zemin hazırlamaktadır.

²⁷⁶ Dereli, “Gençlere Yönelik Dinî Yayıncılıkta Dil ve Terminolojinin Önemi -Kur'ân Çevirileri Örneği-”, 66.

Örnek teşkil etmesi açısından bir de Süleymaniye Vakfı tarafından Abdülaziz Bayındır öncülüğünde hazırlanan “Düşünen çocuklar için Kur’ân-ı Kerîm Serisi” ndeki Kehf suresinin 32 ve 44. Ayetlerinin meâline bakalım.

Şekil 6: Abdülaziz Bayındır Örnek Meal

Şekil 7: Abdülaziz Bayındır Örnek Meal

37-38. Konuşma sırasında arkadaşı ona şöyle dedi: "Seni topraktan, sonra beyaz inci şeklindeki yumurtadan yaratan, sonra bir erkek olarak düzenleyen Yaratıcıyı görmezlikten mi geliyorsun? O Allah'tır, benim Rabbimdir. Ben kimsenin sözüne, Rabbimin sözüne değişmem.

37-38. As they were talking, his friend said: "Are you ignoring The Creator who has created you out of soil, then of a white pearl-shaped egg, and then has given the shape of a man to you? He is God, my Master. I do not follow anybody's words instead of His.

Şekil 8: Abdülaziz Bayındır Örnek Meal

39. Benim malımın ve evladımın daha az olduğunu daşanebilirsin, ama bahçene girdiğinde keşke söyle deseydin: 'Maşallah, Allah ne güzel yaratmış. Allah vermezse kimse bir şey yapamaz.'

40. Belki Rabbim bana senin bahçenden iyisini verir. Sentinkine de gökten bir felaket gönderir ve işe yaramaz bir toprağa çevirir.

41. Ya da bağının suyu kuruyup gider ve bir daha arasan da bulamazsın.'

39. You may think that I have little money and few children, but I wish while entering your garden you had said: 'How beautiful it is what God has created! Nobody is able to do anything unless God allows it.'

40. Maybe my Master grants me something better than your garden and sends thunderbolts to yours from the sky so it becomes useless land.

41. or its water dries up and you may never be able to find water again.'

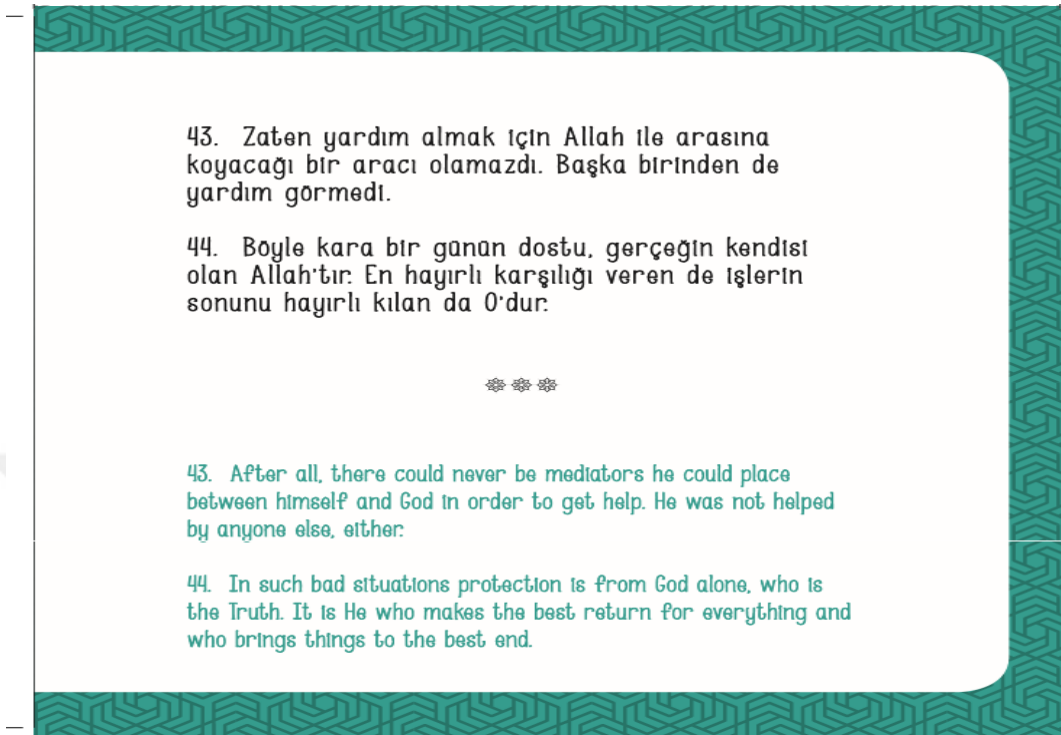
Şekil 9: Abdülaziz Bayındır Örnek Meal

42. Adamin geim kaynağını bir felaket sardı. Bahesi bozuldu, bağları okta. Bunları görünce harcadıklarının boğa gıtmesi nedeniyle dvnda ve 'Keşke birilerinın sözüne bakıp da Rabbimin szn boŐvermeseydim' dedi.

42. A disaster struck the man's livelihood. His gardens were destroyed and his vineyards collapsed. When he saw this, wringing his hands because of all the spending that has gone to waste, he said: 'I wish I had not listened to some others' words, disregarding my Master's words!'

Şekil 10: Abdülaziz Bayındır rnek Meal

Şekil 11: Abdülaziz Bayındır Örnek Meal

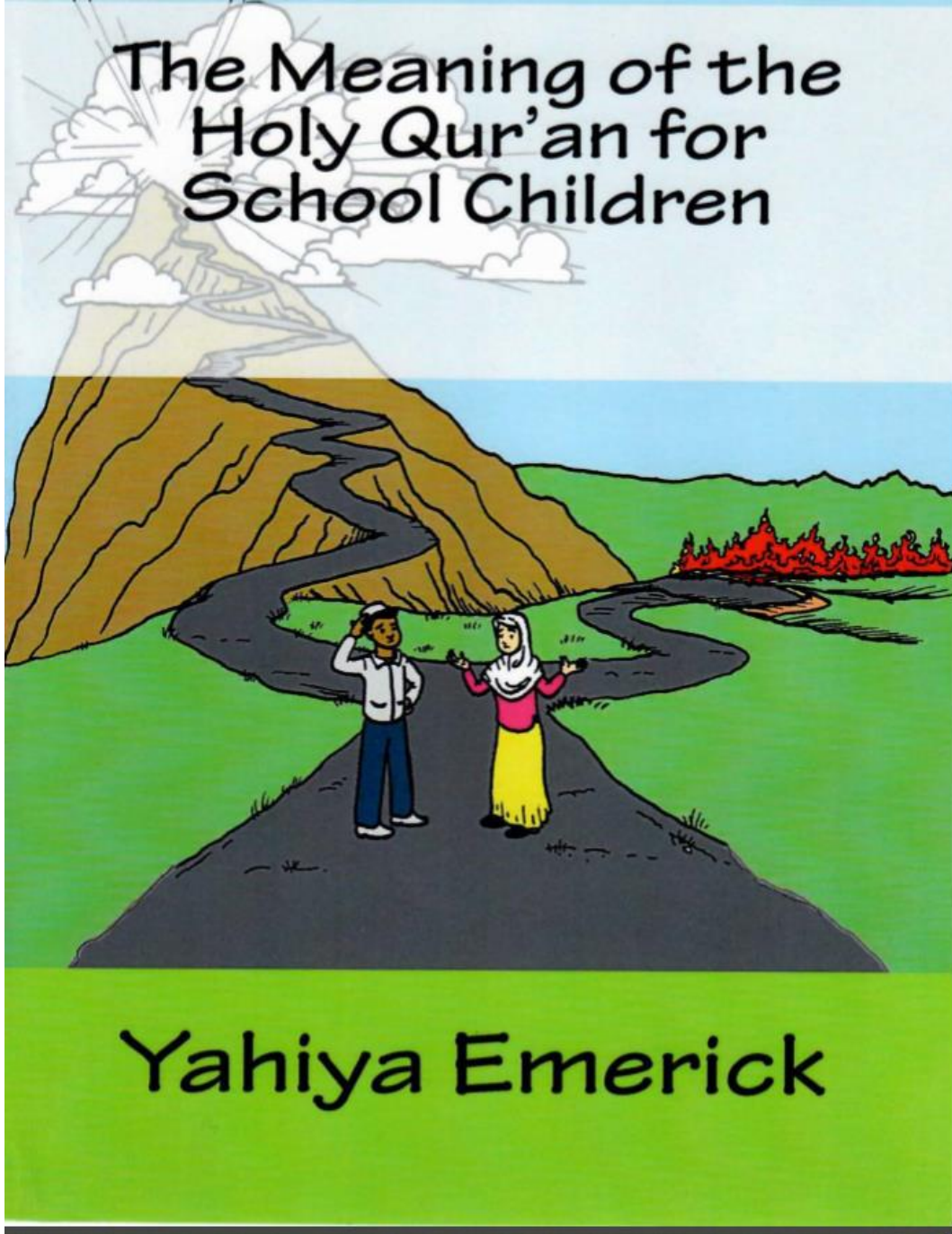
İncelenen eserde Kehf suresinde bahsi geçen “bahçe sahipleri” kıssasının meâli ele alınmıştır. Çocukların seviyesine uygun kelimeler tercih edilmiş, kalabalık açıklamalardan kaçınılmış ve verilmek istenen mesaj ön planda tutularak çeviri yapılmıştır. Yapılan alıntılarda resimler kısmını eklemedik fakat konu içeriğine tam olarak uygun olmadığını sanatsal ahenk ve görsel estetik açısından da daha etkileyici resimler kullanılabileceğini söylemeyi uygun buluyoruz.

İngiliz dilinde tamamen çocuklar muhatap kabul edilerek Yahya Emerick hazırlanmış olan “The Meaning of the Holy Qur'an for School Children” adlı eserden bazı alıntılar yaparak örnek vermek istiyoruz.²⁷⁸

²⁷⁷ Abdülaziz Bayındır, *düşünen çocuk tüm seri Kur'ân'la tanışıyorum* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2018).

²⁷⁸ Emerick, *The Meaning of the Holy Qur'an for School Children*.

Kitabın kapak tasarımı bu şekildedir. “Kur’ân-ı Kerîm’in Okul Çocukları İçin Anlamı” şeklinde tercüme edilmiştir.

Şekil 13:Yahya Emerick Kapak

Bu kısımda kitabın bölümleri hakkında bilgi verilmiştir. Sureler çeşitli başlıklar altında gruplandırılmıştır.

Table of Contents			
Preface			7
The Holy Qur'an Chapter List			
1	The Opening	Al Fâtihah	15
The Two Bright Lights			
2	The Cow	Al Baqarah	16
3	The Family of Amrân	Âlî 'Imrân	80
The Law-Giving Chapters			
4	The Women	An-Nisâ'	116
5	The Banquet Table	Al Mâ'idah	159
6	Livestock	Al An'âm	187
7	The Heights	Al A'râf	214
The Chapters of Struggle			
8	The Spoils of War	Al Anfâl	241
9	Repentance	At-Tawbah	254
The Teaching Chapters			
10	Jonah	Yûnus	285
11	Hûd	Hûd	298
12	Joseph	Yûsuf	313
13	Thunder	Ar-Ra'd	327
14	Abraham	Ibrâhîm	335
15	The Stony Ground	Al Hijr	342
16	The Bee	An-Nahl	348
The Spiritual Journey of the Prophets			
17	The Night Journey	Al Isrâ'	365
18	The Cave	Al Kahf	383
19	Mary	Maryam	398
20	Ta Ha	Tâ Hâ	408
21	The Prophets	Al Anbiyâ	420
3			

Şekil 14: Yahya Emerick Sure Başlıkları

The Opening

1 Al Fātihah
Early Meccan Period

Introduction

Muhammad (ﷺ) was frightened of the visions and words he was receiving in the first days of his ministry. At the age of forty, he had experienced a supernatural visitation while meditating alone in a mountain cave. A voice had told him that he was appointed as a messenger of Allah. Then the voice said some rhythmic words to him. (See chapter 96 for this first revelation.)

He didn't understand what was happening to him at first, but Waraqah, the old blind cousin of his wife Khadijah, later assured him that he had been contacted by an angel of the Lord.

Now, whenever he would walk in the desert outside of his hometown of Mecca, Muhammad (ﷺ) would sometimes hear the voice of that hidden spirit calling out to him, causing him to run back to the safety of his home. (See introductions to chapters 73 and 74.)

When he again told his wife's cousin Waraqah about this continuing phenomenon, he urged Muhammad (ﷺ) to stay and listen and report back to him with what he heard.

Accordingly, one day Muhammad (ﷺ) stood his ground when he heard the voice again during one of his walks in the countryside. When the voice called out his name, Muhammad (ﷺ) said, "Here I am."

Then the voice commanded him to repeat that there was only One God and that he, Muhammad (ﷺ), was the Messenger of Allah. After Muhammad (ﷺ) had done so, then the voice commanded him to recite yet further a new set of phrases, which were the verses of this chapter below. (Wahidi)

In the Name of Allah,
the Compassionate, the Merciful [1]

Praise be to Allah, Lord of All the Worlds; *
the Compassionate, the Merciful *
and Master of the Day of Judgment. [2-4]

To You alone do we offer service
and to You alone do we look for aid. [5]

Guide us on the straight path: *
the path of those whom You have favored,
not of those who've earned Your anger,
nor of those who've gone astray. [6-7]

15

Şekil 15: Yahya Emerick Örnek Meal

Fatiha Suresin hakkında ön bilgi verilerek ayetlerin tercümesi verilmiştir. Kullanılan görsel metin ile uyum arz etmektedir.

Bu meâl çalışması hakkında detaylı bilgiler için bkzn.²⁷⁹

Yine İngilizce hazırlanmış olan son derece başarılı bulduğumuz bir tefsir çalışmasından örnekler vermek istiyoruz. "The Clear Quran Tafsir for Kids" ismiyle

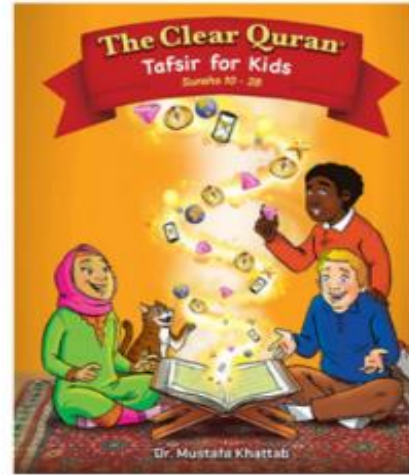
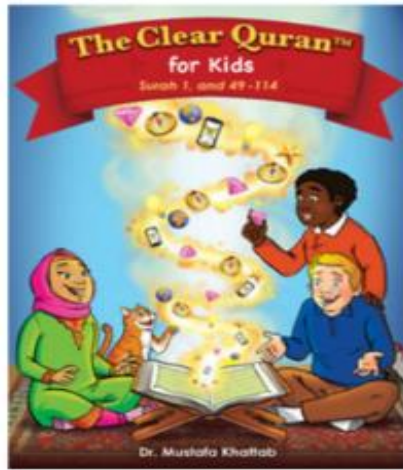
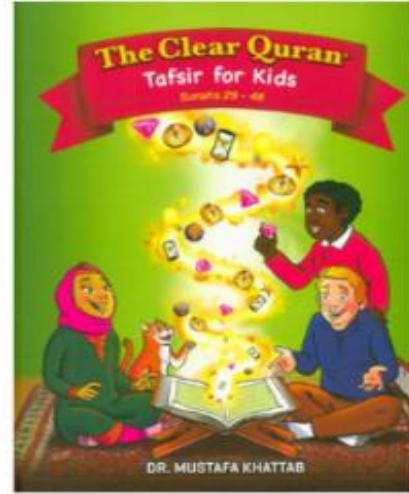
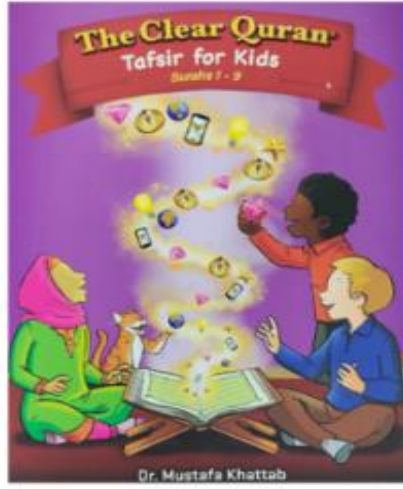
²⁷⁹ Ersin Kabakçı, "Çocuk-Merkezli Kur'ân Meâli Yazımı Mümkün mü? The Meaning of the Holy Qur'ân for School Children Adlı Meâl Çalışması Özelinde Bir İnceleme", *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (Haziran 2023), 103-138.

Dr. Mustafa Khattab tarafından hazırlanmış²⁸⁰ ve dört ayrı kitaptan oluşan bu eser kanaatimizce alanındaki ender eserlerden biridir. Özellikle çocuklar için tasarlanmış Kur'ân tercümesi, benzersiz özellikler taşımaktadır. Yazar, zor kelimeleri bulmak ve bunları aynı anlama sahip kolay kelimelerle değiştirmek için öğrencilerden oluşan bir ekiple çalıştığını bildirmiştir. Değiştirilemeyen kelimeler için de çeviride kullanılan terimlerin yer aldığı bir sözlük eserde mevcuttur. Çevirinin doğruluğunu sağlamak için İslami ve devlet okullarındaki profesyonel editörlerden nitelikli öğretmenler sürece dahil edilmiştir. Çevirinin erişilebilir olmasını amaçlayan yazar, ayrıca görsel yoldan öğrenmenin çoğu insan için etkili olduğunu belirtmiş ve dersleri basit çizimlerle özetlemek için El-Ezher Üniversitesi'nde bir öğrenciyken yaşadığı deneyimlerden yararlanmışır. Kitap İslamî değerlere uygun olarak yazılmışır. Peygamberlerin veya Sahabilerin herhangi bir temsilini içermez.

Bu çevirinin amacı öğrencilerin Kur'ân'ı daha kolay anlamalarını, özümsemelerini ve günlük hayatlarıyla ilişkilendirmelerini sağlamaktır. Her bölüm temaya göre bölünmüştür, böylece öğrenciler pasajları okurken veya ezberlerken tam olarak nereden başlayıp nerede duracaklarını bilirler. Türkçe dilinde de hazırlanmasını umduğumuz eserden bazı sayfalar şu şekilde.²⁸¹

²⁸⁰ “The Clear Quran Tafsir for Kids Surahs (1-9, 10-28,29-48, 49-114) with Arabic Text Hardcover Collection”, *Darussalam* (Erişim 29 Şubat 2024).

²⁸¹ Khattab, *The Clear Quran Tafsir for Kids*.

Şekil 16: Mustafa Khattab Kapak Resimleri

950 YEARS OF INVITING TO ISLAM

5. He said, "My Lord! I have surely called my people by night and by day, 6. but my calls only made them run farther away. 7. And whenever I invite them so You can forgive them, they press their fingers into their ears, cover themselves with their clothes, keep denying, and act very arrogantly. 8. Then I definitely called them openly, 9. and I surely invited them 'to the faith' publicly and privately, 10. saying, 'Ask your Lord for forgiveness; He is truly Most Forgiving. 11. He will shower you with a lot of rain, 12. supply you with wealth and children, and bless you with gardens as well as rivers. 13. What is the matter with you that you do not show proper respect to Allah, 14. when in fact He created you in stages 'inside your mothers'? 15. Do you

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا
 ٥ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ٦ وَإِنِّي
 كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أُصْغِعُهُمْ
 فِيْٓ أَذَانِهِمْ وَأَسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا
 وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ٧ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ
 جَهْرًا ٨ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ
 إِسْرَارًا ٩ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ
 كَانَ غَفَّارًا ١٠ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ
 مِدْرَارًا ١١ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيُنِينَ
 وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ
 أَنْهَارًا ١٢ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ١٣
 وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ١٤ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ

truly sent to you with a clear warning: ۱. worship Allah 'alone', fear Him, and obey me. ۲. He will forgive your sins, and leave you to enjoy life until the time set for you. Certainly when the time set by Allah comes, it cannot be delayed, if only you knew!¹

- 1 They are told that they have two scenarios to choose from:
 1. If they obey Allah, they will be blessed with a long life.
 2. But if they continue to disobey him, then their life will be cut short.

يَقُومُ إِلَيَّ لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝ أَنْ أَعْبُدُوا
 اللَّهَ وَأَتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا ۝ يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ
 ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ
 إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ
 تَعْلَمُونَ ۝

SIDE STORY

A 5 year-old boy asked his mom, "Where did I come from?" The surprised mom struggled to come up with an answer that made sense. She said, "One night before I went to bed, I got some sugar from the kitchen and put it under the carpet in the living room. Then the miracle happened and I found you in the morning under the carpet. Now you know why you are so sweet—because you are made of sugar!" The kid was amazed by this simple experiment, so he decided to try it before he went to bed that night. He got some sugar from the kitchen and put it under the carpet. Sure enough, he didn't find a baby in the morning—instead

he found 3 big cockroaches! He ran to his mom and woke her up, telling her that his experiment went terribly wrong and all he got was 3 big cockroaches. His mom asked in shock, "I didn't know we had cockroaches in the house. Did you kill them?" He answered, "How can I kill my own kids!"

WORDS OF WISDOM

Allah says in the Quran (16:78) that he brought us out of the wombs of our mothers while we knew absolutely nothing, then He gave us the ability to observe and think. Kids learn by asking questions about Allah and the world around them, including how they were created. The Quran talks about how humans are created in a simple and logical way. For example, according to verses 17-18 of the following passage, Allah says that He created us like plants coming out of the earth, then the seeds go back into the earth before coming back to life.

SURAH
71

NOAH

NUH | نُوحٍ

LEARNING
POINTS

- Prophet Nuḥ ﷺ invited his people to Islam for 950 years.
- He called them one by one and in groups, secretly and publicly, using logic to prove that Allah is the only Creator and He is the only One Who deserves worship.
- However, most of his people refused to believe in his message. So they were destroyed by a horrible flood.

WORDS OF WISDOM

Although Prophet Nuḥ ﷺ invited his people to Islam for 950 years, only a few of them believed in his message. In comparison, Prophet Muḥammad ﷺ worked for only 23 years, but he ﷺ will have the largest number of followers on Judgment Day. (Recorded by Imam Al-Bukhari & Imam Muslim) Still, both Nuḥ ﷺ and Muḥammad ﷺ have been honoured by Allah. Both are loved by Muslims. Both have *surahs* of the Quran named after them. Both are among the top 5 prophets of Islam, along with Ibrahim ﷺ, Musa ﷺ, and 'Isa ﷺ. And both will be in the highest places in *Jannah*. In Islam, Allah gives us the reward based on our effort, not the results.

NUH INVITING TO THE TRUTH

In the Name of Allah—
the Most Kind, Most Merciful

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

1. Surely We sent Nuḥ to his people 'and said to him', "Warn your people before a painful punishment comes to them."
2. Nuḥ announced, "O my people! I am

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ
مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ١ قَالَ

2.4.2. Bazı Meâl ve Çeviriler Üzerine Bir Eleştiri

Kur'ân-ı Kerîm'in tercümelerine “meâl” denmesinin temel sebebi, bu kavramın “bir kelimenin başka bir dile kesin ve bütün anlamlarını ihata etmiş haliyle tercümesinin, mümkün olmaması” anlamında kullanılmakta olmasıdır. Bundan anlaşılacağı üzere Kur'ân'ın tamamen aktarılmasının mümkün olamayacağı düşüncesi tercümelerin meâl olarak adlandırılmasına yol açmıştır.²⁸³ Çeviriyi yapanların durumu bu işte ki en önemli meselelerden biridir. Zira çeşitli nedenlerle, (çevrilen metindeki kelimelerin anlamını pekiştirmek, kendi anlayışlarını dikte etmek, anlatım bozuklukları, hedef dilde kaynak dildeki kelimenin tam karşılığını tespit edememek vs.) parantez içinde eklemeler yaparlar. Dolayısıyla Kur'ân'ın tercümelemleri aslında mütercimlerin semantik, kelime dağarcığı, gramer ve dil hakimiyeti vb. temellerine dayanmaktadır. Ortaya çıkan eser de onların Türkçe-Arapça konusundaki bilgilerini ve ustalıklarını yansıtmaktadır.²⁸⁴ Bu açıdan ele aldığımız da meâllerin farklılığının olması çok doğaldır.

Dini anlamaya ve yaşamaya niyet edenlerin belki de en çok baş vuracakları ve en çok faydalanacakları eserler Kur'ân tercümeleridir. Arapça bilmeyen Müslümanlar için Kur'ân okumanın çok önemli bir yeri vardır. Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup anlamak her Müslümanın görevidir. Ayrıca Kur'ân'ı okumak, Kur'ân üzerinde düşünmek de bir emirdir:

“Neden Kur'ân'ın anlamını iyice düşünmüyorlar? Yoksa kalpleri mi kilitli?”²⁸⁵

“Onlar hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünüp anlamaya çalışmazlar mı? Eğer o Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı mutlaka onda birçok çelişkiler bulurlardı.”²⁸⁶

²⁸³ Esra Akman, “Çeviribilim ve Tefsîr Bilimin Disiplinlerarası İlişkisi”, *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi* 1/9 (16 Nisan 2017), 232.

²⁸⁴ Akman, “Çeviribilim ve Tefsir Bilimin Disiplinlerarası İlişkisi”, 232.

²⁸⁵ Muhammed 47/24

²⁸⁶ Nisâ 4/82

“Eğer biz onu Arapça olmayan bir dilde olan bir Kur’ân kilsaydık, herhalde derlerdi ki: 'Onun ayetleri açıklanmalı değil miydi? Arap olana, Arapça olmayan bir dil mi?' De ki: 'O, iman edenler için bir hidayet ve bir Şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o (Kur’ân), onlara karşı bir körlüktür. İşte onlara (sanki) uzak bir yerden seslenilir.’”²⁸⁷

Ayetlerden de anlaşılacağı gibi, Kur’ân-ı Kerîm, dönemin Arap toplumuna vahyedildiği şekliyle açıkça anlaşılın ve öğüt alınsın için gönderilmiştir. Allah'ın öğüt alabilmemiz ve düşünebilmemiz için bize indirdiği ilahi kitabını, anlamadığımız bir dilde okumak, ondan alacağımız faydayı eksiltecektir. Arapça bilmeyenlerin Kur’ân-ı Kerîm'i orijinal dilinde okuması, onların ayetler üzerinde dikkatli düşünmelerine, manalarında tefekkür etmelerine engel olur. Bu nedenle Kur’ân-ı Kerîm'i tercüme etmek ve okumak çok gerekli ve esaslı bir iştir. Kur’ân tercümesi yapacak tefsir bilim adamları veya tercümanlar, Kur’ân tercümesi yaparken tercüme biliminin yöntem ve teorilerinden faydalanmalıdır. Ayrıca Kur’ân tercümesi teorisi gibi yeni paradigmalara ve yöntemler oluşturmaya çalışmak da gereklidir.²⁸⁸

Kur’ân-ı Kerîm'i incelediğimizde, onun çok yönlü konuları içerdiğini ve her ayette, kıssada, başka bir konunun önem kazandığını görürüz. Kur’ân'ın bu işlevselliği tercümanda yeni bir donanım gerektirir. Bunun için çevirmenin iyi bir anlayışa, çeşitli alanlarda keskin bir kavrayışa ve uzmanlığa, bir nükteyâta, özgür düşünme yeteneğine ve Kur’ân'ı derinlemesine okuma, mânâlandırma ve düşünme özelliğine sahip olması gerekir. Ayrıca Kur’ân'da bahsedilen inanç, ibadet, ahlak, tarih, yaratılış ve evren gibi konularda da yeterli bilgiye sahip olunması gerekmektedir.²⁸⁹ Zira Kur’ân; modern bilimlerin yanı sıra tarihi, kültürel, dilsel, toplumsal vb. birçok konuyu bünyesinde bulundurmaktadır. Bu sebeple tercüme faaliyetlerinde disiplinler arası bir çalışma yapmanın zorunluluğu kaçınılmazdır.

Güncel meâl ve tefsirlerin; konuşma dilinin anlam diliyle birlikte geliştiği göz önüne alındığında, ortalama olarak her on yılda bir gözden geçirilmesi gerekmektedir.

²⁸⁷ Fussilet 41/44

²⁸⁸ Akman, “Çeviribilim ve Tefsir Bilimin Disiplinlerarası İlişkisi”, 242.

²⁸⁹ Akman, “Çeviribilim ve Tefsir Bilimin Disiplinlerarası İlişkisi”, 242.

Yeni nesil için anlaşılmasının zor olduğu ve on yıllardır yazılı anlamlar için kullanılan dilin bu eserlerde kısmen korunduğu yadsınamaz. Birçok meâlde “zât, mevcudât, mücrim, ahkâm, kemâl... vb.” gibi kavramların ne kadar sık kullanıldığına şahit olmaktadır. Oysa bu kavramların artık yeni nesil güncel kullanılan dilde maalesef bir karşılığı olamamaktadır. Fakat ısrarla kullanıma devam edilmesi tercümenin hedefe aktarılması önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Şimdi burada Tâhâ suresi 15. Ayeti celilenin farklı meâllerde nasıl anlamlandırıldığına bir bakalım:

- "*Kıyamet mutlaka gelecektir. Herkes işlediğinin karşılığını görsün diye, neredeyse onu gizleyecek (geleceğinden hiç söz etmeyecek)tim.*" (Diyanet İşleri Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâli)

- "*(Kıyamet) Sa'at(i) mutlaka gelecektir. Herkesin, peşinde koştuğu işlerle cezalanması için, neredeyse onu gizleyeceğim.*" Süleyman Ateş Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli

- "*Çünkü o saat şüphesiz gelecektir. Ben onu (n vaktini) hemen açıklayacağım geliyor ki herkes neye çalışıyorsa kendisine onunla mukabele edilmiş olsun.*" Hasan Basri Çantay Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm

- "*O (Son) Saat mutlaka gelecektir. Herkese, peşinde koştuğu şeyin karşılığı verilsin diye neredeyse onu (kendimden bile) gizleyeceğim.*" Mehmet Okuyan Kur'ân Meâl-Tefsir

- "*Herkese uğraştığının karşılığı gösterilsin diye, zamanını neredeyse kendimden bile gizli tutacağım kıyamet mutlaka gelecektir.*" Bayraktar Bayraklı Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Meâli

Görüldüğü üzere burada hâsâ Allah'ın iradesinde bir zeval varmış gibi anlamlara gelen kelimeler tercih edilmiştir. Meâlleri okuyan bir kişinin Allah'ın kıyamet saatini açıklamakla açıklamamak arasında belirsizlikte kaldığı gibi bir evhama kapılması kaçınılmazdır. Burada kullanılan “neredeyse, açıklayasım geliyor, hiç söz

etmeyecektim...” gibi kelimeler insanlara mahsus durumlarda kullanılan, yerine göre acziyeti yerine göre pişmanlığı ya da bazen de “iş işten geçti artık yapacak bir şey yok” gibi anlamları barındıran terkiplerdir. Aslında burada “mübalağa” dediğimiz bir söz sanatı mevcutken bu şekilde çevirilerin yapılmış olması mananın derinliğine ve vecîzliğine gölge düşürmektedir. Oysa ayetin Büyük Kur’ân Tefsiri adlı eserde açıklaması şu şekildedir.

“*Ahfeş'e göre bu ayetin ikinci cümlesinin mânâsı; “onu gizlemeyi irade ediyorum” demektir. Vahidi ve tefsir alimlerinin çoğuna göre, “neredeyse onu kendi nefsimden gizleyecektim” demektir. Bu, Said bin Cübeyr, Mücahid ve Katade'nin yorumudur. El-Muberrred bu ayetin ikinci cümlesinin Arapların hitap etme âdeti üzerine geldiğini söylemiştir. Araplar bir şeyi gizlemek istediklerinde “onu nefsimden dahi gizledim” derler. Yani hiç kimseyi ona muttali kılmadım demek isterler. Ayetin mânâsı; “Cenab-ı Hak Kıyameti gizlemekte çok titiz davranıyor” demektir. Kur’ân'ın ilk muhatapları olan Arapların en beliğ tanıdığı bir tarzda onu zikretmiştir. Said bin Cübeyr'den şöyle rivayet edilmiştir: “O gizlemek mânâsını ifade eden –“Uhfîha” fiilini, açıklamak mânâsını ifade eden “Ahfaha” tarzında okumuştur”. Ayetin hulâsası “Kıyamet'i gizlemekte mübalâğa etmeye yaklaştım. Onu tafsilen bildirmedığım gibi mücmelen de bildirmemeye yaklaştım” demektir. Fakat burada yaklaşmak mecazdır. Nitekim Ebu Hayyan böyle demiştir. “Ben onun muayyen vaktini gizlemeyi irade ediyorum” mânâsını da ifade edebilir. Bazı kıraatlarda “Onu sizler için nasıl belirteceğim?” fazlalığı vardır. Abdullah'ın Mushaf'ında “Onu bir mahlûk nasıl bilecektir?” şeklinde bir fazlalık vardır. Ve bu daha önce de söylediğimiz gibi Arapların adeti üzerine cari olmuştur. Onlardan biri bir şeyi çok gizli tuttuğu zaman “Onu nerdeyse nefsimden gizleyecektim” der.”²⁹⁰*

Ayetin çevirisini bu metinden hareketle Lafzî tercüme kaygısı taşımadan, yaşayan bir Türkçeyle, okuyan zihinlerde herhangi bir kapalılığa ya da anlam karmaşasına mahal bırakmadan çevirmek pek tabii mümkündür. Şöyle ki;

²⁹⁰ Ali Arslan, *Büyük Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri 16 Cilt Hulasatü’-t-Tefasir* (Arslan Yayınları, ts.).244/5.

“Kıyâmet mutlaka kopacaktır. Ancak herkese dünyada yapıp ettiklerinin karşılığının en âdil biçimde verilmesi için onun vaktini gizli tutuyorum.”²⁹¹ Ya da

- "Çünkü, zamanını gizli tutmuş olsam da herkese, (hayattayken) peşinden koştuğu şeylere göre hak ettiği karşılık verilebilsin diye, Son Saat mutlaka gelecektir.”²⁹²

Görüldüğü gibi manayı hedefe aktarma önceliği taşıyan çeviriler çok daha anlaşılır ve açıktır. Hem yetişkinler için hem de Kur’ân’la yeni tanışan kimseler için herhangi bir belirsizlik veya kapalılık taşımamaktadır. Tabi ki bu sade dil kullanımı Kur’ân’ın bütün mukaddesatı göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Zira böyle hassas bir konuda saygı da kusur etmek kesinlikle kabul edilemez.

2.5.ÇOCUKLAR İÇİN MEÂL VE TEFSİR ÇALIŞMALARI

2.5.1.Metinlerin Hazırlanması Aşaması

Çocuklar ebeveynlerine ve diğer yetişkinlere göre birçok ek yolla öğrenirler. Ayrıca, olaylar arasında geçişte şimdiki zamanda olma konusunda bir huşu ve merak duygusuna sahiptirler. Yetişkinler bunu gün geçtikçe genellikle kaybeder.²⁹³ Psikolojik olarak düşünmek zihinsel anlamda sembollerini arka arkaya sıralayarak harekete geçme durumudur ve zihinsel gelişim evrelerine baktığımızda bu düşünme aktivasyonunun semboller aracılığıyla en çok çocukluk döneminde parladığını söylemek mümkündür.²⁹⁴ Çocuklar için hazırlanmış eserler, onların keyifli ve yararlı zaman geçirmelerini sağlama gibi özellikleri dışında, kişilik gelişimlerini sağlama açısından da büyük önem arz eder. Kitap aracılığıyla çocuklar içinde yaşadıkları dünya hakkındaki bilgilerini geliştirdikleri gibi kendi hayal dünyalarını, iletişim becerilerini, karakterlerini, manevi ve ahlaki yönlerini de geliştirip büyütürler.

²⁹¹ Ömer Çelik (ed.), *Hakk'ın Daveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri 5 Cilt* (Erkam Yayınları, 2013).188.

²⁹² Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı / Meâl-Tefsir (Büyük Boy Mushafı)*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İşaret Yayınları, 2017).265.

²⁹³ Marcia J Bunge, “Religious Understandings of Children”, (ts.), 89.

²⁹⁴ Ömer Demir, “Kur’ân Öğretiminde Temel Boyutlar”, 286.

İçinde buldukları toplumun eserlerinden mahrum büyüyen çocuklar, bizim toplumsal gerçeklerimizi görmezden gelir ve farklı kültürlerden etkilenirler. Ulusal kimliğin unsurları çocuklarımızın okuduğu, duyduğu, gördüğü her şeyde yer almalıdır.²⁹⁵ Bu faktörler dikkate alınmazsa, gelecek nesiller tamamen taklit edilmiş bir kültürü, kendi kimlikleri zannederek bunun etkisi altında yetişecektir.

Bir çocuk kitabının sahip olması gereken dış biçim kriterleri çocuklara yönelik edebi eserlerde ve ilgili yayınlarda şu şekilde sıralanmıştır:

Boyut: dikdörtgen veya kare şeklinde kitaplar için; Çocuğun bilişsel ve gelişim seviyesine göre 16x23 cm ölçülerinde olması uygun kabul edilir. Ayrıca kitap kolayca taşınabilir olmalıdır.

Kapak / ciltleme: Kitabın kapağı üzerindeki resimler, yazı şekilleri ve başlık içeriği, ilgi çekici ve konuyla bütünleşik olmalıdır.

İç kapak metnin içeriğine uygun olarak resimli olmalıdır; kapak kitapta yer almalıdır. Ayrıca eserin basım numarası iç kısımda görünmelidir. Dayanıklılığını artırmak uzun ömürlü kullanımını sağlamak amacıyla ciltlemede iplik, zımba ve yapıştırıcı gibi güçlendirici unsurlar aynı anda kullanılmalıdır.

Fotoğraflar: Kitap resimli olmalıdır; iç düzeni anlaşılır cazip ve akıcı olmalıdır. Görseller temaya uygun, göz yormayan, gereksiz teferruatlardan arındırılmış, gerçekçi, yumuşak, ilginç, çerçeve içinde, özen gösterilmiş ve görseli tamamlayıcı nitelikte olmalıdır. Ayrıca görsellere özel inceleme metotları uygulanmak suretiyle değerlendirilmesi yapılmalıdır. Görseller sayfanın en uygun kısmına yerleştirilmelidir.

Harfler: Yazının puntosu ilkokul 1. 2. ve 3. sınıf kademelerinde eğitim gören çocuklar için 12 puntodan büyük olmalıdır. 4. ve 5. Sınıf kademelerinde eğitim gören çocuklar için ise 10 puntoluk harfler kullanılmasında bir sakınca yoktur.

²⁹⁵ Yılmaz, *Çocuklara Meâl ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meâl ve Tefsiri*, 47.

Dil, biçim ve üslup: Eserin dili ağdalı kelimelerden arındırılmış ve anlaşılır olmalı, metnin beyan edilmesi etkileyici olmalıdır. Paragraflar ise 3 ila 5 cümleyi geçmemeli, kelimeler çocuğun gelişimine katkı sağlayacak şekilde olmalıdır. Eserlerde kullanılan bilinmeyen kelimelerin sayısı gelişimsel olarak çocuğun durumuna uygun; çocuğun dünyası ile ilişkili olmalıdır. Ayrıca kitap imla ve işaretler açısından mükemmel olmalıdır. Kelime bilgisi güncel olmalıdır; eski kelimeler ve karmaşık ikilemeler kullanılmamalıdır. Eser içerisinde bulunan yabancı kökenli kelimelerden mümkün mertebe arındırılmış olmalı şayet yabancı kelime kullanılmak zorundaysa bu ibareler aslında uygun olarak yazılmalıdır. Yabancı kelimelerin (varsa tabi) açıklaması mutlaka verilmelidir. Yabancı deyimler ve atasözleri açık bir Türkçeye ifade edilmelidir. Ters cümleler kullanılmamalıdır; sözcükleri yalnızca orijinal yani ilk anlamıyla kullanılmalıdır. Cümleler bir özne, bir yüklemden oluşmalıdır. Bileşik ve karmaşık cümleler olmamalıdır. Ayrıca argo ve mecazi ifadeler kesinlikle olmamalıdır.²⁹⁶ Çocukların zihinsel ve bilişsel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak hazırlanan eserler büyük bir titizlikle incelenmelidir. Çünkü insan hayatında çocukluk dediğimiz evre çok kısa bir zaman dilimini kapsamasına rağmen etkilenmek hatta şekil alıp biçimlenmek açısından en uygun dönemdir. Bu sebeple iç yapısal ve dış yapısal anlamda çocuk edebiyatı alanında verilen tüm eserler büyük bir özveri ve hassasiyetle hazırlanmalıdır.

2.5.2. Metinlerin Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Kur'ân tefsirleri İslami ilimlerde temel araştırma konularından biridir. Tefsirler, yüksek düzeyde ilmî bilgi ve araştırma gerektiren eserlerdir. Bir tefsir eseri üretmek için dil, tarih, fıkıh ve kelamın birçok dalında ileri seviyeler de bilgi sahibi olmak gerekir.²⁹⁷

Çocukların okudukları kitapların dini kimliklerinin oluşmasında büyük etkisi vardır. Eserde kurgulanan olaylar, olayların kahramanları, üslup ve kitabın diğer

²⁹⁶ Candemir Dem, "TÜBİTAK Çocuk Kitaplığı Dizisindeki Kitapların Dış Yapısal ve İç Yapısal Olarak İncelenmesi", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2006), 15.

²⁹⁷ Abdullah Aygün, "Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri: Some Inconsistencies And Its Reasons In Tafsir Books.", *Journal of International Social Research* 11/55 (Şubat 2018), 945-958.

unsurları çocukta iz bırakarak onun kişilik gelişimini etkiler. Bu nedenle çocukların yaş seviyeleri, gelişimsel özellikleri ve bilişsel durum/ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanan kaliteli kitaplar büyük ölçüde önem arz etmektedir. ²⁹⁸Söz konusu çocuklar için tefsir metinleri olduğunda, içerik üslup ve biçimin daha büyük bir hassasiyetle hazırlanmasının önemi büyüktür. Mevcut eserler incelendiğinde bu konunun göz ardı edildiği, tefsir metinlerinin ötesinde meâl çalışmalarında bile ciddi eksikliklerin olduğu gözlemlenmektedir.

Tam detaylarına erişememiş olsak da dört başı mamur bir çocuk tefsirinin Yurtdışında bulunduğunu söylememiz mümkündür. Bir internet sitesi haberinde "Hollanda'da ilk defa çocuklar için Hollandaca Kur'ân-ı Kerîm tefsiri hazırlayan ilahiyatçı yazar Abdulvahid Van Bommel, "Çocuklara verdiğim derslerdeki edindiğim tecrübe ile çocukların sadece Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleme yerine onu anlamaları gerektiğini düşündüm. Anlayarak okusunlar ki kendi hayatlarında bunu uygulamaya koysunlar." dedi." şeklinde bilgi paylaşımı yapılmış fakat detaylara yer verilmemiştir. ²⁹⁹

Diğer inançlarda çocuklar için kutsal kitap kültürü oluşturulurken bizden daha hızlı ve kaliteli bir imaj ortaya çıkmaktadır. Özellikle Hıristiyanlıkta, 6-12 yaş arası çocuklar için hazırlanmış basılı veya dijital çocuk İncilleri bulunmaktadır. Bu İnciller, konularının yetişkinler tarafından okunduğu dizin dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca Her yaşa uygun olarak özenle tasarlandığını ve içeriğinde kullanılan stilin çocukların bilişsel düzeyleri dikkate alınarak özenle seçildiğini görmemiz mümkündür. ³⁰⁰ Ayrıca Telefon/tablet için "Kutsal Kitap Hikayeleri" adlı uygulama seçeneğini incelediğimizde, Müslüman kullanıcılardan gelen çok ilginç yorumlar ilgimizi çekmiştir. Herhangi bir dini isim belirtilmediği için, bu uygulamayı çocuklarına indiren Müslümanların; kutsal kitabımız olan Kur'ân'dan kıssalar olarak değerlendirdikleri ve bu sebeple indirdikleri görülmektedir. Tek başına bu durum bile bu alandaki ihtiyacı ve bunun karşılanmaması durumunda ortaya çıkacak tehlikeyi

²⁹⁸ Sümeyra Karatoprak, *Okul Öncesi Dönem İnanç Temalı Çocuk Kitaplarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Ann Arbor, United States, Master's, 2021).91.

²⁹⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/hollandada-cocuklar-icin-Kur'an-ı-Kerim-tefsiri-/857675>

³⁰⁰ Bilecik, Sümeyra. "Bir Din Eğitimi Materyali Olarak Çocuk İncilleri." *Marife* 14.1 (2014): 9-30.

göstermektedir. Yahudilik için de aynı çalışmaların olduğunu, resimli Tevrat gibi eserlerin hazırlandığını söyleyebiliriz.³⁰¹

Sonuç olarak; bizdeki bu eksikliği gidermek için derhal çalışmalara başlamak büyük bir önem arz etmektedir. Çocuklar için hazırlanacak bir tefsir, tefsir akademisi, pedagoji, psikoloji, din eğitimi ve çocuk edebiyatı gibi parçalar uzman görüntüler içermelidir. Metinler, bu disiplinleri birleştirici bir bakış açısıyla oluşturulmalıdır. İçerik kullanılırken çocuklara yönelik bilgiler ve tavsiyeler ön planda olmamalıdır, sıcak ve samimi bir şekilde sunulmalıdır. Çocukları heyecanlandıran maceracı bir dille yaklaşılmalıdır. Tefsire konu olacak doğruların seçimi, hedeflenen yaş gelişimi ve bilişsel özelliklere uygun bir şekilde işlenmelidir. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat fakültelerinin iş birliğine ihtiyaç duyulmaktadır.

³⁰¹ https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/90389almanyada_50_yil_sonra_cocuklar_icin_tevrat_basildi.html, [07.06.2021].

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. İBRAHİM ÖZELİNDE ÇOCUKLARA TEFSİR DERSLERİ

Araştırmamızın bu bölümünde Kur'ân'dan seçmiş olduğumuz, Hz. İbrahim'den bahseden bazı ayetlerin çocuklara yönelik tefsir metnini kronolojik bir düzlemde oluşturmaya çalışacağız. Belirtmek gerekirse “tefsir ilmi ve usulünü çocuklara verme yöntemi”yle ilgili kısma girmeden başlığımıza sadık kalarak direkt “örnek bir tefsir metnini verebilmek” üzerinden konu aktarılacaktır. Muhatap kitlemizin 8-12 yaş arası okul öğrencileri olduğu varsayılmaktadır. Örnek tefsir metni çalışmamızdan önce Hz. İbrahim'in vasıfları ve yaşantısı hakkında kısa bir ön bilgilendirme yapılması yerinde olacaktır.

3.1.HZ. İBRAHİM (AS.)

Yüce Allah tarafından gönderilen semavî dinlerin hepsinde ve tüm zamanlar için tarih sahnesinde önemli bir makamı olan Hz. İbrahim gıyabında duayla, cömertlikle, sevgiyle ve rahmetle anılan bir elçi olmuştur.³⁰² Çünkü o kendini ibadete, ihlasla kulluk yapmaya ve Allah'ın birliğine dair cihada adanmış, inandığı değerler ve din uğruna kendini nasıl feda edeceğini bilmiş ve bu yolda gerekeni anlık düşünmeden fiiliyata dökmüştür.³⁰³ Hz. İbrahim'in hayatı, Rab için bir fedakarlık zinciri olmuş ve eylemleriyle, kendisinden sonraki insanlığa çok çarpıcı bir samimiyet ve Allah sevgisi timsali bırakmıştır. “*Peygamberlerin Babası* ” statüsü verilerek, makamı ve hatırı yüceltilmiştir. Bununla birlikte kıyamete kadar hükmü sürecek olan son peygamber Hz. Muhammed dahil bütün peygamberler onun soyundan gelmiştir.

Hız. İbrahim'in İsmail ve İshak isminde iki çocuğunun olduğu kesin delillerle bilinmektedir. Hız. İshak'ın, İsrail lakaplı Yakup adında bir oğlu olduğu ve diğer İsrailoğullarının kabilelerinin ona dayandığı tarih araştırmacıları tarafından tespit edilmiştir. Bu kavimlerden pek çok peygamber gelmiş ve Hız. Meryem oğlu Hız. İsa ile

³⁰² Fatma Aygün, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'de Hız. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı, PQDT - Global* (Turkey: Marmara Üniversitesi (Turkey), Master's, 2006) (ProQuest Dissertations & Theses Global (2564459067)), 86.

³⁰³ Mehmet Aydın, “Hız. İbrahim (a.s.)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1-2 (Haziran 1981), 547.

bu zincir son bulmuştur. Hz. İbrahim'in en büyük oğlu Hz. İsmail, Hz. Muhammed'in ve Arapların atasıdır. Hicaz Araplarının soyu Hz. İsmail'in oğulları “*Nabit ve Kayzar'a*” dayanmaktadır.³⁰⁴

Tarihçiler Hz. İbrâhim'in yaşadığı dönemle ilgili ciddi araştırmalarda bulunmuş ve M.Ö. 2000'li yıllardan kalma bir tarih üzerinde mutabık kalmışlardır. İbrahim peygamberin doğup yetişkinlik çağlarını yaşadığı Ur şehrinin nüfusunun o dönemde 250.000 ya da 500.000 kişi arasında olduğu da tahmin edilmektedir.³⁰⁵ Bu kasaba bölgede bilinen önemli bir ticaret merkezlerinden biriydi ve mühim yolların kesişme noktasında bulunuyordu. Bu döneme ait araştırmalar, bölge halkının materyalist bir zihniyete sahip olduğunu göstermektedir. Zira bölge sakinlerinin en büyük amacı mal toplamak ve lüks içinde yaşamaktı. Bununla beraber faiz oranları çok yüksekti ve insanlar gelirlerine göre sınıflara ayrılmaktaydı. En üstte yöneticiler, memurlar ve rahipler bulunurken, alt sınıfta köleler ve zayıf/fakir halk yer alıyordu. Materyalist bir zihniyetin doğal sonucu olarak putperestlik hayatın her kesimine yayıldığından, şehrin kalıntılarında bulunan yazıtlarda 5.000 adet tanrının adının bulunduğu söylenmektedir.³⁰⁶ Tüm bu malumat bizlere Hz. İbrahim'in yaşadığı dönemde ne büyük bir imtihan ve güçlüklerle maruz kaldığının esintilerini vermektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de; kendisine yüce Allah tarafından Tevrat inzal edilen Hz. Mûsâ'ya “*Allah'ın konuştuğu kişi*” manasına gelen “*Kelîmullah*” sıfatı, kendisine İncil kitabı inzal edilen ve Allah'ın sonsuz kudretiyle babasız olarak dünyaya gelen Hz. İsâ'ya da “*Rûhullah*” sıfatı verilmiştir.

Hz. Muhammed'e “*en sevgili*” manasında “*Habîbullah*” denildiği gibi Hz. İbrâhim'e de “Allah'ın dostu” anlamına gelen “*Halîlullah*” sıfatı layık görülmüştür.³⁰⁷ Onun bu unvanı almasının en temel nedeni, başkalarına iyilik yaptığında ve sevgisinde samimi olduğunda karşılığında hiçbir şey beklememesidir. Karşılığında hiçbir şey beklememek, bir şeyleri içinden geldiği için yapmak, samimiyetle, dolayısıyla imanla yakından bağlantılıdır. Tam bir ihlas/samimiyet hali ise, bireyin; işlemiş olduğu

³⁰⁴ Aydın, “*Hz. İbrahim (a.s.)*”, 547.

³⁰⁵ Adem Yılmaz, *Kur'ân'da Hz. İbrahim Kıssasında Bulunan Temel Duygular ve Bunların Yönetimi* (İstanbul Sabahattin Zaim üniversitesi, Yüksek lisans Tezi, 2020), 10.

³⁰⁶ Yılmaz, *Kur'ân'da Hz. İbrahim Kıssasında Bulunan Temel Duygular ve Bunların Yönetimi*, 10.

³⁰⁷ Cüneyt Gökçe, “*Tahkikî İman Arayışında Hz. İbrahim Örneği*”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Aralık 2020), 276.

hayırların, sevapların bile vesilelerinin yine Allah tarafından verildiğini bilmekle mümkündür. Bununla birlikte samimiyetin diğer boyutu, Allah'tan başkasına asla boyun eğmemeyi, O'na yakışan şekliyle asla başkasına şükretmemeyi gerektirir. Bu da aynı zamanda imanla yakından ilgilidir. Çünkü kimseden yardım veya iyilik beklememek, örtülü olarak her türlü nimetin aslında Allah'tan geleceğine inanmak anlamına gelir ki bu da iman eylemine yakın bir tutumdur.³⁰⁸ Onun yaşantısına baktığımızda yakîn imanın en güzel örneklerini görmemiz mümkündür.

Hiz. İbrahim'in ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 69 defa geçmektedir. Bununla birlikte, başlı başına uzunca bir sûre de "İbrahim" adını almıştır.³⁰⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de; diğer peygamberlerin kıssalarında olduğu gibi, Hiz. İbrahim'den bahseden ifadelerde de muhatabın söyleneni öğrenmesini "mesajı içselleştirmesini" amaçlayan bir yöntemin bulunduğunu görmek mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm'in mesaj odaklı bu tarzı nedeniyle Hiz. İbrahim'in hikayesinde, alıcılara verilmesi amaçlanan bilgi kronolojik olarak değil şematik olarak verilmiştir. Kühüne baktığımızda istenilen şey, muhatabın olayların tarihsel boyutuyla ya da mekan/şahıs bilgilerine takılmadan oradaki öğüt ve ruhla ilgilenmesi bir hisse çıkarması gerektiğidir.

3.1.1.Ev Halkı

Kur'ân-ı Kerîm, Hiz. İbrahim'i sadık, sorgulayan, çok içli bir peygamber olarak arz etmektedir. Zira bu anlamlara gelen birçok sıfat onun isminin önünde gelmektedir. Hiz. İbrahim'in annesi İslami kaynaklarda Ebyuna Nuna olarak geçmektedir. Annesinin soyu ise araştırmacılar tarafından Efraşed b. Sam'a dayandırılmaktadır.³¹⁰ İslam tarihçilerinin aktardığına göre Hiz. İbrahim'in yaşadığı dönemin tehlikeleri sebebiyle bir mağarada doğduğu görüşü yaygın bir yargıdır. Bölgenin hükümdarı zalim ve kafir Nemrut b. Kenan'ın günlerinde, birçok büyücü ve kahin, Kral Nemrut'a saltanatının başına felaketler getirecek bir erkek çocuğunun yakın bir zaman dilimi içerisinde

³⁰⁸ Gökçe, "Tahkikî İman Arayışında Hiz. İbrahim Örneği", 276.

³⁰⁹ Fatma Aygün, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'de Hiz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı, PQDT - Global* (Turkey: Marmara Üniversitesi (Turkey), Master's, 2006) (ProQuest Dissertations & Theses Global (2564459067)), 74.

³¹⁰ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l- Kebir Tabakat (11 Cilt)*, çev. Heyet (Siyer Yayınları, 2020), 46/1.

doğacağını duyurdu.³¹¹ Bunun üzerine kral, tüm kadınların ve henüz yeni doğmuş olan tüm çocukların kontrol edilmesi emrini verdi. Erkek çocukların katledilmesini emrederek krallığını korumak istedi. Fakat Nuna bint Kirinka b. Kusa'nın hamileliği bilinmediğinden Hz. İbrâhim kurtulmuştur.

Kur'ân bize Hz. İbrahim'in çocukluk ve gençlik yaşamına dair herhangi bir bilgi, hayati bir kesit vermemektedir. Daha çok O'nun tevhîd mücadelesi, muhakeme ve kavrayışı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bizim de bu minvalde kendimize bir yol çizmemizi istemektedir. Ayrıca küffara karşı mücadelesine değinilen ayetlerde onun "genç" olarak nitelendirilmesi³¹² daha erken yaşlarda peygamberlik müessesesinin gerektirdiği olgunluğa sahip olduğunu düşündürmektedir. Bu bilgiler çocukluk çağındakiler yahut genç muhataplar için son derece önemlidir.

İslami kaynaklarda put yapıcısı, astrolog ve Nemrut'un güvendiği seçkin adamlardan biri olarak kaydedilen Azer; Hz. İbrahim'in Allah'a çağrısına güzel bir üslupla ve güçlü akli delillerle karşılık vermemiş, olumsuz ve sert bir tavır sergilemiştir. Hz. İbrahim ise babasına hitaben şunları söylemiştir:

*"Babacığım, duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Hakikaten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki, seni düz yola çıkarayım; Babacığım şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a âsi oldu; Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum..."*³¹³

Davetini tatlı ve sevimli bir şekilde sunan İbrahim'e, babası Azer'in cevabı kültürüne yakışır bir şekilde onu uzaklaştırmak, taşlamak ve kovmak oldu.³¹⁴

³¹¹ Muhammed b Cerir Taberi, *Tarih-i Taberi (4 Cilt Takım)*, çev. M. Faruk Gürtunca (Sağlam Yayınları, 2023), 234/1.cilt.

³¹² Bakara 2/135; En'âm 6/79, 81, 161; Nahl 16/120-123 vs.

³¹³ Meryem 19/42-45; Ayrıca bk.; el-En'âm 6/74; eş-Şuarâ 26/70-73; es-Saffât 37/85-87; ez-Zuhruf 43/26-27; el-Mümtehine 60/4.

³¹⁴ Aygün, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı*, 87.

"*Selam sana, Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütüfkârdır...*"³¹⁵

Hız. İbrahim, babasından, kavminden ve taptıkları putlardan uzaklaştıktan sonra ailesini ve memleketini terk ederek buradan hicret etti.³¹⁶ bu hicret sadece bir diyardan başka bir diyara göç etmeyi ifade etmek anlamında algılanmamalıdır. Hız. İbrahim Allah'ın rızasını kazanmak için dini İslam'ı en güzel şekilde tebliğ edip yaşayabileceği bir beldeye gitme niyeti taşımaktadır. Bu ayrılık; karanlıklardan aydınlığa, çirkinliklerden güzelliğe, zararlardan faydaya yapılan bir göçtür. Bu manaları koruyarak her yaş seviyesine anlatabilmek ve onların da kendi iç âlemlerinde çıkarımlar yapmalarına fırsatlar verebilmek gerekmektedir. Elbette Allah onu bu ayrılıktan sonra yalnız bırakmamıştır. Ona saf ve mübarek bir nesil vermiş kıymetli eşi Sara'dan İshak'ı ve dahası İshak oğlu Yakub'u vermiştir ki ikisi de çok kıymetli peygamberlerdir.³¹⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de Hız. İbrahim'in eşlerinin hüviyeti veya eşleri arasında yaşanmış olan olaylar belirtilmez, sadece iki oğlunun isimleri zikredilir. Kurban edilmesi emredilmiş olan çocuğun ya da ilk çocuğun kim olduğu belirtilmemiştir. Müjdelenmesi, peygamberliği ve bazı vasıfları dışında Hız. İshak'tan bahsedilmezken Hız. İsmail ve Hız. İbrahim'in Kabe'yi birlikte inşa ettikleri bildirilmektedir.

3.1.2. Yaşamı

Geçmişten günümüze halk rivayetine göre; Hız. İbrahim Urfalıdır. Çünkü Hız. İbrahim'in doğduğu yer, ateşe attığı mancınıklar, önündeki göl, balıkların bulunduğu alan ve Nemrut'un tahtı gibi pek çok yapının halen Urfa'da ziyaret edildiği bilinmektedir. Bununla birlikte Hız. İbrahim'in doğduğu söylenen Urfa mağarasında zeminde bir miktar su bulunması ve bunun geçmişten günümüze hiç kurumaması hatta

³¹⁵ Meryem 19/47-49; eş-Şuarâ 26/86; el-Mümtehine 60/4

³¹⁶ Aygün, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'de Hız. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı*, 101.

³¹⁷ Ömer Ahmed Ömer, editör ve çeviren : Abdullah Feyzi Kocaer, *Vahdet Işığı : Kur'ân-ı Kerîm'de Hız. İbrahim (a.s)* ([N.p.]: Karma Kitaplar, 2017), 33.

hiç kokmaması son derece dikkat çekicidir.³¹⁸ Bizim şahsi kanaatimize ve Şanlıurfa bölgesindeki gözlemlerimize göre de bu bilgiler isabetlidir.

İncil'deki ifadelerle bakacak olursak Keldanilerin Ur şehrinde doğduğu anlaşılan Hz. İbrahim'in küffara karşı dini mücadelesi veya halkın mesajını iletme faaliyetleri hakkında hiçbir bilgi belirtilmemektedir. Peygamberliği kabul edilmesine rağmen, insanları Allah'a davetinden bahsedilmemektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ise Hz. İbrahim'in doğum yeri ve tarihi gibi bilgilere yer verilmemekle birlikte, onun tevhid için mücadele ettiği ve şirkin Allah'la ilişkilendirildiği bir ortamda irşâd faaliyetleri yürüttüğü anlatılmaktadır. Hz. İbrahim insanların yıldızlara taptığı bir ortamda tebliğlerine babasıyla başlamış ve onu; putların hiçbir şeyi yapabilecek güçte olmadıkları gerçeği üzerine düşünmeye teşvik etmiş, onları terk edip bir olan Allah'a imana davet etmiştir. Ancak bildiklerinin doğruluğunda ısrar eden baba, oğlunu taşlamakla tehdit etmiştir. Daha sonra İbrahim, bu tebliğini kavmine ve onların inançlarının sahteliğine yöneltmiş, onlarla tevhid üzerine bir mücadele başlatmıştır. Ancak onlar, hurafelerinde ısrar etmiş ve hepsinden önemlisi Hz. İbrahim'i şeytani putlarla tehdit edip suçlayarak yargılamışlardır. Olay, İbrahim'e karşı acımasız güç kullanarak rasyonel deliller karşısında çaresizliğini bastırmaya çalışan zamanın zalim hükümdarına şikayetlendirildiğinde, o Hz. İbrâhim'in bir ateş çukuruna atılmasını emretmiştir. Mevcut bilgilere göre Hz. İbrahim'in büyüdüğü toplum, yüce Allah'ın yaratıcı olduğunu, varlığını ve gerçeğini kabul etmiş, ancak Allah ile kullar arasında aracılık eden varlıklar olduğunu ve hükmünde Allah'a atanmış ortaklardan olarak Nemrut'u da kabul etmişlerdir. Hatta Nemrut'un; İbrahim ile Allah hakkında değil, O'nun birliği ve hükümdeki ilahlığı konusunda tartıştığını, O'nun birliğini inkar ettiğini görmemiz mümkündür.³¹⁹

3.1.3. Ahlakî Vasıfları

Halîm; yumuşak huylu, ölçülü ve sakin davranan, kendini kontrol edebilen, nazik, hoşgörülü ve akıllı insanları tanımlamak için kullanılan bir kelimedir. Kur'ân-ı

³¹⁸ Mehmet Emin Ertan, *Hz. İbrahim (a.s.) ve Nemrut* (Eyyübiyye Belediyesi Yayınları, 2016), 3-5.

³¹⁹ Aygün, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm 'de Hz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı*, 91.

Kerîm'in pek çok yerinde Allah'ın sıfatı olarak geçen bu kelime, iki defa Hz. İbrahim'in, bir kere ise Hz. İsmail ve Hz. Şuayb'ın sıfatı olarak kullanılmıştır. Evvâh; Samimiyet ve saygı içinde çok dua eden, yalvaran ve şefkatli insan demektir. Bu vasıf Kur'ân'da sadece iki yerde geçmektedir ve Hz. İbrâhim için söylenmiştir. O'na aynı zamanda “*Halilullah*” denilmektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de: “*Allah, İbrahim'i dost edindi...*” buyrulmaktadır. Allah'ın Hz. İbrahim'i dost edinmesi tabii Onun bazı ilahi sırlardan haberdar olmasını sağlayan bir metafordur.

Âlimler, Hz. İbrahim'in Allah tarafından böylesi güzel bir şekilde kabul edilmesini sağlayan büyük sebebe nasıl ulaştığını araştırmışlar ve hayatındaki imtihanlarla dolu pek çok olayı “erişim mertebesine” bir vesile olarak değerlendirmişlerdir. Esasen Hz. İbrahim hayatı boyunca yaşadığı her olayda ve durumda Allah sevgisiyle hareket etmiş, ne olursa olsun Allah'ın rızasına ve sevgisine kendi heva ve isteklerini teslim etmiştir. O sadece Rabbinin emirlerini eksiksiz yerine getirmekle kalmamış, aynı zamanda tüm hayatını Allah rızası için yaşamıştır. Ona nüfuz eden Allah sevgisini ve zihninin her bir parçasında Onun kendisini sadece Allah'a adadığını, güvendiğini ve dua ettiğini görmek yerinde olacaktır.

Sadakat peygamberler için vazgeçilmez bir vasıftır. Çünkü peygamberlerin doğru sözlü olmadıkları ve bazı konularda yalan söyledikleri gerçeği, onlara güvenilemeyeceği anlamına gelir. Bütün peygamberler gibi Hz. İbrahim'de de “hakikati söylemek” zorunludur. Hz. İbrahim ateşe atılma çilesi sırasında bile sözlerinden taviz vermemiş ve herhangi bir tartışmaya girmemiştir. Onun önceliği herhangi bir faydası bulunmayan demagojiler değil, feraset ve basiretin eşlik ettiği, akıl ve mantık süzgecinden geçmiş saf bilgilere ulaşmak olmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de, usve-i hasene” olarak tanımlanan iki peygamberden biri olan ve mutlak tevhidin mesajını bizlere sunarak hakikat yolculuğunu aydınlatan İbrahim Peygamber, aynı zamanda dualarıyla da bizlere yol göstermektedir.³²⁰ Hazreti İbrahim Kur'ân-ı Kerîm'de bildiğimiz dualarında; yakînî (kesin) bilgiyi, Allah'a ibadet, günahların bağışlanması, putperestlikten korunma, sâlih ve dua eden bir aile, ibadette

³²⁰ Aygün, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı*, 141.

rehberlik, Mekke'de güvenlik, çocuklara rızık, iyilikle hatırlanma, kıyamet gününde affedilme, cenneti miras alma, rezillikten kaçınma ve duaların cevaplanması gibi çeşitli nimetler için dualar etmiş ve adeta bizim de nasıl dua etmemiz gerektiği konusunda yol gösterici olmuştur.³²¹ Onun sıfatlarından bahseden ayetlerden şu şekilde alıntı yapabiliriz:

*“Rabbi ona “Teslim ol” dediğinde, “Âlemlerin Rabbine teslim oldum” demişti.”*³²²

*“İbrahim ne Yahudi idi ne de Hristiyan. Fakat o, Hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi.”*³²³

*“Çünkü İbrâhim gerçekten yumuşak huylu, çok içli (çok âh eden, inleyen), kendisini tamamen Allah'a vermiş bir kimse idi.”*³²⁴

*“Hani Rabbine tertemiz, saf bir kalp ile, akl-ı selim ile, iman, ilim, güzel ahlâk ve sâlih amellerle gelmişti.”*³²⁵

*“İbrahim'e selam olsun (ki o sadık ve sağlam duranlardandı).”*³²⁶

*“Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin. Sizi O seçti ve size din konusunda hiçbir güçlük yükledi; ceddiniz İbrâhim'in dininde olduğu gibi. O size hem daha önce hem de bu Kur'ân'da “Müslümanlar” adını verdi ki peygamber size şahitlik etsin, siz de insanlara şahitlik edesiniz. Haydi namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sınıksız bağlanın. Sizin mevlânız O'dur. O ne güzel mevlâdır ve ne iyi yardımcıdır.”*³²⁷

“İbrâhim gerçekten Hakka ve tevhide yönelen, Allah'a boyun eğip itaat eden, uzun uzun kıyamda durarak namaz kılan, sorumluluk şuuruyla görevini yerine getiren saygılı, tutkun, teşkilatlı, yetişmiş, uzman cemaatlere, uzman müesseselere bedel, hayrı

³²¹ Aygün, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı*, 141.

³²² El-Bakara 2 /131.

³²³ Âl-i İmrân 3/67.

³²⁴ Hûd 11/74-75.

³²⁵ Es-Sâffât 37/84

³²⁶ Es-Saffât 37/109.

³²⁷ El-Hac 22/78

öğreten, benimsenecek eşsiz bir önderdi. Hiçbir zaman, ilâhlığında, otoritesinde, mülkünde, tasarruflarında, Allah'a ortak koşan, gizli şirki yaşayan, başka otoriteler de kabul eden müşriklerden olmadı.”³²⁸

“Kendine cahilce kötülük edenden başka kim İbrâhim’in getirdiği dini reddeder? Oysa biz, gerçekten onu dünyada seçkin kıldık; şüphesiz ki o, ahirette de iyiler arasında yer alacaktır. Çünkü rabbi ona, “Bana teslim ol” buyurmuş; o da “Âlemlerin rabbine teslim oldum” demişti.”³²⁹

“Böylece biz İbrâhim’e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı veriyorduk ki kesin inananlardan olsun.”³³⁰

“Yoksa, Mûsâ’nın ve Allah’ın emirlerini bütünüyle yerine getiren İbrahim’in sahifelerindeki şu hakikatler kendisine haber verilmedi mi?”³³¹

“İbrahim’e İshak’ı ve İshak’ın oğlu Yakub’u bahsettik. O’nun soyundan layık gördüklerimize, peygamberlik ve kitap verdik. O’nu bu dünyada mükafatlandırdık, öteki dünyada da mutlaka dürüst ve erdemli kimselerden olacaktır.”³³²

Ayrıca Tevbe suresi tefsirlerinde 112. Ayette bahsedilen on özellik, Ahzab suresinde 35. ayette bahsedilen on meziyet, yine Mü’minun suresinde 1. ve 10. ayetlerdeki on sıfat ve Meâric suresindeki 23.ve 34. ayetlerde ifade edilen on vasfın da Hz. İbrahim’i ifade ettiği söylenmiştir.³³³

³²⁸ En-Nahl 16/120

³²⁹ El-Bakara 2/130; es-Sa’d 38/45-46.

³³⁰ El-En’âm 6/75

³³¹ En-Necm 53/37.

³³² Ankebût 29/27

³³³ Taberi, *Tarih-i Taberi (4 Cilt Takım)*, 279 cilt/1.

3.1.4.Tevhid Mücadelesi

İnsanlık tarihinin çoktanrıçılıktan tektanrıçılığa doğru evrimi iddialarının aksine, Hz. Adem ile başladığı bilinen İslam inanç sistemine göre, insanlığın asıl odak noktası her daim tevhid olmuştur. Bu nedenle Allah'ın birliği inancıyla çelişen şirk vb. inançlar, insan yaratılışının doğasıyla tutarlı olan tevhid inancının içinde hiçbir zaman tutunamamıştır.

Tevhid inancının bozulduğu dönemlerde, zaman zaman ıslah etmek için Tevhid inancını yeniden tesis edip aktarma görevini yerine getirmek üzere peygamberler gönderilmiştir. Nitekim Hz. Âdem'den sonra gelen Hz. Nuh peygamber ve sonraki dönem peygamberleriyle birlikte Hz. İbrâhim, Hz. Musa, Hz. İsa ve nihayet Hz. tüm peygamberlerin, özellikle de Hz. Muhammed'in vaazlarının temeli, çok tanrılığa karşı tektanrıçılık doktrini olmuştur. Dolayısıyla bütün peygamberlerin mücadelesinin temeli tevhidin şirk putperestliğine karşı mücadelesidir.³³⁴

İnsanlara misal göstermek amacıyla hitap eden, onları uyaran, tarihi bilgiler verme amacı gözetmeyen Kur'ân-ı Kerîm'de; bütün hikâyelerde olduğu gibi Hz. İbrahim'in hikayesinde de “tevhit uğruna mücadele” merkezîdir. Hz. İbrahim tam bir müşrik medeniyetin ortasında doğmuştur. Onun, mesajı akrabalarına tebliğ etmeye başlaması, ardından kavmini ve ülkesinin büyük otoritesi olan Nemrut'u uyarması ve hayatını Tevhid mücadelesine adanması başlı başına araştırma konusudur. Onun geldiği toplum, çoktanrıçılığı yalnızca dini bir inanç veya paganlara özgü bir form olarak değerlendirdiği gibi, siyasi, sosyal ve ekonomik hayatlarını temel alan bir tür medeniyet olarak da değerlendiriyordu. İbrahim'in halkı yalnızca ruhlara, gök cisimlerine, gezegenlere veya yeryüzündeki sembolleri olarak kabul edilen çeşitli putlara ve değerli armağanlarına tapınmakla yetinmedi; kendileri gibi insan olanları bile tanrı olarak kabul etme eğilimine girmişlerdir. Bu kraliyet tanrıları siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki alanlarda her türlü kanunu dayatma hakkına sahipti ve halk bu kanunlara uymaktan başka bir şey yapamıyordu. İbrahim'in zamanının kralı Nemrut, kendisinden bir "tanrı" diye söz eden tanrı-krallardan biriydi. İnsanlar da bunu böyle

³³⁴ Muammer Esen, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/2 (Ağustos 2011), 122.

gördü. Ancak Nemrut Allah'ın varlığını inkar etmemesine ve O'nu evrenin yaratıcısı olarak kabul etmesine rağmen, kendisini bir tanrı kral, halkının tek hükümdarı ve bunu tasdiklemeyenleri asi ve günahkar olarak değerlendirdi.³³⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de, özellikle Mekkî surelerde, İbrahim; babasının ve halkının tapındığı putlara karşı savaşmış ve tevhit inancını savunmuştur. Onun, kendilerine ait olan gök cisimlerinin ve putların faydasız olduğunu ve onların kimseye faydası ve zararı olmayan bu nesnelere tapınmayı bırakmaları gerektiğini söylediği ayetlerle sabittir.

Hz. İbrahim'in ayı, güneşi yıldızları görüp önce "Bunlar Rabbim" demesi, sonra da üretilen şeylerin Rab olamayacağını ilan etmesi, İslam kaynaklarında dini kaygıları olduğu şeklinde yorumlanır. Ancak buradan onun; gök cisimlerinin tanrı olabileceği kanısına meylettiği anlamını çıkarmak son derece manasızdır. Bu soru yalnızca bir tartışma yöntemi olarak kabul edilmeli ve onun halkının dini inançlarının önemsizliğini vurgulamak için kullandığı bir yöntem olarak anlaşılmalıdır. Çünkü ay battığında, "Eğer Rabbim bana yol göstermezse..." demiş, güneş battığında ise: "Ey kavmim! "Ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım..." demiştir ki bu, olayın tevhid inancını kavmine aktarırken gerçekleştiğini göstermektedir.³³⁶ Bu durumda söz konusu ayetin meâlinin " Ne yani! bu mu benim Rabbim? Hadi ama! Bu mümkün değil." şeklinde anlamak isabetli olandır.

3.1.5. Benimsediği İlkeleri

Hz. İbrahim'in tek hedefi kavmini; tevhid eğitimi vererek davet etmek ve bu gerçeği onların akıllarına ve kalplerine kazımdır. Bu amacı gerçekleştirmek için Hz. İbrahim'in bazı eğitim ilkelerini kullandığı ve halkını bu temelde eğitmeye çalıştığı görülmektedir. Hazreti İbrahim'in kıssasına baktığımızda benimsemiş olduğu ilkeleri şu şekilde sıralamamız mümkündür.

³³⁵ Ebu'l Ala Mevdûdi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı (2 Cilt)* (Pınar Yayınları, 2019), 1.cilt/428-429.

³³⁶ "Uluslararası Hz. İbrahim ve Nübüvvet Sempozyumu (2 Cilt)", *Nida Yayıncılık* (blog) (Erişim 28 Aralık 2023), 162-163.

a) Hz. İbrahim'in kavmine karşı mücadelesinin en önemli adımlarından biri **tevhid** ilkesinin onun bilincinde yerleşmesiydi. Bu, şirke karşı mücadele ve insanların Allah'tan başka tanrıları tanımalarını engellemek açısından son derece önemliydi. O Muhammedî bir eğitim faaliyeti olan tebliğ vazifesi esnasında tevhid ilkesinden asla taviz vermemiştir.³³⁷ O'nun eşi ve benzeri olmadığını her fırsatta dile getirmesi ayetlere şöyle konu olmuştur:

"İbrahim şöyle dedi: 'Hayır, sizin Rabbiniz, yoktan yarattığı göklerin ve yerin Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim.'" (Enbiya21/56).

"Sizden de Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum..."(Meryem/48)

"Hani bir vakit İbrahim, babasına ve kavmine şöyle demişti: 'Ben, sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben, yalnız beni yaratana ibadet ederim. Çünkü O, bana doğru yolu gösterecektir.'" (Zuhruf/ 26- 27).

"...Biz, sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzak kimseleriz. Sizi kabul etmiyoruz. Siz tek Allah'a inanıncaya kadar aramızda kin ve nefret baş göstermiştir..." (Mümtehine/4).

b) Hz. İbrâhim'in hem insanlarla etkileşime girmeden önce hem de vaazları sırasında zihni kullanma yani **düşünme** ilkesine bağlı kaldığını görmemiz mümkündür. O bu faaliyeti hiç terk etmemiş, halkını sürekli bu yöne yöneltmiş ve bazen onları düşünmedikleri için kınamıştır. İbrahim, yaratıcısı hakkında bir dizi derinlemesine düşünme eylemi gerçekleştirmiş ve bu eylemler aracılığıyla sonunda gerçek yaratıcıya ulaşmıştır. Getirdiği mesajı kavmine ilettikten sonra onlardan tek beklentisi mesaj üzerine derinlemesine düşünmeleri olmuştur.³³⁸ bahsedilen ayetlerin tefsirine baktığımızda Yüce Allah, Hz. İbrahim şahsında günümüz dindarlarına sanki şu uyarıyı yapmaktadır: Din eğitiminin amacı, insanın ruhuna rehberlik etmek ve onun ilahi mesajı anlamasının önünde duran engelleri ortadan kaldırmaktır.³³⁹

³³⁷ Ramazan Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur'ân'da Hz. İbrahim (a.s.)* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011), 44.

³³⁸ Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur'ân'da Hz. İbrahim (a.s.)*, 45.

³³⁹ Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur'ân'da Hz. İbrahim (a.s.)*, 45.

c) Eğitim, bireyi düşünmeye akıl yürütmeye ve düşündüğünü ifade etmeye yönlendirmeli, böylece öncülük ettiği şeyin manasını anlayan, haklara saygılı, ilkeli ve dengeli bir insanın eğitimine zemin hazırlamalıdır. Konusu ne olursa olsun, eğitim faaliyeti doğru ve belirli bir zihinsel, fiziksel ve ruhsal hazırlığı gerektirir. Bu özelliği nedeniyle eğitim faaliyetlerine yönelik **doğru zamanlama** ve hazırlık birlikte giden ve birlikte ele alınması gereken ilkelere. Eğitimin zamanlaması, eğitilecek kişinin eğitiminin kendisi için ne zaman uygun olacağını belirlemekle mümkün olur. Hazırlık, bireyin bir işi yerine getirebilmesi için gerekli olan şeyi başarması ve aynı zamanda o iş için gerekli olan önkoşul, bilgi, beceri ve tutumları kazanması gerekliliğidir. Dolayısıyla hazırlık hem olgunlaşma kavramını hem de bir iş için gereken ön yeterliliği içerir. Tüm bunlar dikkate alınarak ve doğru zamanda verilen eğitim, süreç sonunda başarı ile taçlandırılacaktır.

Bu hususa işaret eden ayetler şöyledir:

"Andolsun ki, daha önce İbrahim'e rüştünü vermiştik. Biz, onu biliyorduk. İbrâhim, babasına ve kavmine 'Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?' demişti. Onlar da 'Babalarımızı bunlara tapar bulduk.' demişlerdi. İbrahim, 'Yemin olsun ki, sizler de babalarınız da apaçık bir sapıklık içindediniz.' demişti. Onlar da 'Sen bize gerçeği mi getirdin yoksa bizimle oyun mu oynuyorsun?' dediler. İbrahim şöyle dedi: 'Hayır, sizin Rabbiniz yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir. Ben de buna şahitlik edenlerdenim.'" (Enbiya, 51-56).

Ayette geçen "rüşt" ifadesi sağduyu, hazır bulunuşluk, iz 'an ya da tasavvur edebilme yetisi şeklinde anlamlandırılmıştır.³⁴⁰

³⁴⁰ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri (22 Kitap Takımı) (Ciltli)* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013), 467/12.

3.2.HZ. İBRAHİM’İ ANLATAN AYETLERİN ÇOCUKLAR İÇİN UYARLANMIŞ TEFSİRİ ÇALIŞMASI

Hiz. İbrâhim’in meziyetlerini “Tefsir Dersleri” başlığı altında çocukların eğitim dünyasına sunabilmek büyük önem taşımaktadır. Kuşkusuz metotları oluşturmada ve aktarmada pergelin bir ucu mutlaka Kur’ân’ı Kerîm üzerinde sabitlenmelidir. Diğer ucu kısas’ül Enbiyâ ve bunları en doğru ve fonksiyonel bir şekilde çocuğa iletebilmenin yöntemleri üzerinde bulunmalıdır. Burada maddeler halinde tefsir çalışmamızın nelere dikkat ettiğinden ve neleri ihtiva ettiğinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Hazırlanan tefsir çalışmasıyla ilgili önemli notlar:

1. Öncelikli olarak metinlerin bilgilendirici, aynı zamanda samimi bir sohbet havasında muhataba doğrudan hitap eden ifadelerle süslenerek oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Bu hitabı tercih etmekteki amaç, muhatap çocuğun bizzat kendi dünyasından kelimelerle, bir dost gibi kendisine yaklaşan Kur’ân metniyle kavuştuğu hissiyatını yakalatma çabasıdır.
2. Farklı renklendirmelerle dikkatin her an canlı tutulması hedeflenmiş, ayetler için turuncuya yakın bir gölgelendirme tercih edilerek, oranın önemine dikkat çekilmiştir. Başlıklarda mavinin koyu bir tonu tercih edilmiş, yeni bir başlangıç konunun değişimi gibi bir mesajın verilmesi hedeflenmiştir. Yine diyalog içeren paragraflarda açık yeşil tercih edilmiş samimiyet ve içtenlikle yazarın enerjisinin muhataba sirayet etmesi amaçlanmıştır. Her rengin insan zihni ve psikolojisi üzerinde büyük etkisinin olduğu göz önünde bulundurulmalı ve renk tercihi yapılırken buna dikkat edilmelidir. Metinlerde enerji, samimiyet, bilgi ve yenilik, önemli nokta gibi anlamlar ifade eden renkler bu niyetle kullanılmıştır.
3. Bazı kelime ve cümleler büyük harflerle yazılarak muhatabın zihnine konunun teması hakkında mesaj verilmek istenmiştir. Aynı zamanda bu ibarelerin önemli olduğu vurgulanmıştır.

4. “Bunu bilelim” kutucuklarında salt bilgi verilmiş ve muhatabın okuduğu eserin bir tefsir metni olduğunu, belli kural ve kaidelerle devam edebileceğini anlaması hedeflenmiştir.
5. Arı çıkartmaları kullanılarak çalışkanlığı ve üretkenliği temsil eden sevimli bir hayvanın yol gösterici rolü üstlenmesi sağlanmıştır.
6. Kullanılan resimler “Bing arama motorundan, “Word hazır resimler”³⁴¹ den ve “Hz. İbrahim’in hayatı” isimli çizgi filminden alınmıştır.³⁴² Bu bir tez çalışması olması hasebiyle yeni resimler oluşturma konumuz dâhilinde olmadığından örnek teşkil etsin diye mevcut ilgili resimlerin kullanılması tercih edilmiştir.
7. Ayetlerin tefsirleri oluşturulurken en basit haliyle cümleler kurulmuş Diyanet İşleri Başkanlığının tefsiri temel alınmıştır. Ayrıca Mutlak/Dirayet ve Mevziî / Tecziî (konulu) tefsir metotları kısmî olarak uygulanmıştır. Zira kıssanın belirtilen başlığındaki ilgili ayetlerin bir kısmı gruplandırılmış daha sonra da herhangi bir edebi kaygı gütmeyen oldukça sarıh ve yalın bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.
8. Ayetlerin verildiği kutucuklarda ayet numaraları kaldırılarak, metnin yekpare bir şekilde bölünmeden muhatabın zihninde mana kazanmasına zemin hazırlamak amaçlanmıştır. Ayet numarası ve sure ismi metnin sonunda verilmiştir.
9. Meâller yazılırken birçok çeviri incelenmiş, bazı değişiklikler yapılmış ve en yalın haliyle herhangi bir soru işaretine mahal bırakmayacak şekilde yeniden tercüme edilerek ve sadeleştirerek yazılması uygun görülmüştür.
10. Gök cisimleriyle söyleşi kısmı yazılırken bazı müfessirlerimizin de benimsediği “istihza ve inkâr manası” ihtiva eden “Ne yani! Bu mu şimdi benim Rabbim...” anlamında yapılan tercüme ve tefsirler tercih edilmiştir. Bu hem bizim için de isabetli olan yaklaşımdır. Hem de çocukların daha kolay anlaması açısından önemlidir.

³⁴¹ <https://www.microsoft.com/en-us/legal/intellectualproperty/copyright>

³⁴² <https://www.youtube.com/watch?v=IMZsYMY-YYE&t=1132s>

11. Kurban olayı yazılırken hangi çocuğun kurbanlık olduğu açıklamalarına girmek fazla teferruat olarak düşünölmüş ve muhatabın bu konu hakkındaki görüşleri bilmesinde bir fayda olmayacağı aksine okurken sıkılabileceği göz önünde bulundurularak bu kısımlara değinilmemiştir.

12. Metinler “Times New Roman” stilinde 14 puntoyla yazılmıştır. Satır Aralığı 2,0 olarak belirlenmiştir Resimler metinle ilgili olarak seçilip konunun yanına denk gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Bu biçim çocuğun gözlerini yormaması ve metni sıkıcı bulmaması açısından tercih edilmiştir.

13. Bu metin; araştırmacılara fikir olması hasebiyle ele alınan ve geliştirilerek hayata geçirilmesi hedeflenen, çocuklara yönelik örnek bir tefsir metni çalışmasıdır. Teklif ve yönlendirmeler ile en doğru şeklini yakalaması ümidindeyiz.

HIZ İBRAHİM'İN MACERALI

HAYATI

HEY SEN GENÇ DOSTUM!

HİÇ DÜŞÜNDÜN MÜ?

SENİ KİM YARATTI?

NEDEN BU DÜNYAYA GÖNDERDİ?

GÖREVLERİN NE?

**Hayatın aşamalarını geçmek için yapman gerekenler nedir
ya da hayat son bulduğunda seni neler bekliyor?**

GENÇ DOSTUM!

Her şey bilgisayarda saatlerce

başından kalkmadığın bir

oyundan ibaret
değil ya da
TV'lerde izlediğın
o bitmek tükenmez
bilmeyen videolar,
filmler, diziler de değil.

SENİN BİR AMACIN VAR DOSTUM!

Geçmen gereken aşamalar var... Bu dünyaya gönderilişinin
bir nedeni var... **BUNU ÖĞRENMELİSİN.** Seni yaratan,
sana yol da gösterdi peygamberler gönderdi, bir kullanım
kılavuzu, yaşam kılavuzu gönderdi bunu açıp
OKUMALISIN.

Bu MEKTUP senin
dünyayı yaşamayı
kolaylaştıracak
seviyeleri geçmende
sana yardımcı olacak
ve sonunda da
BÜYÜK ÖDÜLÜ
kazanmanı
sağlayacak.

Benimle bu mektubu okumaya ne dersin? Hazreti İbrâhim'in başından geçen maceraları bilmek ister misin? Senin kadar bir çocukken neler yaşadığını hiç düşündün mü? Nelerle mücadele etti, merakları soruları neydi, ne cevaplar buldu, HAYDİ BİRLİKTE ÖĞRENELİM!

Bu güzel yolculukta bizi eşsiz maceralar dolu bilgiler ve sonunda YÜCE RABBİMİZİN RIZASINI kazanmak bekliyor...

O HALDE HAYDİ BİSMİLLAH...

Şirke Karşı Duruş ve Direnç

İbrahim her şeyi sorgulayan, imanının güçlenmesi için derinlemesine düşünen son derece zeki bir gençti. Babası onu putlara tapmaya zorluyor, bu konuda sorgulamaktan vazgeçirmeye çalışıyordu. Fakat o Rabbinin hidayete erdirmesi ile doğru yola ulaşmış, bir olan Allah'a gönülden teslim olmuş ve insanları DOĞRU YOLA davet etmeye söz vermişti.

Mücadeleci karakterinin yanında merhametli bir ruha sahipti. Ailesinin, halkının yanlış yolda olduğunu gördükçe üzülüyor, bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Son derece yumuşak bir üslupla babasını bir olan Allah'a iman etmeye davet etmişti. Bakalım Kur'ân'ımız bu olayı bize nasıl aktarıyor:

Bir gün babasına şöyle demişti: -Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Sana gelmeyen bir bilgi bana geldi, bu sebeple benimle ol ki seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme!

Çünkü şeytan, Rahmân'ın emrine uymamıştır. Babacığım! Allah'ın azabına uğramandan ve böylece şeytanın arkadaşı olmandan korkuyorum. (Babası:)

-“Ey İbrâhim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, yemin ederim seni taşlatırım; şimdi uzun bir süre gözüme görünme!” dedi. İbrâhim şöyle dedi:

-“Hoşça kal! Rabbimden senin için af dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütufkârdır. Sizden de Allah'ın dışında taptığımız şeylerden de uzaklaşıyor ve rabbime dua ediyorum. Umudum odur ki Rabbime dualarımdan eli boş dönmeyeceğim.” Meryem Suresi - 42-48

Yüce Allah'ımız Kur'ân-ı Kerîm'de Meryem suresi 42-48 ayetlerinde onun babasıyla olan konuşmalarına yer vermiş, bizim içinde çeşitli hedefler göstermiştir. Bir çocuğun anne babasına olan tavrı, onlar Müslüman olmasalar bile, hatta kaba ve tehditlerle karşılık verseler bile yine de nezaketliklerle, güzel sözlerle dolu olmalıdır. Yine aynı zamanda gerektiğinde küçüklerin de büyüklere nasihat verebileceği, gerçek bilgiye ulaşmanın ancak Allah'ın yol göstermesiyle mümkün olduğu vurgulanmaktadır. Hazreti İbrahim karşısındaki kişi babası bile olsa doğruyu en güzel şekilde ifade etmiş saygısından asla ödün vermemiş son derece CESUR VE ZEKİ bir gençtir.

Bizler Rabbimizin yapmamızı istediği her şeyi cesaretle, kararlılıkla uygulamalıyız dostum. Yanlış yolda olan sevdiklerimiz ya da daha güçlü konumda olan insanlar olsa bile saygı ve nezaketle doğruyu anlatmalı bu yolda mücadele etmeliyiz. Ayetler ve hadisler bu konuda bizim için yol gösterici temel kaynaklardır. Ve hayatımız karanlıklarla, haksızlıklarla mücadele içinde geçecektir. Müslüman gençler olarak Allah'ın bize verdiği ömrün her anını tevhid için Allah'ın rızasını kazanmak için dolu dolu yaşamayı kendinize hedef olarak seçmeliyiz.

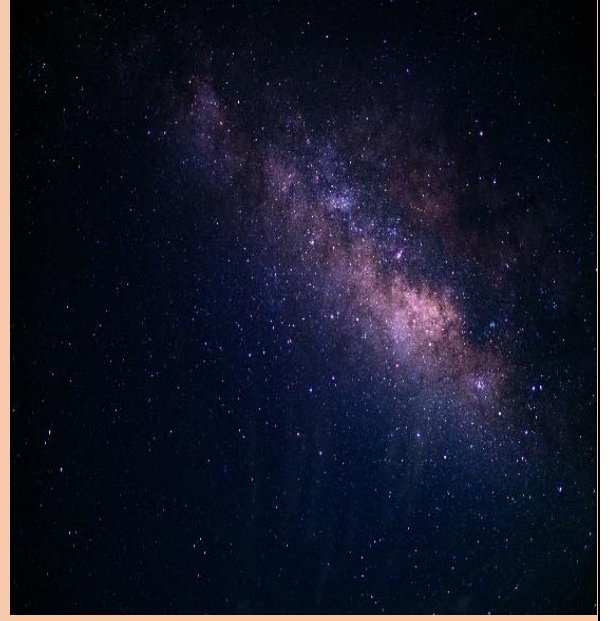

Yüce kitabımız Saffât ve Enbiya suresinde onun davetine ve mücadelesine bir başka olayda daha değinir. Bu çarpıcı ve son derece heyecanlı maceraya birlikte göz atalım:

İbrahim halkının putlara tapmasından çok rahatsızdır ve bir plan yapar. Plana göre halkı; akıl ve mantık yoluyla, putların hiçbir şey yapamayan aciz varlıklar olduğuna yine putları kullanarak ulaşacaktır. Kur'ân'ımız bu olayı şöyle aktarır:

Babasına ve halkına,

-“Siz neye tapıyorsunuz? Allah’tan başka birtakım düzmece tanrılar mı edinmek istiyorsunuz? Peki, âlemlerin Rabbiyle ilgili düşünceniz nedir?”

Sonra yıldızlara şöyle bir baktı;

- “Ben rahatsızım” dedi.

Bunun üzerine diğerleri onu arkalarında bırakıp gittiler.

İbrâhim gizlice tanrılarının yanına vardı;

-“Niçin bir şeyler yemiyorsunuz?” dedi;

-“Neyiniz var, niçin konuşmuyorsunuz?”

Sonra onlara güçlü darbeler indirmeye başladı. Saffât 85-93. Ayet

(Onlar gidince) İbrâhim putları paramparça etti, belki ona başvururlar diye büyük putu bıraktı. (Dönüp durumu gören) putperestler,

-“Bunu tanrılarımıza kim yaptı?

Muhakkak o, zalimlerden biridir” dediler.

Bazıları, “İbrâhim denen bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik” deyince, “O halde, onu hemen insanların önüne getirin, belki birileri şahitlik eder” dediler.

(Enbiyâ Suresi /58-61)

Hız. İbrahim'in halkının dini bir bayramı vardı; Her yıl kırsalda ve bu festivalde buluşurlardı. Bir gün bayrama giderken İbrahim'i de yanlarına almak istediler. İbrahim hasta olduğunu söyleyerek bayrama katılmadı ve insanlar kırsal

bölgeye gittikten sonra putların evine gitti büyük olan hariç HEPSİNİ KIRDI. Baltayı büyük putun üzerine asarak halkının ona putları kimin kırdığını sorabilmesini sağlayacak, böylece putun çaresizliğini ortaya koyacaktı. İnsanlar bayramdan dönüp tanrılarının başına gelenleri görünce bunu kimin yaptığını aradılar. Daha önce Hz. İbrahim'in putlara karşı yaptığı konuşmaları duyanlar vardı. Onu derhal suçlu ilan ettiler ve sorguya çekilmesini cezalandırılmasını talep ettiler.

İşte böyle dostum, cahil halk; aklın tüm gerçeklerini devre dışı bırakarak kendi elleriyle yaptıkları putların tanrılar ya da tanrı aracıları olduğuna inanıyor, bir peygamber yanlış yolda olduklarını onlara adeta haykırıyor, fakat sonuç peygamberin en ağır şekilde cezalandırılması kararı oluyor. Bir anlığına kendini İbrahim Peygamber'in yerinde DÜŞÜN... Bütün mahallenin, okuldaki arkadaşlarının hatta babanın bile sana karşı çıktığını, destek olmadığını ve toplum tarafından yalnız bırakıldığını farz et. Ne kadar zor bir durum değil mi? doğru bildiğin yolda böylesine dik durmak... Önce Allah'ın onu desteklemesiyle daha sonra da kendi Cesaretiyle gösterdiği mükemmel bir davranış. Dedğim gibi onun ahlakı bizim için müthiş Örneklerle dolu. Ve ondan bahseden ayetlerin hepsi bizim bu maceradaki yol haritamız.

Akil ve Mantıkla Ulaşılan Hakikatler

Hz. İbrahim birçok toplum tarafından saygıdeğer kabul edilen ve “ata” vasfı ile sıfatlandırılan büyük peygamberlerden biridir. Onun getirdiği deliller akıllara,

gönüllere tatminlik veren yalın ve açık delillerdir. Hangi madenden ya da hangi cevherden yapılmış olurlarsa olsun, cansız bir nesnenin ruhunun, aklının olması tabii ki mümkün değildir. Fakat muhatap olduğu kitle geçmişteki atalarını takip ve taklit eden, düşünüp araştırmak yerine hazır konan cahil ve bilgisiz bir topluluktu. Onların takındıkları bu inatçı ve bilgisizce tutuma karşın Hz. İbrahim’in duruşu ve tavrı netti. O tüm bunlara düşman, âlemlerin Rabbine ise candan bir Dosttu. Birazdan bahsedeceğimiz ayetlerde onun muhataplarını nasıl düşünmeye ve akletmeye davet ettiğini, ataların yolunu takip etmenin insana hiçbir yarar sağlamadığını, yüce Allah’ın tüm yaşamın özünde olduğunu ve hatta dualara icabet ettiğini daha net göreceğiz.

Rasûlüm! Onlara İbrâhim'in kıssasını da anlat. Hani o babasına ve kavmine:

- “Nedir bu tapıklarınız böyle?” diye sordu. Onlar da:

- “Birtakım putlara tapıyoruz; onlara tapmaya da devam edeceğiz” diye karşılık verdiler. İbrâhim:

-“Peki ama” dedi, “siz kendilerine yalvardığınızda onlar sizi duyabiliyorlar mı?” Yahut size bir fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?”

- “Hayır” dediler, “fakat biz atalarımızın da böyle yaptığını gördük ve bunu benimsedik.” İbrahim şunları söyledi:

-“Öyle de nelere taptığınıza şöyle bir bakmaz mısınız? Sizin ve eskiden beri atalarınızın tapa geldiği şeylere?”

-Şunu bilin ki, onlar benim düşmanımdır. Ancak Âlemlerin Rabbi olan Allah dostumdur. Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O’dur. Beni yedirip içiren O’dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O’dur. Beni öldürecek, sonra yeniden diriltecek olan O’dur. Hesap günü hatalarımı bağışlayacağını

umduğum da yine O'dur. Rabbim! Bana ilim ve hikmet ver; beni sâlih kullarının arasına ilhak eyle! Bana gelecek nesiller arasında doğrulukla ve hayırla anılmayı nasip et! Beni, içinde ebedî nimetlerin kaynadığı cennetin vârislerinden kıl! Babamı da bağışla; çünkü o yolunu şaşırانlar arasında. İnsanların diriltilecekleri gün beni rezil rüsvâ eyleme! O gün ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah'ın huzuruna tertemiz bir kalple gelenler kurtulur!" Şuara Sûresi 69-75

Görüyor musun dostum! İbrahim peygamber nasılda günlük yaşamdan örnekler vererek insanları düşünmeye akl etmeye yönlendiriyor. Hastalandığın zaman şifa veren, yiyecek içecek veren, ölüm gibi hayatın merkezinde olan kavramlarla yaklaşıyor muhataplarına. Sonra dualar ederek her an aktif ve yaşamın özü olan bir varlıkla sürekli bağlantıda olduğunun mesajını veriyor.

Hadi birlikte bu duaların ne anlama geldiğine bakalım:

1-İlk olarak “hüküm” istiyor ki bu hükümden kastedilen ilim, hikmet ve iyiyi kötüden ayırma yeteneğidir. Bu, Allah'ın koyduğu kanunları, sınırları bilmek, tanımak ve bunlara göre kulluk hayatı yaşamak anlamına gelir. Son derece akıllıca bir istek, ne dersin !

2-Kendisinin

Salihlerden oluşmuş bir kervana dahil olmasını istiyor. Dünyada bir mümin ve Müslüman olarak rahatça yaşayabileceği sâlih

bir toplulukla nimetlendirilmek ve ahirette Salihlerle bir araya toplanmak istiyor. Bu da son derece akıllıca bir dua, zira insan tek başına ne kadar doğru yolda olursa olsun kendini yalnız hisseder ve bir müddet sonra güç getiremeyip yoldan dönebilir. Bu her müminin okuması gereken bir duadır. Çünkü dünyada İslamî ve huzur dolu bir yaşam ancak bu şekilde mümkündür; aynı zamanda ahiretteki kurtuluşa giden yoldur.

3-Gelecek nesillerin kendisini doğruluk ve iyilik ile hatırlamasını istiyor.

4- O naîm cennetini yani mutluluk cennetini, bereketin bol olduğu yeri miras almak istiyor. Çünkü en büyük kurtuluş ve başarı cehennemden kurtulmak olsa gerek.

5-İbrahim (as.) bir süreliğine babası için dua etti ve bağışlanma diledi, ancak artık inanmayacağı ve kaderinin cehennem olduğu belli olunca vazgeçti.

(Bunun için Tevbe suresi 114. ayete göz atmalısın dostum.)

6-İnsanların diriltileceği kıyamet gününde, Yüce Allah'tan herkesin önünde kendisini utandırmamasını istiyor. Zira O gün ki ne malın ne de

evlatların insana bir faydası olmayacak; sahip olmaya değer tek şey temiz bir kalp olacaktır.

İşte ayet ayet çizilen yol...Bir peygamberin kutlu yolu... Nice hazinelerle dolu bu yolculukta maceramız kaldığı yerden devam ediyor...

Bak dostum ! Bu ayet akıl ve mantığın imanla ahengini anlamamız için bir ANAHTAR gibi değil mi sence de... Dirilişi sorgulayan bir peygamber ! gerçekten insanın merak duyguları kaşınıyor. Haydi tefsirine bakma zamanı !

İbrâhim -“Rabbim! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster!” deyince, Rabbi

-“Yoksa inanmıyor musun?” demişti. O

- “Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye” cevabını verdi.

Rabbi

-“Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir” buyurdu.

(Bakara Suresi/260)

BUNU BİLELİM

İlme'l-yakîn, öğrenme ve düşünme yoluyla elde edilen bilgiyi ifade eder. Bilgi ve anlayış edinmeye dayanan bir kesinlik biçimidir.

Ayne'l-yakîn, doğrudan gözlem ve duyuşsal algı yoluyla elde edilen bilgiyi ifade eder. Kişisel deneyime ve tanıklığa dayanan bir kesinlik biçimidir.

Hakka'l-yakîn, pratik uygulama, deney ve olgunlaşma yoluyla elde edilen bilgiyi ifade eder. İlk elden deneyime dayanan ve derin bir anlayışa ulaşan bir kesinlik biçimidir.

Hız. İbrâhim'in bu sorgulama olayı gerçekleştiği sırada peygamber olduğu kesindir. Çünkü Yüce Rabbimiz ile konuşuyor. Bu konuşma onun bir peygamber olarak statüsünü doğrular ve Allah'ın ölüleri diriltmesi hakkındaki "gerçek"ten şüphe etmeyi veya inkar etmeyi imkansız kılar. Peygamber'in sorusunun şüpheden kaynaklanmadığını tam olarak ortaya koymak ve hikâyeyi dinleyenlerin yanlış anlamalarını önlemek için Allah'ımız şöyle buyurdu:

-“İnanmıyor musun? ...”

Şüphe duymadan iman ettiğini söyleyen peygamber, amacını şöyle dile getirdi: “Kalbim Razı Olsun!”

“Kalbin tam tatmini” olarak tercüme edilen

“itminan” kelimesi “maddenin durması, hareket halindeki bir şeyin sakinleşmesi” anlamına gelir. Zihnin ve vicdanın sakinlik ve huzur durumunu ifade eder. Şüphelerin, heyecanın, tereddütlerin ve sıkıntının sona erdiği bir durumdur. Sağlam haber, düşünce ve gözlem yollarıyla elde edilen bilgiler ve bunlara dayanan inançlar da kesindir. Dolayısıyla bu %100 İMAN'DIR.

Yüce Allah, büyük bir peygamberin isteği üzerine ölüleri dirilttiği gibi, O'nu da bu fiile dahil etmiş ve onun en yüksek güven seviyesine erişmesine izin vermiştir. Allah'ın izniyle eğitilmiş sonrasında parçalanmış bu kuşların diriltilmesi Hayy olan Allah'ın işidir; Yüce ve Hakim olan Allah için

bu diriliş son derece basit ve kolay bir iştir; bunun bir peygamberin elinde ve onun çağrısı üzerine gerçekleşmesi de mucizedir. Kalbinin tam imana ulaşması için her şeyi sorgulayıp sorabilirsin dostum ! bu bize atamız İbrahim peygamberden miras!

Teslimiyetin Serinliği ve Tevekkülün Selameti

"tevekkül" kelimesi, "vkl" kökünden türetilmiştir, yani "birine güvenmek ve onu vekil olarak atamak, kişinin kendi zayıflığını kabul ederek başka birine güvenmesi" anlamına gelir, "Her işte Allah'a tevekkül etmek ve O'na teslim olmak" anlamında kullanılır. Şimdi O yüce peygamberi Tevekkül ve teslimiyetin zirvesine çıkaran olaylardan birine bakalım. ATEŞE ATILMA OLAYI. Kur'ân tam üç ayette bu olaya değiniyor. Zira Son derece önemli!

Onlar "Onu (yakmak) için bir yapı yapın ve onu çılgınca yanan ateşin ortasına atın!" dediler.(Saffât suresi 97. Ayet)

(Nemrut ve kavmi şöyle) dediler:

-“Eğer bir iş yapacaksanız, bunu (İbrâhim’i) yakın da ilâhlarınızın öcünü alın...”

(Enbiyâ Sûresi68. Ayet)

Halkın İbrâhim’e cevabı ancak:

-“Onu öldürün veya onu yakın!” demekten ibaret oldu. Fakat Allah İbrâhim’i ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda, iman eden bir toplum için nice ibret ve dersler vardır.

(Ankebût Sûresi 24. Ayet)

Putperestler İbrahim'e : "Bu putların konuşma yapamadıklarını sende bizde biliyoruz " dedikleri zaman, bu, onların acizliğinin açıkça kabul edilmesinden başka bir şey değildi. Dolayısıyla bu yanıt, İbrahim'e inançlarının ne kadar anlamsız ve saçma olduğunu onlara gösterme fırsatı verdi. Bu konuya ilişkin eleştiriyi yukarıda aktarmıştık. Ancak bağnazlıkları nedeniyle bu eleştirilere tahammül edemeyen paganlar (putperestler), kendi tanrılarının onları koruduğuna inanarak İbrahim'i yakmaya ve böylece tanrılarına bağlı kalmaya karar verdiler. Rivayete göre, halkı Hz. İbrahim'i yakmak için büyük bir ateş yakmışlar ve onu ateşe atmışlar; fakat Allah'ın bir mucizesi olarak ateş onu yakmamıştır.

“Onu ateşe attıklarında ise biz: “Ey ateş! İbrâhim’e serin ve selâmet ol!” diye emrettik...” Enbiyâ Sûresi 69.
Ayet

İşte tam teslim olmanın müthiş sonu ! O Rabbine olabilecek en mükemmel şekilde güvendi. Araya hiç kimseyi sokmadı. Bir an bile tereddüt yaşamadı. Her şeyden öte O Rabbine seçenek sunmadı...”Beni şöyle kurtar Allah’ım”, “Nemrut’u yok et Allah’ım” demedi. Ne yüce bir ahlak! Bu davranış yüce Allah’ın hoşnutluğunu kazanmış olmalı ki en güzel bir kurtarışla kurtardı peygamberini... **Ateşler suya odunlar balığa...** Olayın yaşandığı yer olarak bilinen yerden bir resim. Ne kadar güzel değil mi?

Kurban Hadisesi

Kurban biz Müslümanları Allah'a yaklaştıran derin manalar ve incelikler yüklü bir ibadettir sevgili dostum ! Atamız İbrahim'in sünneti Peygamberimiz Hz. Muhammed'in âdetidir. Belli şartları taşıyan hayvanların hicrî takvime göre zilhicce ayında belli usullerle kurban edilmesi dinimizce vaciptir. Bu ibadetin temeli Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in yaşadığı bir olaya dayanır. Yüce kitabımız kurban olayından şöyle bahseder:

Bunun üzerine kendisine akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını mjdeledik. Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona,

-“Yavrucuğum” dedi,

-“Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?” Dedi ki:

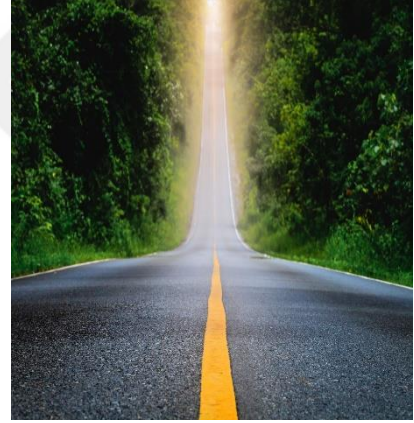
-“Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın. Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca,

-“Ey İbrâhim!” diye ona seslendik; “Tamam, ryanı gerçekleştirmiş oldun.” İşte iyileri biz böyle dllendiririz.

Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı. Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik. Onun hakkında, “İbrâhim’e selâm olsun!” ifadesini sonradan gelen nesiller arasında devam ettirdik. Evet, iyileri işte böyle ödüllendiririz. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandı... Saffât Suresi 101/111

Hız. İbrahim, hayatının tamamını geride bırakıp Allah rızası için kendi dünyasına göç etmeye karar verdi. Bu göç onu her yönden Rabbine ulaştıracaktı. Nereye veya neden gittiğini bilmiyordu, bildiği şey Rabbinin ona yol göstereceği ve onu asla yalnız bırakmayacağıydı. Kalbinde şöyle bir

dua vardı: "Rabbim, bana Salihlerden olacak Muhsin bir çocuk bağışla..." Elbette burada bahsedilen uysal çocuk, Hz. İsmail'di. İbrahim Peygamber'in gözbebeği, gönül sevincini ikiye

katlayan, tevazu örneği bu çocuk imtihanın olduğu yaşa ulaştığında;

babasıyla birlikte koşabilecek fiziksel gelişime ulaştığında, Hz. İbrahim ona rüyasını açıkladı. Çocuğun imanı, eşsizliği ve imrenilecek teslimiyeti tarih boyunca Müslümanları aydınlığı

oldu. İbrahim peygamber, bu emri yerine getirmek için , oğlunu asla aldatarak, kızarak ve ona baskı yaparak yönlendirmemiştir. Tam tersine her şeyi olduğu gibi söyledi , çünkü kendisinin Rabbine teslimiyet ve itaatle teslim olmuş bir çocuk olduğunu bilmesi gerekiyordu. Oğlu sadece itaat etmekle kalmadı. Bunu büyük memnuniyet ve şevkle karşıladı. “BABA, EMROLUNDUĞUN GİBİ YAP...” Orada derin bir sevgi, huzur ve tüm bunlara güven vardı. Gelelim emrin yerine getirildiği sahneye... İtaatten taviz vermemek için elini bile kıpırdatmayan ve memnuniyetle

babasına yaklaşan ona teslim olmuş bir oğul. Derin bir imanla Rabbe yöneliş... Burada kan yoktu, anlamsız kahramanlık yoktu, korku yoktu. Burada sadece

müjdelere ve tatlı duygularla dolu itaat vardı. Artık sınav bitmişti, her şey feda edilmişti. Kul Rabine içtenlikle yaklaşırsa ve görevini bütün varlığıyla yerine getirmeye hazır olursa, imtihan başarıyla tamamlanır. Hz. İbrahim ve

Hz. İsmail öyle bir teslim oldu ki, onlar kurtuluşu buldular. Kurban, Allah'a şükranla orada gerçekleştirildi. Allah koçu gönderdi ve rüyayı doğruladığının haberini verdi ve bu olayın güzelliği İslam toplumunu bir meşale gibi aydınlattı.

BUNU BİLELİM

*Çok eski çağlarda insanlar şükür için hayvanların yerine insanları kurban ediyorlardı. Bu olay ile Yüce Rabbimiz insanların bu kötü geleneğini ortadan kaldırmıştır. Bizim için de kutlu bir bayram günü sayılmıştır.

*Kurban kesmeyi balık tutmak gibi düşünebiliriz. Çünkü Rabbimiz bütün hayvanları bizim gereken vitamin ve proteinleri almamız için, onlardan

faydalanmamız için yaratmıştır.

*Kurban Bayramı bizim için paylaşma ve yardımlaşmanın zirvesidir. Bu ibadet sayesinde dayanışma artar ve yoksul ailelerde sağlıklı etler yiyebilir.

Gök Cisimleriyle Söyleşi

İbrahim peygamberin halkı elleriyle yaptıkları gezegen ve yıldız putlarına ibadet ediyorlardı. Onların tanrı olduğunu iddia ediyorlardı.

Kur'an'ımız konuyu bize şöyle aktarıyor:

“Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü

-“ Benim rabbim bu, öyle mi ? ” dedi. Yıldız batınca da

- “Batanları sevmem” dedi. Ayı doğarken görünce,

-“Ne yani! benim Rabbim bu mudur ?” dedi. O da batınca,

-“Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırılmış kimselerden olurum” dedi. Güneşi doğarken görünce,

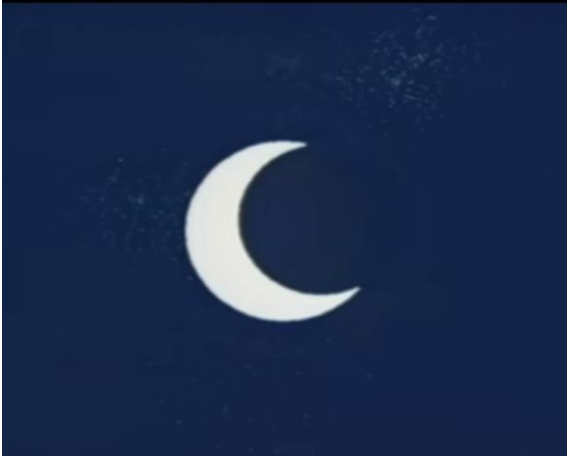
-“Peki bu Rabbim olabilir mi? ; zira bu daha büyük!” dedi. O da batınca dedi ki:

- “Ey kavmim! ben, sizin (Allah’a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Ben, O’nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim.” En'âm Suresi - 76-79

Allah'ın birliğine kesinlikle inanan Hz. İbrahim, yıldızlar, ay ve güneşe tapan halkının yanlış inançlarından hareket ederek, onlarla aynı düşünceyi paylaşıyormuş gibi yaptı. Çünkü onların yanlış yolda olduğunu yine onların argümanlarını kullanarak göstermek niyetindeydi. Öncelikle görünüş bakımından en küçüğü olan yıldızla başladı. Gece çöktüğünde ve yıldızları gördüğünde, “belki de gerçek Rab odur” dedi.

Ancak kısa bir süre sonra, yıldız seti kaybolduğunda, hemen şunu ilan etti: "Ben batan ve kaybolanları sevecek biri değilim", Bu yıldızın gerçek Rab olması imkansızdır. Bu sözüyle Hz. İbrahim, Rab ile kul arasındaki ilişkide sevginin en temel olduğunu, HAREKET VE BATMANIN RAB

OLMANIN BİR İŞARETİ DEĞİL, YARATILMANIN, ETKİLENMENİN VE YOK OLACAK OLMANIN BİR KANITI olduğunu gösterdi. Bu nedenle batan bir varlığın

kaybolduğunu, Rab olamayacağını, batana sevgi göstermenin boşuna bir sapkınlık olduğunu ve bu batırma eylemini yapanın gerçek Rab olması gerektiğini ortaya koydu.

Daha sonra ayın doğuşunu görür. Bunun "Rab" olma ihtimalini ifade eder, ancak battığında ve ortadan kaybolduğunda, doğru yolda olduğunu itiraf eder. Ve Rabbine olan ihtiyacını ilan eder. Daha sonra güneşin doğduğunu ve diğerlerinden daha büyük olduğu için "bunun Rab olabileceği" ihtimalini görür. Fakat o da batıp kaybolduğunda, Hz. İbrahim, uzun süredir kalbinin her yerine yerleşmiş olan ve kemiklerine, hücrelerine işlemiş olan TEVHİD İNANCINI hemen tüm samimiyetiyle haykırır:

-“Ey kavmim, ben sizin Allah'a ortak koştüğünüz ortaklardan uzağım.

Bilin ki ben, açık bir iman ve teslimiyetle gökleri ve yeri yaratan Allah'a yöneldim.

"BEN MÜŞRİKLERDEN DEĞİLİM."

Bu kıssa Hz. İbrahim'in Allah'ın birliğini ne şekilde ve nasıl vurguladığını anlatmaktadır. Hikâyenin özünün Allah'a inananlar ile Allah'a ortak koşanlar arasında olduğu açıkça görülmektedir.

Bak dostum! Bu kıssayla Peygamberimiz Muhammed (as.), ikna edici ve susturan delillerle, Hz. İbrahim'e değer veren ve onun soyundan olmaktan gurur duyan pagan (putperest) kavmini de tevhid inancına davet etmiştir. Hak dine ve tevhid inancına mensup temsilciler ve propagandacılar da kıyamete kadar bu tür delillerle insanları davet edeceklerdir. Çünkü zaman değişse de şirk ve tevhit gerçeği değişmez.

İşte sevgili dostum!

Senin için bir görev daha!
Aklını kullan. Bilgi dolu ol ve
insanları hak dine davet eden bir
komutan gibi hareket et. Sakın unutma

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir
olur mu?”

Zümer Sûresi 9. Ayet

Kâbe'nin İnşa Süreci

Yüce Allah, hac yeri olan Kabe'yi, insanların uzak diyarlardan
toplanıp bir araya gelmek, ibadet etmek, sevap kazanmak ve kendilerini

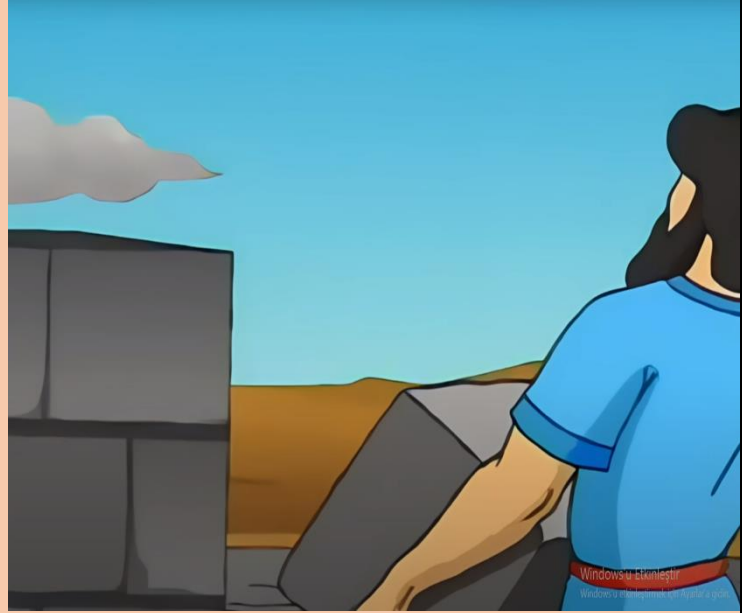
güvende hissetmek için
geldikleri kutsal bir yer
yapmıştır. Bu yıllardır
artarak devam eden bir
ibadettir. Kabe aynı
zamanda en güvenli
bölgedir. Çünkü

müşrikler bile: “Burası Allah’ın evidir, buraya gelip yaşayanlar bu evin
sakinleridir” demişler ve harem içindeki insanlarla tartışmaya
girmemişlerdir. Nitekim Kabe, Hac yeri olarak Hz. İbrahim'in

zamanından bu yana Araplara, özellikle Mekkelilere maddi ve manevi faydalar sağlamış son derece önemli bir kutsal alandır.

İbrâhim İsmâil’le birlikte o evin (Kâbe’nin) temellerini yükseltiyordu:

- “Ey rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin. Ey rabbimiz! Bizi

sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin. Soyumuzdan, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak bir elçi çıkar rabbimiz! Çünkü yalnız sensin kudret ve hikmet sahibi.” Bakara Suresi - 127-129

Bir vakit İbrâhim’e Kâbe’nin yerini hazırlayıp göstermiş ve şöyle buyurmuştuk:

-“Bana hiçbir şeyi ortak koşma. Evimi, onu tavaf edecekler, huzurunda ibâdete duracaklar, rükûya varıp secde edecekler için her türlü kirden temiz tut!”

Hac / 26. Ayet

Kabe Allah'ın evidir. Yüce Allah, Hz. İbrahim ve İsmail'e evini korumalarını emretti. Çünkü bu kutsal mekan, insanların ibadet ettiği, Allah'a yöneldiği ve rükû ve secde ederek amellerde bulunduğu

yerdir. Dolayısıyla bu kutsal mekan, ibadetin geçerliliğini engelleyen maddi kirlere arındırılmıştır; insanların samimiyetlerini ve Allah'a kulluklarını sundukları yer olduğundan, putperestliği çağrıştıran her türlü tutum ve davranıştan uzaklaştırılmıştır.

Burası her milletten Müslümanın bir araya gelip buluşması ve kaynaşması, sevgi ve şefkatin en güzel örneklerini vermesi gereken bir yer olduğundan, her türlü ahlaksızlıktan da arındırılmıştır. İnsanlara, hatta hayvanlara zarar veren tutum ve davranışlar bu yerin kutsal karakteriyle

bağdaşmaz. Tüm camiler de Kabe'nin bir parçası gibi olduğundan aynı şekilde temiz tutulmalıdır.

Sevgili dostum ! Bu Ayette ayrıca, Allah'ı anmanın ve O'na olan sevginin merkezi olan kalplerin, her türlü günahkâr kötü

düşüncelerden temiz tutulmasına işaret edildiğini de söyleyebiliriz. Çünkü kalplerimiz de bir çeşit Allah'ın evidir. Kalbimizle O'nu anar ve hatırlarız. O'na yönelir ve sevgi dolarız. Bu ayetler bizler için türlü inceliklerle dolu...

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kur'ân-ı Kerîm son ve evrensel Nebî Hz. Muhammed (sav) şahsında bütün zamanlara, bütün mekanlara ve bütün insanlığa rehber olmuş mukaddes bir davettir. Kalplerin itmi'nanı, sadırların şifası oluşuyla, akan hayatın içinde her an taptaze ve nefes alan dinamik bir çağrıdır. Bu bağlamda düşündüğümüz de onun hitap kitlesini sadece yetişkinler olarak sınırlandırmak doğru bir yaklaşım olmasa gerektir.

Din ve duygu arasındaki bağlantı uzun ve samimidir. Din her zaman derin bir duygusal deneyim kaynağı olmuştur. Son ve tek din olan İslamiyetle gelen yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim'in ise tek muhatabı her yaş dönemiyle, eşref-i mahlukât olan insandır. Kendisini lutfedilen ömrün her evresiyle, idrakin seviyelerini yaşadığı hayatın her zerresiyle, insan Kur'ân'ın yegane muhatabıdır. Bu nedenle insan onu okumak, anlamak, yaşamak, uygulamak ve hatta aktarmak için kendisine verilen hayatı kullanmakla mükelleftir.

Hangi ilim dalı yada hangi bilimsel yöntem olursa olsun Kur'ân ayetleri bu disiplinlerin her birisiyle yorumlanmaya açıktır. İnsanı düşünmeye, araştırmaya, öğrenmeye ve tedbir almaya sevkeden ilahî kelâm elbetteki bunu yaparken bilginin kaynaklarını en doğru ve fonksiyonel olarak kullanmasını da istemektedir.

Maneviyat, insanın anlama, evrensel ve aşkın olan herşeye karşı hissettiği önlenemez açlığıdır. Bu sebeple bireyin, son derece disiplinize edilmiş bir yönlendirmeyle doyuma ulaşması mümkün olmaktadır. Gerçek şu ki eğitim- öğretim, özellikle de manevî bağlamda bireyin tüm hayatını içine alan şümüllü bir olgudur. Kur'ân-ı Kerim ise insanı ömrünün her dönemi itibariyle eğitime sevkeder ve bilenleri bilmeyenlere her zaman üstün tutar. Kuşkusuz çocukların eğitimi de buna dahildir. İşte bu bağlamda; çalışmamız boyunca aşağıdaki sorulara cevaplar aradığımı, bazen oldukça müsbet ve ikna edici malumata erişip doyuma ulaştığımı, kısmen de arayışımın karşılıksız kaldığını belirtmeliyim.

1. Muhatabı bütün insanlık olan bir daveti; manayı taşıyamazlar ya da yanlış anlarlar kaygısıyla, yaşamın taze bireyleri olan çocuklardan esirgemek doğru bir yaklaşım olabilir mi?

2. Kur'ân araştırmalarında emek vermiş bireyler, bu bağlamda çocuk muhatapları ne derece tanıyor ve ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte çalışmalar ortaya koyabiliyor?

3. Her an kendini yenileyen medya organları, sanal dünya, internet, sosyal alan ve altında ne olduğu meçhul nice kanal; gerek soyut gerek gerek somut öğelerle çocuklarımızı muamma bir girdap gibi yutarken, Kur'ân gibi bir ruh gıdasından onları uzakta tutmak akla uygun mu?

4. Milli Eğitim Bakanlığı din dersi kitaplarında, her sene açılan tek bir ünite çocukların Kur'ân'ın manasına ulaşmasına ne derece katkı sağlıyor?

5. Bu kitaplar da verilen ayet mealleri neden bir öğretmenin açıklaması olmadan çocuklar tarafından anlaşılıyor?

6. Neden mealleri okuyan çocukların birçoğu okuduğunu anlamıyor ve arka planda yerleştirilmiş olan “sorarsan günaha girersin” kalıbından çıkıp hakikate ulaşmada ciddi zorluk yaşıyor?

7.Çocuk bireylere yönelik tefsir dersleri ya da geniş çaplı bir tefsir eseri hazırlanabilir mi? Bunun ne gibi dönütleri olur?

İşte bu 7 sual çalışmamızın amacını ortaya koymaktadır ve çalışmamızda bu suallere cevap aranmıştır.

1. Kur'ân'ın manasını çocuklara indirgemek konusunda uzmanların kaygıları pekala anlaşılabilir. Çünkü soyut işlemler evresinde olmayan bir çocuğun böyle bir bilgi yüküyle karşı karşıya kaldığında ne hissedeceği kestirilemez. Fakat yapılan bir çok araştırma çocuklarda Allah kavramı üzerinde büyük bir merak ve fitrî inanç olduğunu ortaya koymaktadır. Somut verilerden soyuta ulaşarak (sanattan sanatkara ulaşmak) Allah kavramı bir çocuğa

anlatılabilmektedir. O halde Kur'ân'ın tefsirini uygun şartlar altında çocuklara okutmakta sorun olmayacaktır.

Ayrıca okul öncesi dönemlerden itibaren çocuklara matematik eğitimi verilmekte, sayılarla bir çok işlem öğretilmekte ama burada soyut-hazırbulunuşluk aranmamaktadır. Tefsir metinleri de bu eğitimden çok daha kolay bir şekilde sistematize edilerek pekala verilebilir.

2. Tefsir ve din eğitimi araştırmacıları bu alanda yeterli doküman ortaya koyamamışlardır. Bunların sebeplerine metin içinde değinmiştik. Burada bazı teklifler zikretmek yerinde olacaktır.

İlahiyat fakülteleri-diyamet işleri ve milli eğitim yetkililerinin bir araya gelerek

“Kur'ân'ı Anlayan/Yaşayan Çocuklar” projesi başlatması, bu bağlam da alanında uzman kişilelerle çalışılarak, sadece çocuklara hitaben; meal, tefsir, ayetlerin arka planından bahseden kitapçıklar, soru-cevap etkinlikleri yada eşleştirme ve bulmacalar içeren eğlenceli-sürükleyici ölçme kitapları/dijital içerik gibi yayımlar ortaya çıkarması elzemdir.

Bununla birlikte bu eserlerin devlet eliyle çocuklara ulaştırılması ve dahi okullarda seçmeli derslerden öteye gidilerek zorunlu derslere serpiştirilmesi de gereklidir. Çünkü bir fen bilgisi dersinde yaratılış, kainat, uzay vb. konularda ilgili ayetlerin, ilgili konulara tefsiriyle serpiştirilmesi, çocuk zihninde bunu daha kalıcı kılacaktır. Ya da Türkçe dersinde basit bir tefsir metni üzerinde çocukları düşünmeye sevk etmek, ya da sosyal bilgiler dersinde geçmiş ümmetlerden bahseden bir ayeti hatırlayıp tefsirini incelemek, ya da tarih dersinin bir konusunda kavimlerden, günümüzdeki arkeolojik buluntulardan ve ilgili ayetlerden bahseden bir müfredat hazırlamak çok zor olmasa gerektir. Kastım tabii ki bunları yoğun bir şekilde kitaplara işleyerek bazı çevreleri rahatsız etmek değil, sadece Kur'ân'ı; din dersinin araya sıkıştırılmış bir ünitesi olmaktan çıkarmak ve hayatın içine serpiştirmektir.

3. Çocukları kıskacına almış olan TV, internet, sosyal medya vb. birçok unsur ne yazık ki tertemiz dimağları her geçen gün kirletmekte, saf fitratlarını ele geçirmektedir. Medya sektöründe de bu konudaki eksik herkesçe malumdur. Yukarıda teklif ettiğimiz eserlere karekodlar konularak doğru ve temiz, eğlenceli ve sürükleyici

içeriklere yönlendirilmesi üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Dijital içerikler artırılmalı, özellikle kıssalar, kevnî ayetler ve tabiat ayetleri dijital ortamda çocuklara sunulmalıdır. Resimler İslam'ın ruhuna uygun olmalı, peygamberler ise yüzleri net olmayan silüetler şeklinde ya da kısmen belli yan profil olarak resmedilmelidir. Zira o yaştaki bir çocuk resmi gerçek algılayıp tehlikeli inançsal sorunlara kapılabilir. Ayrıca çocuk eserlerini kaleme alırken dikkat edilmesi gereken tüm yöntem ve teknikler büyük bir itina ile uygulanmalı, bazen renkli bazen büyük harfle kullanılarak metin daha dikkat çekici hale getirilmelidir.

4. Milli Eğitim Bakanlığı din dersi kitaplarında, her sene açılan tek bir üniteyle, maalesef hedeflenen kazanıma ulaşamamaktadır. Hafta da iki saat verilen din dersinin içinde sadece bir ünite Kur'ân-ı Kerim'den bahsetmekte ve bunu aktarmak için ne yeterli zaman ne de verimli bir ortam sağlanamamaktadır. Eğitim uzmanlarının katılımıyla İslam'ın ruhuna uygun olarak yeni bir yöntem kullanılarak din dersi müfredatının güncellenmesi elzemdir.
5. Mütercimim metne sadık kalma kaygısıyla yaptığı harfi/lafzi tercüme, çocuk bireylerin zihin dünyasına hitap etmemektedir. Din dersi kitaplarındaki ayet mealleri en kısa sürede gözden geçirilmeli, güncel, anlaşılabilir, öz anlamı aktaran mealler tercih edilmelidir. Planlanan tefsir metninde ise bazı özel kavramların orijinal anlama en yakın fakat hedef kitlenin de anlayabileceği en yalın kelimelerle tercüme edilmesi son derece önemlidir. Örneğin eşref-i mahlukât tabiri, “en değerli varlık olan insan” şeklinde tercüme edilebilir.
6. Sorgulamak, akıl ve mantıkla, inançla hakikatlere ulaşmak İslam'ın özüdür. Taklidî olandan tahkîkî olana geçmek elbette sağlıklı bir sorgulamayla mümkündür. Çocuklarımızın okuduğu mealleri çoğu zaman anlayamaması, okurken sıkılması, bununla ilgili soru sorduğunda günaha girdiğini düşünmesi, maalesef ki Kur'ân'dan uzaklaştıran ayrı bir etmen olarak karşımızda durmaktadır. İşte burada ilgili ayetler en yalın ve anlaşılır şekilde çocuğa aktarılmalı, Hz. İbrâhim'den bahseden ayetlerin tefsir metni verilerek bu mana somutlaştırılmalıdır.
7. Çocuklara yönelik tefsir metinleri belli yöntem ve teknikler dahilinde süratle hazırlanmalıdır. Saha da aktif bir öğretmen olarak bu ihtiyacı 8 yıldır

gözlemlemekteyim. Öğrencilerime tavsiye edebileceğim bir meal ya da konulara ayrılmış bir tefsir kitabı olmaması son derece üzücüdür. Mevcut eserlerin ise mudakkik bir incelemeye tabi tutulması gerektiği ortadadır.

Her ne kadar çocuklarımız tamamını tek seferde okuyamayacak olsa da bütünüyle Kur'an tefsiri hazırlanması doğru bir yaklaşımdır. Özellikle namaz sureleri, bazı pasajlar, kıssalar, meseller, ivedilikle hazırlanarak çocuklarla buluşturulmalıdır. Zira böyle bir kaynak ellerinin altında olduğunda diledikleri zaman doğru bilgiye erişim mümkün olacaktır. Ayrıca her çocuğun ilgi merak düzeyinin birbirinden farklı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Sonuç olarak hazırlamış bulunduğumuz tezin bu alanda bir farkındalık uyandırmasını, yapılacak çalışmalara bir fikir teşkil etmesini, Kur'ân'ımızın daha çok kişiye ulaşmasına zemin hazırlamasını ve Rızâ-i İlâhi için çocuklarımıza faydası dokunacak bir eserin ilhamı olmasını, yüce Rabbimiz 'den diliyorum.

KAYNAKÇA

- Abay, Mehmet. *İslam Hukukunda fetva*. DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Thesis, 2010.
<http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.12397/10848>
- Ağca, Cihan. "İslam Eğitim Tarihinde Çocuklara Kur'an Öğretimi, yazar Kasım Kocaman. (Ankara: Fecr Yayınları, 2020)". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 6/1 (30 Haziran 2021), 285-291. <https://dergipark.org.tr/en/pub/imad/issue/63379/916739>
- Ağırman, Yrd. Doç. Dr. Mustafa. *Peygamberler ve Gençler*. Ravza Yayınları, ts.
- Akgün, Ayşegül Akakuş. *Esmâ ile Çocuk Terbiyesi*. Nesil Basım Yayın Gıda Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2016.
- Akın, Hüseyin. "Özü Fıtrata Dönük Bir Ayet Olarak Çocuk". *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (20 Aralık 2021). <https://doi.org/10.47646/CMD.2021.264>
- Akıncı, Adem. "Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri". *Journal* 13/13 (2004), 42-64.
- Akman, Esra. "Çeviribilim ve Tefsir Biliminin Disiplinlerarası İlişkisi". *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi* 1/9 (16 Nisan 2017), 228-244.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/turuk/issue/42734/517044>
- Akpınar, Ali. *Kulun Huzurdaki Yakîn Duruşu: Secde*. Kitap Dünyası, ts.
- Akpınar, Ali. *Kur'an Niçin ve Nasıl Okunmalı*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 6.Baskı., 2016.
- Akpınar, Ali. *Kur'an Okumaları 1*. Kitap Dünyası, 2017.
- Akpınar, Ali. *Kur'an Okumaları 2*. Kitap Dünyası, ts.
- Akpınar, Ali. *Kur'an'ın Mü'minlere Çağrısı Kur'an'ı Anlamaya Beşinci Adım*. Kitap Dünyası, ts.
- Akpınar, Ali. *Sana Soruyorlar ?* Kitap Dünyası, ts.
- Akto, Akif. "Fahreddin Razi'nin Tefsir-i Kebîr'ine Göre Kur'an'ın Eğitim Dili". *Kongre Tam Metin Kitabı*. 475. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, ts. <https://www.europenjournal.com/>
- Altıntaş, Muhammed Esat. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değer Öğretiminde Kullandıkları Yöntemler-Nitel Bir Araştırma". *Journal* 47/217 (2018), 131-165.
Altın Çocuk Dergisi Sayı: 220 / Haziran 2020 - Sorumluluklarımız: Zahmet Değil Rahmet. Erkam Yayın San. A.ş., 2020.
- Altınoluk Dergisi Sayı:437 / Temmuz 2022 - Kur'an Mücahidleri Olun. Erkam Yayın San. A.ş., 2022.
- Altunbay, Müzeyyen. "Türkçe Öğretim Programlarında Bilimsel Süreç Becerisi Olarak 'Gözlem'". *Journal* 5/4 (2017), 823-836.
- Altuntaş, Halil - Muzaffer Şahin *Kur'an-ı Kerîm Meâli*. çev. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Alvani, Taha Cabir el-. *İslâm Düşüncesinin Bugünkü Meseleleri*. İnkılâb Basım Yayım, 2008.
- Arı, Asım. *Eğitim Bilimine Giriş*. Eğitim Yayınevi, 2018.
- Arı, Asım. *Eğitim Psikolojisi*. Eğitim Yayınevi, 2017.
- Armaner, Neda. "Okullarda Din Öğretimi Üzerine". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1-4 (01 Ocak 1959), 115-118. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auifd/issue/68597/1076005>
- Arpacı, İbrahim - Çelem, Sema. *Kur'an Bana Ne Diyor ? Anla Diyor (Diyanet Vakfı Yayınları)*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Arslan, Ali. *Büyük Kur'an Tefsiri 16 Cilt Hulasatü't-Tefasir*. Arslan Yayınları, ts.
- Aşıkkutlu, Fatih Mehmet. *Kur'an'da İbadet Eğitimi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
<https://www.proquest.com/pqdtglobal/docview/2572484723/abstract/1E073149D3E94B4APQ/1>
- Ateş, Üveys. *Kur'an'da İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma*. Hiper link ilet.yay.san.tic.ve Ltd.sin., 2020.
- Ayaydın, Nesrin. *Din Öğretiminde Soyut Kavramların Öğretilmesiyle İlgili Problemlerin İncelenmesi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
<https://www.proquest.com/openview/87b6cd6f23eefbe7651a530d4c910b1a/1?cbl=2026366&diss=y&loginDisplay=true&pq-origsite=gscholar>
- Aybey, Salih. "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimine Katkısı". *Journal of Turkish Studies* 11/Volume 11 Issue 5 (01 Ocak 2016), 69-69.
<https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9419>

- Aydın, Hayati. "Dil ve Üslup Özelliklerinin Ayetleri Anlama Etkisi Üzerine Bir İnceleme". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (30 Haziran 2022), 1-22.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/firatilahiyat/issue/70913/1089280>
- Aydın, Mehmet Zeki. "Aktif Öğretim Yöntemlerinden Buldurma (Sokrates) Yöntemi". *Journal* 5/1 (2001), 55-80.
- Aydın, Mehmet. "Hz. İbrahim (A.S.)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1-2 (Haziran 1981), 547-582. <https://dergipark.org.tr/en/pub/auifd/issue/71553/1151502>
- Aydın, Muhammed. "Çocuk Eğitiminde Kur'an Kıssalarının Önemi". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14 (09 Mayıs 2013), 69-76.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sakaefd/issue/11210/133865>
- Aygün, Abdullah. "Tefsirlerde Görülen Bazı Tutarsızlıklar ve Sebepleri: SOME Inconsistencies And Its Reasons In Tafsir Books." *Journal of International Social Research* 11/55 (Şubat 2018), 945-958. <https://doi.org/10.17719/jisr.20185537266>
- Aygün, Fatma. *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı. PQDT - Global*. Turkey: Marmara Üniversitesi (Turkey), Master's, 2006. ProQuest Dissertations & Theses Global (2564459067). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/kitab-ı-mukaddes-ve-kur-kerim-de-hz-ibrahim/docview/2564459067/se-2?accountid=159111>
- Aytekin, Ebu Bekir. *Ailede Çocuk Eğitimi*. Kayıhan Yayınları, 2020.
- Balat, Gülden Uyanık. *Çoluk Çocuk Dergisi* 45. Sayı. Kök Yayıncılık, 2004.
- Bayındır, Abdülaziz. *düşünen-çocuk-tüm-seri Kur'an'la tanışıyorum*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2018.
- Bayraklı, Bayraktar. *İslam'da eğitim*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2009.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri (22 Kitap Takım) (Ciltli)*. 22 Cilt. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013.
- Bayraktar, Mehmet Faruk. *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi, 1984.
- Belzen, Jacob A. "Psychology of religion: perspectives from cultural psychology". *Mental Health, Religion & Culture* 13/4 (Mayıs 2010), 329-347.
<https://doi.org/10.1080/13674670903415212>
- Bilecik, Sümeyra. *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, masterThesis, 2012.
<https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/1051>
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Ali'si ve Tefsiri*. Kitap Kalbi Yayıncılık, 2020.
- Birişik, Abdulhamit. "TEFSİR". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 07 Aralık 2022.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/tefsir>
- Bozdemir, Prof. Dr. Bilal Semih. *Güncel Psikoloji: Psikolojiye Dair Her şey*. gülsen Bozdemir, ts.
- Bunge, Marcia J. "Religious Understandings of Children", 89.
- Can, Dilek Tüfekçi. *Çocuk Edebiyatı Giriş*. Eğitim Yayınevi, 2014.
- Canan, İbrahim. *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*. İstanbul: Işık Yayınları, 4. Baskı., 2014.
- Canan, Prof. Dr. İbrahim. *Haksız Değilim*. Işık Yayıncılık Ticaret, 2014.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.
- Ceyhan, Adem. *15. Yüzyıl'da Yapılmış Olan Cevahiru'l-Esdaf Adlı Kur'an tercümesi ve Tefsir Açısından Değerlendirilmesi. PQDT - Global*. Turkey: Necmettin Erbakan University (Turkey), M.A., 2019. ProQuest Dissertations & Theses Global (2570308321).
<https://www.proquest.com/dissertations-theses/15-yüzyılda-yapılmış-olan-cevahirul-esdaf-adli/docview/2570308321/se-2?accountid=159111>
- Cüçük, İbrahim. *Delilleriyle Ehl-i Sünnete Akaidi*. Erkam Yayın San. A.ş., ts.
- Çalışkan, Adem. "İslami Çocuk Edebiyatı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/188629>
- Çamlıca, Sait. *Çocuk Eğitiminde 33 Hata*. Akis Kitap, ts.
- Çankırlı, Ali. *Çocuğun Manevi Eğitimi*. Zafer Başın Yayın ve Turizm ve Bilg.ürünleri San.tic. Ltd. Şti, ts.
- Çankırlı, Ali. *Çocuk Resimlerinin Dili*. Zafer basın Yayın ve Turizm ve Bilg.ürünleri San.tic. Ltd. Şti, ts.
- Çelebioğlu, Amil (ed.). *Türk Ninniler Hazinesi*. Kitabevi, 1995.
- Çelik, Abbas. *Din Eğitimi Tarihi*. Arı Sanat Yayınevi: Arı Sanat Yayınları/Araştırma İnceleme, 1. Basım., 2013.

- <https://557d05d8c8342fdb772471fef8be36bee9c54690.vetisonline.com/ehost/ebookviewer/ebook?sid=115fdd10-c9ff-4de2-a730-faeb1e26ff43%40redis&vid=19&rid=1&format=EB>
- Çelik, Fatmanur - Çakmak, Ahmet. “Öğreticilerin Gözünden 4-6 Yaş Kur’ân Kursu Öğretim Programındaki Soyut Kavramların Öğretimi Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 21/45 (25 Haziran 2023), 1-34. <https://doi.org/10.34234/ded.1182442>
- Çelik, Ömer (ed.). *Hakk’ın Daveti Kur’ân-ı Kerim Meali ve Tefsiri 5 Cilt*. Erkam Yayınları, 2013.
- Çetiner, Bedreddin. *Fâtîha’dan Nâs’a Esbâb-ı Nüzûl: Kur’ân Âyetlerinin İnîş Sebepleri*. Çağrı Yayınları, 2013.
- Çın, Ahmet. “İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Din Eğitimi ve Ailenin Din Eğitimine Etkisi (Diyarbakır Örneği)”. *The Religious Education of Children and the Effect of Family on Religious Education in the First Childhood (Diyarbakır Case)*. 19/74 (Nisan 2020), 692-709. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=142593708&lang=tr&site=ehost-live>
- Çırak, Sümeyya. *Çocuklarda Kur’ân ve Tefsir Eğitimi*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, masterThesis, 2021. <http://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/4580>
- Çıtak, Hatice Yılmaz. *Çocuklarla İletişimde Model Olarak Hz. Muhammed*. Ann Arbor, United States, Master’s, 2009. <https://www.proquest.com/pqdtglobal/docview/2617283915/abstract/5F30ED295B2F453FPQ/2>
- Damla, Nurdan. *365 Günde Sevgili Kitabım Kur’ân: 6 - 10 Yas Öykü, Hikaye*. Timaş Yayınları, 2018.
- Darussalam. “The Clear Quran Tafsir for Kids Surahs (1-9, 10-28,29-48, 49-114) with Arabic Text Hardcover Collection”. Erişim 29 Şubat 2024. <https://darussalam.com/the-clear-quran-tafsir-for-kids-surahs-1-9-10-28-29-48-49-114-with-arabic-text-hardcover-collection/>
- Dem, Candemir. “TÜBİTAK Çocuk Kitaplığı Dizisindeki Kitapların Dış Yapısal ve İç Yapısal Olarak İncelenmesi”. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16.
- Demil, Emine. “Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber’in Eğitim Metodu”. *Journal* 5/2 (2019), 216-234.
- Demir, Bekir. *Hız. Peygamber’in Çocuklara Karşı Davranışlarıyla İlgili Rivayetler*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, masterThesis, 2018. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/321415>
- Demir, Mehmed Akif - Fersahoğlu, Yaşar. *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*. Çamlıca Yayınları, 2021.
- Demir, Ömer. “Kur’ân Öğretiminde Temel Boyutlar”. *Journal* 0/72 (2017), 263-290.
- Demir, Recep. *Kur’ân Tefsirinde Tarihselci Yöntem*. Hikmet evi, 2013.
- Demirci, Mehmet. “Fıtrat ve Çocuk”. *Scientific Journal of Faculty of Theology* 32 (03 Aralık 2022), 33-58. https://doi.org/10.52754/16947975_2022_32_2
- Demircigil, Bayram - Çetin, Seyyide Özkan. “Bilimsel Yorumun Türkçe Kur’ân Meâllerindeki Araştırmaları- Türkiye Diyanet Vakfı Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli Örneği-”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (30 Nisan 2022), 100-121. <https://doi.org/10.31121/tader.1086336>
- Dereli, Muhammed Vehbi. “Gençlere Yönelik Dinî Yayıncılıkta Dil ve Terminolojinin Önemi -Kur’ân Çevirileri Örneği-”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Haziran 2020), 61-78. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduifd/issue/54937/721447>
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, ts.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Din Eğitimi*. Timaş Yayınları, 2011.
- Elmalı, Osman. *Ömer Nasuhi Bilmende Dini Ahlak*. Ari Sanat Yayınevi, 2023.
- Emerick, Yahya. *The Meaning of the Holy Qur’an for School Children*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2011.
- Emmons, Robert A. - Paloutzian, Raymond F. “The Psychology of Religion”. *Annual Review of Psychology* 54/1 (Şubat 2003), 377. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145024>
- Erdoğan, Abdullah. “Atatürk’ün Kur’ân-ı Kerim’i Türkçeye Tercüme Ettirme, Hutbe ve Ezanı Türkçe Okutma Çalışmaları Hakkında İnceleme”. *Erciyes Akademi* 35/4 (17 Aralık 2021), 1409-1423. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1001362>
- Ertan, Mehmet Emin. *Hız. İbrahim (a.s.) ve Nemrut*. Eyyübiye Belediyesi Yayınları, 2016.
- Esack, Farid. *Kur’ân Özgürleşme ve Çoğulculuk*. Hece Yayınları ve Dergileri, 2018.

- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı / Meal-Tefsir (Büyük Boy Mushafı)*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İşaret Yayınları, 2017.
- Esen, Muammer. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/2 (Ağustos 2011), 111-123. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001081
- Es-Sabuni, Muhammed Ali. *Et-Tibyan Fi Ulumi'l Kur'ân (Arapça)*. Sıraç Yayınları, 2019.
- Es-seyyid, Mecdi Fethi. *Çocuklar İçin Namaz Sureleri ve Tefsiri*. Karınca Polen Yayınları, 2017.
- Gazali, İmam. *El-Münkız Mine'd-Dalâl*. Beyan Yayınları, 2015.
- Gazali, İmam. *İhya-u Ulumi'd-Din*. çev. Mehmed A. Müftüoğlu. Çelik Yayınevi, 2023.
- Gazali, İmam. *İhyâ-u Ulûmud-Din*. Lamure Kitap, ts.
- Gökçe, M.cüneyt. "Tahkiki İman Arayışında Hz. İbrahim Örneği". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Aralık 2020), 265-287. <https://doi.org/10.30623/harranilahiyatdergisi.818571>
- Gülcemal, Merve. *Çocuk Kalbinde Kur'ân*. Cezve Yayınları, 2017.
- Günerhan, Uğur. *İslam Eğitim Tarihinde Bir Metot Olarak Rihle*. DBY Yayınları, 2020.
- Güneş, Adem. *Şiddet: Din Eğitimi ve Değerler*. Ari Sanat Yayınevi, 2023.
- Gürel, Ramazan. *Din Eğitimi Açısından Kur'ân'da Hz. İbrahim (a.s.)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011. <https://www.proquest.com/docview/2562572507/abstract/3E60ED32F4A04608PQ/1>
- Hajjooz, Abdul Razak. *Malik Bin Nebi'ye göre Eğitimin Dini Boyutu*. PQDT - Global. Turkey: Marmara Üniversitesi (Turkey), Ph.D., 2019. ProQuest Dissertations & Theses Global (2494952938). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/malik-bin-nebi-ye-gore-egitimin-dini-boyutu/docview/2494952938/se-2?accountid=159111>
- Hökelekli, Hayati "Çocuk", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim 07 Aralık 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cocuk#1>.
- İder, Saadet. "Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitiminde Uyaran Zenginliğinin Nörobilimsel Temelleri". *The Neorusecientific Basis of the Richness of Stimuli in Early Childhood Religious Education*. 24/46 (Aralık 2022), 553-580. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=161043595&lang=tr&site=ehost-live>
- Kabakçı, Ersin. "Çocuk-Merkezli Kur'ân Meali Yazımı Mümkün mü? The Meaning of the Holy Qur'ân for School Children Adlı Meal Çalışması Özelinde Bir İnceleme". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (Haziran 2023), 103-138. <https://doi.org/10.14395/hid.1251993>
- Kahveci, Nuri. *İslâm Aile Hukuku*. Hikmet evi, ts.
- Kalyon, Regaibe. *Hadislerde 0-7 Yaş Dönemi Çocuk Eğitimi*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Yüksek lisans Tezi, 2020. <http://acikerisim.karabuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/843/10344047.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kanik, İsa. "Kur'ân'ın Anlaşılmasına Yönelik Bir Mana ve Mahiyet Analizi: Teysîrî'l-Kur'ân: A Meaning and Content Analysis for Understanding the Qur'ân: Teysîrî'l-Qur'ân." *Mutefekkir, Faculty of Islamic Sciences* 8/16 (Aralık 2021), 53-77. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1034466>
- Karasakal, Şaban. "Akademik Tefsir Çalışmaları". *Dergi Abant* 4/7 (15 Haziran 2016), 85-91. <https://dergipark.org.tr/en/pub/dergiabant/issue/25612/614143>
- Karatoprak, Sümeyra. *Okul Öncesi Dönem İnanç Temalı Çocuk Kitaplarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Ann Arbor, United States, Master's, 2021. <https://www.proquest.com/pqdtglobal/docview/2724528425/abstract/540E0BD42A8E4656PQ/1>
- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'ân'da Gelişim Psikolojisi*. Gece Kitaplığı Yayınları, 2017.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*. Ankara: Yalınzkurt Basım Yayın, 1995.
- Kavaklı, Ali Erkan. *En Sevilen Öğretmen Hz. Muhammed (sav) ve Eğitim Metodları*. Ensar Neşriyat, 2019.
- Kayacan, Arzu. *Kur'ân'da Çocuk Eğitimi*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kayacan, Murat. *Kur'ân'ın Hz. Peygamber'i Eğitmesi*. Ekin Yayınları, 2016.
- Kaynak, Çiğdem Can. "Kur'ân-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen". *Journal* 24/2 (2020), 705-725.

- Kazımova, Roya. *Azerbaycanlı Müfessir Ahmed Hâşimzâde'nin Tefsiri 'l-Kur'âni 'l-azim İsimli Eserinde Kur'ân'ı Yorumlama Yöntemi. PQDT - Global*. Turkey: Bursa Uludağ University (Turkey), Ph.D., 2022. ProQuest Dissertations & Theses Global (2787193741). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/azerbaycanli-mufessir-ahmed-hasimzade-nin-tefsiru/docview/2787193741/se-2?accountid=159111>
- Keklik, Nihat. "Kur'ân Sevgisi". *İslam Medeniyeti Dergisi* 1/5 (15 Aralık 2021), 17-20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/islammedeniyetidergisi/issue/62070/938896>
- Kemel Fettuh. "A Sunnah Al-Nabawia and the Modern Strategies of Education". *Journal* 14 (2020), 419-442.
- Kesir, İbn. *Ayet ve Hadislerle Peygamberler Tarihi-1*. Çelik Yayınevi, ts.
- Keskin, Hasan. *14. Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu(3) İslam ve Çocuk*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2020.
- Khattab, Mustafa. *The Clear Quran Tafsir for Kids: Surah 28 - 48*. Furqaan Institute of Quranic Education, 2022.
- Kılıçaslan, Zuhul. *10-12 Yaş Grubu Çocuklarda Dinî ve Ahlakî Kavramların Algılanma Biçimleri (Bolu-Dörtdivan Merkez Şehit Orhan Yalçın İlköğretim Okulu Örneği)*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013. <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12452/400/Zuhul%20KILI%20c3%87ASLAN%20%20098310011004.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kırca, Celal. "Kur'ân'a Göre Din Eğitiminin Genel Metodları". *Journal* 6/5 (1988), 167-182.
- Kırca, Celal. "Kur'ân'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri". *Bilimname* 2014/1 (06 Ağustos 2014), 7-24. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bilimname/issue/3498/47531>
- Kırca, Celal. "Kur'ân'ın Türkçe Çevirilerinde Metodolojik Anla(ma)m Sorunları". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (19 Aralık 2014), 9-32. <https://doi.org/10.21054/deuifd.282460>
- Koçyiğit, Hikmet. "Çocuklar İçin Tefsir Yazımı". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 445-476. <https://doi.org/10.16947/fsmia.849258>
- Kolektif. *Kur'ân-ı Kerim Açıklamalı Meali*. Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Kolektif. *Peygamberimiz ve Çocuk*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.
- Köse, Nihat. *İlk Gelişim-Öğrenme kitaplarımızdan, Çocuk Ruhu (İbrahim Alaeddin Gövsa) Üzerine Bir İnceleme*. Efe Akademi Yayınları, 2022.
- Köse, Prof. Dr. Saffet. *İbadetten Kulluk Şuuruna*. Erkam Yayın San. A.ş., ts.
- Kur'ân-ı Kerim ve Tefsirler - Yusuf Suresi". Erişim 26 Mayıs 2023. <http://www.islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm>
- Kütüb-i Sitte Muhtasarı. Polen Yayınları, 2013.
- Macit, Yusuf. "Din Hizmetlerinde Mesaj Oluşturmada Kur'ân Örneği". *Journal* 12/2 (2007), 0-0.
- Mardin, Şerif. *Din ve İdeoloji*. İletişim Yayınları, 2016.
- Martı, Huriye vd. *Dünya ve Bugünüyle İslam'da Mahremiyet (Diyanet Vakfı Yayınları)*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Martı, Huriye vd. *Peygamberimizin Sünnetinde Aile (Diyanet Vakfı Yayınları)*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ts.
- Menden Y. Rıfki, Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Tunç. "Meslek Yüksek Okulları Birinci Sınıflarının Uzaktan Öğretim Yöntemi ile Okutulması Projesi (Taslağı) ile İlgili Bir Görüş". *Journal* 26/26 (2001), 227-237.
- Mevdudi, Ebu'l Ala. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı (2 Cilt)*. Pınar Yayınları, 2019.
- Namlı, Aysel Kızılkaya. *Eğitimin Kavramsal Temelleri-8: Eğitim Psikolojisi*. Efe Akademi Yayınları, 2023.
- Nas, Mehmet. "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi". *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 2 (Aralık 2018), 289-325. <http://talimdergisi.com/>
- Nedvi, Ebul Hasen Ali en-. *Çocuklar İçin İslam Tarihinden Kıssalar*. Ravza Yayınları, 2019.

- Nida Yayıncılık. "Uluslararası Hz. İbrahim ve Nübüvvet Sempozyumu (2 Cilt)". Erişim 28 Aralık 2023. [Sosyal Bilimler Dergisi, 20.](https://nidakitap.com.tr/urun/uluslararasi-hz-ibrahim-ve-nubuvvet-sempozyumu-2-cilt/Uluslararasi-Mevlid-I-Nebi-Sempozyumu: Peygamberimiz ve Çocuk. Diyanet İşleri Başkanlığı, ts. Ofraz, Abdulhalim.)
- Okumuşlar, Muhiddin. "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikaye". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/21 (01 Ekim 2006), 237-252. <https://dergipark.org.tr/en/pub/neuifd/issue/19699/210415>
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodları*. Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Ömer, Ömer Ahmed, editör ve çeviren : Abdullah Feyzi Kocaer. *Vahdet Işığı : Kur'ân-ı Kerimde Hz. İbrahim (a.s)*. [Nu.]: Karma Kitaplar, 2017. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=2626832&lang=tr&site=ehost-live>
- Önkal, Ahmet. *Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu*. Kitap Dünyası, 2012.
- Özbay, Filiz. *Çocuklarda Benlik Gelişimi*. Lamure Kitap, ts.
- Özdemir, Mehmet. "Rıza Tefvik ve Çocuk Edebiyatı Üzerine İki Makalesi". *Journal* 0/11 (2006), 100-116.
- Özdemir, Osman. "Psikiyatride Akademik Terbiye veya Pedagojik Psikiyatri." *Academic Moral in Psychiatry or Pedagogical Psychiatry*. 8/3 (Temmuz 2016), 303-308. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=116463478&lang=tr&site=ehost-live>
- Öztürk, Mustafa. "Etkili Bir Eğitim Dili Olarak Nebevî Öğretide Bazı Kelime ve Tabirlerin Yeniden Tanımlanması". *Journal* 16/1 (2021), 31-54.
- Öztürk, Mustafa "Meâl", TDV İslâm Ansiklopedisi, 07 Aralık 2022 <https://islamansiklopedisi.org.tr/meal>.
- Peker, Hüseyin. *Çocuk ve suç: 99 soruda*. Çocuk vakfı, 1994.
- Pedagoji". *Vikipedi*, 19 Nisan 2023. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Pedagoji#Kaynak%C3%A7ahttps://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Pedagoji&oldid=29615020>
- Polatlar, Duygu Yalman. *Erken Çocukluk Döneminde Alternatif Eğitimi Modelleri ve Yaklaşımları*. Efe Akademi Yayınları, 2022.
- Râzî, Fahrüddîn. *Tefsir-i Kebir Mefâtiḥ'ul Ğayb*. çev. Suat Yıldırım vd. 23 Cilt. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2020.
- Ruhlen, Merritt. *Dilin Kökeni: Ana Dilin Gelişimi*. Hece Yayınları ve Dergileri, 2017.
- Sa'd, İbn. *Kitabü't-Tabakati'l- Kebir Tabakat (11 Cilt)*. çev. Heyet. Siyer Yayınları, 2020.
- Sağlam, İsmail. "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 24.
- Sancak, Seyyid. *Kur'ân'da Firavun Tipolojisi*. DBY Yayınları, 2020.
- Sarı, İbrahim. *Kişi Hakları: Hak/Hukuk Kainattaki En Büyük Denge*, 2016.
- Sarı, İbrahim. *Kur'ân'da Çocuk: Hz. Lokman Oğluna Sabır Öğüdü ile Umut Aşılıyordu Aslında*. nokta kitap, 2016.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
- Selçuk, Ziya. *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 21. Basım, 2014.
- Selim, Abdelaziz Ahmed Gabr. *Resulullah'ın Eğitim Metodu*. Ravza Yayınları, ts.
- Seeking the Sacred with Psychoactive Substances: Chemical Paths to Spirituality and to God [2 Volumes] : Chemical Paths to Spirituality and to God". Erişim 31 Aralık 2022. https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook?nobk=y&sid=73458c58-b069-4330-88b7-ed5fca0c38a4@redis&ppid=pp_xxiv&vid=3&format=EB
- Sümertaş, Burhan. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan Ayet Çevirilerinin Anlaşılabilirlik Sorunu". *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (01 Şubat 2011), 201-216. <https://dergipark.org.tr/en/pub/daad/issue/4491/61876>

- Sünbül, Ali Murat. *Eğitime Yeni Bakışlar - I*. Eğitim Yayınevi, 2012.
- Şavlı, Mehmet Reşat. *Bütün Yönleriyle İslam'da Çocuk Terbiyesi*. Ensar Neşriyat, 2018.
- Şen, Süleyman. *4-6 Yaş Grubu Çocuklarda Kur'an Tasavvuru*. uşak üniversitesi, 2018.
- Şengül, İdris. *Kur'an Kıssaları Üzerine*. Işık Yayınları, 1995.
- Şengül, İdris "Kıssa", TDV İslâm Ansiklopedisi, 07 Aralık 2022
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa--Kur'an>.
- Şenkal, Özgül Akın. *Dil Gelişimi – Dil Gecikmesi*. Akademisyen Kitabevi, 2018.
- Şenol, Prof. Dr. Dolunay. *Çalışmazsam Okuyamam*. Net Kitaplık Yayıncılık, 2020.
- Şevkanî, Muhammed b. Riyad Ahmed el-Eseri. *Fethü'l-Kadir*. 2 Cilt. Beyrut: Alemü'l-Kütüb - عالم الكتب, 2002.
- Şeybe, İbn Ebi. *El-Musannef*. 16 Cilt. Ocak Yayıncılık, 2013.
- Şimşek, Ali-Eroğlu, Ömer. *Davranış Bilimleri*. Eğitim Yayınevi, 2013.
- Şimşek, M. Sait. *Kur'an Kıssalarına Giriş*. Kitap Dünyası, ts.
- Tabatabaî, Allame Muhammed Hüseyin. *El-Mizân Fî Tefsîr'il-Kur'ân*. Kevser Yayınları, 1999.
- Taberi, Muhammed b Cerir. *Tarih-i Taberi (4 Cilt Takım)*. çev. M. Faruk Gürtunca. Sağlam Yayınları, 2023.
- Tank, Reşat. "Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (30 Haziran 2020), 225-233. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ksuifd/issue/55042/689753>
- Tongar, Hatice Kübra - Çorbacioğlu, Hilal. *Kur'an'ı Seven Çocuklar 9 Kitap Takım*. Hayy Kitap, 2021.
- Torun, Emel. *Ortaokul 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Dini Kavramların Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
<https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12452/6762/592246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Uslu, Mustafa. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. Erkam Yayın San. A.ş., ts.
- Üzüm, Hakan. *Hayırlı Çocuk Yetiştirmek*. Mevsimler Kitap, 2015.
- Yaşar, Yahya. "Kur'an Çevirilerinde Nüanslara Dikkat Etmeme Sorunu". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (15 Haziran 2021), 33-57. <https://doi.org/10.33460/beuifd.859123>
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili (10 Cilt)*. Huzur Yayınevi, 1878.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Şerifi*. ed. Dücane Cündioğlu. Gerçek Hayat, 2002.
- Yılmaz, Adem. *Kur'an'da Hz. İbrahim Kıssasında Bulunan Temel Duygular ve Bunların Yönetimi*. İstanbul: T.C. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek lisans Tezi, 2020.
- Yılmaz, Ahmet. *Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve Tefsiri*. Ankara: Ankara, Yüksek lisans Tezi, 2007.
- Yorulmaz, Doç. Dr. Bilal. *Ailede Değerler Eğitimi*. Erkam Yayın San. A.ş., ts.
- Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları*. Özgür Yayınları, 1993.
- Zerkeşi, Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh ez-. *el-Burhan fî Ulumi'l-Kur'ân*. 4 Cilt. İstanbul: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.